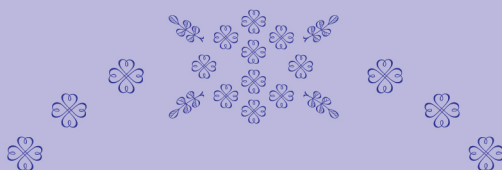
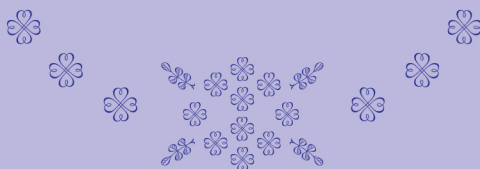

ชลบชลัยย์ พลังกูร

อัตชีวประวัติภาคปฐมวัย

ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเติม

อัตชีวประวัติภาคปฐมวัย

ฉลบทชลัษย์ พลาญกूर

ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเติม

พิมพ์ครั้งแรก 2543

พิมพ์ครั้งที่สอง 2553

1,000 เล่ม

ผู้เขียน: นลพชลัยย์ พलगูร

บรรณาธิการ: ศรัณย์ ทองปาน

พิสูจน์อักษรและจัดทำดัชนีคำ: วิษญดา ทองแดง

ออกแบบปก / จัดรูปเล่ม: ฌิชา แจ่มประพันธ์กุล

พิมพ์ต้นฉบับ: ลาวัลย์ ธรรมนิรันดร์

คำนำในการพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2543

ดิฉันชอบเพื่อน มีเพื่อนมากมาตั้งแต่เด็ก ฉะนั้น ชีวิตจึงมีเรื่องราว
ที่อยากเขียนไว้มากมาย คิดเหมือนกันว่า คนส่วนมากคงไม่สนใจ
เรื่องตอนเล็กๆ แต่อย่างน้อย ลูกหลานของดิฉันอยากรู้ และขอให้
เขียนเล่าไว้ก่อนที่จะตายจากโลกนี้ไป หรือก่อนที่จะเกิดโรคหลงลืม
เพราะเดี๋ยวนี้ดิฉันก็อายุถึง 84 ปีแล้ว เดิมเขียนไว้ละเอียดกว่านี้มาก
เท่าที่พิมพ์ในหนังสือเล่มนี้นั้น ได้ถูกตัดออกไปแล้วเยอะแยะ เพื่อ
ไม่ให้น่าเบื่อ

การที่จะพิมพ์เรื่องชีวิตทั้งหมดไว้ในเล่มเดียวก็จะเป็นเล่มใหญ่
เกินไป ถืออ่านยาก ไม่สะดวก เพราะเราต้องการตัวพิมพ์ค่อนข้าง
โต เพื่อให้เพื่อนๆ ้วยเดียวกับดิฉันสามารถอ่านได้ ฉะนั้น จึงจำเป็นต้อง
ต้องแบ่งเป็นตอนๆ เช่นนี้ หนึ่ง อาจจะเหมาะที่ว่าใครสนใจตอน
ไหนก็จะได้อ่านเฉพาะตอนนั้น แต่ดิฉันขอกระซิบบอกว่า ใครที่อยาก
รู้จักดิฉันอย่างแท้จริงก็ควรอ่านทุกตอน

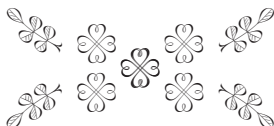
เรื่องพิเศษที่พิมพ์แยกต่างหากก็เช่นเดียวกัน แต่ละเรื่องจะเล่าถึง
ชีวิตของดิฉันในตอนนั้นๆ เช่น เรื่อง **ราตี** เป็นเรื่องชีวิตนักเรียน
ประจำของดิฉันที่โรงเรียนราชินี เรื่อง **อาจารย์ปิ่น** เป็นเรื่องตอน
เรียนจุฬาฯ และเรื่อง **Mr. Cardew** เป็นเรื่องตอนอยู่ประเทศอังกฤษ
เป็นต้น*

---

* ในการพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2543 มีการพิมพ์หนังสือบทความประกอบชีวประวัติแยกเป็นเล่มต่างหาก ซึ่งในฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง บางเรื่อง เช่น **ราตี** ถูกนำมารวมไว้ด้วยกันแล้ว

ทุกวันนี้ นอกจากญาติพี่น้องลูกหลานแล้ว ดิฉันยังได้พบปะ
สังสรรค์กับเพื่อน ๆ ทุกวันอยู่ประปราย และที่ขาดเสียมิได้ก็คือ
ศิษย์ที่เคยสอนมาตลอดกว่า 50 ปีนี้ รวมทั้งผู้ปกครองของศิษย์
เหล่านี้บางคน ดิฉันหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะให้ความเพลิดเพลินแก่
ท่านทั้งหลายนี้ได้ไม่มากนัก

ด้วยความปรารถนาดี
ฉลบทศย์ พลงกูร

สารบัญ

คำนำในการพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2543	3
คำอธิบายชื่อต่างๆ	6
ต้นปฐมวัย	11
ตอนที่ 1 (2459-2465)	13
แรกเกิด-อายุ 5½ ปี อยู่กับบ้าน	
ตอนที่ 2 (2465-2468)	21
5½ ปี-8½ ปี เรียน ป. 1-3 ที่โรงเรียนราชพงษ์ ต. บ้านปรก	
ตอนที่ 3 (2468-2471)	52
8½ ปี-11½ ปี เรียน ม. 1-3 ที่โรงเรียนศรีทธาสมุทร ต. แม่กลอง	
ตอนที่ 4 (2471-2474)	85
11½ ปี-14½ ปี เรียน ม. 4-6 ที่โรงเรียนราชินีล่าง	
ตอนที่ 5 (2474-2476)	136
14½ ปี-16½ ปี เรียน ม. 7-8 ที่โรงเรียนราชินีบน	
ตอนที่ 6 (2476-2478)	153
16½ ปี-18½ ปี เรียนอักษรศาสตร์ ปี 1-2 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	
ตอนที่ 7 (2478-2479)	169
18½ ปี-19½ ปี เรียนฝึกหัดครู หอวัง	
ตอนที่ 8 (2479)	177
19½ ปี กลับไปเรียนอักษรศาสตร์ ปี 3	
แต่แล้วได้ทุน King's Scholarship ไปเรียนที่ประเทศอังกฤษ	
ดัชนีค้นคำ	225

คำอธิบายชื่อต่าง ๆ

คำว่า “นาย”

เมื่อตอนที่ผมพ (พี่ชายคนเดียวของดิฉัน) ยังเล็กมากนั้น เกิดป่วยหลายครั้ง บางครั้งอาการหนักจนเป็นที่น่าวิตก หมอคนหนึ่งว่าคุณแม่จะเลี้ยงลูกให้รอดได้ยาก ญาติผู้ใหญ่หลายคนจึงเห็นพ้องต้องกันว่า เพื่อความปลอดภัยต่อชีวิตลูก ไม่ควรให้ลูกเรียกว่า “แม่” เกล็ดนี้ดูเหมือนจะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในสมัยนั้น ไม่ใช่เป็นของแปลกอะไร ฉะนั้น จึงไม่มีการสอนคำว่า “แม่” ปล่อยให้เด็กฟังคนเลี้ยง และเรียกแม่ว่า “นาย” ตามคนเลี้ยง ต่อมาเมื่อมีลูกอีก ลูกก็เรียก “นาย” ตามพี่ไปทุกคน โดยที่มิได้มีใครสอน ในหนังสือเล่มนี้คำว่า “นาย” ก็คือคุณแม่ของดิฉันนั่นเอง

ครูโณทยาน

บ้านแรกของเราที่จังหวัดสมุทรสงคราม ที่คุณพ่อสร้างเองนั้น อยู่ตรงข้ามฝั่งแม่น้ำกับ “วังภาโณทยาน” ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ซึ่งนาน ๆ ครั้งพระองค์ท่านจะเสด็จมาประทับแรม พร้อมด้วยเจ้านายพระองค์อื่น ๆ กับข้าราชการบริพารอีกมากมาย เวลาสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ฯ เสด็จประพาสเมืองนี้ ก็ได้ประทับที่วังนี้ด้วย ไม่ว่าพระองค์ไหนจะเสด็จมาครั้งใด พวกผู้คนที่ตื่นตื่นก็กึกกัก บรรดาข้าราชการจะผลัดกันไปเฝ้า นักเรียนโรงเรียนต่าง ๆ จะมีการแสดงถวาย เป็นที่ครึกครื้นสนุกสนานยิ่งนัก ดิฉันมีความประทับใจในคำว่า “ภาโณทยาน” มาตั้งแต่เด็กแล้ว พอมาตั้งโรงเรียนอนุบาลของตนเองขึ้น จึงให้ชื่อว่า “ครูโณทยาน”

ครูณ + อุทยาน ครูณ แปลว่า เด็ก อุทยาน แปลว่า สวน ฉะนั้น “ครูณอุทยาน” จึงแปลว่า “สวนเด็ก” ตรงกับคำ Kindergarten ในภาษาเยอรมัน หรือ Children’s garden ในภาษาอังกฤษนั่นเอง

ฉลบทลัษย์

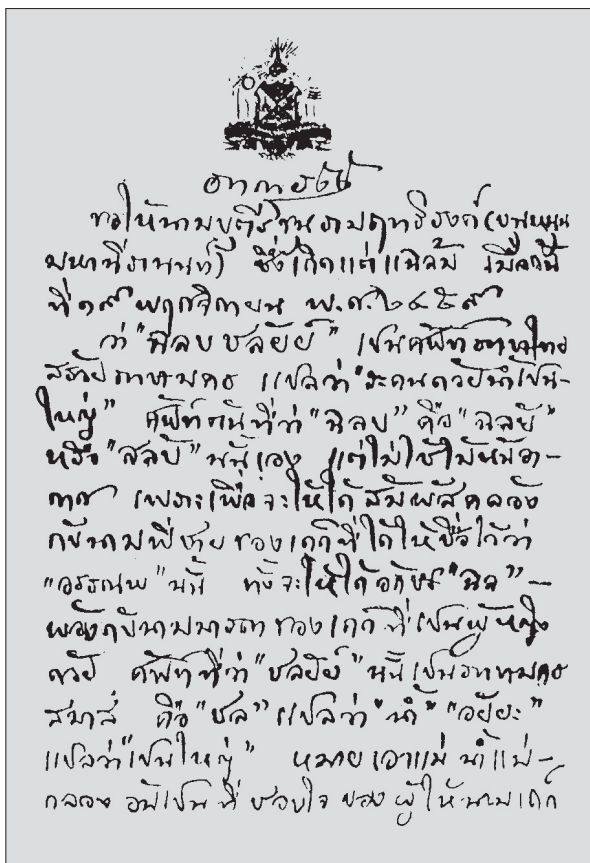
สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชได้ทรงตั้งชื่อให้พี่ชายฉันทน์ว่า “อรรณพ” แปลว่า หวังสมุทร โดยถือเอาเมืองชายทะเลที่อยู่ (สมุทรสงคราม) เป็นสำคัญ

วันหนึ่งเมื่อคุณพ่อไปเฝ้าพระองค์ท่านที่วังภาณุอุทยาน อยู่ประเดี๋ยวเดียวก็ถวายบังคมทูลลากลับ ท่านรับสั่งถามว่าจะรีบกลับไปทำไม บ้านอยู่แค่นี้เอง จึงทูลว่าภรรยาเพิ่งคลอดลูกใหม่ๆ เลยรับสั่งว่าจะตั้งชื่อให้อีก ครั้นเสด็จกลับกรุงเทพฯ แล้ว ก็ทรงตั้งชื่อให้ฉันทน์ที่วังบูรพาฯ (ปัจจุบันนี้เป็นศูนย์การค้าใกล้ห้วมุมพาหุรัดด้านสะพานหัน) คุณพ่อเข้ามาเฝ้าและรับประทานใบสำคัญตั้งชื่อด้วยตนเอง ทรงอธิบายว่า ฉลบท+ชล+อัยย ฉลบท มาจากคำว่า สลับ แต่แผลง ส เป็น ฉ ให้เข้ากับชื่อของคุณแม่ “แฉล้ม” – ฉลบท แล้วลดไม้หันอากาศ เพื่อให้คล้องกับชื่อพี่ที่ตั้งให้ไว้แล้วว่า “อรรณพ” จึงเป็น “ฉลบทลัษย์” แปลว่า “ระคนด้วยน้ำเป็นใหญ่” โดยให้ความสำคัญแก่เมืองที่เกิด คือสมุทรสงครามนั่นเอง

ต่อมา เมื่อน้องชายฉันทน์เกิด คุณเหมือนจะมีเหตุการณ์แบบเดียวกันเกิดขึ้น ได้ทรงตั้งชื่อให้ว่า “บุญชนัยชล” แปลว่า “หมู่แห่งน้ำ”

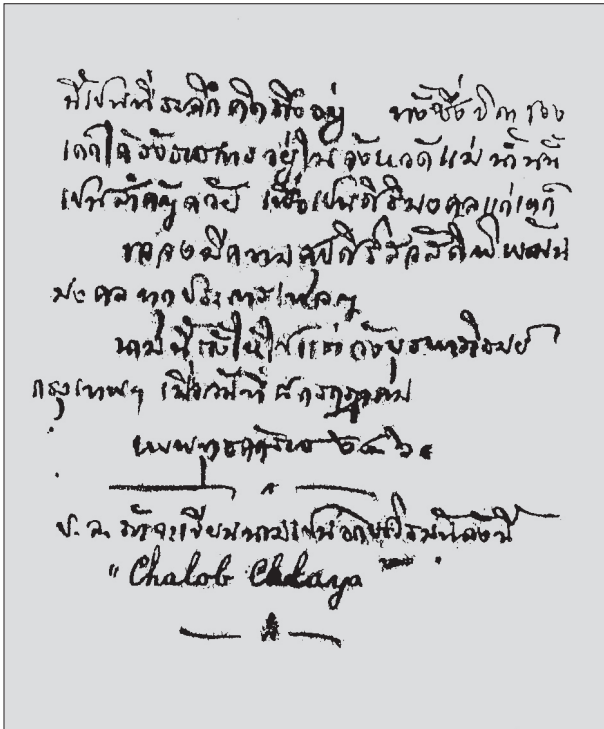
หลังจากนี้ คงจะเสด็จไปสมุทรสงครามน้อยลง และคุณพ่อก็คงอยากจะทำชื่อลูกเองบ้าง เลยตั้งชื่อลูกชายคนต่อไป (คนที่ 4) ว่า

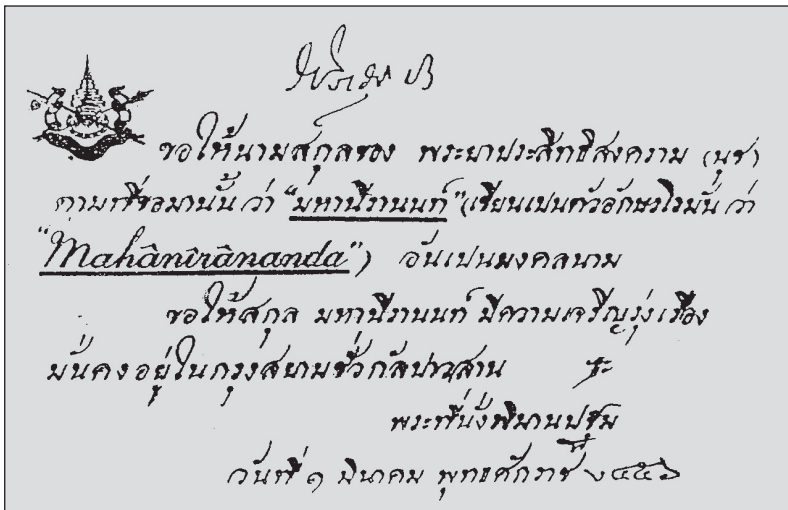
ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
 ประทานนาม "ชลบชลชัย"

บุญจิตร โดยเอาชื่อของคุณพ่อเอง (บุญหนุ่น) + กับชื่อของพระยา
 ศรีวรวงศ์ (ม.ร.ว. จิตร นพวงศ์) คุณครูที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง
 ซึ่งคุณพ่อรักและเคารพมาก และตั้งแต่นั้นต่อมาก็ตั้งชื่อลูกเอง
 ทั้งหมด เช่น เบญจรงค์ (คนที่ 5) ไปจนครบ 12 คน (หญิง 6 + ชาย 6)

ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
ประทานนาม “ฉลบทลัษย์”

เป็นธรรมเนียมที่ว่า เมื่อเจ้านายประทานชื่อให้ใคร จะประทาน
ของขวัญไปด้วย ดิฉันได้รับประทาน “เหรียญกาญจจรัญ” ของสมเด็จพระ
วังบูรพาฯ ซึ่งเป็นรูปพระอาทิตย์ครึ่งซีกส่องรัศมีอยู่บนผิวน้ำ นาย
ให้ดิฉันห้อยคอ แต่เนื่องจากยังเป็นเด็ก ไม่รู้ประสีประสา ดิฉันเอา
เข้าอมและกัด (โดยอยู่สุขไม่เป็น) เสียจนเหรียญนั้นบุบบิบบู้บี้ไปหมด
นอกจากนี้แล้วยังได้เหรียญพระรูปของท่านอีกด้วย

สำเนาใบพระราชทานนามสกุล “มหานีรานนท์” ในปี พ.ศ. 2456

มหานีรานนท์

นามสกุลได้เกิดขึ้นครั้งแรกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) คุณปู่ของดิฉัน พระยา สัตยานุกุล จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานนามสกุลจากพระองค์ ท่าน การตั้งนามสกุลนี้มักจะถือหลักมาจากชื่อของปู่ ย่า ตา ทวด เป็นสำคัญ และโดยที่คุณทวดของดิฉัน (พ่อของปู่) ชื่อว่า “โพธิ์” ซึ่งมักจะนึกหรือหมายถึงไปถึงความร่มเย็น ก็จึงถือความเย็นอีกอย่าง หนึ่งเป็นสำคัญ คือ “น้ำ”

มหา + นีร + อานนท์

มหา = ยิ่งใหญ่ นีร = น้ำ อานนท์ = ความยินดี

รวมแปลว่า ความยินดีดั่งน้ำในมหาสมุทร

(ทั้งนี้เป็นการบอกเล่าของคุณพ่อ ซึ่งได้มาจากคุณปู่เอง)

ต้นปฐมวัย

แรกเกิด - แรกเรียน

ดิฉัน นางฉลบทลัษย์ พลาญกูร เป็นบุตรคนที่ 2 ของขุนสมาน สมุทกรรม (บุญหนูน มหานีรานนท์) กับนางแจ่ม (สกุลเดิม พลจันทร์) เกิดเมื่อคืนวันอาทิตย์ที่ 19 พฤศจิกายน 2459 ตรงกับ ปีมะโรง เดือน 12 แรม 10 ค่ำ เวลา 02.15 น. ถ้านับแบบใหม่ก็จะ ตรงกับวันจันทร์ เกิด ณ บ้านพักปลัดจังหวัด ตำบลบ้านปรก อำเภอ เมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน 11 คน ดังนี้

1. น.พ. อรรถพ มหานีรานนท์ (เกิด พ.ศ. 2457)
2. นางฉลบทลัษย์ พลาญกูร (เกิด พ.ศ. 2459)
3. นายบุญชัยชล มหานีรานนท์ (เกิด พ.ศ. 2461)
4. นายบุญจิตร มหานีรานนท์ (เกิด พ.ศ. 2462)
5. นางเบญจางค์ พลจันทร์ (เกิด พ.ศ. 2464)
6. นางจงกลนี เปล่งรัตน์ (เกิด พ.ศ. 2466)
7. นางคำวิวัฒน์ สุวรรณทัต (เกิด พ.ศ. 2468)
8. นางอัฐศรี สุวรรณพาณิชย์ (เกิด พ.ศ. 2470)
9. พ.ท. หญิง มีสุข เอี่ยมสะอาด (เกิด พ.ศ. 2472)
10. จ.ส.ต. พิเศษ มหานีรานนท์ (เกิด พ.ศ. 2473)
11. นายวิสุทธิ มหานีรานนท์ (เกิด พ.ศ. 2475)
12. นายสามสิงห์ มหานีรานนท์ (เกิด พ.ศ. 2479)

ชีวิตของดิฉัน ถ้าจะแบ่งเป็นตอนๆ ก็จะเป็นดังนี้

1. (2459–2465) แรกเกิด-อายุ 5 ½ ปี อยู่กับบ้าน
2. (2465–2468) 5 ½ ปี-8 ½ ปี เรียน ป. 1-3 ที่โรงเรียนราชพงษ์ ต.บ้านปรก
3. (2468–2471) 8 ½ ปี-11 ½ ปี เรียน ม. 1-3 ที่โรงเรียนศรัทธาสมุทร ต.แม่กลอง
4. (2471–2474) 11 ½ ปี-14 ½ ปี เรียน ม. 4-6 ที่โรงเรียนราชินีล่าง
5. (2474–2476) 14 ½ ปี-16 ½ ปี เรียน ม. 7-8 ที่โรงเรียนราชินีบน
6. (2476–2478) 16 ½ ปี-18 ½ ปี เรียนอักษรศาสตร์ ปี 1-2 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7. (2478–2479) 18 ½ ปี-19 ½ ปี เรียนฝึกหัดครู หอวัง
8. (2479) 19 ½ ปี กลับไปเรียนอักษรศาสตร์ ปี 3 แต่แล้วได้ทุน King's Scholarship ไปเรียนที่ประเทศอังกฤษ
9. (2479–2482) อยู่ประเทศอังกฤษ
10. (2482) 22 ½ ปี กลับเมืองไทย แต่งงาน
11. (2483) 23 ½ ปี ตั้งโรงเรียนครูโณทยาน ที่ถนนพญาไท
12. (2486) 26 ปี จำกั๊ด (สามี) จากไปทำหน้าที่เสรีไทยระหว่างสงครามโลก โรงเรียนปิดตามคำสั่งของรัฐบาล
13. (2488) 28 ½ ปี โรงเรียนเปิดใหม่อีกครั้งหนึ่ง ณ ที่เดิม
14. (2527) 68 ½ ปี ย้ายโรงเรียนมาอยู่ที่ถนนประชาชื่น
15. (2542) 83 ปี เริ่มเขียนประวัตินี้

ตอนที่ 1 (2459-2465) แรกเกิด-อายุ 5 ½ ปี อยู่กับบ้าน

สมุทรสงครามในความทรงจำ

ดิฉันลองหลับตานึกถึงภาพเมื่อครั้งยังเด็ก พยายามนึกไปให้ไกลเท่าที่จะนึกออก ก็เห็นภาพเป็นตอนๆ ไม่ติดต่อกัน ภาพแรกสุดเห็นจะเป็นตอนอายุ 3-4 ขวบ อยู่ที่บ้านพักปลัดจังหวัด ตำบลบ้านปรก จังหวัดสมุทรสงคราม จะขอวาดแผนผังจังหวัดสมุทรสงครามเพียงคร่าวๆ เสียก่อน

จังหวัดสมุทรสงครามเป็นจังหวัดเล็กๆ ประกอบด้วย 3 อำเภอ อำเภอเมืองตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งไหลลงสู่ทะเลที่ปากอ่าวแม่กลองนี้เอง ไม่ไกลจากตัวเมืองนัก ด้านเหนือของอำเภอเมืองติดกับอำเภออัมพวา อันเป็นที่ประสูติของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเหนืออัมพวาขึ้นไปก็คืออำเภอบางคนที ซึ่งอยู่ติดกับจังหวัดราชบุรี ทั้งอัมพวา บางคนที และจังหวัดราชบุรีนี้อยู่บนฝั่งแม่น้ำแม่กลองทั้งสิ้น

ถนนหลวงของอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นเพียงถนนดินพูนขึ้นไป กว้างสัก 7-8 เมตรเท่านั้น ตรงกลางเป็นถนนซึ่งก่อด้วยอิฐมอดู ตั้งตะแคงเรียงทแยงสลับกัน และสองข้างโบกซิเมนต์เป็นขอบไว้ ถนนอิฐนี้กว้างเพียง 2 ½-3 เมตร สำหรับคนเดินเท้าเท่านั้น เพราะจังหวัดสมุทรสงครามไม่มีรถเลย แม้แต่รถจักรยานไปไหนมาไหนก็ต้องเดินทั้งสิ้น เพราะตัวเมืองเล็กนิดเดียว ถนนอิฐนี้เล่นไปเฉพาะในตัวเมืองที่มีบ้านอยู่สองข้างเท่านั้น ต่อจากนั้น

“คุณพ่อ” ขุนสมานสมุทรกรรม
(บุญย่นุน มหานีรานนท์)

“นาย” นางแอดัม (พลจันทร์)
มหานีรานนท์

ครอบครัวขุนสมานสมุทรกรรม (จลบลชัยย์นั่งแถวกลางขวาสุด)

จะเป็นถนนดินธรรมดา การคมนาคมทั้งหมดใช้ทางน้ำ เนื่องจากมีคลองทั้งใหญ่และเล็กแยกออกจากแม่น้ำแม่กลองมากมายหลายสาย คลองใหญ่ ๆ คือคลองแม่กลอง คลองลัดจวน คลองผีหลอก คลองสุนัขหอน ฯลฯ ซึ่งแตกเป็นสาขาเล็ก ๆ อีกมาก

ชาวเมืองธรรมดาทั่วไปใช้เรือพาย ซึ่งจะมีกันทุกบ้านที่อยู่ติดแม่น้ำและลำคลอง ส่วนเรือรับจ้างที่รับผู้โดยสารข้ามคลองข้ามแม่น้ำหรือไปในที่ต่าง ๆ นั้นเป็นเรือแจว ซึ่งทั้งมีและไม่มีประทุน คนที่มีฐานะดีหน่อยจะมีเรือเครื่องติดท้ายเป็นส่วนตัวทั้งนั้น เสี่ยงเรือมักจะไต่ย่นดั่งลั่นตลอดวัน แม้แต่เด็ก ๆ ก็จะมีเรือขี้อเครื่องยนต์ของเรือเหล่านี้ ซึ่งจะมีอยู่มากมายหลายยี่ห้อ แบบเดียวกับที่ชาวกรุงรู้จักรถโตโยต้า วอลโว่ เบนซ์ เปอโยต์ ฯลฯ บริษัทสยามสตีมเวิกเก็ตได้รับสัมปทานเดินเรือยนต์ใหญ่ ซึ่งมีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น รับบรรทุกผู้โดยสารไป-มาระหว่างสมุทรสงครามและราชบุรี ชาวบ้านนิยมเรียกเรือนี้ว่า “เรือไอ” เพราะใช้กำลังไอน้ำ หรือ “เรือแดง” เพราะว่าทาสีแดง ภายหลังมีบริษัทเอกชนอีกเจ้าหนึ่งตั้งแข่งขัน ใช้เรือทาสีเขียว ก็เรียกกันว่า “เรือเขียว”

ตลาดนัด

ที่จังหวัดสมุทรสงครามนี้ ผู้คนนิยมไปซื้อของใช้ของกินต่าง ๆ จาก “ตลาดนัด” ซึ่งเป็นตลาดน้ำ มีแม่ค้าพ่อค้าเอาผลิตผลจากไร่และสวนของเขาเองใส่เรือพายมาขายโดยตรง ไม่ต้องผ่านคนกลาง ฉะนั้น ข้าวของจึงราคาถูกกว่าตลาดบนบกมาก บางคนแลกสินค้ากัน เช่น เอาข้าวมาแลกกับผัก ปลา เป็ด ไก่ ฯลฯ โดยไม่ต้องใช้

เงินสด เขาจะนัดกันเองว่าคราวหน้าจะพบกันอีกที่ไหนและเมื่อไร คือวันขึ้นหรือแรมกี่ค่ำ แล้วกำหนด-ผู้ใหญ่นบ้านก็จะประกาศให้ลูกบ้านของตนทราบ ตามปกติ ตลาดน้ำนี้จะติดตั้งแต่รุ่งสางทีเดียว ก่อน 6 โมงเช้า และอยู่เรื่อยไปจนกระทั่งใกล้เที่ยง ก็จะเริ่มรา และบางตาลงทีละน้อย

ตอนเด็ก ๆ ดิฉันชอบตามพวกผู้ใหญ่ไปตลาดนัดบ่อย ๆ ยิ่งตอนที่คุณพ่อมีลูกเพิ่มขึ้นหลายคน ต้องซื้อผัก ผลไม้ และอาหารอื่น ๆ อย่างละมาก ๆ การซื้อเหมาทั้งกระจาดหรือตะกร้าจากตลาดนัดนี้ช่วยทุนเงินได้มาก ถ้าเรารู้จักวิธีที่จะเก็บอาหารเหล่านี้ให้อยู่ได้ทน ไม่เน่า-เสียง่าย ๆ ดิฉันเคยเห็นนายเก็บหัวหอมแดงและกระเทียม แขนงไว้ให้ถูกลมโดยรอบ เก็บมะนาวมะกรูดใส่หม้อดินที่บรรจุทรายกลบให้มิด ทั้งนี้ก็เพราะสมัยก่อนยังไม่มีตู้เย็น

แต่ละอำเภอก็มีตลาดนัดของตนเอง อาจจะแยกมีพร้อมกันอำเภอละ 2 แห่งก็ได้ เพราะว่าถ้านัดไปไกลนักก็จะพายเรือไม่ไหว หรือมีเวลาไม่พอ ไม่คุ้มกัน แต่อำเภออัมพวากับอำเภอเมืองที่ดิฉันอยู่นั้นพอจะนัดรวมกันได้บ้าง เพราะอยู่ใกล้กัน การที่เราจะไปซื้อของที่ตลาดนัดนั้น ไม่จำเป็นต้องไปทางเรือเสมอไป บางครั้งเราเดินไปยังสถานที่ที่นัดกันได้ ถ้าทำเรื่อนั้นไม่ไกลจนเกินไป แต่แบบนี้เรียกว่า นานที่ปีหน สมัยนี้มีทางรถยนต์จากอำเภอเมืองไปอำเภออัมพวา ใช้เวลาเพียง 7-8 นาทีก็ถึง ซึ่งสมัยก่อนต้องพายเรือไปถึง 2-3 ชั่วโมง

ตลาดนัดทางน้ำที่ใหญ่ที่สุด และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในสมัยนี้คือ ตลาดนัดดำเนินสะดวก ซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดราชบุรี แต่อยู่

ติดกับอำเภอบางคนทีของจังหวัดสมุทรสงคราม สมัยเด็กดูเหมือนดิฉันจะเคยไปที่นั่นเพียงครั้งเดียว ไม่ได้ตั้งใจไปซื้อของ แต่ไปเที่ยวมากกว่า ต้องไปด้วยเรือแจวตั้ง 4-5 ชั่วโมง ซึ่งมาบัดนี้ ไปโดยรถยนต์จากอำเภอเมืองเพียง 12-15 นาที ก็ถึงแล้ว ตลาดนัดดำเนินสะดวกนี้ ปัจจุบัน (2543) เขานัดในที่เดียวกันทุกวันตลอดปี เพื่อให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้ไปชมและซื้อของ เป็นการสนับสนุนการท่องเที่ยวสินค้าซึ่งเดิมเคยมีเพียงผัก ผลไม้ กุ้ง ปลา ฯลฯ นั้น บัดนี้กลายเป็นมีของที่ระลึกของไทยเต็มไปหมด แม้แต่เสื้อผ้าฝ้ายผ้าไหมไทยก็มีบรรยากาศเริ่มเปลี่ยนไปมากแล้ว แต่กระนั้น สินค้าจำพวกผักหญ้าก็ยังคงมีราคาถูกกว่าตลาดบนบกมาก

“ตุ๊ใหญ่”

ตัวดิฉันนั้น เกิดที่บ้านพักปลัดจังหวัด ตำบลบ้านปรก โดยนายใช้หมอดำแยซึ่งเป็นผู้หญิงแก่ ๆ ชื่อแยม แต่ก็มีหมอแผนปัจจุบันคอยควบคุมดูแลอยู่ด้วย สมัยนั้นเรียนจบแพทย์จะได้เพียงประกาศนียบัตร ยังไม่มีการเรียนชั้นปริญญา คุณหมอสุวรรณหักตะกาศกาญจนะ ผู้ดูแลนายนี้ ภายหลังได้เป็นผู้แทนราษฎรคนแรกของจังหวัดสมุทรสงคราม

นายเล่าว่า เมื่อดิฉันคลอดหลุดออกจากท้องนายนั้น ตัวอ้วนขาว ผมหดดำยาวลงมาปิดตาหมด จนหมอดำแยตกใจ คิดว่าดิฉันไม่มีนัยน์ตา อย่างไรก็ตาม แกร่งว่า “ผู้หญิง” ส่วนคุณพ่อซึ่งคอยตั้งใจฟังอยู่ที่ประตู ได้ยินเช่นนั้นก็ดีใจมาก (เพราะลูกคนโตเป็นผู้ชายแล้ว) จึงวิ่งถลันเข้าไปจะอุ้มเด็ก หมอดำแยเกร็งเสียงหลง

และกันไว้ได้ แกบอกว่าเกือบจะตายเสียแล้วทั้งแม่ทั้งลูก นัยว่าเกี่ยวกับเรื่องรกยังไม่ออกมา หรืออะไรก็ไม่ทราบ ซึ่งดิฉันฟังจนแล้วจนรอดแล้วก็ยังไม่เข้าใจจนบัดนี้

เนื่องจากที่ดิฉันตัวอ้วนจ้ำม่ำ จึงได้รับชื่อเล่น ๆ ว่า “ตุ้” ภายหลังเมื่อน้องสาวคนแรก (บุตรคนที่ 5) เกิดมาโดยมีรูปร่างหน้าตาเหมือนดิฉันมาก ใคร ๆ จึงเรียกกันว่า “ตุ้เล็ก” แล้วตัวดิฉันก็เลยได้เพิ่มชื่อเป็น “ตุ้ใหญ่” โดยปริยาย

พวกภริยาข้าราชการบ้านใกล้เคียงชอบมาขอเอาดิฉันไปเลี้ยงเล่น จนถึงต้องจัดเวรผลัดเปลี่ยนกัน มีอยู่คนหนึ่งซึ่งใคร ๆ ตั้งชื่อว่า “คุณนายญี่ปุ่น” ออกจะทำตัวเป็นเจ้าข้าวเจ้าของดิฉันมากกว่าคนอื่น ๆ ถึงกับเกิดการทะเลาะแย่งตัวดิฉันอยู่บ่อย ๆ ระหว่างนั้นเป็นเวลาที่คุณพ่อไปทำงาน แต่ก็ได้ทราบเรื่องและไม่ชอบใจเลย เพราะเกรงว่าดิฉันจะได้กินนมไม่ถูกต้องตามเวลากำหนด พอถึงเวลาจวนเที่ยง ซึ่งคุณพ่อจะกลับมารับประทานอาหารกลางวันที่บ้าน นายต้องรีบให้คนใช้ไปปรับตัวดิฉันกลับมาก่อน

ตัดเล็บ และหุ อวดคุณพ่อ

ภาพที่ดิฉันนึกออก ณ บ้านนี้คือ เมื่อตอนที่ดิฉันอายุ 5-6 ขวบ นายจัดการสระผมให้ลูก ๆ ทุกคน ทุกสัปดาห์ เริ่มจากพี่อรณพ ตัวดิฉัน และน้อง ๆ ถัดไป การสระผมก็คือให้เรานอนเหยียดยาวหงายหน้าบนพื้นบ้านตอนหนึ่ง ซึ่งมีระดับสูงกว่าพื้นอีกตอนหนึ่งที่อยู่ติดต่อกัน ใช้น้ำฝอยเก่า ๆ ม้วนรองคอ แล้วห้อยหัวยื่นออกมาข้างใต้หัวเป็นอ่างน้ำแบบเดียวกับที่เขาสระผมกันตามร้านเสริมสวย

ปัจจุบันนี้เอง ตัวนายนั้นนั่งยองๆ อยู่ข้างอ่างน้ำ ไข้แชมพูซึ่งเป็น น้ำมะกรูดบ้าง น้ำแต่โคบ้าง ผสมกับน้ำอุ่น แต่โคเป็นเหมือนดิน แห้งๆ แผ่นโตประมาณฝ่ามือ ต้องเอามาจับเป็นชิ้นเล็กๆ ก่อน แล้ว เอาใสน้ำตั้งไฟเคี่ยวให้ละลาย เมื่อละลายแล้วจะมีฟองน้อยๆ และ ลื่นเหมือนน้ำสบู่ น้ำมะกรูดก็ลื่นเหมือนกัน นายมีจอกเล็กๆ สำหรับตักน้ำแชมพูราดผม แล้วจึงขี้อยู่ และล้างด้วยน้ำเปล่าให้ สะอาด

แม้จะสระผมอาบน้ำอาบทำเรียบร้อยหมดทุกคนแล้วก็ยังไม่พอ นายเกณฑ์ให้ลูกๆ มาอนนุหนุ่ดักและแกะหูให้อีก พวก เด็กๆ ทุกคนไม่ชอบแกะหูเลย นายต้องทั้งเกลี้ยกล่อมทั้งปลอบว่า แกะหูให้สะอาดๆ แล้วเอาสำลีเช็ดขี้หูไว้รอดคุณพ่อตอนคุณพ่อกลับ จากทำงาน คุณพ่อจะได้รัก นั่นแหละจึงยอมให้แกะหูแต่โดยดี การ ตัดเล็บก็เช่นเดียวกัน ต้องเก็บเศษเล็บที่ตัดออกแต่ละคนห่อเก็บไว้ พอคุณพ่อกลับมา ก็แย่งกันอวดขี้หูและเศษเล็บเป็นการใหญ่ คุณพ่อ ก็ยิ้มและชมหมดทุกคน (ตอนนั้นมีน้องอีก 3 คน)

อีกภาพหนึ่งที่จำได้ดี คือภาพที่นายสอนให้ดิฉันอ่าน-เขียน หนังสือ ตอนที่ดิฉันอายุประมาณ 4 ขวบครึ่ง ตัวดิฉันนั่งพับเพียบ บนพื้น โดยมีหนังสือวางอยู่บนม้านั่งข้างหน้า ม้านั่งนี้เป็นรูปสี่เหลี่ยม ผืนผ้า สูงประมาณ 9 นิ้วพุดเห็นจะได้ กว้างและยาวกว่าม้านั่ง ธรรมดา เพราะจำได้ว่า เมื่อกางหนังสือแบบเรียนเร็วออกแล้ว ยัง เหลือที่ว่างแต่ละข้างของหนังสือนั้นอย่างน้อยประมาณ 2-3 นิ้วพุด จะเรียกว่าโต๊ะเล็กก็อาจจะเหมาะกว่า

นายนั่งบนพื้นตรงข้ามกับดิฉัน ทั้งนายและดิฉันต่างก็ถือ

ไม้ก้านรูปที่ใช้แล้ว จี๊ตัวหนังสือขณะที่ดิฉันกำลังอ่าน วิธีใช้ไม้
ก้านรูปนี้ดูเหมือนจะเป็นประเพณีนิยม ไม่ว่าเด็กๆ ที่ไหนต่างก็ใช้
แบบเดียวกันนี้ทั้งนั้น ทั้งนายจี๊ ทั้งดิฉันจี๊ จนหนังสือบางตอน
ที่ดิฉันอ่านไม่ค่อยคล่องปรุเป็นรูไปแล้วหลายแห่งก็มี

อรรถนพ - จุลบรุษย์ - บุญนัยชล

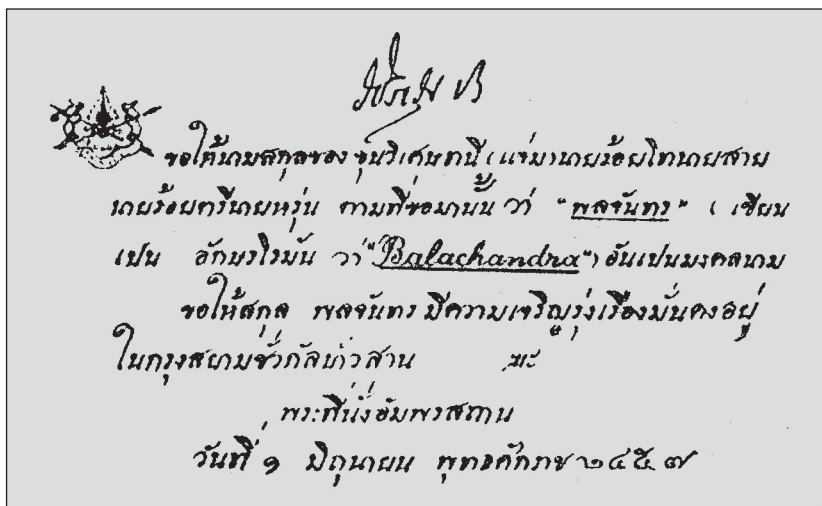
ตอนที่ 2 (2465-2468)
5 ½ ปี-8 ½ ปี เรียน ป. 1-3
ที่โรงเรียนราชพงษ์ ต. บ้านปรก

เข้าโรงเรียน

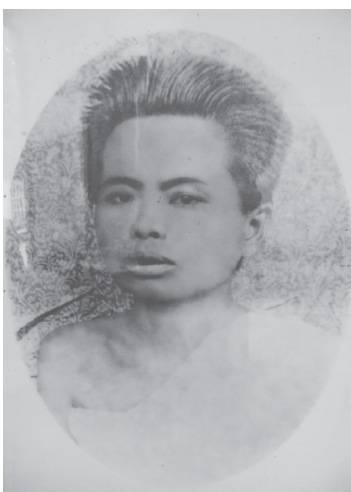
ดิฉันเรียนหนังสือกับนายอยู่ประมาณหนึ่งปี ก็สามารถอ่านออกเขียนได้พอที่จะเทียบเข้าชั้น ป. 1 นายจึงพาไปเข้าโรงเรียนรัฐบาล ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้านเรานัก ชื่อ “โรงเรียนราชพงษ์” โดยได้ชื่อจากผู้ว่าราชการจังหวัดคนก่อน “พระยาราชพงษาฯ” ดิฉันไม่เคยบ่ย่ำเบี่ยงหรือเกรที่จะไปโรงเรียนเลย เคยรบเร้าอยากจะทำตามพี่ไปตั้งนานมาแล้ว เห็นจะเป็นเพราะเบื่องานที่จะอ่านหนังสืออยู่กับบ้านคนเดียว คงคิดอยากมีเพื่อนเยอะ ๆ นั่นเอง

ดิฉันไปเข้าโรงเรียนราชพงษ์ ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำอำเภอในวันที่ 17 พฤษภาคม 2465 เมื่อดิฉันอายุได้ 5 ปี 6 เดือน (ดิฉันเกิด 19 พฤศจิกายน 2459) ดิฉันจำ พ.ศ. 2465 ได้ดี เพราะตอนขึ้นชั้น ป. 2 เปิดเทอมต้นปีใหม่ 2466 นั้น คุณครูบอกว่า ต้องเปลี่ยนจาก 2465 เป็น 2466 ให้จำไว้ว่า จะต้องเอา 1 บวกเข้าไปทุกๆ ปี ดิฉันเข้าใจผิดคิดว่าต้องบวก 1 เข้ากับเลขเดิมทุกตัว จึงเปลี่ยนเลขประจำตัวเดิมที่หน้าปกสมุดแบบฝึกหัด โดยบวก 1 เข้าไปด้วย คุณครูต้องอธิบายเป็นการใหญ่กว่าจะเข้าใจ ฉลาดดีไหมคะ? พวกผู้ใหญ่หลายคนมักคิดว่าดิฉันโง่ ถึงแม้ไม่พูดออกมามั่งๆ ให้ได้ยิน แต่เด็กโง่คนนี้ก็รู้!

ครั้งหนึ่งคุณยายพูดออกมาเลยว่า “สงสารตุ๋ใหญ่ มันชื่อเสีย

สำเนาใบพระราชทานนามสกุล “พลจันทร” ในปี พ.ศ. 2457

“คุณตา” ขุนวิเศษธานี (แจ่ม พลจันทร)
 “คุณยาย” นางสุน์ วิเศษธานี

จนเช่อ”

คุณตาทำที่ว่าเห็นด้วยกับคุณยายนิต ๆ เพราะครั้งหนึ่ง ดิฉันไปถามคุณตาว่า เวลากล่าวคำอาราธนาศีล เมื่อเริ่มต้นว่า “มะยัง ภันเต” แล้ว ทำไมบางคนต้องพูดว่า “วิสุง วิสุง รักขะลัตถายะ” แต่บางคนก็ไม่พูด โดยข้ามไปว่า “ติสระณะนะ สะหะ ปัญจะสีตานิ ยาจามะฯ” เลย คุณตาอธิบายว่า คำว่า “วิสุงฯ” นั้น เป็นการกระชับความให้แน่นขึ้น เปรียบเหมือนเวลาเราผูกวัว 5 ตัวในหลักเดียวกัน จะไม่นั่งคงเท่ากับผูกแต่ละตัวกับเสาแต่ละต้น ดิฉันยังทำทำไมเข้าใจอยู่อีก เพราะไม่เห็นเลยว่า การอาราธนาศีลจะมาเกี่ยวอะไรกับการผูกวัว! คุณตารู้ใจไม่อธิบายต่อ คงจะปล่อยให้ไปคิดเอาเอง ซึ่งดิฉันก็เก็บเอามาคิดเองจริง ๆ เพราะเรื่องมันติดอยู่ในหัว รำคาญใจมาก เชื่อใหม่ว่า ดิฉันใช้เวลาตั้งหลายเดือนกว่าจะสลัดข้อข้องใจนี้ออกไปได้ และเข้าใจความหมายของคุณตาอย่างถ่องแท้

อย่างไรก็ตาม ตอนเรียนจบ ม. 8 และเข้ามหาวิทยาลัยนั้น หลายคนพากันว่า ดิฉันเรียนเร็ว ความจริงแล้ว ดิฉันเรียนหนังสือขนาดธรรมดาเท่านั้น คือปีละชั้น สมัยก่อนเขามีการเลื่อนข้ามชั้นเมื่อสอบได้คะแนนดีมาก ๆ ดิฉันก็ไม่เคยได้ข้ามชั้นกับเขาเลย ตอนนั้นชั้นประถมมีเพียง 3 ชั้น + มัธยม 8 ชั้น รวมเป็น 11 ปี ดิฉันเข้าเรียน ป. 1 อายุ 5 ปี 6 เดือน ผ่านไป 11 ปี ก็ไปเข้ามหาวิทยาลัย เมื่ออายุ 16 ปี 6 เดือน ตอนจบอนุปริญา (3 ปี) และไปสอบชิงทุนนั้น อายุ 19 ปี 6 เดือน บางคนหาว่าโง่งอายุ ต้องตั้งคณะกรรมการสอบสวนเป็นการใหญ่ ความจริงมีอยู่ว่า ตอนอยู่โรงเรียนราชินีล่าง ดิฉันอายุน้อยที่สุดในชั้น พอขึ้นไปโรงเรียน

ราชินีบน ก็เป็นรองสุดท้อง เพราะมีเพื่อนที่อ่อนกว่าดิฉันหนึ่งคน ครั้นไปเข้าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็ประจำตำแหน่งน้องนุชสุดท้อง ตามเคย มีหน้าซ้ำ ตอนไปฝึกสอนที่โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย มี ลูกศิษย์ชั้น ม. 6 อายุแก่กว่าดิฉันตั้งหลายคน แต่ดิฉันปิดไม่ให้ใคร ทราบอายุที่แท้จริงของดิฉันขณะนั้น สงสัยเหลือเกินว่า คุณพ่อคุณแม่ สมัยนั้นส่วนมากคงจะหวงลูกสาว ถอนอมไว้จนอายุเยอะแล้ว กว่าจะ อนุญาตให้เข้าโรงเรียนได้

โรงเรียนราชพงษ์

กลับมาเล่าเรื่องโรงเรียนแรกของดิฉันอีก โรงเรียนราชพงษ์ อยู่ติดกับถนนหลวง ตัวอาคารเรียนเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวยาว มี ห้องเรียนเพียง 3 ห้องเท่านั้น คือ ป. 1-ป. 3 ตามพระราชบัญญัติ ประถมศึกษา (เกณฑ์บังคับเรียน) ในสมัยนั้น นักเรียนหญิง-ชาย ปนกัน รวมทั้งชั้นเตรียมประถมด้วยก็เห็นจะไม่เกิน 130 คน

แต่ห้องเรียนชั้นเตรียมประถมนั้น เขาสร้างเป็นโรงไม้ไผ่ใหญ่ มุงหลังคาจากโถงๆ ไม่มีฝ้ากัน อยู่ทางด้านขวาของอาคารชั้นประถม พื้นเป็นดินธรรมดาเนื้อเอง แต่ลูกเด็กเล็กหยิบย่ำเสียจนราบเรียบเนียนดี ราวกับลาดซีเมนต์ไว้ (บ้านคุณครูใหญ่อยู่ติดถนนหลวง ที่มุมขวา ของโรงเรียนตรงกับโรงจากนี้ มีประตูด้านหลังเข้า-ออกโรงเรียน ได้ต่างหาก ซึ่งทำให้สะดวกแก่การปกครองมาก)

เมื่อแรกเข้านั้น เขาให้ดิฉันไปเรียนที่โรงจากนี้ก่อน เพื่อ ทดสอบวิชา โตะเรียนและมานั่งเป็นแถวยาวๆ นั่งประมาณ 3-4 คน จะทำติดดินไว้หรือเปล่าก็ไม่ทราบ จำได้แต่ว่าไม่เห็นมี

การขยับเขยื้อนเลย คุณครูคนแรกของดิฉันในโรงเรียนนี้เป็นผู้ชาย ชื่อครูชื่น รูปร่างล่ำสัน ผิวดำ ไม่สูงมากนัก ศีรษะเล็กมาก จวนจะล้านอยู่แล้วทางด้านหน้า หน้าตาไม่หล่อเหลาเอาเสียเลย ดูเหมือนตาข้างหนึ่งจะเข้ๆ เอาด้วย อายุคงราวๆ 35-40 ปี คุณครูชื่นนี้ค่อนข้างดุ ผิดกับคุณครูใหญ่ ซึ่งชื่อคุณครูทองสุข (ตอนหลังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็นขุนรัตนกริพศึกษากร) คุณครูทองสุขแก่แล้ว แต่ใจดีมาก รูปร่างผอมโปร่ง หน้าตาทำทางดี เข้าใจว่าเมื่อตอนหนุ่มๆ คงจะหล่อเหลาเอากการ

โรงจันอับ

โรงจากหรือห้องเรียนชั้นเตรียมประถมนี้ บังเอิญไปติดกับห้องแถวห้องหนึ่ง ซึ่งเป็นโรงจันอับเล็กๆ เจ้าของโรงจันอับซึ่งเป็นชาวจีน ถือโอกาสเอาเปรียบโดยละเมิดสิทธิ เปิดประตูด้านหลังห้องของตนออกมา และเอากระด้งตะแกรงซึ่งใส่จันอับออกมาเรียงรายตากแดด ล่อน้ำลายเด็กนักเรียนเล็กๆ อยู่ตลอดวัน

ตอนที่ดิฉันเรียนอยู่ที่โรงจากนี้ประมาณ 2 เดือน ก็มีโอกาสดูศึกษาเรื่องจันอับมากพอใช้ แต่ก็ไม่มีใครชอบกินนัก เพราะดิฉันไม่ค่อยชอบของหวาน เครื่องจันอับประกอบด้วยถั่วตัด ข้าวพอง จับกิม (คล้ายๆ ลูกก็๊ว) รูปแบนยาว รูปร่างและขนาดคล้ายลิ้นคน) ดังกวยแฉะ (แฟงหั่นเป็นชิ้นยาวๆ เล็กๆ เคลือบน้ำตาล) และอะไรต่ออะไรอีกหลายอย่าง ซึ่งลิ้มช้อไปหมดแล้ว แต่ยังจำได้ดีว่า มีข้าวพองที่ตัดเป็นชิ้นเล็กๆ แบนๆ ยาวๆ และมีสีดำๆ แดงๆ เหมือนตัวไฟทองที่เรียกว่า “เอี้ยวพญา” สมัยนี้เด็กๆ ไม่รู้จักจันอับ

เพราะสูญหายไปจากเมืองไทย หรืออย่างน้อยจากกรุงเทพฯ หลายสิบปีมาแล้ว อนึ่ง ดิฉันเชื่อว่า เด็กบ้านนอกมีความรู้เบ็ดเตล็ด (ไม่ใช่วิชาการ) มากกว่าเด็กในกรุงหลายอย่าง ดังจะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป

จีน ป. 1

หลังจากที่เรียนทดสอบที่โรงจากชั้นเตรียมประถมได้ประมาณ 2 เดือน เขาก็ยอมให้ดิฉันเลื่อนไปเรียนชั้น ป. 1 บนตัวอาคารไม้จริงได้ ที่ชั้นใหม่นี้มีเพื่อนหญิงที่สนิทกันมากคนหนึ่ง เธอเป็นคนมีรูปร่างหน้าตาสะสวย ฉลาด ว่องไว และเป็นคนเด็ดขาด เอาจริง ไม่ยอมแพ้เปรียบใครง่าย ๆ ซึ่งผิดกับดิฉัน ซึ่งมักจะยอมแพ้ใครต่อใครไปเสียหมดเสมอ เราสองคนอัธยาศัยใจคอต่างกัน แต่ก็สนิทสนมกันและรักกันมาก เราไปไหน ๆ และทำอะไร ๆ คู่กันเสมอ

วิชาที่สอนในโรงเรียนนี้ตั้งแต่ ป. 1 ถึง ป. 3 ประกอบด้วยภาษาไทยและเลขคณิตเป็นหลัก นอกนั้นก็มีภูมิศาสตร์ สุขวิทยา วิทยาการ (วิทยาศาสตร์เบื้องต้น) วาดเขียน การฝีมือ และดนตรี ภาษาไทยนั้นเน้นหนักกว่าอย่างอื่น เด็กผู้ชายมีวิชาพิเศษ คือลูกเสือ เด็กผู้หญิงเป็นอนุสมาชิกสภากาชาด นอกจากนี้ เด็กผู้หญิงยังมีวิชาพิเศษยิ่งไปอีกอย่างหนึ่ง คือฝึกมารยาท สมัยนั้นประเทศไทยยังมีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จำเป็นจะต้องรู้จักมารยาทต่อเจ้านายพอสมควร ครูการฝีมือเป็นผู้หญิง ได้เรียนจบวิชาครูมาจากกรุงเทพฯ เลยต้องมีหน้าที่สอนมารยาทด้วย จำได้ว่า

ต้องเรียนไหว้ให้ถูกต้องแบบและสวยงาม ต้องเรียนหมอบคลานกราบ
คนธรรมดา กราบพระ วิธีรับของ ถวายของ วิธีคลานเข้าเดินเข้า
โดยถือของ เช่น ถาดใส่แก้วน้ำ โดยมีให้น้ำกระจายหก ฯลฯ ดิฉัน
เรียนได้เร็วกว่าพวกเพื่อน ๆ เด็กพื้นเมือง คุณครูเลยเกณฑ์ให้ช่วย
สอนมารยาทด้วย ดิฉันชอบวาดเขียน และร้องเพลงไทย (เดิม) อยู่
แล้ว ก็เลยรู้สึกว่าการเรียนที่โรงเรียนนี้สนุกสนานมาก ไม่เคยเบื่อเลย
มีเพื่อนเยอะแยะด้วย แต่ที่จำได้จนบัดนี้ก็คือ เพื่อนสนิทคนที่กล่าว
ถึงมาแล้วคนเดียวนั่นเอง

วิชาที่ดิฉันชอบอีกอย่างหนึ่งก็คือ การปฏิบัติวิชาวิทยาการ
เช่น คุณครูสอนให้ทำสบู่เบื้องต้น ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ใส่ใจมัน เพื่อ
ทำให้เป็นก้อนแข็ง ซึ่งเป็นเรื่องที่ยุ่งยากเกินไปก็ตาม แต่ก็ได้เกิดผล
เป็นสบู่ชิ้น ๆ แบบสบู่คาร์บอริก ใช้งานได้ดีพอใช้ ใครเอาน้ำหอม
อะไรมาก็หยดใส่ลงไป เพื่อให้เกิดกลิ่นหอมตามที่ตนต้องการ ครั้ง
หนึ่งคุณครูให้อาหารจกมาวางกลางแดด เล็งแ่งอย่างไรก็จำไม่ได้
เสียแล้ว ทำให้เกิดความร้อนสูงมาก ถึงกับทำให้กระดาษที่วาง
รองอยู่ไหม้เป็นไฟขึ้นมาเลย น่าตื่นเต้นมาก แล้วอีกวันหนึ่ง เมื่อมี
สุริยุปราคา คุณครูให้อาหารจกมาลนควันไฟเป็นสีดำ แล้วส่งดู
เห็นภาพดวงอาทิตย์สีแดงแจ้ววงเล็กถนัด สวยดีมาก เมื่อดิฉันเรียน
อะไรจากโรงเรียนไปแล้ว ก็ชอบไปทำที่บ้านอวดคุณพ่อและนาย
ได้รับคำชมเชยอยู่เสมอ

สมัยก่อนเด็ก ๆ ไม่มีของเล่นมากมายอย่างในสมัยนี้ จึงต้อง
หาอะไรทำอะไรมาคิดค้นกัน และสมมติเล่นกันเอง ก็นับว่าสนุกดี
ไปอย่างหนึ่ง สิ่งที่เด็กผู้หญิงชอบเล่นเป็นประจำคือ การเล่นขายของ

เวลาเล่นขายของจะไปเก็บต้นฝอยทอง ซึ่งเลื้อยคลุมรั้วหลังโรงเรียน มาทำเป็นขนมฝอยทอง เอาส่วนนุ่ม ๆ ของเปลือกส้มโอด้านในที่ เขาปอกทิ้งแล้ว มาขยำนํ้าแต่น้อย ๆ แล้วหยดหมึกแดงลงไปนิดเดียว เพียงให้เกิดเป็นสีชมพูอ่อน แล้วทิ้งไว้ให้แห้งจะกลายเป็นวุ้นสีชมพู ที่น่ากิน เช่นนี้เป็นต้น

เพื่อนรักคนแรก

ตอนเรียนปลายปี ป. 2 เมื่อดิฉันเข้าอายุ 7 ขวบกว่าแล้ว เกิดมีเรื่องที่น่าประทับใจจำได้ไม่รู้ลืม คือทางจังหวัดจะจัดงานเลี้ยงฉลองอะไรไม่ทราบเป็นงานใหญ่ ออกการด์หุหุรา เชิญบรรดา ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ผู้ปกครองนักเรียน นัยว่าจะขอเรียกรายเงินจากพวกนี้มาทำการปรับปรุงกิจการอะไรสักอย่าง จำไม่ได้ แต่ส่วนหนึ่งจะเอาไว้บำรุงโรงเรียนแน่นอน ฉะนั้นทางโรงเรียนจะต้องรับผิดชอบทำหน้าที่หลายอย่าง เช่นทำการฝีมือเป็นของชำร่วย แจกแขกที่มาในงาน และทำของใช้ของกินออกร้านขาย โดยมีโรงเรียนอื่นๆ และบรรดาภริยาข้าราชการมาช่วยสมทบออกร้านต่างๆ กัน

ดิฉันตื่นเต้นมากในเรื่องงานนี้ ตอนกลางวันไปช่วยคุณครูทำการฝีมือทำของชำร่วยด้วยความเต็มใจ เมื่อใกล้ๆ วันงานเข้ามา ก็ไปช่วยทำของกินใส่ถาดกระดาดสีต่างๆ ไว้สำหรับขาย มีเนื้อสวรรค์ และครองแครงกรอบ เป็นต้น แต่ส่วนสำคัญที่สุดของงานคือ การแสดงละครร้อง ซึ่งต้องใช้เวลาฝึกซ้อมกันทุกเย็นเป็นเวลานาน เพราะตัวละคร โดยเฉพาะตัวพระเอก-นางเอก ชายจริงหญิงแท้

ก็มีอายุอย่างมากเพียงแค่ 10 ขวบ และการร้องเพลงไทยเดิม ซึ่งแม้
แต่จะเป็นเพลงชั้นเดียวก็จริง แต่จะหาคนร้องเก่งๆ นั้นยากมาก

การซ้อมละครซึ่งเริ่มตอนกินอาหารเย็นเสร็จแล้วทุกวันนี้
ดิฉันไม่เคยขาดการไปชมจนวันเดียว เพราะนางเอกของละครเรื่อง
นั้น คือเพื่อนสนิทคนสวยและคนเก่งของดิฉันนั่นเอง นำสงสาร
บรรดาครูผู้ฝึกซ้อม ซึ่งต้องทำหน้าที่เป็นผู้บอบทด้วย ส่วนการ
ซ้อมเพลงนั้นได้ซ้อมกันแต่ตอนกลางวันแล้ว ดิฉันฟังเขาบอบท
จนกระทั่งจำได้หมดทุกคำพูดของตัวละครทุกตัว ให้หลับตาถือว่าได้
ทั้งเรื่องเลย เนื่องจากผู้เล่นเป็นเด็กเล็ก ไม่มีความคิดที่จะจัดทำของ
ตัวเอง คนบอบทจะต้องบอกจนกระทั่งว่า ตอนที่ร้องเพลงนั้นๆ
นอกจากจะต้องใช้มือทำท่าทางประกอบอย่างนั้นๆ แล้ว ตัว
พระเอกจะต้องก้าวซ้ายๆ ไปข้างหน้าด้านขวา 2 ก้าว แล้วประเดี๋ยว
ก็จะต้องถอยหลังเอียงซ้ายซ้ายๆ อีก 1 ก้าว ขณะเดียวกับที่นางเอก
จะต้องก้าว...อะไรจำพวกนี้

นางเอกจำเป็น

ทีนี้พอใกล้วันงาน ละครซ้อมได้ดีเป็นที่พอใจและไว้วางใจได้
แล้ว นางเอกคือเพื่อนรักคนเดียวของดิฉันเอง เกิดทำพิษขึ้นมา จะ
เป็นเพราะอะไรเกิดขึ้นกับเขาก็ไม่ทราบ จำไม่ได้ บอกว่าจะไม่แสดง
เอาเสียเลยๆ ตามที่เคยเล่าแล้วว่าเขาคือคนเด็ดขาด ทำยังไงๆ ก็
ไม่ยอมทำเดี่ยว คบเด็กก็เป็นเช่นนี้แหละค่ะ ทางครอบครัวเขาจะมี
เรื่องขัดแย้งกับทางโรงเรียนหรือทางจังหวัดอย่างไรหรือเปล่าก็ไม่
ทราบได้ แต่ปรากฏว่าไม่มีใครสามารถทำให้นางเอกคนนี้แสดง

ได้แน่ๆ

นี่เป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะละครเป็นส่วนสำคัญที่สุดของงานนี้ เป็นความภูมิใจของโรงเรียน การ์ดก็ส่งไปหมดแล้ว อีกไม่กี่วันก็จะถึงวันงาน แก่ใจอะไรไม่ได้เลย ทุกคนวิ่งพล่าน ในที่สุดคณะครูและคณะจังหวัดปรึกษากันว่าจะต้องหานางเอกใหม่แน่ๆ แต่จะเอาใครเล่า เอาใครมาก็จะฝึกซ้อมไม่ทันอย่างแน่นอน เพราะมันเป็นละครเรื่อง มีแต่ดิฉันคนเดียวเท่านั้น ซึ่งจะไม่ต้องฝึกซ้อมเลย จะแสดงได้ทันที ข้อเสียมีอยู่เพียงว่า รูปร่างหน้าตาของดิฉันไม่สวยเท่านั้น

เมื่อไม่มีทางเลือกอื่นแล้ว บรรดาครูและคณะผู้แทนจังหวัดก็พากันมาหาคุณพ่อและนาย ขอให้ช่วยแก้ไขปัญหานี้โดยเฉพาะหน้านี้ โดยให้ดิฉันแสดงเป็นนางเอกแทน ทั้งคุณพ่อและนายเห็นใจ ยินดีช่วย กลัวแต่ว่าดิฉันจะแสดงไม่ได้เท่านั้น เพราะท่านทั้งสองไม่เคยทราบเลยว่าดิฉันไปดูการซ้อมละครทุกวัน บ้างกับโรงเรียนอยู่ไม่ห่างจากกันมากนัก จึงไม่เคยได้สนใจว่าดิฉันไปช่วยครูๆ ทำอะไรบ้างเพื่อเตรียมงานนั้น แต่บรรดาผู้แทนทั้งหลายรับรองว่าดิฉันแสดงได้แน่ ส่วนตัวของดิฉันนั้นมีนิสัยใจเกรงใจคนเป็นธรรมดาอยู่แล้ว ไม่ขัดข้องที่จะช่วยแสดงแทนให้ แต่กลัวจะทำไม่ได้ดี เพราะเป็นคนขี้อาย อย่างไรก็ตามเป็นอันว่าตกลง เพราะไม่มีทางจะบิดพลิ้ว จึงเริ่มซ้อมในวันนั้นเลย ดูเหมือนจะมีเวลาซ้อมเพียง 2 ครั้งเท่านั้นก่อนแสดงจริง

เรื่องนี้สร้างความลำบากมาตกอยู่ที่นายด้วย นายต้องรีบไปซื้อผ้ามาตัดเสื้อให้ดิฉันรวม 3 ชุดด้วยกัน ยังจำได้ดี มีสีเม็ดมะปราง สี

โสภณ และสีหมากสุก ผ่าชั้นกับเสื้อสีเข้ากันเปื้อนทุกชุด นับว่า
สวยมาก ดิฉันชอบใจก็ตอนที่ได้เสื้อผ้าใหม่ตั้ง 3 ชุดนี้เอง ทางกร
เขาออกค่าผ้าให้หมด แต่นายต้องนั่งหลังขดหลังแข็งรีบเย็บตลอด
วัน เพื่อที่จะให้เสื้อเสร็จเร็วทันใช้ นายจึงเย็บแบบเดียวกันหมด ยัง
จำได้ว่าคอเสื้อกลมกว้าง ไซ้สวมทางหัว ไม่ต้องมีการผ่าหน้าผ่า
หลังทั้งสิ้น แขนในตัว ตกเลยบ่าลงมาหน่อย และมีแหวกที่ปลาย
แขน เป็นรูปโค้งตัว U แคบๆ ทั้งสองข้าง ตัวเสื้อยาว มีรูดเอาไว้ให้
เข้ารูไปแล้วผูกเป็นโบเล็กๆ ไว้ ชายเอวทั้งสองข้างมีแหวกเป็นรูป
โค้งเหมือนกับแขนด้วย

การแสดงละครเป็นไปด้วยดีตลอดรอดฝั่ง เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง
ทุกคนดีใจ ภูมิใจ เพราะมีแต่คนชมมากที่เห็นเด็กตัวน้อยๆ ร้องเพลง
ได้ดีเช่นนั้น การที่เอาเด็กเล็กๆ มาแสดงอะไรนั้น มีข้อได้เปรียบ
ที่ว่า เมื่อทำอะไรผิดพลาดก็เอเงินไปบ้าง ทุกคนก็พร้อมที่จะให้อภัย
อยู่แล้ว และเมื่อทำได้ดี ก็สรรเสริญเยินยอกันเป็นการใหญ่ ตัวดิฉัน
เองนั้นพอขึ้นเวทีเข้าจริง ๆ ความขี้อายก็หมดไปเอง แสดงได้อย่าง
หน้าตาเฉย จนบัดนี้ยังจำเนื้อเพลงบางตอนได้ดี เช่น “ความว้าว
ยังไม่หาย ความควายแทน ออกน่องจะต้องแยกเป็นสองท่อน...” โดย
ร้องทำนองมอญโยนดาบ

จะมีผู้ใดสังเกตบ้างหรือเปล่า ดิฉันไม่ทราบ แต่ตัวดิฉันเอง
นั้นอดจันและแปลกใจไม่ได้ในตัวพระเอกของเรา เขาไม่สะดุ้ง
สะเทือนอะไรเลย มิใช่ใครจะวิ่งวุ่นอย่างไรเขาก็ไม่รู้ไม่ชี้ด้วย
เหมือนกับว่าเขาไม่มีส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องนี้ ใครจะมาเป็นนางเอก
ก็ช่าง เขาไม่สนใจ เขามุ่งแต่จะแสดงบทบาทของเขาไปคนเดียวเท่านั้น

ในเมื่อบัดนี้เขาถึงแก่กรรมไปแล้ว ดิฉันขออนุญาตเอ่ยชื่อเขาในที่นี้ เพราะไม่ใช่เรื่องเสียหายอะไร เขาชื่อคุณประยูร อรรถจินดา เป็นบุตรคุณพระจรรยาฯ หัวหน้าผู้พิพากษาในขณะนั้น บ้านของเขายู่ริ้วเดียวกับโรงเรียน เปิดเข้าออกโรงเรียนได้สะดวก พอถึงเวลาซ่อม เขาจึงมาตามกำหนดไม่เคยสาย แต่จำได้ว่าเราไม่เคยพูดกันเลยนอกเรื่องละคร เขาอายุแก่กว่าดิฉัน 1 หรือ 2 ปี และเรียนสูงกว่าดิฉัน 1 ชั้น คือ เรียนชั้น ป. 3 ชั้นสูงสุดของโรงเรียนตอนนั้น

หลังจากนั้นอีกนาน เมื่อทั้งเขาและดิฉันมาเรียนที่กรุงเทพฯ แล้ว ได้พบปะกันบ้างนาน ๆ ครั้ง เพราะครอบครัวของเขากับของดิฉันสนิทสนมกันดี คุณพ่อคุณแม่และคุณพี่ (สาว) ของเขาใจดี ซึ่งดิฉันรักและเคารพมาก น้องสาวของเขาก็เป็นเพื่อนรุ่นน้องของดิฉัน แต่ทุกครั้งที่พบกันเขาก็ไม่เคยทักทายดิฉันเลย จนกระทั่งเมื่อสิบกว่าปีมานี้ เมื่อคณะ O.S.S. อเมริกันเข้ามาเมืองไทย เพื่อเอาเหรียญที่ระลึกมาแจกแก่ผู้ที่มีส่วนร่วมในงานเสรีไทยตอนสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่แล้วมา มีงานเลี้ยงสังสรรค์กันทั้งที่สถานทูตอเมริกัน ที่กระทรวงการต่างประเทศ และที่ A.U.A. ดิฉันได้รับเชิญให้ไปร่วมด้วย ทั้งที่ไม่มีส่วนร่วมในงานเสรีไทยกับเขาเลย

วันหนึ่ง ดิฉันบังเอิญต้องไปนั่งโต๊ะเดียวกับคุณประยูร นั่งติดกันเสียด้วย เขานั่งนิ่งไม่พูดตามเคย ดิฉันอดรอนทนไม่ได้ จึงถามเขาว่า เขาจำดิฉันได้หรือเปล่า เขาตอบด้วยเสียงราบเรียบตามปกติว่า “จำได้สิ” ดิฉันเลยพูดไปว่า “คิดว่าจำไม่ได้เสียอีก เพราะไม่เคยเห็นทักทายเลย” แล้วก็เท่านั้นเอง เขานิ่งไม่ได้ตอบอะไรอีก อาจจะนึกรำคาญมากก็ได้ แต่ดิฉันมาคิดดูในใจว่า ความจริงเราเองก็

ไม่เคยตกทายเขา เขาอาจจะนึกต่อดิฉันเหมือนอย่างที่ดีฉันนึกต่อเขาก็ได้ หลังจากนั้นอีกไม่กี่ปี ดิฉันได้ข่าวมรณกรรมของเขา แต่ระยะนั้นดิฉันไปอยู่ที่ไหนก็ไม่ทราบ ไม่ได้มีโอกาสไปเคารพศพของเขาเลย ยังเสียใจอยู่จนบัดนี้

ย้ายบ้าน - บ้านเช่า - บ้านใหม่

ระหว่างที่ดีฉันเรียน ป. 1-3 ที่โรงเรียนราชพฤษ์นั้น มีการย้ายบ้านหลายครั้ง ดิฉันจำไม่ได้แน่ว่าจะอะไรเกิดขึ้นตอนไหน คือคุณพ่อของดิฉันออกจากราชการ และเปลี่ยนมาทำมาหากินโดยการเป็นทนายความ เราจึงย้ายออกจากบ้านพักปลัดจังหวัด คุณพ่อไปซื้อที่ดินปลูกบ้านส่วนตัวเป็นบริเวณกว้างขวางมาก แต่ระหว่างที่กำลังปลูกบ้านอยู่นั้น ได้ไปเช่าบ้านอยู่ใกล้ๆ กับบ้านใหม่ เพื่อควบคุมการก่อสร้างอย่างใกล้ชิด

ตอนปลูกบ้านใหม่นี้ ดิฉันได้รับความรู้ใหม่ออย่างหนึ่ง นายช่างรับเหมาเป็นจีนไหหลำ ชื่อเถ่าแก่คง และคนงานก่อสร้างก็เป็นคนจีนล้วน คนงานเหล่านี้กินข้าววันละ 5-6 มื้อ ดูเหมือนจะทุกๆ 2 ชั่วโมง เขาจะก่อเตาไฟด้วยอิฐมอญเป็น 3 ขา ใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิง และมีกระทะเหล็กใบใหญ่ต้มข้าวต้มไว้ตลอดเวลา โดยมีกุสอีกคนหนึ่งเป็นคนดูแล ดิฉันแทบไม่เชื่อสายตาเลยว่า เขาไม่มีกับข้าวเลย เพียงแต่นั่งล้อมวงกัน เอาตะเกียบคีบก้อนกรวดจุ่มลงไปในน้ำเกลือซึ่งอยู่ในชามอ่างตรงกลาง เอาขึ้นมาจู้ดๆ 2-3 ครั้ง แล้วก็พวยข้าวต้มตามเข้าไป 2-3 ที ทำเช่นนี้ไปจนอิ่ม ดิฉันพยายามเข้าไปใกล้ๆ เพื่อจะดูให้แน่ว่ามีกับข้าวอย่างอื่นอีกหรือไม่ ก็ปรากฏว่าไม่มีเลยจริงๆ

เขาช่างประหยัดในการกินอะไรเช่นนั้น ได้ไปเล่าให้คนอื่น ๆ ฟัง มีบางคนเคยรู้มาแล้ว แต่หลายคนบอกว่าไม่อยากจะเชื่อ คนงานไทยของเราคงไม่ยอมกินเช่นนั้นแน่ เพราะเหตุนี้เองเขาจึงไม่จ้างคนไทยเลย

บ้านเช่าของเรานี้เป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ยกขึ้นสูง ใต้ถุนโปร่ง แต่ไม่ได้ทำให้เรียบร้อยพอดำหรับไปนั่งเล่นนอนเล่นได้แบบเรือนไทยโบราณ ด้านหน้าของบ้านเป็นนอกชานกว้าง มีเหล็กเป็นลูกกรงกันโดยรอบมาจดประตู จากประตูต้องลงบันไดหลายขั้นกว่าจะถึงพื้นดิน แล้วมีไม้กระดานพาดต่อไปยังทำนน้ำริมแม่น้ำแม่กลอง ตรงทำนน้ำนี้ เวลาล้ำลงแล้วจะเป็นชายเลน ทั้งสองข้างมีต้นลำพูขึ้นอยู่เป็นแถวยาวเรียงรายติดต่อกันไป ต้นลำพูมีลักษณะที่แปลกกว่าต้นไม้อื่น ๆ คือจะแทงรากสูงขึ้นมาตรง ๆ จากพื้นเลน ประมาณ 1-1½ ฟุต ระเกะระกะไปรอบ ๆ ลำต้น รากลำพูนี้ เขานิยมเอามาตัดทำเป็นจุกขวด ใช้ได้ทนทาน ตอนกลางคืนจะมีหิ่งห้อยมาจับเต็มทุกต้น ส่องแสงแวบับแพรวพราวไปตลอดริมฝั่ง สวยงามน่าดูยิ่งนัก

โรงจิว

ใกล้ ๆ บ้านนี้มีโรงจิว ซึ่งมีการแสดงประปรายตลอดปี และมิงานใหญ่ปีละ 1-2 ครั้ง การแสดงจิวมีทั้งกลางวันและกลางคืน จะเนื่องในโอกาสอะไรของชาวจีนบ้างก็ไม่ทราบ หน้าโรงจิวเป็นลานเดินกว้างมากสำหรับคนมายืนดูโดยไม่ต้องเสียเงิน บางรายเอาเสื่อมานั่งนอนดูกันทั้งครอบครัวเลย เพราะที่หัวเมืองนั้นไม่มี

สถานที่เรีงมย์อย่างในกรุง เมื่อมีจิว โชน ลิเก หรือหนังกลางแปลง แสดงที่ไหน ผู้คนก็จะเดินทางมาดูกันอย่างล้นหลาม

ใกล้โรงจิวเป็นศาลเจ้า เวลาถึงงานทั้งกระเจาด (ซึ่งมีปีละครั้ง) เขาจะสร้างโรงไม้ไผ่ชั่วคราวเล็กๆ แต่สูงมากไว้ด้านตรงข้ามกับโรงจิว คือริมลานดินอีกด้านหนึ่ง แล้วโยนของต่างๆ ที่จะแจกเป็นทาน รวมทั้งสตางค์ด้วย ลงไปบนลานดินนั้น พวกเด็กๆ ชาวบ้านไม่รู้ว่ามาจากไหนบ้าง เบียดเสียดเบียดคยัดคอยรับของที่โยนลงมา

ดิฉันไปดูจิวแทบทุกครั้งที่เขาแสดง ไม่ใช่ว่าชอบดู แต่เพราะไม่มีอะไรจะทำมากกว่า และบ้านก็อยู่ใกล้ๆ นั้นเอง คุณพ่อและนายไม่ห้าม เพราะสมัยนั้นยังไม่มีการโจรกรรมลักพาตัวเด็ก และดูเหมือนจะไม่มีอันตรายอย่างใด ฉะนั้น พวกเราพี่น้องต่างคนต่างไป ไม่ได้ชวนกันไปเป็นเพื่อนด้วยซ้ำ ดิฉันดูจิวเสียจนจำเรื่องราวที่เขาเล่นเป็นตอนๆ ได้ดี และรู้จักว่าตัวแสดงสำคัญๆ นั้นคนไหนแต่งตัวอย่างไร เช่นกวนอูจะต้องทาหน้าสีแดง เป็นต้น และท่าทางการแสดงต่างๆ ทำกันอย่างไร เช่นเวลานั่งเกี้ยว ไม่มีเกี้ยวจริงๆ แต่เขาจะถือไม้ที่มีผ้าเย็บติดแบบธงไว้สองข้างตัว สูงเพียงอก โดยให้ชายผ้าห้อยลงกับพื้น แล้วเดินไปโดยขยับไม้ที่มีผ้าห้อยนั้นให้สั่นสะเทือนเหมือนมีคนกำลังหามเกี้ยวไป

โรงก๊วยเตี๋ยว - คอกหมู

เมื่อบ้านเสร็จเรียบร้อยแล้ว เราก็ย้ายกันอีกครั้งหนึ่ง บ้านใหม่นี้เป็นบ้านสองชั้น ทำด้วยไม้สักทั้งหลัง ที่บ้านนี้เด็กๆ มีความสุขมาก เพราะนอกจากตัวบ้านจะใหญ่กว่าทุกบ้านที่เราเคยอยู่มาแล้ว

ยังมีบริเวณรอบบ้านกว้างขวาง ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองด้านนี้ น้ำจะเซาะตลิ่งพังเข้ามาเรื่อย ๆ ซึ่งในเวลาเดียวกันทางฝั่งตรงข้ามที่ดินจะงอกออกมาทดแทน คุณพ่อเห็นการณ์ไกล จึงซื้อที่ดินให้ห่างจากแม่น้ำเข้ามาพอสมควร จะไปซื้อที่ดินฝั่งตรงข้ามก็ไม่สะดวก เพราะตัวจังหวัด สถานที่ราชการทั้งหมด และโรงเรียน อยู่ฝั่งนี้ทั้งสิ้น

รั้วด้านซ้ายของบ้านติดกับบ้านของชาวบ้าน ซึ่งส่วนมากเป็นคนเชื้อจีน มีโรงทำกล้วยเตี๋ยว เต้าหู้ ถั่วงอก และเลือดหมู ดิฉันชอบไปดูเขาถอนแป้งข้าวเจ้าเอาราคาไปบนหลังกระดิ่ง ซึ่งมีผ้าขาวบางปูคลุมไว้แล้ว ตั้งกรอบบนกระทะใบบัวใหญ่ ซึ่งมีน้ำเดือดคลัก ๆ อยู่ในนั้น ประเดี๋ยวเดียวแป้งก็สุก จึงเอาไปตากบนราวลวด (หรือเชือก) แบบที่เราตากเสื้อผ้า เรียงเป็นแถวเป็นระเบียบสวยงามดี เมื่อแห้งแข็งตัวแล้วจึงเอามาหั่นทีหลัง ให้เป็นเส้นใหญ่หรือเล็กตามต้องการ

ติด ๆ กับโรงกล้วยเตี๋ยวนี้นี้มีคอกเลี้ยงหมู ดิฉันได้ไปดูเขาหนากาบกล้วย กวนกับรำข้าวในกระทะ ทำเป็นอาหารหมู เวลาให้อาหารจะเทลงไปในรางยาว ๆ หมูจะมายืนกินกันเป็นแถวเอง โรงหมูสมัยนั้นเลี้ยงอยู่กับดิน เขาพยายามสาดน้ำล้างอยู่ตลอดเวลา แต่ก็เรียกว่ายังสกปรกมาก และส่งกลิ่นเหม็นไปไกลตามสายลม โชคดีที่ตัวบ้านของเราอยู่เหนือลม และห่างออกจากทิศทางของคอกหมูนี้ จึงไม่ได้กลิ่นมากนัก

บ้านใหม่

ภายในบริเวณรอบตัวบ้าน จนติดรั้วทั้ง 3 ด้านนั้น คุณพ่อและนายปลุกต้นไม้ต่าง ๆ เต็มไปหมดแต่ไม่ชิดกัน ส่วนมากจะเป็น

ไม้ดอกและไม้ใบ จะมีไม้ผลบ้างก็เป็นต้นเล็กๆ ไม้สูงใหญ่มาก เช่น ต้นทับทิม ชมพู น้อยหน้า กล้วย ฯลฯ อ้อลายกอใหญ่ ๆ ปลูกเรียงรายภายในรั้วทั้ง 3 ด้าน สลับกับต้นโกสน ซึ่งมีใบรูปร่างต่าง ๆ และหลากหลายสีน่านุ

ที่ด้านซ้ายของเรือนแถวของคนใช้เป็นส่วนครัวใหญ่ ซึ่งมี ผักสวนครัวทุกชนิดที่เราต้องการใช้ เช่น พริกต่าง ๆ มะเขือต่าง ๆ ข่า ตะไคร้ โหระพา กะเพรา มะนาว มะกรูด ต้นขมิ้น มะละกอ ฯลฯ หลังเรือนแถวนี้เป็นคูน้ำ ยาวเกือบจรดรั้วด้านซ้ายและขวา ในคูนี้มี ปลาหลายชนิด เช่น ปลาดุก ปลาช่อน ปลาชิว และอื่นๆ เราไม่เคยซื้อปลามาเลี้ยง แต่เมื่อมีใครเอาปลาเป็นๆ มาให้ นายก็เอามาปล่อยไว้ในคูนี้ มันจึงทวีเพิ่มพันธุ์ขึ้นเอง (นายไม่เคยฆ่าสัตว์ตัดชีวิตอะไรเลย) ที่มุมคูด้านหนึ่งมีผักบึง ผักกระเฉดปลูกไว้ด้วย

ด้านหลังบ้านมีสวนผลไม้ใหญ่ เต็มไปด้วยต้นหมากและ มะพร้าว ส่วนชมพู ฝรั่ง มะม่วง มีบ้างเล็กน้อย ต้นทองหลาง ต้นแค จี๋เหล็ก สะเดา ที่มีประโยชน์ในการประกอบอาหารมีอยู่พร้อม สิ่งที่ดีฉันไม่เคยลืมเลยที่สวนนี้ก็คือว่า ห่างออกไปสัก 3-4 หนัด มีบ้านไม้เล็กๆ หลังหนึ่ง ชั้นเดียว แต่ยกสูง ได้ถนนโปร่ง อยู่ติดกับบ้านใหญ่อีกหลังหนึ่ง ที่เรือนหลังเล็กที่มีห้องเดียวนี้ เขาล่ามโซ่ผู้หญิงบ้าไว้คนหนึ่ง ชื่อยายพลอย แก่ร่องตะโกนเสียงโหยหวน ตลอดวันตลอดคืน (นอกจากเวลาที่หลับไปบ้าง) พลังเอามือทุบฝาห้อง ซึ่งค่อยๆ หลุดออกมา พอแผ่นแรกเปิดออกแล้ว แผ่นต่อไปก็ออกง่ายขึ้น ตอนหลังเหลือฝาอยู่ไม่กี่แผ่น ทำให้มองเห็นตัวแก่ได้ถนัดจากสวนของดิฉัน

จำได้ว่า ดิฉันกลัวอย่างจับใจทั้งในท่าทางเดิน โฝงผางของแก เสียงร้องอันโหยหวน และเสียงทูปฟ้าโครมๆ ของแก กลัวว่าแก จะหลุดจากโซ่ออกมาบีบคอดิฉัน ทำไมดิฉันจึงนึกว่า คนบ้าจะมา บีบคอก็ไม่ทราบ แต่เป็นความจริงที่นึกเช่นนี้ ดูเหมือนมันเข้าไป ฝังลึกอยู่ในจิตใจตั้งแต่เด็กเรื่อยมา สิ่งที่ดีฉันกลัวมากที่สุดในชีวิต อย่างหนึ่งก็คือ “คนบ้า” !

ใส่บาตร - ช้อนปลา - หมูหัน

นายมีกิจวัตรประจำทุกเช้า คือการใส่บาตรที่หน้าบ้าน ได้ เกณฑ์ให้ลูกๆ ไปร่วมใส่ด้วย เพื่อให้เกิดเป็นนิสัย ดิฉันยังจำได้ว่า เมื่อเรียนหนังสือ พลเมืองดี ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี มีตอนที่เล่าเรื่องใส่บาตรแล้วเอาข้าวที่เหลือก้นบาตรมาโปรยให้นกและ ปลากิน เพราะเราก็ทำเช่นเดียวกันนี้ โปรยข้าวให้นกกินที่ใกล้ๆ รั้ว แล้วไปยืนบนสะพานข้ามคู โปรยข้าวให้ปลากิน ดูแล้วก็รู้สึกว่าเป็นคนใจบุญดี

แต่จะเป็นเพราะความซุกซน หรือนึกไม่ถึงก็ตาม เวลานั้นยังไม่อยู่ พวกเราจะร่วมกับพวกคนใช้ เอาสวิงช้อนปลาตัวเล็กๆ ขึ้นมามากพอดู โดยไม่เฉลียวใจสักนิดเลยว่ากำลังทำบาปอยู่ เราเอา ปลานั้นมาทำเป็นโป๊งบกินกันอย่างเอร็ดอร่อย และสนุกสนาน ไม่ใช่ เพราะอดอยากหรือหิวโหยอะไรเลย แต่คงเป็นเพราะความภูมิใจว่า สามารถทำอะไรด้วยตัวเองได้มากกว่า เครื่องประกอบทำโป๊งบกไม่ต้องไปหาซื้อที่ไหน เพราะทุกสิ่งมีอยู่ในสวนของเราแล้วทั้งนั้น ใบตอง ใบโพธิ์พา กะเพรา มีอุดมสมบูรณ์ จำได้ว่าเราทำโป๊งบกกัน

หลายครั้ง โดยที่นายไม่เคยทราบเลย

ได้กล่าวแล้วว่าที่ใกล้ ๆ บ้านนี้มีคอกหมู เจ้าของคอกชื่อ ป้าเลียง มีลูกสาวหลายคนซึ่งมารับจ้างทำงานในบ้านเรา จำชื่อได้ สองคนว่าผินและผัน เวลาทำงานเลียงอะไรที่ ผินและผันจะเอาลูกหมู อ่อน ๆ มาช่วย คือเอามาให้ทำหมูหัน วิธีทำหมูหันแบบชาวบ้าน นั้นจำได้เลา ๆ ว่า เขาเอาต้นตะไคร้ แล้วอะไรอีกก็ไม่ทราบ ยัด เข้าไปในท้องหมู เอาไม้กระบอกยาวเสียบทะลุตามความยาวกลาง ตัวหมู แล้วก่อไฟผิน โดยมีผู้ชายล่าสัตว์สองคนถือปลายกระบอกละข้าง หัว-ท้าย ก้อย ๆ หมุนตัวหมูไปรอบ ๆ เหนือกองไฟนั้น

ความรู้เบ็ดเตล็ดของเด็กบ้านนอก

ที่บ้านตำบลบ้านปรกนี้ ดิฉันได้รับประสบการณ์หลายต่อ หลายอย่าง ซึ่งเด็กในกรุงจะไม่เคยประสบ เช่นได้เคยเข้าไปใน บ่อนไก่ ซึ่งใหญ่พอสมควร เขาสร้างเป็นโรงรูปวงกลม ตรงกลาง เป็นพื้นดินโล่ง ๆ สำหรับให้ไก่ตีกัน รอบ ๆ จะเป็นอัฒจันทร์ มี ที่นั่งเป็นชั้น ๆ สำหรับคนนั่งชม ฉะนั้น หลังคาโรงนี้จะสูงมาก พอใช้ การตีไก่อันเป็นการพนันด้วย นำสงสารไก่อมาก จิกกันตาม ลำตัวเป็นแผลเลือดไหลโทรม ดิฉันดูครั้งหรือสองครั้งเท่านั้นก็ เลิกดู เพราะรู้สึกไม่สบายใจ และไม่รู้สึกสนุกอย่างพวกนักพนัน ทั้งหลายนั้นเลย

ณ โรงนี้เขามีแข่งปลากัดด้วย ดิฉันเองชอบปลากัดว่าสวยดี ได้เลี้ยงด้วยตัวเองโดยใส่ขวดแก้วสี่เหลี่ยมสูงใหญ่หลายขวด ตั้งขวด ไว้เรียงกัน แต่เอากระดาษแข็งกันไม่ให้ปลาเห็นกัน มิฉะนั้นถึงมัน

ไม่ได้อยู่ขวดยกเว้น ไม่ได้กักกันจริงๆ มันก็จะกักที่ผนังขวดย ปากยับเขินหมด การเลี้ยงปลากัดต้องเสียเวลาช้อนลูกน้ำมาให้มันกิน ฉันทันดูการแข่งปลากัดหนสองหนก็เลิก แบบเดียวกับการตีไก่ เพราะตัวปลาจะเป็นแผลเหวอะหวะ น่าสงสารจริงๆ ปลาที่ฉันทันเลี้ยงจะไม่ยอมให้มันกัดกันเลย เพียงเอาไว้ดูเล่นสวยๆ เท่านั้น

ชาวบ้านแถวนั้นมีประเพณีแปลกๆ และเชื่อถือในภูตผีต่าง ๆ ฉันทันจำได้อย่างหนึ่งว่า เวลาคนเป็นต๋อที่ในดวงตา เขจะมีพิธีการตัดต๋อโดยไม่ได้ตัดที่ดวงตาแบบปัจจุบัน หลังจากที่ได้จุฑารูปเทียนไหว้พระแล้ว เขาจะให้คนป่วยนั่งบนครกตำข้าว (ซึ่งดูเหมือนจะคว่ำลง) แล้วเอาเมล็ดข้าวมาตัดแทน (ตัดอย่างไรก็ไม่ได้นะ) ฉันทันไม่ได้ติดตามต่อไปว่า คนที่ตัดต๋อแบบนั้นแล้วนัยน์ตาเห็นดีขึ้นหรือไม่ แต่ดูเหมือนเขาจะมียาให้ป้ายตาด้วย ลักษณะขึ้น ๆ เหมือนเป่งเปือก แต่เป็นสีน้ำตาลอ่อนๆ นัยว่าทำจากสมุนไพร เวลาเป็นคางทูมก็รักษาโดยการเขียนรูปเสือที่แถม ไม่เห็นกินหูกยาอะไร

เทศกาลสงกรานต์และการมหรสพ

ตอนเทศกาลสงกรานต์ หลังจากการเล่นต่างๆ มากมาย แต่ที่ขึ้นชื่อคือต๋อจับและสะบ้า ตอนค่ำจะมีการเข้าผีต่างๆ ช่างมีผีมากมายหลายชนิดจริงๆ ที่ฉันทันจำได้ดีคือผีสิงลม คนที่ผีเข้าแล้ว จะทำอาการเป็นลิงโลดเต้นต่างๆ น่าขันดี ผีแม่ศรีก็มีด้วย การเข้าผีนี้คล้ายคลึงกับการเข้าทรงมาก เพียงแต่ว่าเรื่องคนทรงนี้นั้น เขาไม่ถือว่าเป็นการเล่น แต่ถือเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ และการเข้าทรงแต่ละครั้งก็จะมีจุดประสงค์เพื่อติดต่อกับคนที่ตายไปแล้วบ้าง เพื่อรักษา

โรคบ้าง พิธีต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนี้ คิฉินเคยเห็นบ่อยครั้งมาก แต่ไม่เคยไปร่วมพิธีกับเขาเลย

การมหรสพต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกัน เด็กบ้านนอกจะเคยเห็นมากกว่าเด็กในกรุง เพราะที่บ้านนอกนั้น เวลามีกงานต่าง ๆ โดยเฉพาะงานศพ เขาจะทำเป็นเรื่องใหญ่มาก กว่าที่จะถึงวันเผาศพจริง จะมีการเล่นหลายชนิดอยู่หลายวันหลายคืน เช่น โขน ลิเก หนังตะลุง หนังใหญ่ หนังกลางแปลง (ภาพยนตร์) หุ่นกระบอก ฯลฯ สุดแต่เจ้าภาพจะชอบอย่างไร ยิ่งคนมั่งมีเท่าไรก็จะยิ่งมีงานใหญ่เท่านั้น บางคนมีเงินไม่มาก แต่ก็อยากจะทำงานใหญ่กับเขาบ้าง เพื่อโอ้อวดชาวบ้าน หรือเพื่อแสดงให้เห็นว่าลูกหลานรู้สึกรักศรัทธาผู้ตาย จึงทำงานใหญ่สนองคุณ พวกนี้ถึงกับขายที่ดิน ขายสมบัติต่าง ๆ หรือแม้แต่กู้ยืมเงินเขามาก็มี เรียกว่า “ต๋าน้ำปรกละลายแม่น้ำ” และ “คนตายขายคนเป็น”

เวลามีกงานมหรสพที่ไหน ชาวบ้านจะแห่มาดูกันล้นหลาม เพราะงานรื่นรมย์อย่างอื่นไม่มี บางคนพายเรือมาดั่งไกล ๆ และอยู่ดูจนคึกคัก คิฉินได้ไปดูการแสดงทุกอย่าง หนังใหญ่เรื่องรามเกียรติ์นั้น ได้อ่านหนังสือรู้เรื่องหมดจึงดูออกรสดี แต่ทั้งหมดนั้นก็ดูพอหอมปากหอมคอเท่านั้น

การแสดงที่ถือว่าเป็นชั้นสูงหน่อย และต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก คือโขน งานใครที่มีโขนแสดงถือว่ายิ่งใหญ่ โดยปกติจะเป็นงานของทางราชการ โขนเล่นอยู่เรื่องเดียวคือรามเกียรติ์ สมัยนั้นผู้แสดงใช้ชายจริงหญิงแท้แล้ว เว้นแต่ตัวพระลักษมณ์และพระรามจะใช้ผู้หญิงแสดง คงเป็นเพราะต้องการให้หน้าตาและรูปร่างสวย ร่าเื่อนช่วย

คณะโขนที่จังหวัดสมุทรสงครามขณะนั้นมีเจ้าเดียว คือของคุณพระสินธุชล (พ่อตาของพระยามหาโยธา สกุลแสงชูโต เจ้าของบ้านนาวัน ซึ่งเป็นที่ตั้งโรงแรมเอราวัณปัจจุบัน) ที่บ้านของท่านที่อำเภออัมพวา เลี้ยงเด็กหนุ่ม ๆ สาว ๆ ที่หน้าตาสวย ๆ ไว้หลายสิบคน เพราะโขนต้องมีผู้แสดงมาก

โรงมหรสพที่มีอยู่เป็นประจำตามบ้านนอกก็เห็นจะเป็นลิเก แต่ก็ได้มีตลอดปี มีเป็นระยะ ๆ ไปเป็นเดือน ดิฉันมีคนเลี้ยงเป็นผู้หญิงแก่ ๆ ซื่อยายอ่อม ยายอ่อมติดลิเกมาก แยกขอบพาดิฉันไปดูลิเกด้วย ตอนลิเกเลิก ดิฉันมักจะหลับแล้ว แก่ให้ตาหรั่ง (ผมออกสีแฉ่ง ๆ เหมือนฝรั่ง) ซึ่งเป็นตัวลิเกคนหนึ่ง เอาดิฉันจี้คอมาส่งถึงบ้าน คุณพ่อและนายจะทราบหรือเปล่าจำไม่ได้ จำได้แต่ว่าเวลากลางคืน เมื่อคุณพ่อให้พวกเราเข้านอนแล้ว จะแอบย่องไปที่ห้องยายอ่อม ไปอ่านหนังสือจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่แก่ไปเข้ามาให้เก้ง สมัยนั้นยังไม่มีไฟฟ้า ใช้ตะเกียงลาน และตะเกียงหลอด ซึ่งต้องเติมน้ำมันก๊าด และแต่งไส้ให้เรียบทุกวัน

ดิฉันอ่านหนังสือเสียมากมายแทบจะหมดสิ้นทีเดียว นอกจากรามเกียรติ์ อีเหนา สังข์ทอง ที่เรียนตามโรงเรียนเป็นตอน ๆ เราก็เอามาอ่านตั้งแต่ต้นจนจบ แล้วยังอ่านปลาบู่ทอง แก้วหน้าม้า จันทโครพ ฯลฯ เลยทำให้อ่านหนังสือคล่องมาก แต่การอ่านถ้าเป็นตอนกลางคืนนั้น อ่านดังไม่ได้ เพราะกลัวคุณพ่อกับนายได้ยิน ยังจำได้ว่า ที่ปกหนังสือทุกเล่ม เขาจะพิมพ์ไว้ว่า “เล่มสลึงพึงรู้ท่านผู้ซื้อ ร้านหนังสือหน้าวัดเกาะเพราะหนักหนา ราษฎร์เจริญโรงพิมพ์ริมรรคา เชิญท่านมาซื้อจะรู้ดี” นึก ๆ แล้วยังอดขันไม่ได้ พวก

คนอื่น ๆ พวกเขามาร่วมฟังด้วย บางตอนที่เศร้ามากก็พากันร้องไห้
พึมพำ รวมทั้งตัวดิฉันด้วย อ่านไปสะอื้นไป อ่านไปจนกว่าจะง่วง
ถึงกลับมานอน จำไม่ได้ว่าขณะนั้นพี่น้องคนอื่น ๆ ของดิฉันเข้า
นอนแล้ว หรือแอบไปทำอะไรแปลก ๆ อย่างดิฉันบ้างหรือไม่

นั่งเรือข้ามเข้ากรุงเทพฯ

ณ บ้านตำบลบ้านปรกนี้ ดิฉันมีประสบการณ์ที่ทำให้จำได้จน
ทุกวันนี้หลายอย่าง ดังจะได้กล่าวต่อไป

หลังจากการแสดงละครไม่กี่วัน พวกเราทั้งหมดจะต้องเข้า
กรุงเทพฯ เพื่อเฝ้าศพคุณปู่พระยาสัตยานุกุล (นุช มหานีรานนท์)
คุณปู่ถึงแก่กรรมมาหลายปีแล้ว แต่ยังตั้งศพเก็บไว้กับบ้าน การ
เดินทางมากรุงเทพฯ สมัยนั้น ถ้ามารถไฟจะกินเวลา 3 ชั่วโมงกว่า
และเป็นการยุ่งยากมาก คือขึ้นรถไฟจากสมุทรสงครามไปลงที่
สมุทรสาคร แล้วลงเรือของรถไฟข้ามแม่น้ำท่าจีน ไปขึ้นรถไฟต่อ
อีกฝั่งหนึ่ง คนหนุ่มสาวที่ไม่มีข้าวของติดตัวมากก็ไม่เคียดร้อน แต่
คนแก่และเด็ก และคนที่มิมีข้าวของมากจะทุลักทุเล เพราะทุกคนจะ
ต้องวิ่งหรือเดินอย่างเร่งรีบทุกครั้ง มิฉะนั้นจะไม่ทันเรือ และต้อง
จ้างเรือแจวตามไป ซึ่งออกจะน่ากลัวอันตราย มิหนำซ้ำอาจไปถึง
ไม่ทันเวลารถไฟออกอีก พวกเรามีลูกเล็กเด็กแดงมาก คุณพ่อเลย
ตัดสินใจเช่าเรือข้าวลำใหญ่มาก พร้อมทั้งคนถือท้ายและคนแจวหน้า
ไปด้วย

การออกเรือจะต้องรอตอนน้ำขึ้น-ลง เรือของเรากำหนดออก
เช้าตรู่ ของบางอย่างเอาบรรทุกลงเรือไว้แต่ตอนกลางคืน ส่วนที่เหลือ

“คุณปู่” พระยาสัตยานุกุล
(พระยาประสิทธิ์สงคราม - นุช มหานีรานนท์)

ก็ตั้งเตรียมไว้พร้อม ครั้นสาวใช้คนหนึ่งเริ่มมาขนของ ก็ร้องกรี๊ด
ขึ้นมาเสียงดังมาก ทุกคนตกใจ เขาบอกว่ามีงูมาขดแผ่แม่เบี้ยอยู่
บนกาน้ำชาซึ่งมีนมอุ่นไว้ พอเอาไฟไปส่องดู ก็แตกกลายเป็น
เห็ดประหลาด ซึ่งตอนกลางคืนที่จัดของยังไม่มีเลย แต่ช่วงเวลาไม่กี่

ชั่วโมง ได้งอกสูงขึ้นจากนมที่อบอุ่นประมาณ 5 นิ้วฟุต และดอก
เห็ดบานเต็มที่ ในที่มีดๆ จึงแลดูเหมือนงูกำลังจกตัวอยู่

คุณพ่อเห็นว่าทุกคนใจคอไม่ดี โดยเกรงว่าจะเป็นลางร้าย จึง
เก็บเห็ดดอกนั้นใส่พานไปถวายพระพุทธรูป และจุดธูปเทียน
อธิษฐานขอให้เราเดินทางอย่างปลอดภัย การเดินทางในเรือข้าว
ลำใหญ่มากนี้สนุกดี เราเล่นกันได้เหมือนอยู่ในบ้าน เรือใช้เวลา
2 วัน 2 คืน เพราะคุณพ่อให้จอดพักหน้าสถานีตำรวจหลายแห่ง
ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำทั้งล้น โดยเกรงว่าอาจจะมีโจรมาปล้น อย่างไรก็ตาม
เรามาถึงบ้านคุณย่าโดยสวัสดิ์ เรือแยกจากคลองบางกอกน้อย เข้า
คลองเล็ก ๆ ไปจอดได้ใกล้บ้าน ซึ่งอยู่ริมถนนอรุณอมรินทร์ ใกล้
สถานีตำรวจบางกอกน้อย และวัดอมรินทร์ฯ คลองเล็กนี้ปัจจุบัน
คงจะตื้นเขิน หรือกลายเป็นถนนไปแล้ว

เหตุร้ายเกิดขึ้นจริง ๆ

ขณะนั้นเป็นเวลาพลบค่ำ ที่บ้านมีไฟสว่างไสว ผู้คนทั้งหลาย
ชายเต็มไปหมด หญิงสาวชาววัง เพื่อนคุณอาเนบหลายคนกำลัง
ช่วยกันทำดอกไม้ (ด้วยเทียน) สำหรับประดับโรงศพและรถศพ
นายกำลังท้องแก่จะคลอดลูกคนที่ 7 จึงพาพวกลูก ๆ ขึ้นไปกราบ
คุณย่า และบรรดาคุณอาทั้งหลายก่อน ปลอ่ยให้คุณพ่อสาละวน
ต่อการควบคุมคนใช้ชนของขึ้นบ้าน พี่พเห็นปืนพกของคุณพ่อ
วางอยู่ จึงหยิบมาเล่น ลองเล็งไปที่พวกผู้หญิงแต่ละคน ซึ่งต่างก็ร้อง
วิ๊ดวายและหลบหนีกันจ้าละหวั่น พี่พหัวเราะสนุกชอบใจพอ
สมควร แล้วก็นั่งขัดสมาธิสองขาพับกัน กดปากกระบอกปืนลงบน

น้องของตนเอง เสี่ยงป็นดังล้น เลือดสาครกระจาย โกลาหลกันไปหมด บ้านของเราอยู่หลังโรงพยาบาลศิริราช จึงพาคนไข้ไปที่นั่น เขาทำปฐมพยาบาลให้เล็กน้อย แล้วบอกว่าต้องส่งตัวไปโรงพยาบาลกลาง ซึ่งเป็นโรงพยาบาลอุบัติเหตุโดยตรง เวลานั้นค่ำแล้ว คุณพ่อ นาย และดิฉันไปกับเขาด้วย ปล่อยให้คุณอาต่าง ๆ ช่วยคุณคนไข้ จนของขึ้นจากเรือ ใคร ๆ เชื่อกันว่าเห็ดเจ้ากรรมดอคนั้นเองที่เตือนเราถึงเหตุการณ์ร้ายนี้

โรงพยาบาลกลางสมัยนั้นยังเป็นเพียงเรือนไม้ชั้นเดียว ตั้งเรียงรายกันอยู่หลายหลัง มีฝรั่งเป็นผู้อำนวยการ หมอตรวจหาพิษพบบอกว่ากระดูกแตกละเอียด เพราะกระบอกปืนกดลงไปที่น่องเลย เขาว่า จะต้องตัดขา นายไม่ยอม ร้องไห้โฮลั่น พวกหมอและนางพยาบาลพากันสงสาร เนื่องจากนายกำลังท้องแก่อยู่ด้วย พอให้หมอฝรั่งมาดู เขาบอกว่าอาจไม่ต้องตัด เพราะพิษพออายุ 9 ขวบกระดูกจะงอกงามเจริญเร็ว นายดีใจราวกับได้ขึ้นสวรรค์!

หลังจากเผาศพคุณปู่แล้ว นายกับดิฉันก็ขึ้นรถลาก (เจ๊กลาก) ไปเยี่ยมพี่แพ และไปทุกวัน ไปนั่งเฝ้าตั้งแต่เช้ายันค่ำ ถึงเวลาที่ฝรั่งผู้อำนวยการมาตรวจ เขาต้องให้คนเชิญกลับบ้านก่อน แต่นายกราบกรานหมอและพยาบาลทุกครั้ง ขออนุญาตพาดิฉันเข้าไปซ่อนในห้องน้ำ กิจกรรมนี้เลยทำเป็นประจำทุกวัน ด้วยความร่วมมือและรู้เห็นเป็นใจของผู้รักษาและดูแลคนไข้ ผู้ซึ่งสงสารนายมาก ตัวดิฉันเองนั้นไม่เบื่อที่จะไปโรงพยาบาลเป็นเพื่อนนาย เพราะได้ใส่เสื้อสวย ๆ ที่ใส่เล่นละครมาหยก ๆ สลับกันไป นายคลอดลูกคนที่ 7 (จงกลณี) ในวันที่ 28 มีนาคม 2466 ต้องหยุดไปโรงพยาบาลกลาง

เสียหลายวัน

ขอกล่าวถึงการเผาศพคุณปู่สักเล็กน้อย จำได้ว่าเขาแบกโลงศพจากบ้าน ผ่านตรอกฉางเกลือ (ซึ่งเดี๋ยวนี้ดูเหมือนจะเป็นถนนพรานนก) มาลงเรือที่ท่าศิริราช แล้วขึ้นที่ท่าพระจันทร์ เชิญศพขึ้นวอ (ทอง) ที่มีม้าลาก วอประดับประดาอย่างสวยงามโดยฝีมือสาวชาววัง เล่นตรงไปวัดสระเกศฯ สมัยนั้นรถยนต์ยังไม่มีมากนัก แต่ขบวนรถตามศพคุณปู่ก็ยาวพอใช้ เพราะดิฉันซึ่งนั่งรถคันหน้า ๆ หันมามองรถที่ตามมา ดูสวยงามมากตอนเลี้ยวโค้งถนน เมื่อไปถึงวัดแล้ว ดิฉันจำพิธีเผาไม่ได้ แต่กลับไปจำได้ว่าตนเองนั้นสนใจในภูเขาทองมาก และวิ่งขึ้นวิ่งลงหลายครั้งด้วยความซุกซน

คุณพ่อกลับไปสมุทรสงครามโดยรถไฟ เพราะคิดว่าความอยู่หลายคดี และต้องไปดูแลบ้านซึ่งทิ้งไว้ให้คนใช้เฝ้าด้วย ยังจำได้ว่าเมื่อคุณพ่อกลับมากรุงเทพฯ พวกคนใช้ที่บ้านยังได้เก็บผลฝรั่งทับทิม และอื่น ๆ ฝากมาให้เราด้วย เมื่อนายและพี่ผแพงแรงพอที่จะเดินทาง เราก็อพยพกลับบ้าน เราส่งเรือข้ามกลับไปในวันรุ่งขึ้นที่มาถึงกรุงเทพฯ จำไม่ได้ว่าตอนกลับนี้กลับโดยวิธีใด คงจะส่งเรือข้ามกลับมารับเป็นแน่ เพราะมีคนที่ยังอ่อนแอถึงสองคน

ตาบอดอยู่สามเดือน

จะเป็นปีเดียวกันนั้นหรือปีต่อมาก็ไม่แน่ใจนัก เกิดโรคตาแดงระบาด เกือบทุกคนในบ้านเราเป็นตาแดง แต่ไม่นานนักเขาก็หาย ส่วนดิฉันนั้นแทนที่จะหาย กลับเป็นมากขึ้น ๆ ตอนแรกไม่เจ็บปวดอะไร แต่ตอนหลังเริ่มเจ็บแสบและปวด ระยะแรก เวลาตื่นนอนเข้า

ตามธรรมชาติจะลืมไม่ขึ้นด้วยจีตาเประแแห่งกรัง แต่ระยะหลังกลายเป็นว่าตาปิดเพราะคราบเลือด แสดงว่าตอนกลางคืนเลือดสดๆ ไหลออกมา แล้วแห้งเป็นคราบ นายต้องใช้สำลีแผ่นใหญ่ชุบน้ำโปะไว้ หลังจากครู่หนึ่งเมื่อคราบเลือดเริ่มละลาย จึงค่อยๆ ล้างออกได้ แต่กระนั้น ก็ยังลืมตาไม่ได้อยู่ดี ต้องนอนปิดตาสนิทเช่นนั้นถึง 3 เดือน คุณพ่อและนายเพียรพยายามหาหมอทุกแบบ ทั้งแผนโบราณ แผนไสยศาสตร์ และแผนปัจจุบัน เพื่อนฝูงหรือใครแนะนำให้ทำอะไร ก็ทำทั้งนั้น นายคิดว่าลูกคงจะตาบอดเสียแล้ว แต่โชคดีเหมือนเทพยดามาโปรด ไปพบหมอจีนคนหนึ่ง ซึ่งให้ยาหยอดตามา ใส่เหมือนน้ำฝน และเวลาหยอดก็รู้สึกว่ตาเย็นสบายดี รักษาด้วยยานี้หมด 2-3 ขวดเล็ก ๆ ก็ค่อยๆ ดีขึ้นจนหายสนิท

เมื่อลืมตาได้แล้ว ดิฉันพบว่ามီးอะไรหลายอย่างแปลกตา หลายสิ่งเปลี่ยนไป คนใช้ก็เปลี่ยนไปด้วย ดิฉันต้องใส่แว่นตาด้วยอีกนาน เพราะตายังสู้แสงจ้าไม่ได้ ยังจำได้ว่านายให้ใส่แว่นดำไปนั่งดูละครชาติรี ซึ่งเล่นอยู่ติดริ้วบ้าน สงสัยว่าจะเป็นละครที่นายบนบานไว้ เพื่อให้ดิฉันหายเจ็บตาเป็นแน่

การเจ็บตาครั้งนี้ คงจะทิ้งรอยแผลเป็นไว้ในดวงตาให้เห็นถนัด เพราะว่าอีก 12 ปี หลังจากนั้น เมื่อดิฉันสอบชิงทุนไปเรียนต่างประเทศได้แล้ว เรามีการตรวจร่างกายอย่างละเอียด หมอตาบอกว่าดิฉันเป็นริดสีดวงตา (แทรกโคมา trachoma) จะไม่ยอมให้เดินทาง เพราะสมัยนั้นไม่ว่าประเทศไหนก็รังเกียจ ไม่ยอมให้คนที่ เป็นแทรกโคมาเข้าประเทศทั้งนั้น โชคดีอีกตามเคยที่คุณหมอแดง กาญจนารัตน์ หัวหน้าจักษุแพทย์ โรงพยาบาลศิริราช ซึ่งเป็น

คนหนึ่งในคณะกรรมการตรวจร่างกายขอตรวจด้วยตนเอง สมัยนั้น หมอตาที่เก่งและขึ้นชื่อที่สุดก็ดูเหมือนจะมีคุณหมอแดงเพียงคนเดียว ท่านตรวจตาดิฉันแล้วบอกว่า รอยแผลเป็นนั้นเป็นของเก่า เข้าใจว่า เกิดขึ้นมานานแล้ว ไม่ใช่แทรโคมาแน่ ท่านมาสอบประวัติจาก ดิฉันก็ตรงกัน ดิฉันทั้งในความรู้แท้ของท่านจริงๆ และรักเคารพ ท่านในความตรงไปตรงมาของท่าน ดิฉันจะไม่ลืมบุญคุณของท่าน เลยจนวันตาย เพราะถ้าไม่ได้คุณหมอแล้ว ดิฉันก็คงอดไปต่างประเทศ และชีวิตก็คงจะไม่เป็นเช่นทุกวันนี้

อยากสวยจนเจ็บตัว

สมัยนั้นพอขึ้นปีใหม่ (สงกรานต์) เขาจะแจกเสื้อผ้าใหม่ ให้คนใช้ทั้งหญิงและชาย นายแจกทองให้พวกผู้หญิงด้วย เป็น สร้อยข้อมือบ้าง สร้อยคอบ้าง บางปีเป็นตุ้มหู ดิฉันสนใจในตุ้มหู ที่เขาทำเป็นทองเม็ดกลมๆ 3 เม็ด ใหญ่-เล็กเรียงกัน เรียกว่า ตุ้มหูดาวหาง ใส่แล้วแกว่งตอกแตก ดูสวยดี แต่การจะใส่ตุ้มหูนี้ ต้องเจาะหู เพราะเขายังไม่มีแบบหนีบ ดิฉันไปหายายเลี้ยง เจ้าของ คอกหมูที่ข้างบ้านให้ช่วยเจาะหูให้ แกเอาเข็มแทงเข้าไปคือๆ ร้อย เชือกเข้าไปด้วย แล้วขมวดปมทั้งสองข้างเพื่อไม่ให้รู้หูตัน ดิฉัน อยากสวยจึงต้องทนเจ็บ ยายเลี้ยงแกแกล้งแล้ว ตาเห็นไม่ใคร่ซัด เลย เจาะหูดิฉันสูงข้างหนึ่ง ต่ำข้างหนึ่ง มีหน้าเข็มหรือเชือกคงจะสกปรก ผลปรากฏว่าหูทั้งสองข้างของดิฉันเริ่มบวมแดง มีน้ำเหลืองไหล และเริ่มเจ็บปวดด้วย ดิฉันพยายามปกปิดนาย แต่ไม่สำเร็จ นายต้อง พาไปหาหมอแผนปัจจุบัน ซึ่งให้ทั้งยากินและยาทา รักษาอยู่หลายวัน

กว่าจะยุบ พอหายดีแล้ว นายไปทำห้วงทองให้ใส่ไว้เพื่อกันไม่ให้
 หนูตันด้วย ดิฉันคิดในใจว่า เจ็ดจนตายแล้ว! คุณพ่อเห็นลูกอยาก
 ใส่ตุ้มหู ได้ไปซื้อตุ้มหูจากห้างแอล ยี ริกันดี มาให้คู่หนึ่ง ทำด้วย
 ไข่มุก และมีพลอยรูปหยดน้ำสีชมพูอ่อนห้อยตุ้กดัด น่ารักมาก

น้อยใจ - คิดหนี

เรื่องสุดท้ายที่เกิดขึ้นกับดิฉัน ณ บ้านหลังเดียวกันนี้ และที่
 อยากบันทึกไว้ก็คือว่า วันหนึ่งดิฉันมีเรื่องน้อยใจมากกับนาย จะเป็น
 เรื่องเกี่ยวกับอะไรนั้นจำไม่ได้แล้ว จำได้แต่ว่าดิฉันร้องไห้เสียใจจะ
 ขาด และตัดสินใจจะหนีจากนายไปอยู่กับคุณยายที่ราชบุรี ดิฉัน
 เขียนจดหมายลานาย แล้วใส่ซองเก็บไว้ในห้องนอน จัดกระเป๋า
 เสื้อผ้าข้าวของให้เรียบร้อยแล้วเข้านอน เพราะตั้งใจจะตื่นราว ๆ
 ตี 5 เพื่อไปลงเรือไฟเที่ยวแรก ตามปกติ เรือเที่ยวแรกนี้จะมาถึง
 เมื่อเวลามืดมาก เรือจะแวะรับผู้โดยสารทั้งสองฝั่งแม่น้ำ เราจะต้อง
 ชูตะเกียงบอกเรียกเรือ ดิฉันเคยลงเรือเที่ยวแรกนี้หลายครั้งแล้ว แต่
 ไม่เคยไปคนเดียว ตามธรรมดา คุณพ่อและนายจะส่งลูกๆ ไปอยู่กับ
 คุณยายที่ราชบุรีทุกครั้งทีปิดภาคเรียน

ระหว่างที่ดิฉันกำลังหลับอยู่นั้น นายคงจะรู้สึกสงสัยใน
 อากัปกิริยาที่ผิดปกติของดิฉันหรืออะไรสักอย่าง จึงได้เข้ามาใน
 ห้องนอนของดิฉันในตอนดึก คงจะได้เห็นกระเป๋าเสื้อผ้าที่จัดไว้
 และได้อ่านจดหมายของดิฉัน เลยร้องไห้ใหญ่ พอดิฉันรู้สึกตัวตื่น
 ขึ้นมา นายก็ปลอบดิฉัน และขอไม่ให้ดิฉันทิ้งนายไป ดิฉันเองก็อด
 ร้องไห้ไม่ได้ หายน้อยใจ หายโกรธนาย แล้วเลยเลิกล้มการเดินทาง

เรื่องนี้ดิฉันคิดว่าคงไม่มีใครทราบนอกไปจากนายและดิฉันเท่านั้น

ย้ายเมือง - ย้ายบ้าน

ก่อนที่ดิฉันจะสอบปลายปี ป. 3 ทางกรได้ย้ายเมือง (สถานที่ราชการ และบ้านข้าราชการ) ไปอยู่ที่ค่ายทหารเดิม ที่ตำบลแม่กลอง ค่ายนี้อยู่บนแม่น้ำแม่กลองฝั่งเดียวกัน แต่คนละฝั่งกับคลองแม่กลอง ทหารกองนี้ถูกยุบไปรวมกับกองทหารที่มณฑลราชบุรี ตัวอาคารมีมากพอที่จะใช้งานได้ โดยไม่ต้องสร้างเพิ่มมากนัก เราจะไม่ย้ายตามไปก็เกรงโจรผู้ร้าย คุณพ่อจึงไปเที่ยวหาซื้อที่ดินใกล้ๆ เมืองใหม่ แต่หาไม่ได้เลย จะไปซื้อไกลก็กลัวจะถูกปล้นสะดม จึงจำเป็นต้องขอเช่าที่ของวัดบ้านแหลม (วัดเพชรสมุทรวิหาร)

ทางวัดเกรงใจคุณพ่อ ก็แบ่งที่ให้เช่าซึ่งไม่มากนัก จำนวนจำกัดมาก อยู่ติดกับห้องแถวที่เรียกกันว่า “ตลาด” แต่ไม่ใช่ตลาดสด มีโรงเรียนศรัทธาสมุทร คั่นจากวัดอีกด้านหนึ่ง คุณพ่อให้เรือเรือนแถวคนใช้มาปลูกก่อน พอเสร็จเราก็อพยพมาอาศัยเยียดอยู่ในเรือนนี้ เพื่อจะได้คอยควบคุมดูแลการปลูกบ้านใหญ่อย่างใกล้ชิด เมื่อบ้านใหญ่เสร็จแล้วปรากฏว่าไม่มีบริเวณเลย คุณพ่อจึงให้สร้างนอกชานรอบบ้าน ภายในรั้วสังกะสี 2 ข้าง และรั้วไม้โปร่งด้านหน้า

ตอนที่ 3 (2468-2471)

8 ½ ปี-11 ½ ปี เรียน ม. 1-3

ที่โรงเรียนศรัทธาสมุทร ต. แม่กลอง

เรียนโรงเรียนชาย ม. 1-3

ดิฉันจะต้องเรียน ม. 1 ที่โรงเรียนสตรีประจำจังหวัด “ถาวรานุกูล” ซึ่งอยู่ไกลจากบ้านมาก และทางที่จะเดินไปบางตอนก็เปลี่ยว คุณพ่อจึงปรึกษาศึกษาธิการจังหวัด ยื่นเรื่องมายังกระทรวงศึกษาฯ ขออนุญาตให้เรียนเป็นพิเศษในโรงเรียนศรัทธาสมุทร โรงเรียนประจำจังหวัด (ชาย) ซึ่งอยู่ใกล้บ้านนิดเดียวจนแทบจะตะโกนพูดคุยกันได้ โชคดีทางกระทรวงฯ เห็นใจ ตอบอนุญาต ดิฉันจึงได้เข้าเรียนในโรงเรียนนี้เมื่อ 17 พฤษภาคม 2468

คุณพ่อซื้อเครื่องเรียน เครื่องใช้ และเครื่องเล่นให้โรงเรียนศรัทธาฯ บ่อยๆ เช่น โต๊ะปิงปองครบชุด เครื่องเล่นแบดมินตัน และอื่น ๆ อีก ฉะนั้นครูในโรงเรียนนี้ (ผู้ชายทั้งหมด) ออกจะเกรงใจ และเอาใจเรา (พี่ณพอยู่ ม. 3) เป็นพิเศษ เพื่อนรักของดิฉันจากโรงเรียนราชพงษ์ ก็ได้รับอนุญาตพิเศษให้เรียนในโรงเรียนนี้ด้วย เป็นอันว่ามีนักเรียนหญิง 2 คน ในโรงเรียนศรัทธาฯ แต่เวลาสอบจะต้องไปสอบที่โรงเรียนถาวรานุกูล

อยากเป็นแม่ค้า

โรงเรียนศรัทธาฯ ประกอบด้วยเรือนไม้ชั้นเดียว 2 หลัง มีระเบียงกว้างและยาวตลอดตัวอาคารด้านหน้า ซึ่งหันออกสู่สนาม

ใหญ่ ที่ริมสนามนี้หน้าอาคารเรียนตอนกลางวันจะมีหาบแม่ค้า
พ่อค้ามาตั้งขายอาหารแก่นักเรียน โดยจ่ายค่าที่ให้แก่วัดบ้านแหลม
โรงเรียนศรัทธาฯ ก็ตั้งอยู่ในที่วัดบ้านแหลมด้วย ทางวัดให้โรงเรียน
จัดเจ้าหน้าที่เก็บเงินและทำบัญชีส่งวัดทุกวัน

ดิฉันเคยไปซื้อฝรั่งจื๋น (ลูกเล็ก ๆ กรอบ ข้างในสีแดง) ใน
ราคา 5 ลูก 1 สตางค์ จากแม่ค้าคนหนึ่ง 2-3 ครั้ง วันหนึ่งบังเอิญ
ไปเห็นฝรั่งจื๋นที่ตลาดสด เต็มกระจาดย้อม ๆ มีราว ๆ กว่า 100 ลูก
เขาบอกว่าทั้งกระจาดนั้นเพียง 7 สตางค์ ดิฉันดีใจมาก รีบซื้อมา
หมด แล้วรุ่งขึ้นก็เอาไปขายที่โรงเรียน แถมพริกกะเกลือให้เล็กน้อย
ด้วย แต่ขายบนระเบียบหน้าห้องเรียน ไม่ได้ลงไปขายที่ริมสนาม
ยอมเสียค่าที่เล็กน้อย เมื่อขายหมดแล้ว ได้กำไรตั้งเกือบ 20 สตางค์
ดิฉันทำเช่นนี้อยู่หลายวัน รู้สึกสนุก ไม่รู้สึกหิว ไม่ไปกินข้าวกลางวัน
ที่บ้าน แต่นายก็ไม่ได้สังเกต เพราะตามปกติดิฉันก็ไป ๆ มา ๆ จาก
บ้าน-โรงเรียนบ่อย ๆ โดยครูบางคนใช้ให้ไปเอาน้ำมะตูมมากินบ้าง
(คุณพ่อคืมน้ำมะตูมแทนน้ำชา) บางคนก็ใช้ไปเอาหมากมากิน
เพราะที่บ้านดิฉันตั้งเขียนมากไว้รับแขกลูกความของคุณพ่อตลอด
เวลา

ต่อมาชักกำเรบเสิบสาน อยากได้เงินมากขึ้น จึงไปซื้อขาม
กระเบื้องรูปร่างเหมือนขมก้วยเตี้ยเล็ก ๆ น่ารักมา 20 กว่าใบ พอ
ให้เก็บได้เต็มถังสนุ่ แล้วทำเม็ดเมงลักน้ำกะทิขาย ขายดิบขายดี
ได้กำไรมากด้วย ตอนที่เข้ามาอยู่กรุงเทพฯ ดิฉันมีเงินมากพอใช้
ได้แอบซื้อและเย็บเสื้อผ้าใหม่หลายชุดมาเองด้วย

ตอนหลังคุณพ่อรู้เรื่องเข้า รู้ว่าดิฉันชอบขายของ เวลา

กรุงเทพฯ ได้ซื้อทองคำฟรังก์ชวตสูงใหญ่ไปให้ดิฉันขาย เพื่อให้ดูดี มีศักดิ์ศรีกว่าแม่ค้าทั่วไปหน่อย แต่ปรากฏว่าต้นทุนแพงมาก ขายไม่ได้กำไรเท่าไร ในไม่ช้าก็เลิก หันไปขายอย่างเก่า

คุณพ่ออยากฝึกให้ลูกรู้จักมัธยัสถ์ จึงบอกว่า ค่าขนมที่จ่ายให้ ทุกๆ สัปดาห์นั้น ตอนปลายสัปดาห์ให้อามาให้ดู เหลือเท่าไรคุณพ่อ จะเพิ่มให้อีก 1 เท่า แล้วคุณพ่อก็เอาเงินของเราที่เหลือรวมกับเงิน ที่คุณพ่อให้รางวัล ใส่ลงในกระปุกของแต่ละคน ซึ่งคุณพ่อเป็นคน เก็บไว้ ดิฉันเป็นคนไม่ค่อยซื้ออะไร จึงมีเงินเหลือมากเสมอ แต่เป็นคนซื่อตรง เหลือเท่าไรก็เท่านั้น ไม่เคยคิดโกงโดยเอาเงินส่วน ตัวที่ได้จากการขายของมาเอารางวัลคุณพ่อบ้างเลย

งานบ้าน

ชีวิตตอนอยู่โรงเรียนศรัทธาฯ 3 ปีนี้ ก็คือ ตื่นนอน ล้างหน้า แปรงฟัน แล้วจะต้องทำงานบ้านตามที่ได้รับมอบหมาย คุณพ่อแบ่ง ที่ให้แต่ละคน กวาด เช็ดถูเรือน เทกระโถน และทำที่นอนเอง นอกจากนี้ยังมีการจัดเขียนหมาก เต็มหมาก ใบพลู ปูนแดง ยาจัด ยาฉุน และกานพลูให้เต็มตลับอยู่เสมอ อะไรหมดก็ไปซื้อหาจาก ตลาด โดยที่นายจะวางเศษสตางค์ไว้ให้ เขียนหมากนี้เอาไว้รับแขก ผู้หญิงลูกความของคุณพ่อ (บางที่ผู้ชายก็กินด้วย) และโดยที่ เขียนหมากนี้ทำด้วยเงิน นานๆ จะต้องมีการจัดทำความสะอาด ด้วยสั้มมะขามเปียกให้คุณพ่อผ่องอยู่เสมอ

คุณพ่อมีผาดกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 9 นิ้วฟุต ดูเหมือนทำด้วยไม้แก้ว มีลายในตัวสวยมาก ถาดนี้ใส่กระป๋องบุหรื

ขนาดธรรมดา (บุหรี Garrick) เรียงกันเป็นวงกลมได้ 6 กล่องพอดี โดยมีกล่องบุหรี Richmond ที่สูงกว่านั้นอยู่ตรงกลางเป็นระเบียบเรียบร้อย ในกล่องเหล่านี้จะบรรจุบุหรีมวนยี่ห้อต่างๆ กล่องหนึ่งใส่ใบจากที่ตัดเรียบร้อยแล้ว และกล่องหนึ่งใส่ยาเส้น สำหรับให้มวนสูบเอาเอง กล่องสูงตรงกลางใส่ยาเส้นพิเศษ หยาบๆ สีแดงๆ ซึ่งมีกลิ่นและรสแรง เราต้องตรวจดูทุกวันว่ากล่องไหนหมด หรือจวนจะหมดแล้วก็บอกคุณพ่อ เพื่อจะได้เติมให้เต็ม ต้องตรวจว่ามีกล่องไม้ขีดไฟอยู่บนกล่องสูงตรงกลางด้วย

ทำงานบ้านเหล่านี้เสร็จแล้ว กินข้าวเช้า แล้วแต่งตัวไปโรงเรียน เมื่อกลับจากโรงเรียนจะต้องรีบกินของว่าง แล้วเข้าช่วยนายทำครัว นายจะเริ่มสอนให้หัดปอก หั่น ต้ม ฯลฯ ให้ถูกต้องตามหลักวิชาก่อน แล้วก็ขึ้นต่อไป จนถึงการปรุงเครื่องแกง สมัยนั้นไม่มีน้ำพริกแกงสำเร็จรูปแบบสมัยนี้ เครื่องแกงของนายนั้นจะให้ปรุงเป็นมาตรฐานสำหรับเนื้อวัว เนื้อหมู 1 ปอนด์ (ตอนนั้นยังชั่งเป็นปอนด์อยู่) หรือสำหรับไก่ขนาดธรรมดา 1 ตัว หัดปรุงเครื่องแกงทุกชนิด แกงส้ม แกงป่า แกงเผ็ด แกงกะหรี่ แกงมัสมั่น ฯลฯ นายให้เราหั่นกระเทียม หอม ตะไคร้ พริกขี้หนู ข่า ฯลฯ ให้ดู อย่างไหนมากไปให้หยิบออก อย่างไหนน้อยไปก็หั่นเติม เพื่อให้ได้แกงรสอร่อย ทำซ้ำๆ ไปจนคิดว่าแม่นแล้ว จึงจะเลิกได้ ลูกผู้หญิงของนายทุกคนต้องผ่านกรรมวิธีเช่นนี้ ส่วนผู้ชายนั้นให้หัดปอกมะพร้าว ขูดมะพร้าว (ด้วยกระต่าย) คั้นกะทิ ตำนน้ำพริก ฯลฯ ตามหลักที่ถูกต้องด้วย การช่วยนายทำกับข้าวนี้ จะกินเวลาราวๆ 1 ชั่วโมง

วงดนตรีไทย

ออกจากครัวก็ต้องเริ่มเรียนดนตรี คุณพ่อเห็นว่าลูกโตพอแล้ว จึงตั้งวงดนตรีไทยขึ้น โดยคุณพ่อก็ร่วมวงเป่าขลุ่ยด้วย คุณครูขึ้นคิดจะเป่า เลขฯ (ผู้ชาย) ของคุณพ่อคนหนึ่ง ดีโตน-รามะนา พี่ผมเล่นซอฮู้ ดินันและน้องชายคนรองลงไปเล่นซอด้วง น้องรองลงไปอีกให้ตีฉิ่ง ตามปกติคุณพ่อจะร้องส่งเอง และในเวลาเดียวกันก็สอนให้พวกเราร้องด้วย การรวมวงดนตรีนั้นจะมีขึ้นทุกๆ วันอาทิตย์

วงดนตรีบ้านขุนสมานสมุทรกรรม
(ฉลบทลัยยั้งสี่ซอด้วง ที่สามจากซ้าย)

เรียนพิเศษภาคค่ำ

การเรียนดนตรีตอนบ่ายของทุกวันนี้มีเฉพาะพิณพ ดิจัน และน้องชายเท่านั้น เรียนดนตรี 1 ชั่วโมง รีบไปอาบน้ำกินข้าวเย็น แล้วไปโรงเรียนพิเศษตอนค่ำ ซึ่งสอนแต่ภาษาอังกฤษอย่างเดียว ความจริงไม่ค่อยได้เรียนอะไรเท่าไร คุณครูเล่านิทานจากหนังสือ ภาษาอังกฤษให้ฟังมากกว่า แล้วก็ร้องเพลงอังกฤษ โดยให้นักเรียนจด เนื้อเพลงเป็นภาษาไทย ยังจำได้ว่า คำว่า mighty choir นั้นเขา เขียนว่า “ไม้ตีควาย” นึกสงสัยเหลือเกินว่า “ไม้ตีควาย” ไปยุ่งกับ เพลงศาสนาคริสต์ได้อย่างไร เพลงโบสถ์อีกบทหนึ่งที่ยังจำได้ มาจนทุกวันนี้คือ

Last night I lay a-sleeping,

There came a dream so fair,

I stood in old Jerusalem,

Beside the temple there. (จดเป็นภาษาไทย)

บางทีคุณครูให้ตอบปริศนาต่าง ๆ เป็นที่สนุกสนาน ไม่มีเด็ก คนไหนคิดหนีการเรียนพิเศษตอนค่ำเลย คุณพ่อเห็นว่าเด็กๆ มีพลัง มาก ต้องบรรจงานอะไร ๆ ให้เต็มเวลา มิฉะนั้นอาจจะใช้พลังที่เหลือ ไปทำสิ่งที่ผิดได้

ที่เมื่อนี้บางฤดูชุมชุมมาก คุณพ่อกลัวลูกจะถูกขังกัก ก็เอายากันขึงไปให้ จะให้แต่ห้องของลูกก็ได้ เลยต้องให้ทุกห้อง พวกครูและนักเรียนพากันชอบใจมาก

โรงหนัง

เมื่อกลับจากโรงเรียนพิเศษตอนกลางคืนแล้ว ถ้ามีการบ้านก็ทำไป ถ้าไม่มีคุณพ่อให้ไปดูหนัง (ภาพยนตร์) โดยคิดว่าการดูหนังอาจได้เห็นได้เข้าใจอะไรใหม่ๆ ถึงจะเล็กน้อยก็ยังดีกว่าอยู่บ้านเฉยๆ โดยไม่ได้อะไรเลย เราดูหนังฟรีไม่เสียเงิน ช้ายังมี box พิเศษให้นั่งที่ชั้นบนด้วย สมัยนั้นหนังฉายเป็นม้วนๆ มีเครื่องบรรเลงเสียงอีกทีที่หน้าโรง และเมื่อหนังหมดม้วน กว่าจะต่อใหม่ต้องใช้เวลา เครื่องก็บรรเลงสลับไป หนังสมัยนั้นเรียกว่า “หนังญี่ปุ่น” จะเป็นเพราะชาวญี่ปุ่นกำลังนำเข้ามาเป็นครั้งแรกหรืออย่างไรก็ไม่ทราบได้ แต่ที่ดิฉันดูนั้นจะเป็นหนังพม่าส่วนใหญ่ พระเอกมีคนเดียวตลอดศก ชื่อ หม่อง หม่อง เอ๋ และนางเอกก็คนเดียวตลอดกาล ชื่อ จิ่น จิ่น จี๋ เขามีคนพากย์เป็นภาษาไทยตามปกติดิฉันดูหนังอยู่ไม่นานเท่าไร ก็จะหลับกลับไป พอได้ยินเสียงเครื่องบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีจึงจะลุกขึ้นและเดินโซเซกลับบ้าน ซึ่งอยู่ใกล้ๆ นั่นเอง ทำอยู่เช่นนี้เป็นนิ

ออกแสดงละครต่างจังหวัด

ที่จังหวัดสมุทรสงครามนี้ รัฐบาลไม่ได้เหลียวแลสนับสนุนในการสร้างโรงเรียนเลย ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดประจำอำเภอก็เป็นของเอกชนสร้างให้ทั้งสิ้น เวลาเศรษฐกิจคนใดสร้างโรงเรียนให้ที่ตำบลไหน โรงเรียนศรัทธาฯ ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัด จะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบ ไปร่วมทำพิธีเปิด โดยการแสดงละครบ้าง หรืออย่างอื่นบ้าง และดิฉันมักจะไปกับเขาเสมอ

ครั้งหนึ่งมีการแสดงละครร้องเก็บเงินบำรุงโรงเรียนศรัทธาฯ
เอง ผู้คนชอบมาก ได้เงินมากเกินคาด เลยคิดหาเงินอีก โดยพาคณะ
ละครไปแสดงถึงจังหวัดราชบุรี 2 คืน และที่จังหวัดเพชรบุรี 1 คืน
ดิฉันตื่นเต้นมาก เมื่อเขาพาขึ้นรถม้าไปตามถนนต่าง ๆ รอบเมือง
ได้เห็นป้ายโฆษณาละครของเราติดไว้ทั่ว ยังจำความรู้สึกนั้นได้จน
บัดนี้ มานึก ๆ ดู ทำไมคุณพ่อและนายจึงอนุญาตให้ดิฉันเที่ยว
เร่ร่อนไปกับเขาก็ไม่ทราบ อาจเป็นเพราะมีครูผู้หญิงที่ไว้ใจได้
ควบคุมไปด้วย และคงเป็นเพราะสมัยนั้นเด็กผู้หญิงไม่ได้รับอันตราย
มากเท่าสมัยนี้ก็เป็นได้

ความซุกซน และเพื่อนในโรงเรียนชาย

การที่เรียนปนกับนักเรียนชาย ทำให้ดิฉันพลอยซุกซนไปด้วย
เวลานั่งเรียนก็นั่งไม่เรียบร้อย ชอบเอนม้านั่งไปข้างหลัง วันหนึ่ง
มีการประชุมครู นักเรียนทุกชั้นถูกปล่อยให้อยู่ตามลำพัง ดิฉันนั่ง
แถวหน้า โยกม้านั่งไปข้างหลังมากเกินไป ม้านั่งหงายหลัง ดิฉัน
ตกใจยึดโต๊ะไว้ โต๊ะเลยล้มทับไปด้วย พวกเด็กผู้ชายที่ไม่ใคร่
จะชอบหน้าดิฉัน เพราะหาว่าคุณครูชอบลำเอียงเข้าข้างดิฉันเสมอ
ก็พากันหัวเราะ แล้วพูดว่า “สมน้ำหน้า อย่าไปช่วย” ดิฉันนอน
หงายหลังแหว่งแกอยู่เช่นนั้นตั้งหลายวินาที มองเห็นเลือดสีแดงไหล
เปื้อนเสื้อเปรอะไปหมด คิดว่าแย่แล้ว เลยร้องไห้โฮใหญ่

หัวหน้าชั้นของเราชื่อ สนั่น (สุนทรพลิน) นรินทร์สรศักดิ์ ซึ่งเป็นคนดี เรียบร้อย ไม่ฟังเสียงพวกนั้น ตรงเข้ามายกโต๊ะดิฉัน และ
นุดดิฉันขึ้น ที่แท้กลายเป็นว่าหมึกแดงหกจากขวด (สมัยก่อนใช้

ปากกาจิ้มหมึกน้ำเงิน-แดง) ดิฉันจึงหยุดร้องให้ได้ เพื่อนคนนี้ ดูเหมือนภายหลังได้เป็นนายพลตำรวจ และเป็นใหญ่เป็นโตในวงการตำรวจนครบาล แต่เราไม่ได้พบกันอีกเลยตั้งแต่ออกจากโรงเรียนมา จนกระทั่งได้ยินข่าวว่าเขาถึงแก่กรรมเสียแล้ว

เพื่อนที่จำชื่อได้ดีอีกคนหนึ่งคือ บุญยัง โพธารามิก (บิดาคุณอดิศักดิ์ โพธารามิก) คนนี้ซุกซนที่สุดในห้อง และชอบมาโกรธๆ ดีๆ กับดิฉัน

อีกคนหนึ่งเป็นทหารบก เป็นนายพลเหมือนกัน ชื่อ เทียบ บุรณะสิงห์ คนนี้เป็นนักกีฬาและไม่ค่อยมาเล่นกับเราเลย แต่เมื่อประมาณ 30 ปี มาแล้ว เคยได้พบกันครั้งหนึ่ง ยังจำกันได้แล้วเลยคุยกันได้ดี

ระหว่างปิดภาคเรียน-หัดว่ายน้ำ

ตอนโรงเรียนปิดภาคทุกครั้ง คุณพ่อและนายจัดให้เราไปเยี่ยมและอยู่กับคุณตาคุณยายที่ราชบุรี ซึ่งมีอัสนี พลจันทร์ ลูกพี่ลูกน้องของดิฉันอยู่ด้วย และตอนปิดภาคปลายเราอยู่นานหน่อย และได้พบกับพวกญาติๆ ซึ่งไปจากกรุงเทพฯ ไปพักผ่อนที่ราชบุรีเหมือนกัน เช่น อุทธรณ์ และศรีกรรณ พลกุล (บิดาของโกกีน พลกุล) พวกนี้พักอยู่บ้านติดๆ กับเรา ได้พบกันเล่นด้วยกันทุกวัน จึงสนิทสนมกันมาก

ตอนปิดภาคต้น (17 ก.ค. – 31 ส.ค.) นั้น ที่ราชบุรีนำท่วมประจำปี ปกติน้ำท่วมมิดหัวทุกบ้าน จึงแลดูเว้งว่างเหมือนไม่มีริ้ว และบางครั้งขึ้นสูงไปถึงนอกخانบ้านเรา เราสามารถช้อนปลาตัว

เล็ก ๆ บนนอกชานได้ ปลาดะเพียนชุกชุมมาก ว่ายมาเป็นฝูง ๆ เวลาเราไปยเม็ดนุ่นให้ มันกระโดดซบกันน่าดูมาก

ดิฉันและน้อง ๆ ถือโอกาสน้ำท่วมนี้หัดว่ายน้ำที่บ้านไคหน้าบ้าน และตอนที่น้ำไม่ท่วมก็ไปหัดที่หาดทราย (น้ำจืด) ไกล ๆ บ้าน แต่ปีแล้วปีเล่าก็ยังว่ายน้ำไม่เป็น

วันหนึ่งพวกคนใช้ 2-3 คน พาดิฉันไปหัดว่ายน้ำที่ตำนน้ำใกล้บ้านที่บ้านปรกนี้เอง เขาเอามะพร้าวห้าว 2 ลูกมา ฉีกกาบแต่ละลูกออกมาเป็นเชือกและผูกติดกัน โดยที่ปลายเชือกอีกด้านหนึ่งก็ยังติดอยู่กับลูกมะพร้าว เอามะพร้าว 2 ลูกนี้ลงไปลอยในน้ำ ให้ดิฉันเอาอกทาบไปบนเชือก ให้ลูกมะพร้าวแต่ละลูกลอยอยู่ข้างรักแร้แต่ละข้าง ดิฉันแปลกใจที่มะพร้าวเพียง 2 ลูกก็พยุงตัวเราให้ลอยน้ำได้ เขาสอนให้หัดใช้มือแหวกว่ายน้ำ และใช้เท้ากระทุมน้ำ ก็รู้สึกสนุกดี ทำเช่นนั้นซ้ำ ๆ กันอยู่ประมาณ 1 สัปดาห์ ดิฉันก็ใช้แขนขาได้คล่อง

ที่นี้วันหนึ่งเมื่อเราไปถึงตำนน้ำ โดยไม่ให้อู้ตัว เขาผลักดิฉันลงไปใต้น้ำ และพวกเขาลอยคอยู่ใกล้ ๆ ดิฉันกลัวจะจมน้ำตาย รีบตะเกียกตะกายจะไปให้ถึงเสาไม้รวกที่ปักอยู่ไม่ไกลนัก แต่เขากลับโหนตัวจับเสาให้ห่างออกไป ดิฉันพยายามว่าจะให้ถึงเสา เขาก็โยกเสาหมุนไปรอบ ๆ (ที่ตรงนั้นเป็นชายเลน) ดิฉันว่ายตามเสาอยู่หลายรอบ จนเขาเห็นว่าเหนื่อยแล้ว ก็พาว่ายน้ำไปที่บันไคตำนน้ำ เป็นอันว่าดิฉันว่ายน้ำเป็นตั้งแต่นั้นมา

สถานที่และการพักผ่อนหย่อนใจที่จัดขึ้นเอง

ที่บ้านนอกไม่มีสถานที่หย่อนใจและเรีงรมย์อย่างในกรุง ผู้คนต้องหาวิธีทำตัวเองให้สนุกสนานกันเอง พวกชาวสวน ชาวนา และชาวบ้านร้านตลาด มักจะแห่กันไปชมมหรสพที่เขาจัดขึ้นในงานวัดต่างๆ ประจำปี ในงานศพ งานโกนจุก บวชนาค ฯลฯ ไม่ว่างานจะอยู่ไกลแค่ไหน ก็อุตส่าห์พายเรือแจวเรือกันไป ทุกงานจะมีคนแน่นขนัดไปหมด

สำหรับครอบครัวเรา ในวันอาทิตย์ คุณพ่อจะเชิญวงดนตรีไทยต่างๆ ในเมืองนี้มาร่วมซ้อมกัน เรามีวงดนตรีไทยเล็กๆ ของเราเอง โดยคุณพ่อเป่าขลุ่ย เเลขาฯ (ผู้ชาย) ของคุณพ่อตีโทน-รำมะนา พิณพลีซออยู่ ดิฉันกับบุญชนัยชลลีซอด้วง และครูซิ่นที่สอนดนตรีเราเป็นคนตีคจะเข้ เราจะเล่นกันทั้งวัน โดยมีนายเป็นผู้ทำอาหารเลี้ยง คุณพ่อมักจะร้องส่งเองด้วย มีประชาชนมายืนฟังรอบรั้วเต็มไปหมดเสมอ ดิฉันได้อ่านหนังสือแจกงานศพคุณพระมหาเทพ กษัตริย์สมุห์ บิดาคุณระพี สาคริก ท่านเขียนเล่าไว้ว่า ท่านเป็นชาวเมืองสมุทรสงคราม และได้เคยไปเล่นดนตรีร่วมวงขุนสมานฯ ตอนนั้นต้องมีดิฉันร่วมด้วยเป็นแน่

วันอาทิตย์ไหนที่เราไม่ได้ซ้อมดนตรี จะเป็นเพราะเหตุใดก็ตาม หรือในวันหยุดนักขัตฤกษ์อื่นๆ คุณพ่อจะพาเราลงเรือแจวเข้าไปตามคลองเล็กคลองน้อย เรามีเรือจ้างเจ้าประจำซึ่งใหญ่และสะอาดหมดจด คุณพ่อถือโอกาสนี้ไปสำรวจที่ดิน ซึ่งกำลังเป็นคดีให้คุณพ่อว่าความอยู่ด้วย คุณพ่อก็มีชื่อในการว่าความแพ่ง ส่วนมากจะชนะ ฉะนั้น จึงมีชาวสวน ชาวนามาขอให้ว่าความมากมาย

ตลอดทางที่เรือแล่นไปจะมีคนมาร้องทัก และขอให้แวะรับผลิตผลต่าง ๆ ของเขาจนเต็มเรือไปหมด บางครั้งยังน่าขัน เขาเอาอ้อยบั้ง มะพร้าวบั้ง หรือบางที่เป็นกล้วย ถั่วแระ ฯลฯ บรรทุกเรือสำปั้นแต่ละลำพายตามเราากลับ มาส่งให้ถึงบ้าน กินกันไม่หวาดไหว ที่บ้านเราจะมีมะพร้าวอยู่ตลอดเวลาไม่ต่ำกว่าครึ่งร้อย

ตามปกติ เราจะไปกินกลางวันกันที่สวนของคนทีนัดกันไว้ บางทีครอบครัวของ Mr. James Kerr ผู้จัดการรถไฟ-เรือไฟ ขอร่วมไปกับเราด้วย โดยเอาเรือยนต์เล็ก ๆ ขนาดพอบรรทุกเราทั้งสองครอบครัวได้สบาย ๆ ไปแทนเรือจ้างของเรา เราสนุกกับการไปปิกนิกเช่นนี้มาก เพราะพวกชาวสวนรู้ใจ ทำกับข้าวที่ไม่น่ารังเกียจไว้ต้อนรับ เช่น แกงไก่ ไก่ต้มยำ ไก่ย่าง ไก่ทอด หรือไม่กี่เป็นพวกปลา ซึ่งเขาจับได้ในร่องคูสวนของเขาเอง ไก่เขาก็เลี้ยงเอง ของสด ๆ ทั้งนั้น กินอร่อยกว่าที่ซื้อจากตลาดแน่นอน

บางครั้ง นาย James Kerr เชิญครอบครัวข้าราชการทั้งหมด และครอบครัวของเราด้วยลงเรือไฟ (แดง) ชั้นเดียว ก่อนข้างใหญ่ไปเที่ยวทะเล โดยเตรียมหม้อ กระทะ และเครื่องมือทำครัวไปพร้อมเราตรงไปที่โป๊ะของคนทีรู้จัก จับปลาสด ๆ ขึ้นมาทำกิน แต่หลายคนเมาคลื่น กินอะไรไม่ได้เลย

ดิฉันเคยปีนไต่ไปตามเสาโป๊ะ ซึ่งเขาปักเป็นรูปวงกลมกลางทะเลอันกว้าง มองไม่เห็นฝั่งเลย พอพลบค่ำจะเห็นฝูงปลาทุเป็นหมื่นเป็นแสนว่ายไปรอบ ๆ ในโป๊ะ ตัวปลามีฟอสฟอรัส เวลามันกลับตัวตามส่วนโค้งของโป๊ะพร้อม ๆ กัน ฟอสฟอรัสกระทบแสงจันทร์ ช่างสวยงามอะไรเช่นนั้น !

ยิ๊งนก

นอกจากปิกนิกทางเรือแล้ว ในฤดูเกี่ยวข้าว เมื่อเกี่ยวเสร็จ มีเมล็ดข้าวตกเรียราดในนา และบรรดาฝูงนกทั้งหลายก็พากันมาจิกกิน ตอนนี่แหละ พวกข้าราชการชอบมาชวนครอบครัวเราขึ้นรถไฟ ซึ่งนาย James Kerr เป็นผู้จัดให้พิเศษ 1 โบกี้ ไปได้ 2 สถานี ก็ปลดตู้ของเราออกที่สถานีลาดใหญ่ ซึ่งเป็นที่ทำนาข้าวด้านหนึ่ง คุณพ่อถูกเกณฑ์ให้เป็นผู้เตรียมของเครื่องใช้ น้ำดื่ม เหล้า เบียร์ ส่วนนายก็เป็นผู้เตรียมเครื่องประกอบอาหารไปพร้อม

นกที่ยิ๊งกันนั้นเป็นจำพวกนกเป็ดน้ำ นกกระจาบ แต่พวกเขาชอบยิ๊งนกปากส้อมมากกว่า และต้องยิ๊งขณะที่มันกำลังบินขึ้นด้วย ไม่ใช่กำลังเกาะอยู่เฉย ๆ ทั้งนี้เพื่อแสดงฝีมือและศักดิ์ศรี เมื่อนกตกลงในที่ใด ซึ่งโดยมากมักจะค่อนข้างไกล พวกเราเด็ก ๆ จะต้องวิ่งไปเก็บมาถอนขน ลนไฟเอาขนอยู่อ่อน ๆ ออกให้หมด แล้วไปมอบให้พวกผู้หญิงประกอบอาหาร นายเป็นคนใจบุญ ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต แต่ก็จำเป็นจำใจต้องช่วยเขาทำ เพราะคิดเสียว่ามันตายมาก่อนแล้ว อนึ่ง คุณพ่อไม่ชอบกินอาหารที่คนอื่นทำ ต้องฝีมือนายเท่านั้น

บางทีคุณพ่อไม่ได้ไปเอง พวกพรานนกไปกันเอง แล้วก็เอานกมาให้เราเป็นพวง ๆ บางที่ตั้ง 100 กว่าตัว เพราะเขารู้ดีว่านายทำอาหารอร่อย พวกเราแสนจะเบื่อกับการถอนขนนกมากมายเช่นนั้น จะถลกหนังก็ไม่ได้ เพราะหนังเป็นส่วนที่เขาชอบกิน นายแบ่งทำหลายชนิด เสร็จแล้วพวกเราก็มีหน้าที่ถือหม้อบั้ง จานบั้ง ขามบั้ง ไปให้ตามบ้านนักยิงทั้งหลาย และทุกคนอื่น ๆ ด้วย เพราะ

ตามปกติ คุณพ่อก็ชอบแจกอาหารเพื่อนฝูงอยู่แล้วเป็นประจำ โดยมากได้แก่อาหารแปลกๆ เช่น ผักเผ็ดเย็น นกทอดกรอบ ยำกบ ฯลฯ ตัวดิฉันเองเลยเบื่ออาหารจำพวกนกและกบมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ติกบ จับปู ตกปลา

พูดถึงกบ ชวนให้คิดถึงเรื่องน่าขันเรื่องหนึ่งคือ ดิฉันอยากจะรู้ว่าเขาติกบกันอย่างไร คิ่นหนึ่ง ผนตกพราๆ แอบหนีหายไป ติกบกับพวกเด็กข้างบ้าน ต้องถ่อมัดได้ส่งทางคูด้วย ดิฉันเห็นกบตัวหนึ่ง ดีใจมาก เอาไม้ฟาดลงไปเต็มแรง ยังผลให้กบตัวนั้นบี้แบน แผลกเหลว ใช้การไม่ได้ เขาสอนดิฉันว่าเวลาตีต้องชะงักไม้ไว้สักนิดหนึ่ง ดีเบาๆ เพียงให้มันหนีไปไม่พิน อย่างไรก็ตาม ดิฉันเจ็ดใจคอไม่ดี เรื่องติกบเลิกเด็ดขาด

เรื่องการทำบาปกรรมแบบนี้พวกดิฉันเคยทำมาแล้วมาก ไม่ใช่เพราะใจร้าย แต่เป็นเพราะนึกสนุกชั่วเล่นทั้งสิ้น ที่หลังบ้านเรามีคูเล็กๆ ที่นายชอบเอาปูปลาที่คนเขาเอามาให้ไปปล่อย พอขายเปลือ หรือไม่อยู่ พวกเราก็มักชอบไปตกปูทะเล การตกนี้ง่ายเหลือเกิน เพียงเอาเชือกกล้วยยาวสัก 1 หลา ข้างหนึ่งผูกหัวปลาเค็ม อีกข้างหนึ่งผูกติดกับไม้รวกผ่าซีกเล็กๆ ยาวสักครึ่งหลา เอาไม้รวกนี้ปักที่ริมคู หย่อนหัวปลาเค็มลงในน้ำ เจ้าปูเ็นจะคลานมากัดและเอาก้ามจับปลาเค็มแน่น เราค่อยๆ ดึงเชือกขึ้นมา มันก็ไม่ปล่อย พอตัวปูลอยขึ้นจะพินน้ำ เราก็เอาบั้งก็ช้อนมันขึ้นมาอย่างง่ายดาย เราเองก็ไม่ว่าจะทำอะไรกับปูเหล่านี้ ในที่สุดก็ปล่อยมันกลับไป

การจับปูแสมก็สนุกมาก ได้ถूनบ้านเราที่ยกไว้สูง 1 เมตรนั้น น้ำคลองขึ้นถึงได้ พื้นดินจึงจะแฉะแฉะ มีปูแสมเต็มไปหมด เราเอา ผ้าพันมือให้หนาๆ หรือใส่ถุงมือก็ยิ่งดี แต่ต้องให้หนาๆ มิฉะนั้น ก้ามปูจะทะลุผ้าเข้าถึงเนื้อ จะเจ็บมาก เราจับมันคือๆ และมันจะ พยายามดิ้นหนีให้หลุด โดยทิ้งก้ามเลย ก้ามปูที่หลุดจะติดผ้าพันมือ ของเรา ห้อยกระรูงกระริงเต็มไปหมด จำนวนปูมันมากมาย ที่หนี หลุดไปก็เยอะ ที่เราจับตัวได้ก็เยอะ ครั้งหนึ่งเราจับได้ตั้งเกือบ เต็มไหกระเทียม จะทำเป็นปูเค็มอย่างที่เขายาย แต่ไม่รู้ว่าเขาทำกัน อย่างไร ก็เลยเอาเกลือเม็ดๆ ใส่ส่งเดชลงไป พอรุ่งขึ้นอีกวันปรากฏ ว่าปูเน่าหมด คงเป็นเพราะความเค็มไม่พอ หลังจากนั้นไม่เคยจับ ปูแสมอีกเลย

การตกปลาก็เหมือนกัน เวลานั้นน้ำ น้ำขึ้นมาที่ใต้ถุนบ้าน พอที่จะตกปลาได้ ที่พื้นห้องแห่งนี้มีช่องโหว่ เราก็ตกปลาโดยไม่ใช้เบ็ดจริง กลัวปลาจะเจ็บเวลาปลดจากเบ็ด ใช้เข็มหมุดมางอ เอา ก็ตามเคย ตกได้แล้วเอาใส่ถังไว้พอให้ชื่นใจ ภูมิใจ ว่าเราทำได้ เก็บไว้สัก 1 ชั่วโมงก็ปล่อยไป การตกปลานี้ออกจะทำหลายครั้ง หน่อย เพราะสนุกดี และปลาก็ไม่ตาย

สโมสรข้าราชการ

ตามปกติที่สโมสรมีโต๊ะปิงปอง โต๊ะบิลเลียด สนามเบดมินตัน และสนามเทนนิส ข้าราชการและครอบครัวจะหาความสนุก เพลิดเพลินได้กับกีฬาและเครื่องหย่อนใจเหล่านี้

คุณพ่อไม่ชอบเล่นกีฬา ชอบแต่บิลเลียด และเล่นอย่างเอาจริง

เอาจึง ศึกษาจากตำราด้วย ได้รางวัลกลับมาบ้านเสมอ โดยมาก คุณพ่อจะเลือกเอาวิสกีตราขาว ตราดำ บรันดีเฮนเนสซี่ และเหล้า เปปเปอร์มินต์สีเขียว ที่ขวดรูปเหมือนลูกน้ำเต้ามา เพื่อนายจะได้กิน ด้วย ถ้าเป็นน้ำหอม ก็มักจะเลือกเอาโอเดอโคโลญ ซึ่งมิกลั่นกลาง ธรรมดา ลูก ๆ จะได้ใช้ได้

พวกเราเด็ก ๆ ทำโต๊ะบิลเลียดขึ้นมาเล่นเองบ้าง โดยเอาลัง ไม้ฉำฉา ซึ่งกว้างยาวประมาณ 15 x 20 นิ้ว และสูงเพียง 6 นิ้ว มาคว่ำหน้าลง เอากระดาษขับปูดาดก้นลังให้เรียบ ใช้ไม้เล็ก ๆ แบบ ไม้กวาดรูป ดิเตะปั่วตัวเล็ก ๆ เป็นขอบรอบ โดยเว้นที่ไว้ให้ลูกตก ตามแบบโต๊ะบิลเลียด จำไม่ได้ว่าถักตาข่ายไว้รองรับลูกหรือเปล่า ใช้ไม้เท้าไม้แก้วที่กลมเกลี้ยงเป็นมัน ตรง และหนักมาเป็นไม้คิว และเอาลูกหินทาสีต่าง ๆ แทนลูกบิลเลียดจริง ดูเหมือนเราจะมีความรู้ เกี่ยวกับการเล่นนี้มากพอใช้ เพราะจำได้ว่าเล่นกันอย่างสนุกสนาน

ทุกต้นเดือนที่สโมสร จะมีการเลี้ยงสังสรรค์กันในหมู่ครอบครัว ข้าราชการ แต่เราก็ไปร่วมกับเขาด้วย ทุกครอบครัวจะต้องนำอาหาร ไปคนละอย่าง มีอยู่ครั้งหนึ่ง พ่อดิฉันไม่อยู่ ไปเยี่ยมคุณตาคุณยาย ที่ราชบุรี คุณพ่อเพิ่งนึกได้ตอนบ่ายแล้ว ดิฉันเห็นจวนตัว เลยคว่ำ ของในบ้านมาทำ คือทอดไข่ดาวเต็มจานเปลใบใหญ่ ทอดกุ้งเชียง หั่นบาง ๆ โรยหน้าให้ทั่ว พรมน้ำปลาญี่ปุ่น แล้วโรยผักชีให้น่าดู ปรากฏว่าพวกเราเด็ก ๆ รวมทั้งพวกเราเองด้วย ชอบอาหารจานนี้

ทุกครั้งที่มีการเลี้ยงส่งเลี้ยงรับข้าราชการ วงดนตรีของเรา จะถูกขอร้องให้ไปบรรเลง ทำให้ดิฉันได้คุ้นเคยกับบรรดาข้าราชการ ทั้งหลายและครอบครัว หลายครั้งที่มีการแสดงละคร เขาทราบว่

ดิฉันเคยแสดง ก็ให้ดิฉันได้ไปมีบทบาทเล็กๆ น้อยๆ อยู่เนืองๆ ตามปกติผู้ว่าราชการใหม่ทุกคนจะแวะมาทำความรู้จักกับคุณพ่อก่อน บางคนก็เคยสนิทสนมกันมาก เช่น ครอบครัวคุณพระราชา ญาไตรรักษาและคุณนายปิ่น ซึ่งดิฉันเรียกว่าคุณอา คุณน้า เวลาคุณะผู้ว่าฯ และนายอำเภอเดินผ่านหน้าบ้านเราเพื่อไปจับผู้ร้าย มักจะตะโกนเรียกคุณพ่อให้ไปด้วย ซึ่งคุณพ่อก็คว้าปืนและไปด้วยทุกที

ดังที่กล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นว่าชีวิตของดิฉันที่บ้านนอกก็ไม่ได้เจียบเหงาเซาซิม เพียงแต่ความสุขของเราคนละแบบกับของคนในกรุงเท่านั้น

จังหวัดสมุทรสงครามโดยสังเขป

ก่อนจบเรื่องชีวิตของดิฉันในบ้านนอก ดิฉันขอบันทึกเรื่องจังหวัดสมุทรสงครามโดยสรุปไว้ในที่นี้ด้วย

การที่คุณพ่อของดิฉันเลือกตั้งหลักฐานในจังหวัดสมุทรสงคราม หลังออกจากราชการแล้ว ก็เพราะคุณพ่อเคยรับราชการมาแล้วหลายจังหวัด เพิ่งมาพบว่าจังหวัดนี้แหละเป็นอยู่ช้ำอยู่น้ำ ถ้าเกิดสงครามหรืออะไรก็ตาม ที่เมืองนี้ถูกปิดล้อม ผู้คนจะไม่อดอยากขาดแคลนเลย เพราะของสำคัญที่จะทำให้ดำรงชีวิตอยู่ได้นั้นอยู่ในเมืองนี้ทั้งหมด นาข้าวมีมากพอ นาเกลือก็มีเกินพอ การประมงยิ่งมากใหญ่ กุ้ง หอย ปู ปลาทะเลราคาถูก กะปิ น้ำปลาบริบูรณ์ กุ้งปลาน้ำจืดก็ไม่น้อย สวนมะพร้าวขึ้นชื้อ น้ำตาลมะพร้าว พริกแห้ง หอม กระเทียมของประเทศไทยไปจากจังหวัดนี้เป็นส่วนใหญ่ ผลไม้ดีๆ มีมาหลายสิบปีแล้ว แต่ไม่มีใครในจังหวัดอื่นได้รู้จัก

ผลิผลของจังหวัดสมุทรสงครามไม่มีโอกาสได้แพร่หลายไปทีอื่น ก็เพราะการคมนาคมไม่ดี รัฐบาลไม่เหลียวแล ปล่อยปละละเลย อย่างว่าแต่ถนนที่ออกไปจากเมืองเลย แม้แต่ในตัวเมืองเอง สิ่งที่จะเรียกว่า “ถนน” ที่แท้จริงก็ไม่เคยมี มีแต่ทางเดิน ฉะนั้นจึงไม่มีรถเลย แม้แต่รถจักรยาน เพราะถึงมีก็ไม่รู้จะขี่ไปไหนได้ เพิ่งเมื่อไม่กี่สิบปีมานี้เอง (นับจากปี 2543) จึงได้เริ่มมีการสร้างสะพานสร้างถนน และสมุทรสงครามก็เลยเจริญพรวดพราดขึ้นมาพิศุพิศดา เคียวนี่ลึนจีพันธุ้ดีที่สุดได้เผยโคมออกมาให้เป็นที่รู้จักกันถึงเกิดมี “วันลึนจี” ขึ้นในระยยะเดือนเมษายน

ส้มโอฟันธุ้ดีที่นี้ก็ไม่แพ้นครชัยศรี กลัวย อ้อย มะม่วง ชมพู ฯลฯ อุดมสมบูรณ์ กลัวยหอมได้ส่งออกไปขายต่างประเทศจำนวนไม่น้อยแล้วเคียวนี่ ส่วนอ้อยนั้นเขาปลูกเฉพาะเอาไว้กิน ไม่ใช่แบบเอาไปทำน้ำตาลทราย

มีเรื่องที่น่าเล่าเกี่ยวกับผลไม้อย่างหนึ่งคือองุ่น เมื่อสมัย 75 ปีมาแล้ว (นับจากปี 2543) เมืองไทยยังไม่มีปลูกองุ่น เราไม่เคยคิดว่าจะปลูกได้ในเมืองไทย แต่ที่สมุทรสงคราม มีบ้านของเศรษฐีประมณคนหนึ่งใกล้ทะเล มีองุ่นปลูกไว้ต้นหนึ่ง เขาปลูกร้านเป็นซุ้ม ดีด้วยไม้ระแนงให้มันเลื้อย แบบที่เขาปลูกร้านเฟื่องฟ้า พวงชมพู หรือเลียบมีอนางนั่นเอง แต่ซุ้มของเขาค่อนข้างใหญ่ นั่งเล่นได้นั้นอาศัยเถาองุ่นบังแดดเป็นร่มได้อย่างดี

เจ้าของบ้านเป็นชาวประมง จึงรดน้ำต้นองุ่นด้วยน้ำล้างกุ้งหอย ปู ปลาของเขาเพื่อไม่ให้มันเสียไปเปล่า ผลปรากฏว่าต้นองุ่นงอกงามอย่างไม่น่าเชื่อ เป็นการบังเอิญอย่างที่เขาไม่ได้คาดคิดมา

ก่อน เถาอุ่นแตกกิ่งก้านสาขาแผ่ไปทั่วร้าน และออกลูกเป็นพวงใหญ่ๆ คลุมทั้งทางด้านบนของร้าน และห้อยลงมาข้างล่าง ระกระระกะมากมาย น่าดูมาก จำนวนลูกเป็นหมื่นเป็นแสน แต่ลูกค่อนข้างเล็ก และรสค่อนข้างเปรี้ยว ไม่ทราบว่ามันออกลูกตามฤดูกาลหรือเปล่า หรือว่าออกตลอดปี จำได้ว่าดิฉันเคยไปดูหลายหน ไปทีไรก็เห็นลูกเต็มอยู่อย่างนั้น เจ้าของเขาคงไม่เก็บกิน ปล่อยให้ประดับบ้านต่างดอกไม้อื่นๆ สำหรับให้ผู้คนที่มาดูได้ชื่นชมด้วย

ถ้าการคมนาคมดี มีคนไปเที่ยวไปเห็นกันมาก ๆ ก็คงจะได้มีการทดลอง วิจัย ปลูกและปรับปรุงให้ดีขึ้นตั้งแต่เมื่อก่อนศตวรรษนี้มาแล้ว อย่างไรก็ตาม สมัยนี้ “องุ่นดำเนินสะดวก” ก็เป็นที่รู้จักกันดี และเป็นที่นิยมไม่น้อย “ดำเนินสะดวก” เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดราชบุรี ที่อยู่ติดกับจังหวัดสมุทรสงคราม

การประมง

นอกจากการทำสวนผลไม้ ทำนาข้าว นาเกลือแล้ว การประมงเป็นอาชีพที่สำคัญที่สุด สมัยนั้นเขาจับปลาทะเล โดยวิธีทำโป๊ะดักกลางทะเล กุ้ง หอย ปู ปลา ตัวเล็กตัวน้อยที่ติดแหมาด้วย และไม่เป็นที่ต้องการ ตกเรือราคาเต็มหน้าบ้าน เขาจึงเลี้ยงเปิดเป็นผลพลอยได้ ไม่ต้องซื้อหาอาหารอื่นที่ไหน เปิดจึงมีมากมาย ราคาถูกมาก แต่ดูเหมือนไม่เป็นที่นิยมมากเท่าไร ก็เพราะไข่เปิดเท่านั้นที่ขายดี เพราะเปิดกินอาหารทะเล จะมีไข่แดงเป็นสีเหลืองเข้ม แกรมแดงน่าดู และฟองก็ใหญ่ด้วย

ที่เมืองนี้มีการเลี้ยงไข่กันน้อย ไข่จึงราคาแพงกว่าเปิด แต่ตาม

บ้านมักจะเลี้ยงไก่กันเองเล็กๆ น้อยๆ โดยเฉพาะชาวสวนชาวนา จะเลี้ยงไว้กิน ไม่ถึงกับเลี้ยงไว้ขาย

คุณพ่ออยากให้ลูกรู้จักสัตว์ ให้มีความเมตตา กรุณา จึงซื้อ ลูกไก่เล็กฮอร์นมาให้เลี้ยง ดิฉันเลี้ยงแบบง่าย ๆ ไม่ได้สนใจจริงจัง แต่มั่นแพร่พันธุ์เร็วเหลือเกิน เลี้ยงไม่นานเกิดไก่สีขาวฝูงใหญ่ทีเดียว สวยงามน่าดู เราไม่ได้เอามันมากิน แต่มีคนมาลักไปวันละตัวสองตัว จำนวนไก่อ่อยหรือลงเร็วมาก ตอนหลังเลยเลิกเลี้ยง

ดอนหอยหลอด

เมื่อกล่าวถึงทะเล ทะเลของสมุทรสงครามมีของที่เมืองอื่น ไม่มีอย่างหนึ่ง คือดอนหอยหลอด ซึ่งเป็นพื้นที่ดินทรายปนเลน ผืนกว้างใหญ่โผล่ให้เห็นกลางทะเลเมื่อน้ำลง และส่วนมากจะเป็น ในฤดูแล้ง เมื่อดิฉันอายุเพียง 9 ขวบ แต่ว่าวัยนั้นแล้ว ชอบตาม ใครต่อใครไปหยอดหอย ดอนนี้อยู่กลางทะเล มองไม่เห็นฝั่ง อ่างกว้าง และแคบจัดมาก คนส่วนมากจะใส่เสื้อแขนยาว และใส่หมวกหรือ ใช้ผ้าคลุมศีรษะ ดิฉันแอบเย็บเสื้อแขนยาวเองโดยไม่ให้นายรู้ เย็บ ด้วยผ้าขาวหกคืบ ซึ่งนายซื้อทิ้งไว้ทั้งพับโกสั่วๆ จักรเย็บผ้า ใคร อยากจะเอาไปเย็บอะไรก็ได้ ไม่หวงห้าม ทำให้เราเย็บเสื้อเป็นตั้งแต่นั้น

การไปหยอดหอยนี้ไปโดยเรืออะไรก็ได้ ไม่จำเป็นต้องไป เรือใหญ่ เพราะฤดูหยอดหอย ทะเลไม่มีคลื่น ส่วนมากเขานิยมไป โดยเรือลำปั่นธรรมดา จะได้จอดริมดอนได้สะดวก ขาไปนี่ต่างคน ต่างไป กะให้ไปถึงพื้นเวลาน้ำลงสุด ดอนโผล่ในตอนเช้า ตามปกติ

จะหยอดอยู่จนกระทั่งน้ำขึ้นในตอนบ่าย วิธีหยอดก็ง่ายคือเอาปูนขาวหยอดไปในรู ซึ่งเห็นได้เต็มไปหมด เป็นรูเล็ก ๆ ขนาดเอานิ้วจิ้มลงไปพอดี เมื่อจิ้มไปรอบ ๆ ตัว ประเดี๋ยวเดียวหยอยก็จะพุ่งตัวขึ้นมาพ่นรู และนอนพับลงกับพื้นทรายระเนระนาดไปหมด เราก็เก็บเอาได้ตามสบาย การที่หยอนี้ได้ชื่อว่า “หยอยหลอด” ก็เพราะเป็นรูปหลอด ขนาดเท่านิ้วก้อยของผู้ใหญ่ เปลือกหรือหลอดนี้บางแต่แข็งแรงพอสมควร ถึงแม้จะไม่แข็งแรงเท่าเปลือกหยอยอื่น ๆ

ตามปกติเราจะเลิกหยอดหยอยเมื่อได้ยินเสียง “นกกะปูด” ร้อง ฉันทันเองไม่เคยเห็นนกกะปูดตัวจริง แต่ก็ได้ยินเสียง นัยว่านกนี้รู้ก่อนว่าน้ำกำลังจะขึ้นแล้ว ทุกคนจะต้องรีบเก็บข้าวของ พอ น้ำขึ้นก็ต้องรีบวิ่งไปที่เรือของตนที่จอดอยู่เรียงรายรอบดอน หาดทั้งหมดจะหายลับลงไปเพียงชั่วไม่กี่นาที ฉะนั้น ขากลับนี้จะกลับพร้อมกันตอนเกือบจะเย็นแล้ว และจะเล่นตามน้ำและตามลม เขามักจะใช้ใบซึ่งส่วนมากทำด้วยผ้าขาวม้านี้เอง นอกจากบางลำจะเตรียมใบเรือจริง ๆ มาด้วย หรือบางลำใช้เพียงใบจาก (เหมือนทางมะพร้าว) ซึ่งตัดเตรียมมาจากฝั่งทะเลตอนขามา เอามาทำต่างใบเรือก็ได้ ซึ่งช่วยทุ่นแรง ไม่ต้องออกกำลังแจวหรือพาย เรือชักใบเป็นร้อย ๆ ลำ เล่นตามกันเป็นทิวแถว เป็นภาพที่สวยงาม น่าดูมาก

สิ่งที่น่ากล่าวถึงเกี่ยวกับหยอยหลอดนี้อีกอย่างหนึ่ง คือว่าตลอดระยะเวลาสงครามโลกครั้งที่ 2 ไม่ทราบว่าเป็นเพราะอะไร หยอยหลอดได้หายไปหมด พอเสร็จสงครามแล้วตั้งปีกว่าจึงค่อย ๆ กลับมาอยู่ดังเดิม

หลวงพ่อบ้านแหลม

ของคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดสมุทรสงคราม ที่จะละเว้นไม่เอ่ยถึงเสียมิได้ คือหลวงพ่อบ้านแหลม ซึ่งเป็นพระพุทธรูปยืนประดิษฐานอยู่ในโบสถ์วัดบ้านแหลม (วัดเพชรสมุทรวรวิหาร) ซึ่งเป็นพระอารามหลวง ตามตำนานเล่าว่า พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพี่น้องกับหลวงพ่ที่วัดโสธรฯ จังหวัดฉะเชิงเทรา และหลวงพ่ที่วัดไร่ขิง หรือบางคนแย้งว่าเป็นวัดเขาตะเครา

ประวัติหลวงพ่อบ้านแหลม (ตามตำนาน)

ตามตำนานกล่าวว่า ชาวประมงตำบลบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี กลุ่มหนึ่ง ได้ออกไปจับปลาในอ่าวบ้านแหลม และได้พระพุทธรูปองค์หนึ่งติดอวนขึ้นมา ชาวบ้านพากันดีใจถือว่าเป็นเรื่องมงคล จึงจัดงานฉลองขึ้น และสร้างแพใหญ่ อัญเชิญพระพุทธรูปองค์นั้นประดิษฐานในแพ มีขบวนแห่ตามกันมาจากอ่าวบ้านแหลม เข้าสู่อ่าวแม่กลอง และเล่นเข้าสู่แม่น้ำแม่กลอง แต่พอขบวนมาถึงหน้าวัดศรีจำปาที่อยู่ริมแม่น้ำแม่กลอง ไม่ไกลจากอ่าวเท่าใดนัก เกิดมีกระแสน้ำวนแรงจนแพแตก และพระพุทธรูปก็จมน้ำหายไป ชาวบ้านแหลมพยายามทอดแหและงมจนสุดความสามารถแล้ว ก็ยังไม่พบพระพุทธรูป เมื่อหมดปัญญาจึงออกปากบอกชาวแม่กลองว่า ขอฝากพระไว้ก่อน จะกลับไปเอาประดาน้ำ และผู้ที่เชี่ยวชาญกลับมาช่วยหาอีกในไม่ช้า

เมื่อชาวบ้านแหลมกลับไปแล้ว ชาวแม่กลองก็ลองพยายามหาพระดูบ้าง ขณะที่กำลังสาละวนทำการมอยู่นั้น มีชีปะขาวรูปหนึ่ง

ปรากฏตัวขึ้น และบอกว่าจะช่วยเขาเอาพระขึ้นมาให้ได้ ว่าแล้วก็เอาสายสิญจน์มาทำเป็นบ่วงข้างหนึ่ง ขว้างบ่วงลงไปในน้ำ นุ่งบริกรรมและค่อยๆ ผ่อนสายสิญจน์ลงไปในน้ำจนสุดสาย สักครู่หนึ่งก็ค่อยๆ ชักสายสิญจน์ขึ้นมา โดยมีพระพุทธรูปองค์นั้นติดบ่วงขึ้นมาด้วย และตัวชีปะขาวก็หายไป

ชาวแม่กลองพากันตื่นตื่นดีใจ เชื่อว่าพระท่านคงอยากอยู่ที่นี้ จึงบันดาลให้ขึ้นมาได้ง่ายๆ เช่นนั้น ปรีกษากันตกลงให้อัญเชิญท่านเข้าไปประดิษฐานไว้ในโบสถ์วัดศรีจำปานั้นเอง ครั้นชาวบ้านแหลมซึ่งยกพวกพาประดาน้ำมาเป็นการใหญ่ ได้รับทราบถึงเรื่องที่หลวงพ่อกันมาอย่างง่ายดายเช่นนั้น ก็สะดุ้งใจอุกกฤษณ์ได้ว่าท่านคงต้องการอยู่ที่นั่นจริงๆ แต่ด้วยความเสียดาย จึงขอร้องให้เปลี่ยนชื่อวัดศรีจำปา เป็นวัดบ้านแหลม ซึ่งเป็นชื่อตำบลบ้านของตน เพื่อเป็นที่ระลึก ชาวแม่กลองก็ตกลงเปลี่ยนชื่อให้ด้วยความยินดี

ต่อมาอีกนาน ทางกรมได้เปลี่ยนชื่อวัดบ้านแหลมให้เป็น วัดเพชรสมุทรวรวิหาร โดยคงจะคำนึงถึงตำนานเก่าแก่นี้ และเพื่อให้เป็นที่พอใจของประชาชนของทั้งสองจังหวัด คือเพชรบุรีและสมุทรสงครามด้วย หลวงพ่อบ้านแหลมเป็นที่รู้จักและเคารพนับถือบูชาในเรื่องบารมีและความศักดิ์สิทธิ์มาจนทุกวันนี้

ผู้คนที่นับถือความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อกันนี้ ไม่ใช่เฉพาะชาวสมุทรสงครามเท่านั้น แต่รวมทั้งจังหวัดที่ใกล้เคียงด้วย เช่น ราชบุรี เพชรบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี ฯลฯ ใครไปเที่ยวสมุทรสงคราม จะต้องได้รับคำแนะนำให้แวะไปสักการะท่านก่อนเสมอ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง รัชกาลที่ 5 เคยเสด็จไป และได้

ลงพระปรมาภิไธยย่อสลักไว้ในโบสถ์ด้วย ที่วัดนี้มีคนเอาละคร
ชาตรีมาเล่นแก้บนแทบทุกวัน แบบเดียวกับที่วัดโสธรฯ จังหวัด
ฉะเชิงเทรา

ในตอนสงกรานต์ของทุกปี ที่วัดนี้จะมีงานใหญ่ มีการออก
ร้านขายทั้งอาหารและเสื้อผ้า เครื่องใช้ไม้สอยมากมาย ผู้คนไม่ทราบ
ว่ามาจากสารทิศใดบ้าง มาสรงน้ำพระและปิดทองแน่นขนัดตลอด
3 วัน รถไฟ เรือไฟ ต้องเพิ่มเที่ยวเดินพิเศษมากขึ้นกว่าเท่าตัว แต่
กระนั้นก็ยังไมพ้อ ผู้โดยสารจะป็นขึ้นป็นนั่งบนหลังการรถไฟทุก
เที่ยว ทั้งๆ ที่แออัดร้อนจัดมาก และน่ากลัวอันตรายที่สุด

เนื่องจากสงกรานต์อยู่ในระยะที่อากาศร้อนมาก (13-14-
15 เมษายน) คุณพ่อจึงจัดกระถางลายครามใบใหญ่ขนาดโถ้ง
ย่อมๆ ใส่ น้ำฝน ละลายยาอุทัยลงไปให้หอมชื่นใจ และลอยน้ำแข็ง
ก้อนโตให้เย็นฉ่ำ ตั้งไว้ที่โตะหน้าบ้าน ซึ่งเป็นที่ที่คนจะต้องเดินผ่าน
เพื่อไปที่วัด คนที่กำลังร้อนรุ่มและกระหายน้ำจัด จะหยุดกินน้ำ
กันทั้งนั้น ดิฉันและพวกพี่น้องต้องคอยเติมน้ำและน้ำแข็งตลอดวัน
และมักจะไต่เย็นเขาอวยพรให้เราเกิดชาติหน้าได้มีความสุข ร่มเย็น
เหมือนน้ำที่ให้เขากิน! ตัวดิฉันเองนั้นดีใจที่ได้ช่วยพวกเขา และ
คอยนั่งบริการอยู่ตลอดเวลา โดยไม่จู้เกียจและลูกหนีไปไหนเลย

ที่ตรงข้ามถนนหน้าบ้านเรา ห่างกันเพียงไม่กี่เมตร เพราะ
ถนนไม่กว้างนัก คุณยาย (ไม่แท้) ของดิฉันคนหนึ่งเปิดบ้านขายรูป
เทียน ดอกไม้ และน้ำอบไทย เฉพาะในวันสงกรานต์ ขายได้ดี
เป็นเท่าตัว เพราะผู้คนรู้ว่าโบสถ์เล็กมาก การไปเบียดเสียดซื้อ
ของเหล่านี้ในโบสถ์จะลำบากมาก จึงจำเป็นต้องซื้อไปให้เสร็จจาก

ข้างนอก ไม่มีใครต่อราคา และบางคนไม่รอเอาเงินทองด้วยซ้ำ เวลาดิฉันเติมน้ำในกระถางแล้ว มักจะวิ่งข้ามถนนไปช่วยท่านขาย จำได้ว่าโกยธนบัตรใบละบาทเข้ามาเก็บใส่ลังที่ละกองโตๆ นึกในใจว่าการขายของนี่ช่างง่ายขายและสนุกดี และนี่เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ดิฉันอยากเป็นแม่ค้า อยากรวย !

กฐินหลวง

การทอดกฐินเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่งานหนึ่งในต่างจังหวัด บ้านแหลมเป็นพระอารามหลวง ถึงเวลาทอดกฐิน ผู้ว่าราชการจังหวัดจะต้องเป็นประธานในพิธี และข้าราชการทั้งหลายพร้อมทั้งครอบครัวก็มักจะไปพร้อมกัน ส่วนประชาชนก็จะพากันไปร่วมทำบุญเป็นที่ระลึกครั้น แต่ถ้าปีใดมีการพระราชทานสิทธิพิเศษให้คนหนึ่งคนได้รับทอดกฐินวัดนี้ ผู้ว่าฯ และข้าราชการก็ไม่จำเป็นต้องไป แต่ตามมารยาทแล้ว เขาก็มักจะให้เกียรติแก่เจ้าภาพ โดยการไปร่วมพิธีด้วย

ตอนเด็กๆ ดิฉันมักจะร่วมไปในงานกฐินหลวงกับเขาเสมอ เพราะคุ้นเคยกับครอบครัวข้าราชการเป็นส่วนมาก ที่ไปเป็นประจำ ยังมีอีกวัดหนึ่งคือ วัดอัมพวันฯ ซึ่งอยู่ที่อำเภออัมพวา ใกล้กับตำบลแม่กลองที่ดิฉันอยู่มาก (วัดนี้เดี๋ยวนี้เป็นที่รู้จักแก่คนมากมายแล้ว เพราะอยู่ติดที่ประตูของสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 และสมเด็จพระเทพฯ ได้ไปทรงทำนุบำรุง และสร้างอุทยานจีน) ส่วนวัดหลวงซึ่งอยู่ในอำเภอที่ไกลออกไปนั้น หลายๆ ปีจึงจะไปสักครั้ง

ขอเล่าเสริมในตอนนี้นักเล็กน้อยเรื่องกฐินหลวง คือมีอยู่ปีหนึ่ง ท่านเจ้าอาวาสวัดบ้านแหลม ซึ่งรู้จักสนิทสนมกับครอบครัวของเราดี อยากให้ดิฉันได้ทอดกฐินที่วัดนี้ ท่านจัดการทำเรื่องขออนุญาตมาทางกรุงเทพฯ และจัดเรื่องทุกอย่างให้เสร็จ โดยที่ดิฉันไม่ต้องทำอะไรแม้แต่เล็กน้อยในเรื่องพิธีการ ของถวายพระที่ทางการจังหวัดจัดให้นั้นมีครบตามธรรมเนียมอยู่แล้ว แต่เราก็เพิ่มของใช้ต่างๆ เข้าไปอีกตามที่เห็นสมควร

ตามปกติ กฐินหลวงไม่มีการเลี้ยงพระ แต่เราเพิ่มการเลี้ยงพระทั้งวัดเข้าไปด้วย พวกญาติมิตรสหายจากกรุงเทพฯ ไปร่วมทำบุญกันมากมาย เงินถวายวัดจึงได้มากกว่ากฐินหลวงตามธรรมดามาก ดิฉันดีใจที่ได้มีประสบการณ์นี้ ผู้ทอดกฐินหลวงทุกคนจะมีข้อบอกไว้ในหนังสือ ราชกิจจานุเบกษา ด้วย ปีที่ดิฉันทอดกฐินนี้ จำได้ว่า คุณประสิทธิ์ อุไรรัตน์ (บิดาคุณอาทิตย์) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดอยู่ที่นั่น แต่ท่านเข้ามาทำธุระในกรุงเทพฯ จึงมิได้มาร่วมด้วย

จุลกฐิน

กล่าวถึงกฐิน มีเรื่องที่น่าเล่าสู่กันฟังถึง “จุลกฐิน” ซึ่งในสมัยนี้ไม่มีใครจะมีคนเคยเห็นหรือเคยได้ยินเลย ดิฉันบังเอิญได้มีโอกาสไปในงานจุลกฐินที่วัดบ้านแหลมนี้ครั้งหนึ่ง เขาจัดเต็นท์เรียงรายกันไปดังนี้

เต็นท์ที่ 1 มีต้นฝ้ายที่ออกผลเต็ม ปลุกไ่ว้งข้างหน้า คนในเต็นท์จะเก็บปุยฝ้ายนั้นมาปั่นเป็นด้าย เครื่องปั่นฝ้ายมีอยู่หลายเครื่อง เต็มเต็นท์

เดินที่ที่ 2 เอาด้ายจากเดินที่ที่ 1 ไปทอเป็นผ้า ช่วยกันหลายเครื่องเหมือนกัน

เดินที่ที่ 3 เอาผ้าที่ทอแล้วเป็นชิ้นเล็กๆ จากเดินที่ที่ 2 ไปเย็บประกอบขึ้นเป็นสบงและจีวร ผ้าจีวรนี้จะต้องต่อกันให้ถูกวิธีตามจีวรที่แท้จริง

เดินที่ที่ 4 ทำการย้อมสีจีวรที่เย็บแล้ว เอาไปตากแดด แล้วเอาจีวรที่เสร็จเรียบร้อยแล้วนี้ไปเข้าพิธีทอดกฐิน

ทั้งนี้ทุกอย่างต้องให้เสร็จภายในวันเดียว ฉะนั้น จึงต้องเริ่มแต่เช้าตรู่ และกว่าจะเสร็จก็ค่ำ

คำครองชีพในต่างจังหวัด

ที่สมุทรสงครามนี้คำครองชีพต่ำมาก สำหรับครอบครัวเราวันหนึ่งๆ ไม่เห็นค่อยได้ใช้อะไรเลย ข้าวสารเราไม่ต้องซื้อ เพราะคุณยายมีที่นาให้เขาเช่าปลูกข้าวมาก พอได้ข้าวเปลือกที่เป็นค่าเช่า (ไม่คิดเป็นเงิน) ก็แบ่งให้ไปตามบ้านลูกๆ ส่วนแบ่งของเรานั้นได้ส่งไปเก็บไว้ที่โรงสีแห่งหนึ่ง ไม่ไกลจากบ้านเรานัก ทางโรงสีทำการสีข้าวให้เรา และคิดค่าฝากเก็บตลอดปีด้วย ซึ่งดูเหมือนไม่ได้จ่ายเป็นเงินสด เขาคิดหักจำนวนข้าวของเราออกไป แต่เราก็มียังมีข้าวสารพอกินไปตลอดทุกปี ไม่เดือดร้อนเลย ดิฉันมักจะไปกับคนใช้ เอาเรือไปบรรทุกข้าวสารมาครั้งละ 1 กระสอบ ได้เห็นวิธีสีข้าว แยกแกลบ ปั่นรำ ฯลฯ ของเขาด้วย

พริกแห้ง หอม กระเทียม และผลิตผลด้านผักสดผลไม้สดนั้น ลูกความของคุณพ่อซึ่งส่วนมากเป็นชาวไร่และชาวสวน จะเอามาให้

เสียจนแทบจะเหลือกิน พวกผักสวนครัวเราก็ปลูกเองครบทุกชนิด น้ำตาลปึกไม่ต้องซื้อ เพราะเวลาเขาเคี้ยวน้ำตาล เขาจะทำเป็นปึกบ้าง ใส่คะแนนดินเผาบ้างสำหรับขาย แล้วก็เอาใส่ภาชนะต่าง ๆ ตามแต่จะมีอยู่บ้าง เช่น ขามถ้วยเตี้ย ถ้วยแบ่ง หรือกระป๋องต่าง ๆ และเอามาให้เราทั้งหลายนั้น เราใช้น้ำตาลหมดเมื่อไร จะคืนภาชนะกลับให้เขาไป เห็นมีที่ต้องซื้ออีกแต่น้ำตาลทราย

จำพวกของทะเล เช่น กุ้ง ปู ปลา และกะปิ นำปลานั้น นายมีโรงเรียน ผู้ปกครองของเด็กโรงเรียนนี้ส่วนมากเป็นชาวประมง จะเอามาให้เป็นประจำ บางทีเขาให้มาเสียมากจนเราเกือบจะหมด ปัญญาที่จะทำอะไรกับของเหล่านั้น เช่นครั้งหนึ่งเขาถามว่า อยากได้ปลาทุบบ้างไหม นายบอกว่า เอามาก็ได้ แต่สักแข่งสองแข่งเท่านั้น นายหมายถึงแข่งปลาหนึ่งที่เขาขายกันในตลาด ที่มีปลาแข่งละ 2-3 ตัว แต่ที่ไหนได้ ปรากฏว่าเขาเอาปลาทุสมมาให้ 1 แข่ง (กลัว) ใหญ่ มีปลาหลายร้อยตัว !

เอาละ ทีนี้จะทำอะไรกับปลาเหล่านั้น ? ต้องรีบทำเพราะไม่มีตู้เย็น เราเอาไปแจกเพื่อนบ้านรอบ ๆ คนละจานใหญ่แล้ว แต่ละต้องดื่มเค็มเสีย 1 ปิบ เพื่อเอาเก็บไว้กินนาน ๆ ได้ ที่เหลือก็ทอดอย่าง ทำห่อหมก น้ำยา ทอดมัน ต้มโคล้ง ชูฉี พรักจิง ฯลฯ สารพัดอย่าง เเคราะห์ดีที่ลูก ๆ ทำกับข้าวเป็น เพียงแต่ฟังคำบัญชาการจากนายเท่านั้น อยากรีก็ตาม เจ็ดปลาทุบไปอีกนาน !

ไม่ใช่แต่ของสดเท่านั้นที่เราได้รับ จำพวกอาหารสุกสำเร็จรูป แล้วก็ได้รับเป็นประจำ เคยมีแม่ค้าขายห่อหมก และแม่ค้าขายข้าวต้มผัด เอาสินค้าที่ตนขายประจำวันมาที่บ้านเราเต็มกระจาด

ใหญ่ และอีกรายหนึ่งยิ่งกว่านั้นไปอีก เอาขนมปลากุริมไข่เต้ามาให้ทั้งหาบ (2 หม้อดินใหญ่) ไม่ทราบว่ามันนั้นเขาหุดยุคขายหรืออย่างไร แม่ค้าเหล่านี้ไม่ได้มาในเวลาเดียวกัน เขามาต่างเดือน ต่างปี แต่กระทำแบบเดียวกัน คือมาตอนสายๆ ถึงกระจาดหรือหาบไว้ ตอนเย็นๆ ก็จะมารับคืน และเขาพูดแบบเดียวกันเลยว่า “เอาอาหารมาให้โรงเรียนเด็ก” เขาเห็นนายมีลูกมาก ให้น้อยๆ จะไม่พอกิน โดยมากจะให้ในเวลาโรงเรียนหยุด เมื่อลูกๆ จากกรุงเทพฯ ไปอยู่กันพร้อมหน้า และเราก็ฉลองศรัทธาเขาเต็มที่ โดยไปเรียกเพื่อน ๆ ใกล้ๆ บ้านมาช่วยกันกินด้วย เพราะเราแต่ละคนก็มีเพื่อนมากแบบคุณพ่อ

ความเมตตาของนาย

นายชอบช่วยเหลือคนทั่วไป โดยเฉพาะคนป่วย เพราะเคยช่วยเป็นลูกมือคุณตา ซึ่งเป็นแพทย์แผนโบราณมาแล้ว บางคนที่ถูกมีไข้สูงมาก หรือแม้แต่คนที่คลอดลูกดิ้นดิ้นเที่ยงคืนก็มาขอให้นายไปช่วยดู ครั้งหนึ่งดิฉันนั่งคูไลในงานวัดบ้านแหลมกับเพื่อนคนหนึ่ง ไม่ทราบว่าใครเอาก่อนอิฐกว้างมาถูกศีรษะของเพื่อนคนนี้ อย่างแรง เป็นแผลลึก เป็นครั้งแรกที่ดิฉันเห็นเลือดพุ่งกระฉูดออกมาอย่างแรง น่ากลัวมาก ยังจำภาพได้อย่างดี ติดตามมาจนทุกวันนี้ ตอนนั้นคำแล้ว ผู้คนช่วยกันหามคนป่วยมาที่บ้านดิฉัน ซึ่งอยู่ใกล้นิดเดียว นายทำปฐมพยาบาลโดยเอาปากกิบจับไว้ แล้วจะมัดด้วยเชือกหรืออะไรดิฉันเห็นไม่ถนัด เพียงเพื่อให้เลือดหยุด ดิฉันขอยอมรับว่ากลัวจริงๆ ได้แต่ช่วยตาคุณเท่านั้น เสร็จแล้วนายให้เขารีบแบกคนไข้ต่อไปหาหมอที่สุขศาลาที่อยู่ไกลออกไปอีก

ครั้งหนึ่ง คนไข้คนหนึ่งไปหาหมอที่สุขศาลา^๑ หมอเขียนใบสั่งยาให้ไปซื้อที่ร้านขายยาในตลาด เพราะบังเอิญยาชนิดนั้นที่สุขศาลาเพ็งหมด เขาไปเที่ยวหาซื้อในตลาดหลายร้านก็ไม่มี กลับไปหาหมอ หมอบอกว่า “ลองไปที่บ้านคุณนายแฉล้ม^๒ซิ อาจมีก็ได้” แล้วก็มิจริง ๆ เพราะนายชอบซื้อยาธรรมดา ๆ เอาไว้เยอะ ๆ สำหรับช่วยคนป่วยทั่วไป ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่เห็นคุณตาทำยาสมุนไพรไว้เต็มบ้านสำหรับแจกฟรี จนกระทั่งถูกคุณยายประชด เรียกว่า “พ้อมหาเศรษฐี” ตัวดิฉันเองเคยชินกับเหตุการณ์ช่วยเหลือผู้คนมาตั้งแต่เด็ก จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของอุปนิสัยโดยปริยายเช่นเดียวกัน

ไม่เฉพาะอาหารการกินเท่านั้นที่เราไม่ต้องเสียเงิน ครั้งหนึ่งดิฉันไปที่ร้านบัดกรีกับนาย เอาถังสังกะสีที่รั่วไปให้ช่างบัดกรีให้ทำเสร็จแล้ว เขาไม่ยอมรับเงิน นายบอกว่าถึงไม่คิดค่าแรง ก็ต้องคิดค่าน้ำกรดที่เขาใช้ในการบัดกรีนั่น เขาตอบว่า “คุณนายช่วยใครต่อใครมากมาย ผมทำให้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น คิดเงินไม่ลงหรอก”

ครอบครัวดิฉันมีความสุขที่จังหวัดสมุทรสงคราม^๓ เพราะทุกคนจะเป็นมิตรไปหมด ดิฉันจึงรักชีวิตบ้านนอกมากพอให้นายพูดว่า ที่กรุงเทพฯ นั้น พออย่างเท้าออกจากบ้านก็ต้องเสียเงินแล้ว ค่ารถ และค่าอะไรต่ออะไรอีกปละ ก็จริงของนายอยู่หรอก แต่ดิฉันต้องเรียนท่านว่า ลูก ๆ ของนายทุกคน และครอบครัว ต้องทำมาหากินกันในกรุง ไม่มีใครสามารถปลีกตัวไปอยู่กับนายที่บ้านนอกได้ และเมื่อคุณพ่อถึงแก่กรรม นายอยู่คนเดียว จึงจำเป็นต้องรับตัวมาอยู่ในกรุงเทพฯ กับลูก ๆ นายมีความสุขที่ได้อยู่กับลูกก็จริง แต่ยังอดนึกถึงชีวิตอันมีความสุขในชนบทที่เคยชิน 60-70 ปีแล้วไม่ได้

พวกเราช่วยกันเกลี้ยกล่อมอธิบายให้นายยอมรับชีวิตแบบใหม่ และพยายามหาความสุขให้ชีวิตในแบบที่แตกต่างออกไปให้มากที่สุดที่จะทำได้ก็แล้วกัน

อย่างไรก็ตาม สำหรับตัวดิฉันเองนั้น เมื่อมีนายมาอยู่ใกล้ๆ แล้วก็โล่งใจ ไม่ต้องพะว้าพะวัง ห่วงหน้าห่วงหลัง เป็นความสุขอันยิ่งใหญ่ส่วนหนึ่ง และตอนหนึ่งของชีวิต

แรงบันดาลใจให้เข้ากรุงเทพฯ

เมื่อดิฉันได้ไปร่วมเล่นละครกับคณะข้าราชการนั้น ดิฉันได้คุ้นเคยกับคุณช้อย สาริมาน ธิดาท่านเจ้าคุณวิชิตภักดี ซึ่งเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้น คุณช้อยเป็นคนสวยมาก และใจดีน่ารักเป็นที่สุด เธอกำลังเรียนอยู่ในโรงเรียนราชินี จะกลับมาอยู่บ้านก็ตอนโรงเรียนปิดเทอมภาคปลายประมาณ 6 สัปดาห์ถึง 2 เดือนเท่านั้น ดิฉันชื่นชมและเทิดทูนคุณช้อยมาก ทำให้คิดอยากมาเข้าโรงเรียนราชินีบ้าง อนึ่ง ตอนนั้นดิฉันได้อ่านหนังสือ *กาชาดอุปกรณ* ซึ่งเป็นนิยายสารของอนุสฎกาชาด ได้เห็นรูปเด็กอนุบาลโรงเรียนราชินี หน้าตาน่ารักยืนเรียงกันเป็นแถว ประทับใจมาก และยังจำภาพติดตาได้จนบัดนี้ นี่ก็เป็นแรงหนุนให้ดิฉันอยากเข้ามากรุงเทพฯ มากขึ้น

จากบ้านนอกเข้ากรุง

เมื่อเรียนจบ ม. 3 แล้ว ทางโรงเรียนไม่อนุญาตให้เรียนในโรงเรียนชายอีกต่อไป เพราะอายุก็มากขึ้นแล้ว (11 ขวบ) คุณพ่อ

“คุณย่า” คุณหญิงเปลก สัตยานุญต

ส่งพี่ผมเข้ามาเรียนต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบฯ ก่อน โดยให้พักอาศัยอยู่ที่บ้านคุณย่า (คุณหญิงแปลก สัตยานุกูล) ซึ่งอยู่หลังโรงพยาบาลศิริราช ส่วนคุณนั้น คุณพ่อไม่อยากรบกวนคุณย่ามากเกินไป และไม่ยากให้เดินทางไป-มา โดยเกรงว่าจะไม่ปลอดภัยด้วย จึงตัดสินใจให้มาอยู่ประจำที่โรงเรียนราชินีล่าง (ปากคลองตลาด)

ตอนที่ 4 (2471-2474)

11 ½ ปี-14 ½ ปี เรียน ม. 4-6 ที่โรงเรียนราชินีล่าง

ชีวิตตอนอยู่โรงเรียนราชินี ม. 4*

การที่ดิฉันดำเนินชีวิตได้เท่าทุกวันนี้ ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะได้รับการอบรมบ่มนิสัยจากโรงเรียนราชินี และผู้ที่มีส่วนเป็นอย่างมากในการจัดเกลาและปั้นดิฉันขึ้นมา ก็คือหม่อมเจ้าอัจฉรวาทกุล ซึ่งต่อไปนี้ดิฉันจะขอเอ่ยพระนามว่า “ท่านอึ่ง” อย่างที่พวกเราทั้งหลายเอ่ยถึงท่าน และเพื่อให้บรรยากาศเป็นไปแบบครูกับศิษย์ในครั้งกระนั้นด้วย

ดิฉันเรียนชั้น ม. 4 ที่โรงเรียนราชินีล่าง (ปากคลองตลาด) ในวันที่ 17 พฤษภาคม 2471 เมื่ออายุ 11 ปี 6 เดือน โดยคุณอาแนบ มหานีรานนท์ กับนาย เป็นผู้พาไป คุณอาแนบเป็นข้าหลวงสมเด็จพะพันปี ตามปกติอยู่ในวังหลวง นาน ๆ ที่เมื่อมีธุระจำเป็นจึงจะขอลากลับบ้านสักครั้ง คุณอารู้จักกับเจ้านายฝ่ายในหลายพระองค์ รวมทั้งเจ้านายที่โรงเรียนราชินีด้วย มีนักเรียนใหม่มาเข้าชั้นเดียวกันนี้อีก 2 คน คือ รจิต กังสานนท์ (ถึงแก่กรรมแล้ว) และเสาวรส อวุธ (เสาวรส เศรษฐบุตร ถึงแก่กรรมแล้วเช่นกัน) คุณหญิงวงศ์ (อินทรวิจิต) มารดาของเสาวรสเป็นเพื่อนสนิทกับคุณอาแนบ เมื่อได้มาพบกันโดยบังเอิญเช่นนี้ทำให้บรรยากาศอบอุ่นขึ้น

---

* ตัดตอนจาก “ความผูกพันทางจิตใจของศิษย์คนหนึ่งต่อ หม่อมเจ้าอัจฉรวาทกุล” คำไว้อาลัยของดิฉันในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงพระศพ ม.จ. อัจฉรวาทกุล

ได้ชื่อใหม่

เย็นวันที่เข้าเรียนนั้น พอโรงเรียนเลิก 16.00 น. ครูเวรพาจิตกับดิฉันไปเฝ้าท่านอาจารย์ใหญ่ (ม.จ. พิจิตรจิราภา เทวกุล) บังเอิญครูอีกคนหนึ่งเห็นเข้า จึงถามว่า ทำไมไม่เาน้องอีกคนไปด้วย ใคร ๆ หลายคนคิดว่า จลบและชลัย์ เป็นพี่น้องกัน ครูเวรจึงอธิบายให้ฟังและบอกว่า ชื่อดิฉันยาวนาน ท่านหญิงอึ้งรับสั่งให้เรียกเพียงครั้งเดียวคือ “จลบ” เป็นอันว่าดิฉันได้ชื่อว่า “จลบ” ตั้งแต่นั้นมา

เมื่อตอนอยู่ต่างจังหวัด ใคร ๆ เรียกดิฉันว่า “ชลัย์” ทั้งนั้น ฉะนั้นเมื่อได้ยินใครเรียกว่า “ชลัย์” ก็เป็นอันรู้ว่าเป็นพวกคนที่บ้านนอก หรือพวกญาติพี่น้อง แต่ถ้าเรียกว่า “จลบ” ก็คือ พวกโรงเรียนราชินี แล้วต่อไปถึงพวกจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พวกนักเรียนอังกฤษ และคนอื่น ๆ ทั่วไปจนถึงทุกวันนี้

ตอนนั้นพวกเพื่อน ๆ หลายคน ทั้งที่อยู่ชั้นเดียวกันบ้างและอยู่ชั้นอื่นบ้าง มาถามดิฉันว่า คิดอย่างไรจึงได้มาเข้าโรงเรียนราชินีในชั้น ม. 4 ไม่เคยทราบกิตติศัพท์บ้างดอกหรือ ว่าท่านอึ้งดูแลนักเรียนหลายคนพอจะขึ้นชั้น ม. 4 ก็กลัวกันล่วงหน้า คิดอยากจะลาออกเสียแล้ว แต่ดิฉันไม่ยอมเชื่อเลย เพราะนอกจากพระสิริโฉมของท่านจะงดงามมากแล้ว บุคลิกลักษณะของท่านยังได้ทำให้ดิฉันเกิดความเคารพรักเป็นอย่างมากในทันทีที่ได้เฝ้าท่านเป็นครั้งแรก ตอนนั้นดิฉันยังเป็นเด็กอายุ 11 กว่า ๆ เท่านั้น ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะดีใจมากที่ได้ครูสวย ดิฉันชอบดูพระพักตร์และผิวพรรณอันเปล่งปลั่งเป็นน้ำเป็นนวลของท่านเสียจริง ๆ ยังไง ๆ ก็ไม่ยอมเชื่อ

ว่าท่านจะคุยอย่างที่พวกนั้นพูดกัน

ชีวิตนักเรียนประจำตามปกติ

06.00 น. ตื่นนอน ล้างหน้า อาบน้ำ แต่งตัว ทำเตียง จัดตู้เสื้อผ้า แล้วลงไปรอเวลาอาหารเช้า ครูเวรจะมาตรวจตู้ให้คะแนน ฝาตู้ชั้นบนเป็นกระจก มองเห็นข้างในได้ชัดเจน เราจึงจำเป็นต้องจัดให้เป็นระเบียบสวยงาม แต่ฝาตู้ตอนล่างเป็นไม้ทึบ เรามักจะโยนของโปะๆ ลงไป ไม่เคยจัดเลย

07.30 น. กินอาหารเช้า ซึ่งส่วนมากเป็นแกงจืดต่าง ๆ กับอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมักจะเป็นน้ำพริก เพราะเด็กชอบเอาคลุกข้าว หลังจากนั้นจะขึ้นห้องเรียน จัดโต๊ะเรียน เตรียมเครื่องเขียน หรือจะเล่นในสนามก็ได้ ผู้ที่มีเวรต่าง ๆ ก็ทำเวรไป เช่น จัดห้องเรียน ลบกระดานดำ ฯลฯ

09.00 น. เริ่มเรียนภาคเช้า

12.00 น. พักกินอาหารกลางวัน ซึ่งจะประกอบด้วยอาหาร 3 อย่าง กับขนม 1 อย่าง (นักเรียนไป-มา มีห้องอาหารพิเศษสำหรับคนที่เอาอาหารมาจากบ้านเอง)

13.00 น. เริ่มเรียนภาคบ่าย

16.00 น. โรงเรียนเลิก อาบน้ำ แต่งตัว

17.00 น. สวดมนตร์ กินอาหารเย็น ซึ่งเป็นแบบเดียวกับอาหารกลางวัน

18.00 น. เข้าห้องทำการบ้าน ครูเวรจะเรียกชื่อว่า มีใครปวดหัวตัวร้อนหรือเปล่า และไปห้องน้ำตามปกติหรือไม่

20.00 น. กินของว่าง เช่น ขนมปังปิ้งทาเนยโรยน้ำตาล หรือ ข้าวต้มผัด ฯลฯ เสร็จแล้วเข้าห้องน้ำ แปรงฟัน เปลี่ยนเสื้อผ้า เข้านอน

เสาร์-อาทิตย์ สมัยนั้น วันเสาร์มีเรียนครึ่งวัน เสาร์สิ้นเดือน อนุญาตให้กลับบ้านได้ แต่ต้องกลับเย็นวันอาทิตย์ ทั้งนี้ต้องมี ผู้ปกครองมารับ-ส่ง

เสาร์-อาทิตย์ธรรมดา มีเวลาว่างมาก พวกเราจะหาเรื่องซน ต่างๆ นานๆ ที่ หาบถ้วยเดียวหรือลูกชิ้นเนื้อวัวจะได้รับอนุญาต ให้เข้ามาขายได้ ซึ่งเด็กๆ แทบไม่มีใครกินน้อยกว่า 2 ชามเลย 3-4 ชามยังมี !

พี่เลี้ยง-เพื่อนเล่น-นักเรียนประจำ

คุณครูเวอร์ฝากให้ ม.ร.ว. เปรมปรีดีมาน เกษมศรี ซึ่งอยู่ชั้น ม. 5 และอายุแก่กว่าดิฉันหลายปี ช่วยดูแลดิฉันด้วย กินแรกดิฉันนอนไม่หลับเลย คิดถึงบ้านใจจะขาด แอบร้องไห้กระซิกๆ ไม่ให้ใครได้ยิน ตอนเช้าคุณเปรมฯ เดินมาหา เอามือลูบที่หมอนแล้วพูดพลางว่า “หมอนเปียกหมดเลย”

ดิฉันเพิ่งทราบว่า คุณพ่อของจริงคือ คุณหลวงแพ้วภูวดล (พระยศสุนทร) นั้นเป็นเพื่อนกับคุณพ่อดิฉันสมัยอยู่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง นี่ทำให้เราเพิ่มความสนิทสนมกันขึ้นอีกมาก แต่จริงอายุแก่กว่าดิฉัน 2 ปี และไม่มีนิสัยซุกซนนัก เขาเลยเป็นแค่เพื่อนเรียน มีนักเรียนมัธยม 4 ประจำอีกคนหนึ่งคือ ม.ร.ว. นิลตระการ สุขสวัสดิ์ ซึ่งยิ่งแก่กว่าดิฉันมาก และเธอไม่ชอบเล่น

เอาเสียเลย ดิฉันชอบรับใช้เธอ และเธอก็เอ็นดูดิฉันเหมือนลูกหลาน

ดิฉันชอบเล่น ชอบสนุก ชอบเพื่อน ก็เลยหันไปเล่นกับนักเรียน ป. 2-ป. 3 ซึ่งอายุไล่เลี่ยกับดิฉัน คุณครูประจำแทบทุกคนคิดว่า ดิฉันเป็นนักเรียนประถม วันหนึ่งคุณครูเวรเห็นดิฉันกำลังทำงานฝีมือ ซึ่งเป็นผ้าปูโต๊ะลินินขาวกว้าง 1 หลาสี่เหลี่ยม ต้องปักเป็นลายฉลุ แต่ดิฉันทำเปื้อนฝุ่นเสียนผ้าจะมุกจะมอม ท่านดิ่งผ้าไปดูแล้วถามว่า “นี่เธอไปเอาการฝีมือของใครมา!” เมื่อดิฉันตอบยั่วว่าของดิฉันเอง ท่านก็ไม่เชื่อ ท่านว่า “ก็นี่มันการฝีมือของชั้นมัธยมนี่นา” ดิฉันบอกว่าถูกแล้ว เป็นของชั้น ม. 4 ของดิฉันเอง คุณครูแทบไม่เชื่อหู ท่านร้องดั่งว่า “ว่าไงนะ เธออะไรอยู่ ม. 4 ไม่ได้ อยู่ ป. 2 หรือกริ?”

ดิฉันคลุกคลีสนิทสนมกับรุ่นน้องอีกด้วย เช่น ท่านเพียร (ม.จ. กฤษณาพัทธรพิมล ดิศกุล) และปอง สุขุม (นิติพน) เด็กผู้ชาย ป. 1 ก็มี เช่น ท่านนิค (ม.จ. พริยดิส ดิศกุล) น้องท่านเพียร และจอน (เขษม) กับเจริญ เปเรร่า (ปโชติการ) สองพี่น้อง พวกโตๆ ได้รับคำสั่ง (ขอร้อง) ให้ช่วยดูแลเด็กเล็กๆ เหล่านี้ ดิฉันเคยช่วยดูแลเจริญ และยังภูมิใจอยู่จนทุกวันนี้ที่เขาไม่ลืมดิฉัน ที่รู้จักเพราะว่า พวกรุ่นดิฉันไปงานศพเพื่อนคนหนึ่ง มีคนพาเจริญมาหา ซึ่งตอนนั้นอายุราวๆ 50 ปี แล้ว ดิฉันจำเขาไม่ได้เพราะจาก 5 ขวบมาถึง 50 ปี รูปร่างหน้าตาเขาเปลี่ยนไปมาก แต่เจริญกลับบอกว่า “ผมจำพี่ฉลบได้คนเดียว” ดิฉันดีใจจนบอกไม่ถูก และก็มีอีกคนหนึ่งแบบเดียวกัน ในงานศพเช่นกัน ผู้ชายท่าทางภูมิฐานคนหนึ่งยกมือไหว้ และถามว่า “พี่ฉลบจำผมได้ไหม? นิค พริยดิสไงล่ะครับ”

โอ้โฮ ! น่ารักอะไรเช่นนั้น ดิฉันจำหน้าตาน้องๆ เหล่านี้เมื่อพบกันครั้งแรกหลังจาก 50 ปีไม่ได้ แต่ยังจำภาพเขาเมื่อเล็ก ๆ และจำความสุขสนุกสนานที่เราอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี

ถูกลงโทษเพราะความซุกซน

เรื่องความซุกซนของนักเรียนประจำนั้น เล่าไม่หวาดไหว แต่มีเรื่องหนึ่งซึ่งยังจำได้ดีคือ คืนหนึ่งเมื่อตีระฆังเข้านอน และคุณครูเวรมาตรวจให้นักเรียนเข้านอนเรียบร้อยแล้วก็เดินออกจากห้องไป ขณะนั้นเอง จะเป็นคุณเปรมฯ หรือคนที่นอนติดๆ กับคุณเปรมฯ ก็จำไม่ได้แน่ เกิดเป็นหวัด จิ้งโง่ขึ้นแฉ่ๆ โขลกๆ นานพอใช้ แล้วก็มีอีกคนหนึ่งซึ่งบังเอิญโง่ขึ้นมาบ้าง คงจะโง่จริง ๆ แต่แล้วก็เกิดคนที่ 3 ที่นี้สนุกสนานแก๊งโง่ แล้วที่นี้คนที่ 4-5-6-7 ฯลฯ ก็โง่ตาม ในที่สุดดูเหมือนจะโง่กันเกือบทั้งห้อง เสียงแฉ่ๆ โขลกๆ เป็นจังหวะดังพอใช้สลับกับเสียงหัวเราะ แล้วยังไม่ทราบ คุณครูเวรเดินกลับมาอีก คงจะยืนฟังสักครู่แล้วก็พูดด้วยเสียงดังฟังชัดว่า “อยากโง่กันนักกรี? ออกมาโง่ข้างนอกดีกว่า!” พวกเราทั้งหมดต้องออกไปยืนเข้าแถวเรียงกันหน้าห้องนอน ซึ่งยุ่งชุมมาก เรายืนตบยุ่งยุกยิกกันตั้งนาน โดยปราศจากเสียงโง่ กว่าครูจะอนุญาตให้กลับไปนอนได้ สงสารคนที่โง่จริง ๆ ซึ่งต้องพยายามกลั้นโง่ และคนที่ไม่ได้เล่นแก๊งโง่เลย แต่ก็ต้องออกมายืนตากยุงกับเขาด้วย ดิฉันเป็นคนหนึ่งที่แก๊งโง่ และเพราะเสียงดังเป็นทุนอยู่แล้ว จิ้งโง่ได้ดังกว่าคนอื่น ๆ

ตอนที่ดิฉันเดินทางโดยรถไฟเข้ากรุงเทพฯ เพื่อเข้าโรงเรียน

ราชินีนั้น คิดฉันยังเป็นเด็กพอม คำ ตัวเล็กนิดเดียว จึงตีตัวแบบเด็ก
ระยะนั้น โรงเรียนราชินีกำลังรื้อตึกนอนปรับปรุงใหม่ ห้องน้ำ
ชั่วคราวเป็นห้องโถงใหญ่ให้เด็กอาบน้ำรวมกัน โดยข้างในห้องได้
ก่อเป็นบ่อซิเมนต์ 2x2 ม. มีขอบสูงประมาณ 10 นิ้ว เราเปิดน้ำเต็ม
บ่อนี้ แล้วนั่งหรือยืนดักน้ำอาบรอบๆ บ่อ ทุกคนต้องนุ่งผ้าถุง คน
โตหน้อยก็กระโจมอก ตอนนั้นฉันยังไม่มีทีท่าเป็นสาว ยังไม่มี
หน้าอกหน้าใจอะไร แต่ก็กระโจมอกตามเขาบ้าง ซึ่งเป็นครั้งแรกใน
ชีวิต พวกที่ไม่ชอบเล่นน้ำก็รีบๆ อาบให้เสร็จเร็วๆ แต่ฉันกับ
พวกน้องๆ จะคอยอาบทีหลังเขาโดยลงไปนอนแช่ ทำเป็นว่ายน้ำ
ไปมา ซึ่งความจริงน้ำตื้นนิดเดียว ว่ายน้ำไม่เคลื่อนที่ไปไหนหรอก แต่
ก็ยังสนุกดี เราใช้เวลานานทีเดียวในการอาบน้ำในบ่อนี้ เพราะ
คุณครูไม่ได้มาควบคุม ปล่อยให้อาบตามสบาย

หลังจากที่อยู่โรงเรียนประจำได้เพียง 3 เดือน (17 พ.ค.-
17 ส.ค.) โรงเรียนปิดภาคต้น ตอนเดินทางกลับบ้าน ทางรถไฟ
ไม่ยอมให้ซื้อตั๋วเด็ก และคนที่บ้านก็ตื่นเต้นกันใหญ่ที่เห็นฉัน
ทั้งสูง ทั้งใหญ่ อวบอ้วน และขาวขึ้น ทุกคนพูดเป็นเสียงเดียวกัน
ว่า “โรงเรียนเขาเลี้ยงดีจริง”

เมื่อกลับมาแล้วไม่นาน มีเรื่องอะไรก็จำไม่ได้แล้ว ต้องไป
เฝ้าท่านอาจารย์ใหญ่ ท่านทรงจ้อง แล้วรับสั่งว่า “นี่นะเรียนฉลบท
อย่างนี้เขาไม่เรียกว่าโตเร็วแล้ว รู้ไหม เขาเรียกว่า ทะลิ่ง”

เพื่อนร่วมชั้นนักเรียนไปมา-การเรียน

ตอนที่ฉันเข้าเรียน ม. 4 มีนักเรียน 24 คน เพราะดูเหมือน

จะเป็นนโยบายของโรงเรียนที่จะให้มีนักเรียนไม่เกิน 24 คน
ในแต่ละชั้น

นักเรียน ม. 4 พ.ศ. 2471 มีดังนี้

1. อุไร เศรษฐบุตร (แพ่งสภา)
2. นิตย์ เศรษฐบุตร
3. สงวน เศรษฐบุตร (ช่วยจุลจิตร)
4. จันทร์เพ็ญ พิศาลบุตร
5. ประไพวรรณ พิศาลบุตร
6. ม.ล. แพร่จันทร์ศรี ดารากร
7. ม.ร.ว. นิลระการ สุขสวัสดิ์
8. ม.ร.ว. ศรีสุภา เกษมศรี
9. ม.ล. ปานตา มาลากุล (วสันตสิงห์)
10. บุญนำ เสนีวงศ์ฯ
11. อำภาศรี เทพหัสดินฯ (บุญเกตุ)
12. อาบ (อุไร) สุคันธนาค
13. ตลับ ศรีโรจน์ (รพีพัฒน์)
14. ทองกร สุวรรณภารต
15. นิมนวล นรพัลลภ (สุทศน์ฯ)
16. จำรัส ศุขะวาที (เทพวัลย์)
17. ขจร รัตแพทย (จันทขวณะ)
18. ศรีสุข อาลิกุล (เจริญสุข)
19. เสาวรส อาวุธ (เศรษฐบุตร)
20. รจิต กังสานนท์ - ยศสุนทร (เปรมนาวิน)

21. สนม ศรีมัต
22. สายสวาท กาญจนาคม (รัตนะทศนีย์)
23. ปราณี เกียรตินุตร
24. ฉลบทลัษย์ มหานีรานนท์ (พलगูร)

แต่กว่าจะขึ้นชั้น ม. 6 เสาวรสได้เลื่อนชั้นขึ้นไปอยู่ ม. 5 ตั้งแต่กลางภาคต้น ปราณีตาย สนม ขจร ม.ร.ว. ศรีสุภา ม.ร.ว. นิลตระการ ลาออก แต่มีคนมาเข้าใหม่คือ อัมพิกา กลัมพากร (มีกังวาน) และมาลี อติแพทย์ แล้วยังมี ม.ล. นันแ ข ดารากร ซึ่งเดิมอยู่ชั้นสูงกว่าเรา แต่ป่วยไม่ได้สอบ จึงมาอยู่ชั้นเดียวกับเรา ทำให้จำนวนนักเรียนในชั้นของเราใกล้เคียงกับของเดิม

คนที่เรียนเก่งที่สุดคือ อุไร ใต้ที่ 1 และได้นั่งโต๊ะทอง (โต๊ะ + ม้านั่ง มีสลักลวดลายเงินทอง) พิเศษมาตลอด แต่ตอนปลายๆ ชั้น ม. 6 อัมพิกาที่เข้ามาใหม่ ชิงที่ 1 ได้

ปฏิเษการเรียนพิเศษภาษาอังกฤษ

หลังจากที่เรียนไปได้ประมาณหนึ่งสัปดาห์ วันหนึ่งหลังจากอาหารกลางวันขณะที่ดิฉันกำลังวิ่งเล่นกับเพื่อนๆ อยู่ในสนาม มีคนมาตามบอกว่า ท่านอึ้งให้ไปเฝ้าที่ห้องพักรูซึ่งอยู่ติดกับห้องเรียน ม. 4 นั่นเอง ตอนนั้น ม. 4 อยู่ที่ตึกสามชั้น กว่าที่จะเดินจากสนามไปก็ไกลโขอยู่ ดิฉันเองไม่เคยขึ้นห้องเรียนก่อนถึงเวลาเรียนเลย เพราะการจะเข้าห้อง ม. 4 ก็จะต้องเดินผ่านห้องพักรูเล็กๆ สำหรับครูที่สอน ม. 4-5-6 ไปด้วย ตอนที่ดิฉันไปถึงห้องพักรู

ครูนั้น นอกจากท่านอึ้งแล้วยังมีครูนิลา คุณะดิลก และครูอื่น ๆ อยู่
อีก 2-3 คน ท่านอึ้งรับสั่งกับดิฉันว่า :-

“ยายฉลบ แก้วตัวหรือเปล่า ว่าภาษาอังกฤษแก่อนมาก?”

ดิฉันทูลว่า “ทราบพะคะ”

(ท่านอึ้งใช้สรรพนามแทนนักเรียนว่า เธอบ้าง แกบ้าง หรือ
บางทีเวลาหมั่นไส้แกมล้อนิด ๆ เรียกว่าหล่อนก็มี)

ท่านรับสั่งต่อไปว่า “ครูนิลจะสอนพิเศษให้เณะ เวลากินข้าว
กลางวันแล้ว อย่างตอนนี้ แกขึ้นมาเรียนที่ห้องนี้ได้ไหม?”

ดิฉันตกใจพูดโพล่งออกดังๆ ทันทีโดยมิได้คิดหน้าคิดหลัง
ว่า “โอโฮโฮ! ไม่ได้หรอกพะคะท่าน”

ท่านทำท่าแปลกพระทัย รับสั่งถามว่า “อ้าว ทำไมล่ะ” ตอนนั้น
ดิฉันรู้สึกตัวนิดหน่อย แต่ก็ยังทูลไปตามตรงอย่างใจคิดว่า “ก็พอ
ทานข้าวแล้วเพื่อน ๆ เขาก็เล่นกันอยู่ข้างล่าง หม่อมฉันก็ต้องเล่นกับ
เขาด้วย จะให้ขึ้นมาข้างบนคนเดียวก็แยะซีพะคะ”

จำได้ว่าท่านทรงยิ้ม และครูทุกคนก็ยิ้มกันหมด แต่ตอนนั้น
ดิฉันไม่รู้สีกันเลย ใจเต้น กลัวเหลือเกินว่าท่านจะบังคับให้เรียน
แต่ท่านกลับรับสั่งกับครูนิลว่า

“ได้อินไหมจ๊ะ แม่นิล เขาว่าเขาขึ้นมาไม่ได้ เขาต้องเล่นนี่ จัน
ก็ไม่ต้องเรียนหรอกนะ” แล้วท่านก็ปล่อยดิฉันไป

ดิฉันโล่งใจยังกับได้ขึ้นสวรรค์ ลุกขึ้นได้ก็วิ่งแนบกลับไป
สนามใหม่ กลัวว่าท่านจะเปลี่ยนพระทัย พลังนึกในใจว่าไม่เห็น
ท่านคุดอย่างที่เคยล้อกันเลยนี่ หลายปีต่อมา ดิฉันนึกถึงเรื่องนี้แล้ว
ยังจำตัวเองไม่หาย ทำไมจึงโง่และกล้าปฏิเสธไปอย่างนั้นก็ไม่รู้

สงสัยว่าอายุก็อ่อนอยู่แล้ว แต่ปัญญาคงจะยิ่งอ่อนกว่าอายุไปอีก
 กระมัง เรื่องนี้อาจจะเป็นเหตุหนึ่งที่ท่านอึ้งเคยรับสั่งภายหลังว่า
 “ยายฉลบทนี้เป็นเด็กกะโปโลแท้ๆ!” ความจริงถ้าท่านสั่งให้ไปเรียน
 ดิฉันก็คงต้องไปเรียน แต่นี่ท่านถามความสมัครใจว่าได้ไหม? ดิฉัน
 จึงตอบไปอย่างซื่อๆ เช่ๆ ว่าไม่ได้ อันที่จริงถ้าได้เรียนพิเศษภาษา
 อังกฤษตั้งแต่ตอนนั้น ก็คงจะทำให้เข้าใจและเรียนทันเพื่อน ๆ ไป
 นานแล้ว เพราะโรงเรียนหัวเมืองที่ดิฉันเรียนมานั้นเพิ่งจะเริ่มต้น
 ภาษาอังกฤษ แต่พอมาต่อที่โรงเรียนราชินีเขาเรียนกันไปสูงแล้ว
 เป็นอันว่าภาษาอังกฤษของดิฉันนั้นมีช่องโหว่ช่องใหญ่ทีเดียว กว่า
 จะชมเชยความสามารถตัวเองได้ก็ถึงชั้น ม. 7-8 จำได้ว่าตอนอยู่ ม. 4-
 5 นั้น คะแนนเรียงความอังกฤษและเขียนตามคำบอกอังกฤษได้
 0 ทุกครั้ง ยังนึกถึงท่านอึ้งด้วยว่า ท่านคงผิดหวัง ที่อุตส่าห์รับดิฉัน
 เข้าเรียน แต่แล้วดิฉันก็กลับไม่ยอมเรียนพิเศษภาษาอังกฤษเอาคือๆ

เมื่อตอนก่อนที่ท่านจะประจวบ และยังทรงจำอะไรๆ ได้นั้น
 ดิฉันเคยไปเฝ้าที่วัง แล้วเลยทูลถามข้อกังขาที่ติดอยู่ในใจมาหลาย
 สิบปีว่า ทำไมท่านจึงทรงรับดิฉันเข้าเรียน ม. 4 ทั้งที่ดิฉันทำข้อสอบ
 ภาษาอังกฤษไม่ได้สักตัวเดียว ท่านรับสั่งว่า “แกนี่กว่า ตาฉันไม่มี
 แวเลยหรืออะ?”

ม. 4 - ม.จ. อัจฉราฉวี เทวกุล (ท่านอึ้ง) ครูประจักษ์

ตอนอยู่ ม. 4 นี้ในเรื่องการเรียนทั่วไป ดิฉันเรียนไปวัน ๆ
 ไม่ได้สนใจอะไรมากนัก งานที่ครูให้มาก็สักแต่ทำให้เสร็จๆ ไป
 ไม่ได้ตั้งใจทำให้ดีบดอะไรเลย คิดว่าเอาพอสอบไม่ตกเท่านั้น จะ

ว่าเกียรจรัณก็คงจะได้ แต่กระนั้นตอนสอบกลางเทอมต้นได้ที่ 14 (นักเรียน 24 คน) พอปลายปีขึ้นมาเป็นที่ 6 (ม. 5 ได้ที่ 5 ม. 6 ได้ที่ 3 ม. 7 ได้ที่ 2 และไปได้ที่ 1 เอาตอนปลายปี ม. 8 นั้นเอง)

วิชาภาษาอังกฤษอย่างเดียวเท่านั้นที่ดิฉันอ่อนมาก เรียกว่า ฟังครูไม่รู้เรื่องเอาเลย เพราะพื้นไม่มี แต่เมื่อท่านอิงจะให้ครูนิล สอนพิเศษให้ฟรี ๆ ก็ปฏิเสธไม่ยอมเรียนเสียคือ ๆ เพราะเพียงเพื่ออยากใช้เวลาเล่นกับเพื่อนมากกว่า ช่างโง่อะไรเช่นนั้น ! Dictation, Composition ได้ 0 ตลอดปี อย่างไรก็ตาม ค่อย ๆ ฟังปะติดปะต่อ ได้วันละเล็กน้อย พอถึงตอนสอบไล่ ม. 6 ก็สอบได้อย่างวิสามัญ ซึ่งแปลว่าสอบผ่านภาษาอังกฤษ และได้รับอนุญาตให้เรียนต่อ ม. 7-8

ท่านอิงเป็นครูประจำชั้น ม. 4 และทรงสอนเองหลายวิชา ท่านได้ชื่อว่าดีมากแต่ท่านชอบว่านักเรียนชั้น ๆ เช่น เวลาใครตอบอะไรไม่ได้เลย ท่านก็ว่า “เธอนี้มันหูกระต๊อตาไม้ไผ่แท้ ๆ ไม่ได้ยินไม่เห็นอะไรที่ฉันสอนเลย ไซ้ไหม?” ส่วนบางคนอวดตอบฉลาดฉลาด โดยคิดว่าตนถูก แต่ปรากฏว่าผิดถนัด ท่านก็ว่า “อย่ามาอวดฉลาด ปราชญ์เรื่องกระเดื่องดิน จะตกลงมาคืนกระเดื่อง”

แต่วิชาที่ทักลัวกันมากที่สุดก็คือวาดเขียน ต้องเตรียมตัวถูกหยิกกันเป็นแถว แต่ดิฉันได้คะแนนเต็มทุกครั้ง รูปเส้นเช่นดอกไม้หรือ ผูกลายได้เต็มเสมอ มีแต่ว่าวาดหุ่นเท่านั้นซึ่งใคร ๆ ว่ายาก แต่ส่วนมากดิฉันก็จะได้คะแนนเต็มหรือเกือบเต็มเสมอไปจึงไม่ถูกท่านดุเลย พวกเพื่อน ๆ ถูกท่านตีบ้าง หยิกบ้างก็ตอนวาดรูปหุ่นนี้แหละ ท่านสอนให้เล็งส่วนก่อน เขาก็เล็งกันไม่ค่อยถูก ไม่ค่อยได้ส่วนดี

มีเกร็ดขำขันอีกในเรื่องนี้ คือวันหนึ่งท่านเอาร่มผ้ามาทางเข้า แล้ววางบนโต๊ะ ให้เราเล็งส่วน ท่านมาที่โต๊ะดิฉันด้านหลังชั้นก่อน ตรวจส่วนที่ดิฉันเล็งและเขียนไว้ในสมุดวาดเขียนแล้วรับสั่งว่า “ของแกพอใช้ได้แล้ว” แต่ท่านก็อดที่จะสั่งให้ดิฉันแก้ตรงนั้นนิด ตรงนี้หน่อยไม่ได้ แล้วท่านก็ไปตรวจโต๊ะหน้าๆ ต่อไป ระหว่างนั้น พวกเพื่อน ๆ ที่อยู่ข้างหลังชั้นขอให้ดิฉันช่วยเขียนให้บ้าง และเรามัวแต่คุยกันเสียบ้าง ไม่ทันสังเกตว่าท่านวกกลับมาอีกเมื่อไร ดิฉันใจหายหมด เพราะยังไม่ได้แก้ส่วนตามที่ท่านสั่งไว้เลย คิดในใจว่า วันนี้เห็นจะต้องถูกตีหรือหยิกบ้างเป็นแน่แล้ว ท่านรับสั่งว่า “ไหน ขยายฉลบทเอามาดูซิ แก่แล้วหรือ?” ดิฉันยังไม่ทันจะทูลว่าอะไร เพราะไม่แน่ใจว่าควรจะตอบรับหรือปฏิเสธดี ท่านทรงหยิบสมุดไป ทรงเหลือบดูหน่อยเดียวแล้วรับสั่งว่า “เออ ค่อยดีขึ้นแล้วนี้ วาดเป็นรูปต่อไปได้แล้ว!” ดิฉันอธิบายไม่ถูกว่ารู้สึกอย่างไร พวกเพื่อน ๆ ทำท่าขำขันกัน แต่ไม่มีใครกล้าหัวเราะออกมา อย่างไรก็ตาม ดิฉันได้เรียนหลักการวาดรูปและระบายสีจากท่านมาก หนึ่ง ดิฉันรักท่าน อยากให้ท่านพอพระทัยก็เลยพยายามเขียนอย่างสุดความสามารถเสมอ ซึ่งก็เลยเป็นการทำให้ตัวดิฉันดีขึ้น

ครั้งหนึ่งคุณครูให้วาดรูปดอกพุทธรักษาทั้งช่อ มีใบและมีลูกที่เป็นขน ๆ ติดอยู่ด้วย ดิฉันเขียนเสร็จก็ส่งสมุดไปพร้อมกับของเพื่อน ๆ คุณครูคงจะเอาสมุดวาดเขียนของดิฉันถวายท่านอึ้งทอดพระเนตร ท่านให้คนมาเรียกไปที่ห้องพักครูอีก พอไปถึงก็เห็นท่านและครูอีก 2-3 คนกำลังดูรูปที่ดิฉันเขียนอยู่ ท่านรับสั่งถามว่า ดิฉันทำอะไรจึงทำให้ขนของลูกพุทธรักษาดูนุ่มไปหมด ตัวดิฉัน

เองก็ไม่เคยสังเกตว่า ตนได้เขียนไปเช่นนั้น ต่อเมื่อท่านชี้ให้ดูจึงเห็น ก็ทูลไปว่า ดิฉันทำพู่กันให้แผ่ออกไปเหมือนพู่กันเก่าๆ ที่เสียแล้ว แล้วจิ้มสีแห้งๆ เกือบจะไม่มีน้ำเลยแล้วก็เอาไปประๆ ลงบนนั้น แต่ตอนหลังตัวดิฉันเองมาลองทำดูอีกครั้ง าก็ทำไม่ได้ดีเท่ากับรูปที่เขียนส่งท่านไป

ท่านอึ้งสอนภูมิศาสตร์และให้ทำแผนที่ด้วย ซึ่งมีนักเรียนทำได้คะแนนเต็มเสมออีกหลายคน และที่ทำแย่มากก็หลายคนเหมือนกัน มีเรื่องสนุกได้หัวเราะกันเสมอ เนื่องจากบางคนเขียนชายทะเลหยุกหยิกเอาตามใจไม่เหมือนแบบ ท่านรับสั่งว่า “แฮมมีพระเจ้าเกิดใหม่มาสร้างโลกหลายองค์เหลือเกิน แห่ลมสำคัญๆ ที่เคยมีอยู่ก็หุดหายไป อ่าวที่ไม่เคยมีก็เกิดขึ้นใหม่เยอะแยะ!” บางทีท่านว่าคลองจองเป็นกลอนไปเลย เช่น “เรอนะมันไม่เอาถ่านรับประทานดิน” เพื่อนบางคนก็เกียจ ทำงานไม่เสร็จ ท่านก็ว่า “ไหนมาดูซิตัวขึ้นขนแล้วใช่ไหม? ฉันจะเอาแกไปออกงานภูเขาทองเด็ก 3 ผู้ใหญ่ 5!” พวกเราอดขันกันไม่ได้ สมัยนั้นงานภูเขาทองชอบมีการเอาคนพิการ รูปร่างแปลกๆ ไปแสดงให้คนชม และเก็บค่าดูคนละ 5 สตางค์ แต่เด็กเก็บเพียง 3 สตางค์เท่านั้น

ในเรื่องการทำแผนที่ ดิฉันมีความภูมิใจเป็นพิเศษ เพราะวันหนึ่งท่านรับสั่งกับดิฉันว่า “นี่ ยายฉลบ ฉันจะบอกอะไรให้ แกทำแผนที่ได้สวยกว่าแบบในหนังสือจริงๆ อีก รู้ไหม?” ดิฉันเข้าใจในการที่ท่านรับสั่งเช่นนั้น เพราะแผนที่ในหนังสือนั้นลงชื่อเมืองเล็กเมืองน้อยเต็มไปหมด ไม่มีที่ว่างพอ ตัวหนังสือจึงต้องเขียนเฉียงไปทางโน้นข้างทางนี้บ้าง ไม่เป็นระเบียบ ไม่สวย แต่แผนที่

ที่ท่านให้เราทำนั้น ใส่เฉพาะชื่อเมืองสำคัญๆ จึงมีที่ว่างมาก เขียนชื่อเมืองได้เป็นเส้นขนาน ได้ระเบียบเรียบร้อย จึงทำได้สวกว่าตัวอย่าง ท่านขอสมุดวาดเขียนและแผนที่ของดิฉันไปหมด เอาไปถวายท่านอาจารย์สำหรับเอาไว้ให้แขกที่มาชมโรงเรียนคุณ เพราะสมัยนั้นมีแขกชาวต่างประเทศมาเยี่ยมชมโรงเรียนราชินีปีละหลายๆ ครั้ง

ตอนที่ดิฉันอยู่ ม. 6 คุณครูสายใจ ณ มหาไพบ เป็นครูสอนวาดเขียนมัธยมต้น ๆ แต่ตอนนั้นคุณครูสุขภาพไม่ค่อยดี ป่วยบ่อยๆ ท่านอึ้งเคยวานดิฉันไปสอนแทนหลายครั้ง สำหรับชั้นเล็ก ๆ แล้ว ดิฉันไม่เคยรังเกียจ แต่ชั้นโตหนอนั้นดิฉันไม่ชอบสอนเลย เพราะนักเรียนในชั้นนั้นอายุแก่กว่าดิฉันตั้งหลายคน ชั่วโมงวาดเขียนเป็นชั่วโมงสุดท้าย ท่านอึ้งกำชับว่าไม่ให้ดิฉันปล่อยนักเรียนถ้าวาดไม่เสร็จ วันหนึ่งเป็นชั่วโมงวาดรูปหุ่น ท่านรับสั่งว่าเอาอะไรให้เขียนก็ได้ตามใจ ดิฉันหาอะไรไม่ได้ ก็คว้าเอากรรไกรอันใหญ่ไปกางออกและแขวนให้นักเรียนเขียน พวกนักเรียนอายุมากกลุ่มนั้นไม่พอใจ พุดดั่งๆ ว่า “เอาอะไรบ้าๆ มาให้เขียนก็ไม่รู้ เล็งส่วนยากจะตายไป” แล้วเขาก็เล็งส่วนบ้าๆ บอๆ มาให้ดิฉันแก้ ความจริงเขาคงจะไม่ได้เล็ง แต่เขาเล็งไม่เป็นเอง แล้วหลายคนก็มาร่งให้ดิฉันแก้ให้เร็วๆ เพราะมีคนมารับกลับบ้านแล้ว ตกกลางคืนก็เลยต้องเขียนให้เสียเองเกือบทั้งหมัดให้รู้แล้วรู้รอดไป หลังจากนั้น พอดิฉันทราบว่าคุณครูสายใจป่วยในวันที่จะต้องสอนชั้นนั้น พอถึงชั่วโมงวาดเขียน ดิฉันก็หนีเข้าไปแอบอยู่ในห้องส้วม ท่านอึ้งให้คนเฝ้าตามหาดิฉัน เสียงเขาบ่นกันดั่งๆ ว่า “เอ! ฉลบทจะหายไปไหนได้นะ จะอยู่ที่ห้องพยาบาลหรือเปล่านั้น

ไม่รู้” คือถ้าไม่สบายก็ต้องไปนอนที่เรือนครูแม่บ้าน คิฉันทนอนอยู่ในห้องส้วมจนเกือบหมดชั่วโมงจึงได้ออกมา เรื่องนี้เป็นเรื่องค้างอยู่ในใจคิฉันทเรื่อยมา เพราะคิฉันทยังไม่เคยได้สารภาพผิดและทูลขอประทานโทษต่อท่านอึ้งเลยจนบัดนี้

ท่านอึ้งคงจะไปทูลหม่อมเจ้าพิมพ์พัศตร์พาณี เรื่องที่คิฉันทขอวาดเขียน วันหนึ่งท่านทั้งสององค์เรียกคิฉันทไปรับสั่งถามว่าเมื่อเรียนจบ ม. 6 แล้วอยากจะไปเรียนต่อที่โรงเรียนเพาะช่างไหม เพราะท่านจะฝากให้ได้ คิฉันททูลว่าอยากมาก ท่านก็รับสั่งต่อไปว่าเรียนจบแล้วมาเป็นครูวาดเขียนที่โรงเรียนราชินีจะเอาไหม คิฉันทดีใจมากรีบรับปากท่านทันที ต่อจากนั้น ท่านพิมพ์ก็พาคิฉันทไปโรงเรียนเพาะช่าง ตอนนั้นพระยาอนุศาสน์^๙ เป็นอาจารย์ใหญ่ ท่านเจ้าคุณกรุณาพาคิฉันทไปดูห้องโน้นห้องนี้ และเวลามีการแสดงภาพเขียนกันเมื่อไร ท่านพิมพ์ก็พาคิฉันทไปดูเสมอ ตอนงานภาษาที่ท่านอึ้งเคยให้คิฉันทเขียนภาพส่งเข้าประกวดด้วย แต่ฝีมือยังไม่ถึงขั้นที่จะได้รางวัล ครั้งหนึ่งท่านเคยออกความคิดให้เขียนเป็นคนนั่งในตาชั่ง คนที่รักษากฎอนามัยนั้นหน้าตาสะอาดสะอาดอัน แต่งตัวเรียบร้อย น่ารักมาก ตาชั่งเกือบติดดิน ส่วนคนที่ไม่รักษากฎอนามัย ผอมโซ แต่งตัวสกปรก น่ารักน้อย ตาชั่งขึ้นไปลอยอยู่สูง ท่านรับสั่งล้อคิฉันทว่า “คนผอมนี้น่ะเขียนหัวให้ยุ่งเหมือนผมแกนั้นแหละ!” คิฉันทหัวผมไม่เป็นมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว ผมก็เลยยุ่งตลอดชาติ

คุณพ่อคุณแม่ของคิฉันทไม่เคยทราบเรื่องที่คิฉันทอยากเรียนวาดเขียน ก่อนสอบไล่ ม. 6 คุณพ่อให้คุณอามาตามที่โรงเรียนว่า

ดิฉันจะมีสมองและปัญญาพอที่จะเรียนต่อชั้น ม. 7-8 ได้หรือไม่ ก็ได้รับคำตอบว่าคงจะได้ ที่นี้พอสอบ ม. 6 แล้ว ดิฉันสอบได้อย่างวิสามัญ มีสิทธิเรียนต่อ ม. 7-8 ได้ ส่วนเพื่อนที่สอบได้อย่างวิสามัญ ต้องออกไปเรียนต่อที่อื่น ดิฉันจำได้ว่าร้องไห้ร้องห่มกันเป็นการใหญ่ในการจากกันครั้งนี้ แล้วตัวดิฉันเองก็เลยตามเพื่อน ๆ ไปเรียนต่อ ม. 7-8 ที่โรงเรียนราชินีบน (ตอนนั้นโรงเรียนราชินีไม่มี ม. 7-8)

ดิฉันลืมสัญญาที่ได้ให้ไว้กับท่านทั้งสองโดยสิ้นเชิง ไปนึกขึ้นได้ก็เมื่อเรียน ม. 7 ไปได้ตั้งครึ่งค่อนปีแล้ว เป็นอันว่าท่านต้องผิดหวังกับดิฉันเป็นครั้งที่สอง แต่ท่านก็ไม่เคยถามหรือเตือนดิฉันเลย ถึงกระนั้นตัวดิฉันเองก็รู้สึกผิดอยู่ในใจและครุ่นคิดเรื่องนี้อยู่เนิ่นนานหลายปี จนกระทั่งเมื่อดิฉันสอบชิงทุนไปเรียนต่างประเทศได้แล้ว ก็คิดพลบใจตัวเองว่า ท่านคงจะไม่ว่าอะไรแล้วที่ไม่ได้ไปเรียนวาดเขียนต่อตามที่ได้ทูลท่านไว้ อย่างไรก็ตามดิฉันใคร่ขอกราบพระบาทขอประทานโทษท่านไว้ในที่นี้สำหรับทุกสิ่งทุกอย่างที่ดิฉันได้บิดเบี้ยวกับท่านมาโดยตลอด

ท่านเองไม่ได้สอนภาษาไทย แต่ท่านไม่ยอมเป็นอันขาดที่จะให้นักเรียน พูด อ่าน หรือเขียนภาษาไทยผิด ๆ ท่านเห็นว่านักเรียนสวดมนต์ผิด ๆ ถูก ๆ ท่านก็บังคับให้ท่องจำแล้วไปต่อกับท่านเรียงตัว ถึงตอนที่ดิฉันท่อง “ปางเมื่อพระองค์ปรมพุทฺธ...” ไปถึง “ขุนมารสหัสสพหุพา- หุวิชาวิชิตขลัง จีศิริมงคลประทัง....” ท่านถามว่า “จีอะไรของแก?” ดิฉันก็ตอบอย่างมั่นใจว่า “จีสิเพคะ” ท่านรับสั่งเสียงดัง “จีสิบ้าอะไร?” ดิฉันตอบว่า “ไม่ทราบเพคะ ในหนังสือเขาเขียนอย่างนั้น หม่อมฉันจำได้ไม่ผิดแน่นอน” ท่านว่า

“แหม แกจะเล่นแฉรี หนังสือเขาพิมพ์ผิดไปหน่อย ไม่เอามาติดกับสระอีแกก็เลยแกล้งอ่านให้มันผิด” ดิฉันงงเพราะไม่ได้แกล้งเลยสักนิด แต่เป็นเพราะความโง่บัดซบของดิฉันเอง ดิฉันเพิ่งรู้เดี๋ยวนั้นเองว่าหนังสือก็มีผิดได้ ก่อนนั้นดิฉันเคยคิดตามประสาเด็กว่าอะไรที่พิมพ์อยู่ในหนังสือแล้วจะต้องถูกทั้งนั้น อาจเป็นเพราะสมัยนั้นหนังสือเรียนไม่ค่อยมีการพิมพ์ผิดมากอย่างสมัยนี้

ขณะที่กำลังคิดอยู่นั้น ท่านก็รับสั่งว่า “ไหน แกว่าวรรคนี้แปลว่าอะไร?” ดิฉันก็โพล่งออกไปเลยว่า “ไม่ทราบเพคะ หม่อมฉันไม่ทราบทั้งหมดตั้งแต่ต้นว่าแปลว่าอะไรเลย” ท่านทำท่าอ่อนพระทัย “โอ๊ย ตายแล้ว ท่องไปโดยไม่รู้ว่าแปลว่าอะไร” แล้วก็ทรงอธิบายว่า “จีศิริเมฆลประทัง” คือ จีช่างที่ชื่อว่า ศิริเมฆล ดิฉันฟังแล้วเข้าใจก็จริง แต่รู้สึกผิดหวังไปนิดใจ คิดในใจว่าไม่เห็นดีเลย เอาคำว่า จี มาแต่งในฉันท ไม่เห็นจะเพราะตรงไหน สู้คำที่ว่า จีศิริเมฆล ที่แปลไม่รู้เรื่องก็ไม่ได้ เพราะอย่างน้อยมันก็มีเสียงเป็นคำพระ ฟังขลังกว่ามาก!! นี่แหละคือความคิดของเด็กโง่ๆ อย่างดิฉัน อย่างไรก็ตาม ดิฉันก็จำได้ไม่มีวันลืมว่า คำสวดมนตร์ตอนนี้แปลว่าอะไร เพราะพอรุ่งขึ้นวันหรือสองวัน ท่านอึ้งก็ได้มีการอธิบายคำสวดมนตร์ตั้งแต่ต้นจนจบ แต่จำไม่ได้ว่าทรงอธิบายเองหรือให้คุณครูอื่นมาอธิบายแทน

ดิฉันได้บทเรียนนี้จากท่านอึ้ง เวลาดิฉันสอนภาษาอังกฤษอยู่ในชั้น พอพบว่านักเรียนคนไหน อ่าน พูดย หรือเขียนภาษาไทยไม่ถูก ดิฉันจะหยุดภาษาอังกฤษ แล้วอธิบายคำ วลี หรือประโยคไทยนั้นๆ บางทีอธิบายไปจนหมดชั่วโมง ไม่ได้เรียนภาษาอังกฤษเลยก็มี

สรีรศาสตร์

ดิฉันจำได้ว่า เคยถูกท่านอึ้งทำให้เจ็บ (กาย) เพียงครั้งเดียว คือตอนที่เรียนวิชาสรีรศาสตร์และสุขวิทยา ซึ่งตอนนั้นใช้ตำราแต่งโดยคุณครูไฉไล เทพหัสดินฯ บางตอนที่สำคัญท่านก็ให้ไปท่องเรียงตัว ครั้งหนึ่งดิฉันท่องว่า “กระดูกแขนตอนบนมี 1 ท่อนและตอนล่างมี 1 ท่อน” ท่านรับสั่งว่า “ไหนเอาแขนมาซิ” แล้วก็ทรงเอานิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้ของท่านกดส่วนบน และส่วนล่างตรงกลางของแขนท่อนล่างของดิฉันแล้วรับสั่งว่า “ว่าไหมซิ แขนท่อนล่างมีกระดูกกี่ท่อน” ดิฉันก็ยังยืนยันกรานว่าท่อนเดียวอยู่นั่นเอง ท่านยังกดลงไป บีบให้แรงขึ้นจนรู้สึกเจ็บพอใช้ แล้วรับสั่งว่า “เอ้า ว่าไ้กี่ท่อน” ดิฉันตีหน้าเชื่อตามเคย พูลถามว่า “ก็มีกี่ท่อนละเพคะ หม่อมฉันจำไม่ได้” ท่านรับสั่งเสียงดัง “จะต้องจำอะไร เป็นรองลงไปอย่างนี้ยังไม่รู้หรือว่ากี่ท่อน” แล้วก็ยกคทาให้เจ็บมากขึ้นอีก ตอนนี้ดิฉันเพิ่งถึงบางอ้อ “2 ท่อนใช่ไหมเพคะ?” เท่านั้นแหละ ท่านก็ปล่อยแขนดิฉัน ตั้งแต่วันที้นั้นมา ดิฉันก็จำได้ไม่มีวันลืม และก็คอยระวังเรื่องการท่องเป็นอย่างมากด้วย เพราะดิฉันรักท่าน ไม่อยากให้ท่านกริ้วหรือดุเลย สำหรับวิชาสรีรศาสตร์และสุขวิทยา นี่บางตอนยังจำได้จนทุกวันนี้ เช่น “กระเพาะอาหารอยู่ในท้องข้างซ้ายใต้กระบังลม เป็นอวัยวะกลางกลวงรูปยาวรี” และ “น้ำดีสีเขียว เหลืองกลั่นจากโลหิตโดยตับ...” เป็นต้น

อนึ่ง ในการสอนวิชานี้ท่านมีรูปคนให้ดูโดยถอดอวัยวะต่าง ๆ ออกได้เป็นชิ้น ๆ น่าสนใจมาก ยิ่งดิฉันชอบวาดเขียนอยู่ด้วยแล้ว เวลาเขียนสอบดิฉันจะมีรูปประกอบเสมอ ผลปรากฏว่า ตอน

สอบไล่ ม. 6 วิชาที่ดิฉันสอบได้คะแนนยอดเยี่ยมอย่างหนึ่งก็คือ วิชาสรีรศาสตร์และสุขวิทยานี้เอง

เบิกเครื่องเขียน

นอกจากสอนหนังสือในชั้นแล้ว ท่านอึ้งยังทรงทำหน้าที่จ่ายเครื่องเขียนให้นักเรียนอีก ดิฉันจำไม่ได้ว่าท่านทรงปลีกเวลาไปได้อย่างไร นักเรียนที่จะเบิกของก็ไปหยิบเอามาเองได้ แล้วเซ็นลงในสมุดบัญชีเบิก เอามาให้ท่านทรงตรวจว่าถูกต้องหรือไม่ ตอนเข้าโรงเรียนใหม่ๆ ดิฉันไม่เข้าใจ คิดว่าเหมือนซื้อของตามร้านธรรมดา เมื่อเราต้องการอะไรก็ยอมจะซื้อได้เพราะเป็นเงินของเราเอง วันหนึ่งดิฉันเห็นปากกาด้ามเล็กจิ๋วน่ารักมาก จึงคว่ำมา 4 อัน ท่านอึ้งรับสั่งถามว่า “นั่นแคะเอาไปทำอะไร 4 ด้าม?” จึงทูลไปว่า “มันน่ารักดีเพคะ หม่อมฉันจะเอาไปฝากเพื่อนๆ” ท่านคุณใหญ่ว่า “น่ารักอะไรของแก นี่มันไม่ใช่ปากกาธรรมดา เขาเอาไว้ทำแผนที่ รู้หรือเปล่า แล้วก็ไม่ต้องเอาไปฝากเพื่อนด้วย เพราะเขามีกันแล้วทุกคน เอา 3 ด้ามนี้ไปเก็บที่เดี๋ยวนี” ครั้นดิฉันเบิกดินสออีก ท่านก็ทรงท้วงว่า “แกเพิ่งเบิกดินสอไปหยกๆ ทำไมเบิกอีก?” ดิฉันก็ทูลตามตรงว่ามันหายไปแล้ว ไม่มีดินสอจะใช้จริงๆ ท่านก็เลยคาดคั้นว่า “เอาละนะ ฉันจะให้แกเบิกวันนี้ แต่แคะต้องใช้ไปถึงวันที่... จะมาเบิกอีกก่อนนั้นไม่ได้เป็นอันขาด”

ดิฉันรู้ตัวว่าเป็นคนไม่มีระเบียบ ข้าวของกระจัดกระจาย ไม่อยู่เป็นที่ ของจึงหายอยู่เสมอ ตอนก่อนที่ดิฉันจะถูกส่งมาอยู่ประจำที่โรงเรียนราชินีนั้น คนเลี้ยงของดิฉันซึ่งเป็นผู้หญิงแก่ เลี้ยง

ดิฉันมาตั้งแต่เด็กจนโตได้ร้องไห้คร่ำครวญและพรณนาว่า “ช่าง
ทิ้งของออกอย่างนี้ เวลาไปอยู่ประจำแล้วใครเขาจะเที่ยวตามเก็บให้
ไม่ก็วันก็คงจะไม่มีอะไรเหลือหรอก” แกพูดทำนองสงสารดิฉัน
ไม่อยากจะให้คุณพ่อส่งดิฉันเข้าอยู่ประจำ ที่นี้พ่อดิฉันถูกท่านอึ้ง
คาคั่นเช่นนี้ ดิฉันก็กลัวเหลือเกิน คอยระวังเงไม่ให้ดินสอ ยางลบ
ปากกา และไม่บรรทัดหายไป เพราะดิฉันอยู่ประจำ ไม่รู้ว่าจะไป
ซื้อได้ที่ไหน นอกจากเบิกที่ท่านอึ้ง นี่ก็เป็นความโง่ของดิฉันอีก
ตามเคย ความจริงถ้าจะฝากพวกนักเรียนไป-มาซื้อก็คงจะได้ แต่
ทำไมความคิดเช่นนี้ไม่เคยเข้ามาในหัวของดิฉันเลยก็ไม่ทราบ
อย่างไรก็ตาม ดิฉันเริ่มรู้จักกรักข้าวของและรู้จักวางให้เป็นระเบียบ
เพื่อจะได้มองเห็นง่าย ๆ ว่ามันยังอยู่หรือเปล่า

เวรจ่ายตลาด

สมัยนั้นพวกครูและนักเรียนประจำบ่นกันเรื่องอาหาร เข้าใจ
กันเองว่าคนครัวคงจะมีการกินกำไรมากเกินไป ท่านอึ้งจึงทรง
จัดให้นักเรียนประจำมีเวรไปจ่ายตลาด เราต้องตื่นแต่เช้าไปตลาด
ทำเตียนกับแม่ครัว และคนงานอีกคนหนึ่ง นักเรียนเป็นผู้ถือเงิน
เวลาแม่ครัวซื้ออะไรก็จ่ายให้เขา แล้วทำบัญชีมาถวายท่านอึ้งทุกวัน
จากกลับเราจะได้ของกินเต็มรถเจ๊ก (รถลาก) คนงานจะมากับรถลาก
และนักเรียนก็เดินกลับกับแม่ครัว

ตอนแรก ๆ ดิฉันทำบัญชี ปรากฏว่าเงินหายไปไม่ตรงกับของ
ที่จ่ายมา ครั้งแรกขาดไปตั้ง 24 สตางค์ ซึ่งสมัยนั้นนับว่ามากสำหรับ
เด็กนักเรียน ดิฉันร้องไห้เป็นวรรคเป็นเวร กลัวท่านจะให้ใช้เงิน

แล้วทูลท่านว่าขอไม่ไปจ่ายอีกแล้ว ท่านรับสั่งว่า “ไม่ได้ แกจะต้องไปจ่ายอยู่อย่างนี้จนกระทั่งเงินไม่ขาดจึงจะเลิกได้” แล้วท่านก็ทรงอธิบายว่า เงินนั้นมันไม่หายไปไหนหรอก มันก็อยู่ในของที่ท่านนั่นเอง แต่ดิฉันคงจะลืมจดไป ท่านบอกว่าท่านไม่ให้เราใช้หรอก ไม่ต้องวิตก ครั้นต่อมาดิฉันพยายามระวังเป็นอย่างมาก เงินก็ยังคงขาดอยู่ดี แต่ขาดเพียงนิดหน่อยเท่านั้น และพอจ่ายไปนาน ๆ เข้า เงินก็ไม่ขาดเลย การทำบัญชีก็รู้สึกว่าได้คล่องแคล่วและเป็นระเบียบเรียบร้อย ตอนหลังท่านคงจะเห็นว่าใช้การได้ดีแล้วก็เลยให้เลิกไปตลาดได้

เท่าที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นแต่เพียงส่วนน้อยนิดเท่าที่ดิฉันพอจะจำได้เกี่ยวกับพระกรุณาของท่านซึ่งที่มีต่อดิฉัน ซึ่งเป็นเพียงศิษย์คนหนึ่ง ในหลาย ๆ พันคนของท่าน ดิฉันเชื่อเหลือเกินว่าจะต้องมีศิษย์ไม่ใช่น้อย ที่ได้รับผลจากการอบรมบ่มนิสัยจากท่านเช่นเดียวกับดิฉัน หรือยิ่งไปกว่าดิฉันอีกมากมายนัก ในขณะที่ท่านยังมีพระชนม์อยู่ ดิฉันไม่เคยได้มีโอกาสดทดแทนพระคุณท่านเลย ท่านเพคะ ! ขออำนาจแห่งผลบุญและคุณงามความดีที่ท่านได้ทรงประกอบไว้ตลอดเวลาที่มีพระชนม์ชีพอยู่นั้น จงดลบันดาลให้ท่านได้ประสบความสุขสงบในสัมปรายภพทุกประการ ให้สมกับที่ท่านได้ทรงเหน็ดเหนื่อยปลูกปล้ำสร้างพลเมืองดีให้แก่โลกมานับไม่ถ้วน และถ้าจะมีญาณวิถิต่าง ๆ ไปถึงได้ ก็ขอให้โปรดทรงรับทราบด้วยว่าอย่างน้อยที่สุด ก็มีศิษย์คนหนึ่งที่จะระลึกถึงพระคุณของท่านไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่

ม. 5 - ม.จ. ศรีทศาลัย เทวกุล (ท่านป๊อ)

พอขึ้นชั้น ม. 5 ครูประจำชั้นคือท่านป๊อ ท่านทรงสอนขับร้องด้วย เพราะพระสุรเสียงอันดังใสของท่าน หลายคนคิดว่าท่านดูแต่ความจริงท่านพระทัยดีมาก ท่านสิ้นชีพิตักษัยในระหว่างปีนั้น และเราก็ไม่มีเรื่องอะไรจุกจิกกับท่าน ดิฉันร้องเพลงได้คะแนนเต็มทุกครั้ง จึงเป็นคนโปรดของท่านคนหนึ่ง แต่ครั้งหนึ่งท่านรำคาญที่ผมของดิฉันยุ่งอยู่เสมอ เพราะหิวผมไม่เป็นมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว ท่านรับสั่งว่า “ยายฉลบ ทำไมไม่เอากีบเจ็กเสียบผมเสียบ้าง ฉันรำคาญเต็มทนแล้ว” ดิฉันทูลท่านว่าดิฉันไม่มีกีบ ท่านก็ว่า “เธอนั่นฉันจะซื้อมาให้สักแผงหนึ่ง” หลังจากนั้นประมาณ 2-3 วัน ดิฉันไปเฝ้าที่ห้องพักครูและทูลว่า “ยังไม่ได้ประทานกีบเจ็กเลยพะคะ” ท่านทรงพระสรวลใหญ่ ตรัสว่า “แจะเอาจริง ๆ หรือนี้ ตกลง” แล้ววันรุ่งขึ้นก็ประทานกีบเจ็กให้ดิฉันแผงหนึ่ง

จะเป็นในปีนี้หรือปีไหนจำไม่ได้แน่ แต่ยังจำเรื่องราวได้ดี คือแม่ตลับ (หม่อมตลับ รพีพัฒน์) หัวใจของเรา (ไม่ใช่หัวหน้าชั้นที่ คุณครูตั้ง) ได้ริเริ่มตั้งคณะพรรคจีน ซึ่งใคร ๆ นิยมเรียกว่า “ก๊กอั้งยี้” คือในสมัยนั้น อั้งยี้ได้แก่คนจีนจากประเทศจีน เข้ามาตั้งตัวเป็น “มาเฟีย” ในเมืองไทย ก่อเรื่องวุ่นวายร้ายแรงต่าง ๆ แก่พวกจีนหมู่อื่น ๆ ชาวคณะพรรคของตลับได้รับการตั้งชื่อใหม่แทนชื่อเดิม เช่น ม.ล. แพรจันทรศรี ก็เปลี่ยนเป็น สิริจันทรกระจาย แล้วต่อด้วย นายสุริยา จันทราเยี่ยม เทียมสุริยง พงศ์สุริยัน อนันต์ศรีสุริยะ วรรณศิริ ฯลฯ จัดทำแหวนของคณะ (แบบแหวนอัศวิน) และมีเสื้อ blazer ประจำคณะด้วย เขาตั้งภาษาเขียนขึ้นใหม่ โดยการกลับ

การเรียงพยัญชนะถอยหลัง ถ้าจะเขียนตัว ก ให้เขียนเป็นตัว ฮ ตัว ข เป็นตัว อ ค เป็น ห ฯลฯ ให้มันยากเล่นอย่างนั้นเอง จำได้ว่า เขาเรียกสายสวาทว่า ฐิ ซึ่งตรงกับคำว่า ฟี ในภาษากลับของเขา ทั้งนี้เพราะสายสวาทอายุแก่กว่าเพื่อนในคณะพรรค

ม. 6 - ม.จ. พิมพพัทตร์ภาณี สวัสดิวัตน์ (ท่านพิมพ)

ท่านพิมพ ครูประจำชั้น ม. 6 พระทัยเย็นมาก และเราก็ไม่มีเรื่องรบกวนพระทัยท่านมากนัก เพราะมีกิจกรรมสำคัญทำหลายอย่าง แต่แน่ละ ! ความซุกซนเล็กๆ น้อยๆ ของเราก็คงมีอยู่บ้าง

ห้อง ม. 6 อยู่บนตึกของชั้น 3 ด้านริมแม่น้ำเจ้าพระยา ฉะนั้นเวลาที่มีการซ้อมกฐินทางชลมารค เราสามารถเห็นเรือทุกลำที่พายผ่านไป และได้ยินเสียงเห่เรืออย่างชัดเจน ครั้งแรกๆ พวกเราพากันมองดู ท่านพิมพไม่ว่าอะไร แต่พอหลายครั้งเข้า เราก็เลิกดูกันไปเอง

วันหนึ่ง แพร่จันทร์ศรีไปเที่ยวหัวหิน จากกลับซื้อข้าวฟ่างกวนเมืองเพชรมาแผ่นบ้อเรอ ทั้งเหนียวและแข็ง พวกเรายื้อกันกว่าจะได้แต่ละชิ้นแทบตาย วันนั้นระฆังตีเข้าเรียนตอนบ่ายแล้ว แต่เรายังยื้อแย่งแผ่นข้าวฟ่างกันอยู่ พอดีท่านพิมพเดินเข้ามา คนที่กำลังถือข้าวฟ่างอยู่ ก็กลัวจะมีความผิดถึงตัว รีบขว้างแผ่นข้าวฟ่างออกไปทางหน้าต่างริมน้ำ ลักประเดี๋ยวได้ยินเสียงเด็กนอกโรงเรียนเอ็ดตะโร แย่งข้าวฟ่างกัน ดูเหมือนจะมีการชกต่อยกันด้วย พวกเราต่างก้มหน้าซ่อนยิ้ม และกลั่นหัวเราะกัน ท่านพิมพถามว่า “มีอะไรหรือ?” ไม่มีใครตอบ ท่านก็ไม่ว่าอะไร

ที่ห้องเรียนนี้เอง หน้าต่างอีกด้านหนึ่งที่ไม่ใช่ริมน้ำ เปิดออก

ไปที่ระยอง เวลากรรมการจากกระทรวงศึกษาฯ มาสอบขับร้องเดี่ยวเพลงไทยเดิม โดยผู้ร้องจะต้องตีฉิ่งเองด้วยนั้น พวกที่ร้องเพลงเก่งๆ และสอบเสร็จแล้ว จะแอบไปที่ระยองนี้ กรรมการจะมองไม่เห็น เพราะเขาหันหลังให้เรา แต่ผู้ร้องเพลงจะหันหน้ามาทางเราโดยตรง เราจะช่วยทำมือไม่บอกการตีฉิ่ง-ฉับ ช่วยเขา และทำปากบอกเนื้อเพลงไปด้วย เพราะผู้ที่ร้องเพลงไม่เป็น เช่น ประไพวรรณจะตกใจ ตัวสั่น เหงื่อโทรมกาย และลืมอะไรๆ หมด

ท่านพิมพ์ทรงสอนภาษาไทย และเราประทับใจในความเชี่ยวชาญของท่านเรื่องกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์มาก ก่อนถึงวันประสูติของท่าน พวกเราช่วยกันแต่งกลอนถวายพระพร แต่งอยู่หลายวันกว่าจะเสร็จ เขียนลงในบัตร แล้วถวายท่านในเช้าวันประสูติ ท่านทรงชมเชยและขอบใจเราทุกคน ครั้นแล้วพอพวกเราลงไปกินอาหารกลางวัน ไม่ถึงชั่วโมงกลับขึ้นมา ได้เห็นกลอนที่ท่านทรงเขียนตอบข้อความที่เราถวายพระพร ทรงขอบใจและอวยพรเราทุกคนอย่างไพเราะเพราะพริ้งไว้บนกระดานดำ ด้วยลายพระหัตถ์ที่เรียบร้อยงดงามยิ่ง

กิจกรรมพิเศษนอกเหนือการเรียน

กิจกรรมแรกของนักเรียน ม. 6 คือ หลายคนได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายหมวด อนุสมาชิกสภาภาควิชาของนักเรียนชั้นเล็กกว่าเรากันละชั้น หัวหน้าชั้นจะได้ตำแหน่งนายหมู่ ตัวดิฉันนั้นได้เป็นนายหมวดของ ม. 1 ซึ่งมีจันทร์แจ่ม อินทุโสภณ (บุญนาค) เป็นนายหมู่นายหมวดจะต้องดูแลติดต่องานด้านอนุภาควิชากับนายหมู่ และ

นักเรียนที่อยู่ในอาณัติของตน เรามีการประชุมกัน (อย่างเอาจริง เอาจัง) ด้วย นายหมวดได้รับเข็ม ส.พ. ฝังพลอยสีสวยงาม นายหมู่ ได้รับเข็มสีขาว-น้ำเงิน เราต้องกลัดเข็มนี้เป็นประจำด้วย

วันประสูติท่านอาจารย์ใหญ่

ทุกปีนักเรียน ม. 6 จะต้องจับฉลากแต่งคำถวายพระพรท่าน อาจารย์ใหญ่ในวันประสูติ 25 สิงหาคม ทุกคน สุดแต่ใครจะจับได้ อะไร มีกลอน 8 โคลง 4 สุภาพ กาพย์ห่อโคลง และอื่นๆ ดิฉัน จับได้กาพย์ห่อโคลง ตอนนั้นแต่งไม่เป็นเลย แต่บุญนำ เสนียังค์ฯ ซึ่งอยู่วังสระปทุม ช่วยเอาไปให้พี่ชายแต่งให้ ตอนหลังคนอื่นๆ รู้เข้า เลยวานแต่งกันใหญ่ เกือบครึ่งห้องเห็นจะได้

คำถวายพระพรของดิฉันมีดังนี้

อันสิ่งศรีสวัสดิ์ทั้ง	สากล
มาสู่ท่านเป็นผล	เลิศล้วน
ใดมีพระกมล	มาดมั่ง
จุงประสมทั่วถ้วน	ไปได้คลาดคลา
สิ่งสวัสดิ์ทั่วสากล	สู่ท่านคลได้ผลดี
พระประสงค์อันใดมี	ให้สมมาตรไม่คลาดคลา

แล้วเราต้องทำบัตรเอง จะทำลวดลายหรือรูปอะไรที่เห็นว่า สวยก็ได้ ดิฉันผูกลายด้วยรูปดอกพวงชมพู เพราะกลีบดอกเล็ก ระบายสีเป็นเงาให้ดูคล้ายของจริงได้ง่าย และหนดของมันก็ดัด ให้โค้งงอเป็นรูปสวยงามได้อย่างดี

วันปียมหาราช

ทุก ๆ วันที่ 23 ตุลาคม ทางโรงเรียนจะทำพวงหรีดดอกไม้สด ในนามของ “โรงเรียนราชินี” ไปตั้งถวายบังคมที่ลานพระบรมรูปทรงม้าของในหลวงรัชกาลที่ 5 ครูการฝีมือคัดเลือกผู้ที่มีฝีมือเยี่ยม ๆ ทางดอกไม้สดไปช่วยกันทำ ฝ่ายแม่ตลับของเราเกิดความคิดอาหาหาญว่า เราน่าจะทำหรีดเป็นส่วนของเราเองบ้าง จึงเรียไ้รเงินกันคนละเล็กน้อย ซื้อดอกไม้ ใบไม้ และอุปกรณ์การทำหรีดทุกอย่าง บ้านใครมีอะไรที่พอจะใช้ในการนี้ได้ ก็ให้นำมาเพื่อจะได้ลดรายจ่าย นักเรียนกว่าครึ่งห้องขออนุญาตมาค้างที่โรงเรียน แต่แล้วก็ไม่ได้นอนกันเลย ตลับจัดแบ่งงานให้แต่ละคนทำ แล้วตัวเขาจัดทำโครง จะเป็นเพราะความโลภ หรือความผิดพลาดก็ไม่ทราบ หรีดเสร็จแล้วออกมาเป็นพวงเบ้อเรอ เท้าหรีดของโรงเรียน หรือใหญ่กว่าเสียด้วยซ้ำ กว่าจะเสร็จก็เข้ามืดพอดี !

ผิดกฎหมาย

ถึงตอนที่ใส่ชื่อนั้น ไม่รู้จะใส่ว่าอะไรดี เสียเวลาปรึกษากันตั้งนาน ตกลงใส่ว่า “สมาคมสุนทรพจน์” เพราะเรามีคณะที่หัดพูดสุนทรพจน์และได้เวทีอยู่ จำไม่ได้ว่าเอาหรีดไปและกลับด้วยวิธีใด แต่จำได้แม่นว่า เมื่อกลับมาแล้ว มีคนมาบอกว่าพวกเราทำผิดกฎหมาย ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ สมาคมต่างๆ ที่จะตั้งขึ้นนั้นจะต้องขออนุญาตจากทางการก่อน เราแต่ละคนใจคอไม่ดี แต่คงจะไม่มีคนสังเกตหรีดของเรานัก จึงไม่มีอะไรเกิดขึ้น

เรื่องผิดกฎหมายนี้เราเคยกล้วมาแล้ว เพราะครั้งหนึ่งเรามี

การแสดงละครในงานของโรงเรียน จะเป็นงานอะไรจำไม่ได้แล้ว แต่มีหนังสือพิมพ์มาถ่ายรูปและเอามาไปลงด้วย ที่นี้นักประพันธ์เจ้าของบทละครนั้นทราบเรื่องเข้า ก็ขู่ว่าจะฟ้อง เพราะเราเอาเรื่องของเขาไปเล่นโดยมิได้ขออนุญาต แต่มีผู้ปกครองบางคนที่ยังรักกันได้ขอเอาไว้ โดยบอกว่า เด็ก ๆ ทั้งนั้น ทำไปโดยโง่เขลาเบาปัญญา ซึ่งก็เป็นความจริง เราเพิ่งรู้ตอนนั้นเองว่า หนังสือต่าง ๆ นั้นเขามีลิขสิทธิ์กันด้วย

สมัยนั้น ม. 6 เรียกว่า ชั้นมัธยมบริบูรณ์หญิง (มัธยม 7-8 เรียกว่า มัธยมบริบูรณ์ชาย) ฉะนั้น นักเรียน ม. 6 จึงมีกิจกรรมพิเศษมากมาย นอกเหนือไปจากการเรียนธรรมดา เช่น เวลาโรงเรียนวชิราวุธฯ มีงานประจำ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จ เขาจะต้องมาจ้างโรงเรียนเราให้ทำของว่าง (น้ำชา) เช่น แชนด์วิช เค้ก และคุกกี้ต่าง ๆ ม.ร.ว. เจริญ ทินกร ผู้สอนการครัว จะเป็นหัวหน้า และพวกเราทั้งหลายเป็นลูกมือ นับเป็นประสบการณ์ที่ดีอย่างหนึ่ง

อาคันตุกะมาเยือนโรงเรียน

ตามปกติ เมื่อมีแขกต่างประเทศคนสำคัญ ๆ มาขอดูโรงเรียนไทย กระทรวงศึกษาธิการจะขอพาเขามาดูโรงเรียนราชินีเสมอ เพราะว่าสถานที่อาคารของเราโอ่โถง สะอาดเรียบร้อย มีสวนประดับ น่าดูกว่าโรงเรียนรัฐบาลส่วนมากในสมัยนั้น ฉะนั้น ทางโรงเรียนจะต้องเตรียมพร้อมในการนี้ เราจะต้องร้องเพลง เล่นดนตรีไทยให้เขาฟัง ท่านอาจารย์จะทรงอวดการฝีมือ และภาพวาดต่าง ๆ ของทุกชั้นแก่เขาด้วย สมุดวาดเขียนของดิฉันทุกเล่ม ท่านขอไป

เก็บไว้หมด

แล้วปีนั้นพวกนักเรียนมหาวิทยาลัยอเมริกันล่อยเรือมาแวะเมืองไทย ทางกระทรวงฯ บอกล่วงหน้าว่าจะพาเขามาเยี่ยมโรงเรียนของเรา เราต้องเตรียมทำอาหารว่างแบบไทยเป็นถุงๆ ไม้ขย เช่น เนื้อสวรรค์ กรอบเค็ม ฯลฯ ทำมากมายก่ายกอง เพราะเขามาหลายร้อยคน แล้วทุกอย่างก็ขายหมดเกลี้ยง เราต้อนรับเขาที่สนามหญ้าตึกใหญ่ทั้งสอง จัดเป็นโต๊ะเก้าอี้หมู่เล็กๆ มีการแสดงกายบริหาร ดนตรี ร้องเพลงไทย ฯลฯ เช่นเคย กับมีการแข่งขันกีฬาต่างๆ ให้อด้วย คูเหมือนนักเรียน ม. 7-8 จากโรงเรียนราชินีบน จะได้มาร่วมต้อนรับสนทนากับพวกเขา แต่จำไม่ได้แน่

สำหรับตัวดิฉันนั้นมีความสนิทสนมกับคุณเจริญเป็นพิเศษ เพราะว่าเมื่อท่านปู่สิ้นพระชนม์แล้ว คุณเจริญสอนขับร้องแทนดิฉันจึงเป็นคนโปรดคนหนึ่งของท่าน นอกจากนี้คุณเจริญเป็นผู้ควบคุมแผนกอนุบาล ดิฉันชอบไปเล่นกับเด็กอนุบาล จึงได้พบกับท่านแทบทุกวัน นานๆ ที คุณเจริญจะต้องทำขนมเค้กส่งไปให้หม่อมแม่ท่านอาจารย์ที่ต่างจังหวัด ท่านก็เรียกดิฉันไปเป็นลูกมือ และทุกๆ วันเสาร์ที่มีเรียนทำกับข้าววันนั้น พวกเพื่อนๆ ทำที่เล่นที่จริง พอทำเสร็จ กินเสร็จ ก็จะวิ่งเฮโลหนีไปพร้อมด้วยหัวเราะคิกคัก ปล่อยให้ดิฉันดูแลล้างจานชาม และเก็บข้าวของเข้าที่อยู่คนเดียวเป็นประจำ แต่ดิฉันไม่ถือสา ทำด้วยความสมัครใจ เพราะรู้จักห้องครัวนักเรียนดีกว่าคนอื่น ๆ

กิจกรรมที่เราภูมิใจที่สุด

วันหนึ่งพวกเรา (ด้วยความไม่อยู่สุข) ได้ไปพบเรือนไม้เล็กๆ ชั้นเดียว เก้าแฉหลังหนึ่ง กว้างประมาณ 4 เมตร และยาวไม่เกิน 7-8 เมตร มีหน้าต่างรอบ และประตูด้านหัว-ท้าย ด้านละ 1 บาน เรือนนี้ทิ้งร้างไว้ในดงต้นไม้ ถ้าไม่สังเกตให้ดีๆ จะมองไม่เห็นเลย เพราะต้นไม้คลุมหมด ไม่ทราบว่าเป็นสถานที่ทำอะไร เราแอบแหวกต้นไม้เข้าไปดูปรากฏว่าว่างเปล่า เก่ามาก แต่ก็ยังอยู่ในสภาพที่จะใช้การได้ ถ้าได้รับการซ่อมแซม เราปรึกษากันว่า น่าจะเป็นห้องประชุมอนุศาสนาจารย์ได้อย่างดีทีเดียว จึงพากันไปทูลขออนุญาตท่านอาจารย์ใหญ่ (ม.จ. พิจิตรจิราภา เทวกุล) เพื่อซ่อมแซมและใช้เรือนนี้ ท่านอาจารย์ทรงพอพระทัยมาก และทรงสนับสนุนเราเต็มที่

เราเริ่มต้นเรียมนักเรียนทุกคนในชั้น เอาเงินไปซื้อโซดาไฟ แปรง มาขัดพื้น หน้าต่าง ประตู และฝาทั้งหมด ขอยืมถังน้ำ ขันน้ำ จากนักเรียนไป-มา ที่มีรถยนต์รับส่ง ใช้เวลาพักกลางวัน และเวลาเลิกเรียนตอนเย็น กับวันเสาร์ (ครึ่งวัน) และวันอาทิตย์ด้วย คนที่สะดวกในการเดินทางจะมาร่วมด้วยทุกวันอาทิตย์ เราทำงานกันอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย กลับสนุกสนานเสียด้วยซ้ำ พอจัดเสร็จ ไม้แห้งดีแล้ว ก็ช่วยกันทาสีฝา ประตู และหน้าต่าง ส่วนพื้นนั้นเห็นว่า แม้จะทาน้ำมันก็จะทำให้สวดยได้ยาก จึงทูลขออนุญาตท่านอาจารย์ไปซื้อพรมน้ำมันมาปู ท่านอนุญาตให้นายฟ่อนขับรถพาพวกเรา 2-3 คนไปซื้อพรมน้ำมันที่พาหุรัด ซึ่งอยู่ไม่ไกลโรงเรียนราชินีเท่าไรนัก เมื่อปูพื้นเต็มแล้ว ดูสะอาดสดใสน่าดูขึ้นมาก

ส่วนบริเวณที่ดินรอบ ๆ และทางด้านหน้าก็ค้ายหญ้า ตัดต้นไม้รก ๆ ออก ปลุกไม้ดอกซึ่งช่วยกันหามาจากบ้านตามที่มีไม่ต้องไปเที่ยวซื้อหา ให้บุณนาผู้ที่อยู่ในวังสระปทุมขนต้นผักเปิดแฉกมาปลูกเป็นลวดลายสวยงาม ทั้งครูและนักเรียนอื่น ๆ ต่างสนใจ พวกกันมาชมผลงานของเรา ท่านอาจารย์ให้เราไปเลือกเก้าอี้เก่า ๆ ประมาณ 10 ตัว ตู้เก่าใบหนึ่ง และโต๊ะยาวตัวหนึ่ง ซึ่งทิ้งไว้เฉย ๆ ไม่ได้ใช้ เอามาใช้ในเรือนนี้ เราได้ทาน้ำมันตู้ โต๊ะ และเก้าอี้ทั้งหมดให้แลดูใหม่และสวยงามขึ้น เมื่อทุกอย่างเสร็จหมดแล้ว เราก็ได้ห้องประชุมน้อย ๆ ที่น่าดู ซึ่งเราได้ใช้ประชุมกันอย่างสะดวกสบาย เราทุกคนรักและภูมิใจในผลงานของเรามาก การที่ได้ใช้น้ำพักน้ำแรงสร้างสรรค์ห้องประชุมขึ้นมานี้ ทำให้เรามีจิตผูกพันกับโรงเรียนแน่นแฟ้นขึ้นมาก ยิ่งกว่านั้น เราได้ความสนิทสนมกับท่านอาจารย์มากกว่านักเรียนอื่น ๆ ที่เคยมีมา ครูหลายคนแอบหมั่นไถ่เรานิด ๆ ที่ข้ามหน้าข้ามตา ตรงถึงท่านอาจารย์เลย

งานประจำปีของโรงเรียน

งานวันประสูติท่านอาจารย์

วันประสูติท่านอาจารย์เป็นงานใหญ่ นักเรียนทั้งโรงเรียนพร้อมกันร้องเพลงถวายพระพร ซึ่งใครเป็นคนแต่งก็ไม่ทราบ ทุก ๆ ปี เนื้อเพลงที่ร้องปีหนึ่งจำได้ดังนี้

วันนี้เอ๋ย วันนี้วันดี

เหล่านักเรียนราชินียินดีชวนกัน

ร้องระเบ็งบำเรอแก่ท่าน

จะผูกพจน์เป็นบพระบอง	จะเลือกทำนองที่ร้องคมสัน
สอดสำเนียงให้พร้อมเพรียงกัน	เล็กใหญ่ทุกชั้นขอถวายพรชัย
ให้สำเร็จสำราญหยุดย	ท่านอาจารย์ใหญ่แห่งราชินีเอ๋ย
ขอให้ท่านยืนยงคงพันภัยพาล	เจ้ญใจจันทาลจงบันดาลพิบัติ
ผู้ใดทำเจ้ญจงเห็นถนัด	อุบาทว์อุบัติสารพัดอย่ามี
การณั้กระนี้จึงประลาดประลัย	ศัตรูภายนอกจงออกตัวไกล
ศัตรูภายในจงอย่าได้สมประสงค์	ขอท่านยังยงคงครองเราเอ๋ย

อีกปีหนึ่งจำได้ไม่จบ (ท่านองนางนาค)

ลวันที่ยี่สิบห้าสิงหามาส	ข้าฯ ขออภิวาทน์พรถวาย
เจริญชนม์คลสุขขมิฐ์วาย	ทั้งวรรณะเนติฉายผ่องโสภา
อีกกำลังวังชาให้แคล้วคล่อง	ปฎิภาณไวว่องสมปรารถนา
แวดด้วยบริวารสะคราญตา	อีกนานามิตรสหายหมายภักดี

.....

.....

เมื่อร้องจบแล้ว นักเรียน ม. 6 เข้าไปกราบถวายบังคมทูลพร
ที่ตนทำมาแต่ละคน

หลังจากนี้ นักเรียนชั้นต่างๆ แสดงการละเล่นในสนาม และ
หลังจากเลี้ยงอาหารกลางวันก็ขึ้นตึกประชุม มีการแสดงบนเวที มัก
จะเริ่มด้วยการรำถวายพระพร ระยะนั้นสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กับพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา
มักจะทรงรำคู่กันเสมอ องค์แรกเป็นตัวพระ และองค์หลังเป็นนาง

การแสดงต่อไปมักจะเป็นละคร ซึ่งบางทีมีหลายเรื่อง งานจะจบลงด้วยความปรีดาปราโมทย์ของครูและนักเรียนทุกคน และท่านอาจารย์ก็คงจะปลื้มพระทัยมากในการแสดงกตัญญูกตเวทีตาของบรรดาศิษย์และบริพารที่รักของท่าน

งานประชุมนักเรียนเก่า

นอกจากวันประสูติท่านอาจารย์แล้ว ยังมีวันประชุมนักเรียนเก่า ซึ่งเพิ่งเริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2471 โดยความคิดริเริ่มของหม่อมเสมอ สวัสดิวัตน์ ตอนที่ท่านกลับจากประเทศอังกฤษ คงจะได้มีการประชุมหารือกันเป็นอย่างดีแล้ว งานจึงเริ่มเป็นครั้งแรกในวันที่ 13 มิถุนายน 2471

ทางโรงเรียนได้เตรียมอาหารไว้เลี้ยงนักเรียนเก่า และนักเรียนชั้นต่าง ๆ ก็เตรียมแสดงการเล่นไว้มากมาย ขณะที่ทุกคนกำลังเพลิดเพลินดูละครเรื่อง “ล้ามดี” ม.ร.ว. เยี่ยมศรี ก็ได้ประกาศบนเวทีว่า “งานจำเป็นต้องหยุดเพียงนี้ เพราะสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช แห่งวังบูรพาภิรมย์ได้สิ้นพระชนม์เสียแล้ว” เจ้านายหลายพระองค์จะต้องเสด็จไปร่วมงานพระศพ ดิฉันก็ได้รับอนุญาตพิเศษให้กลับบ้านได้ เพราะใคร ๆ ก็ทราบว่พระองค์ท่านเป็นคนตั้งชื่อให้ดิฉัน

ดิฉันติดตามคุณย่าไปในงานพระศพ ตอนนั้นจำอะไรได้ไม่มากนัก แต่มาจำจิตใจเอาตอนไปถวายพระเพลิง ซึ่งจัดงานพระเมรุขึ้นที่ท้องสนามหลวง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เป็นผู้ออกแบบ รวมทั้งพลับพลาทั้งหมดด้วย เนื่องจาก

ตราของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุฯ เป็นรูปดวงอาทิตย์
ครึ่งซีกอยู่บนผิวน้ำ ทั้งหมดจึงประกอบไปด้วยสีแดงสดและสีทอง
สวยจนบอกไม่ถูกทีเดียว

นักเรียนเก่ากลุ่มผู้ริเริ่มงานประชุม มีความเห็นว่า เลข 13
อาจจะไม่ดีตามที่มีคนถือกัน จึงเปลี่ยนให้เป็นวันที่ 14 มิถุนายน
ซึ่งก็ถือเป็นระเบียบแต่นั้นมา

ในวันงานทุกครั้ง พวกเราชอบวิ่งไปคอยดูนักเรียนเก่าที่เป็น
คุณหญิงคุณนายหน้าตาสวยๆ แต่งตัวสวยๆ เข้าประตูโรงเรียนมา
ทีละคนสองคน ที่จำได้ดีคือ ท่านผู้หญิงโพยม เสนิณรงค์ฤทธิ์ คุณ
วิมล บุรานนท์ คุณสำเนียง ภิรมย์ภักดี ฯลฯ สังเกตเห็นได้ชัดว่า
บรรดานักเรียนเก่าเหล่านี้หน้าตาอัมเอิบ ยินดีที่ได้มาเยี่ยมโรงเรียน
มาราบท่านอาจารย์ และมาพบกันเอง ซึ่งบางคนคงจะไม่ได้พบกัน
นานมาแล้ว เสียงคุยกันเองจ้อกแจ้ก ไม่ค่อยได้สนใจในการเล่น
การแสดงของนักเรียนปัจจุบันเท่าไรนัก

นี่เลยเป็นบทเรียนแก่ดิฉันว่า ในงานใดที่นักเรียนเก่า (ทั่วไป)
ได้มาพบกัน ไม่จำเป็นต้องเตรียมการเล่นการแสดงอะไรใหญ่โต
แม้อาหารก็ไม่ค่อยสำคัญเท่าไร ไม่ต้องวิเศษวิโสอะไร เพราะเขาจะ
ไม่สนใจมากนัก ความสนใจของเขาอยู่ที่การได้พบได้คุยกับเพื่อนเก่า
เท่านั้น

งานกาชาดที่นักเรียนทุกคนเฝ้าฝันถึง

สมัยนั้นงานกาชาดจัดขึ้นที่วังสราญรมย์ ซึ่งอยู่ใกล้โรงเรียน
ราชินีนิดเดียว ฉะนั้น เมื่อสอบไล่เสร็จแล้ว ก่อนถึงวันงาน พวกเรา

ที่ได้รับคัดเลือกให้เข้า “ราชง” ร่วมกับโรงเรียนอื่นๆ จะเดินแถวไปซ้อมหลายครั้ง ผู้ที่ฝึกซ้อมก็คือพระยาและคุณหญิงนัฏกานุรักษ์ คุณพ่อคุณแม่ของทองกร สุวรรณภารต เพื่อนร่วมชั้นของเราเอง

งานกาชาดนี้ เป็นงานของนักเรียนหญิงที่เป็นอนุสมาชิกของสภากาชาดโดยแท้ และจะเบิกโรงด้วยการรำชงเพลงอนุกาชาดทุกปีไป นักเรียนหลายโรงเรียนจะต้องรวมกันจัดตัวเองเป็นรูปแจ่มกาชาด คือเป็นวงกลมแผ่นสีขาว นักเรียนถือธงเป็นเส้นรอบวงสีน้ำเงิน ส่วนตรงกลางเป็นรูปกาชาดสีแดงใหญ่ ทุกคนร่วมร้องเพลงอนุกาชาด ทำนองข้างประสานงา “เราทะนงองอาจแล้ว ภูมิใจ ฯลฯ” แล้วราชงไปตามเนื้อร้องของเพลงนั้น ดิฉันได้รับเลือกให้ราชงทุกปี

นักเรียนทุกคนตื่นเต้นและใจจดใจจ่ออยากให้ได้วันงานนี้

หลังจากราชงแล้ว ก็เริ่มการประกวดต่างๆ มากมายหลายอย่าง เท่าที่จำได้มีดังนี้

1. การทำกับข้าว
  2. การจัด-ร้อยดอกไม้สด
  3. การหัดกายบริหาร
  4. การปฐมพยาบาล
  5. การเล่นเกมเตล็ด
  6. การร้องเพลงหมู่
  7. การแต่งตัวตุ๊กตา
  8. ภาพวาด
- และอื่นๆ อีก

ทุกโรงเรียนจะมีการฝึกซ้อมอย่างขะมักเขม้น เพื่อส่งนักเรียนเข้าแข่งขันในการแสดงต่างๆ ดังกล่าวนี้นี้ ดิฉันเคยแสดงทุกประเภท ยกเว้นกับข้าว ดอกไม้ และปฐมพยาบาล บางปีดิฉันแสดงถึง 5-6 อย่าง ซึ่งเวลาไม่ซ้อนกัน แต่ที่เล่นทุกปีคือกายบริหารและร้องเพลง

มีเรื่องจำเกี่ยวกับการร้องเพลง คือตามปกติเราได้ที่ 1 ในการร้องเพลง มาปีนั้นเรายังหวังเป็นพิเศษ โดยแบ่งนักเรียนเป็น 3 กลุ่มใหญ่-กลาง-เล็ก (ดิฉันอยู่ในกลุ่มกลาง) เริ่มก้าวออกมาร้องทีละกลุ่ม แล้วก็รวม 3 กลุ่มพร้อมกัน แล้วก็สลับทีละกลุ่มอีก แทนที่จะขึ้นเข้าแถวร้องเฉยๆ อย่างเคย เนื้อเพลงก็ไพเราะ และมีความหมายเกี่ยวกับสุขพละมานมัย ร้องทำนอง “ปลาทอง” ที่นี้พอขึ้นเวที เปิดฉาก เราเริ่มต้นสังเกตเห็นกรรมการที่นั่งแถวหน้ามองตากันเลิกลั๊ก แต่เราก็ไม่สนใจ ร้องไปจนจบ โดยหวังเต็มเปี่ยมว่าจะได้ที่ 1 แต่หารู้ไม่ว่า ปีนั้นเขาเปลี่ยนวิธีการแล้ว ให้แสดงละครสั้นๆ และร้องเพลงประกอบในละครนั้น โรงเรียนเราล้ำสมัยมาก พวกนักเรียนทั้งหลายเสียใจร้องไห้กันฟูมฟาย

อีกเรื่องหนึ่งคือ ในการแสดงกายบริหารเข้าจังหวะดนตรี ซึ่งเราเคยได้ที่ 1 มาทุกปีเพราะทำนองดนตรี จังหวะ เครื่องแต่งกาย เครื่องประกอบในการบริหาร และท่าบริหารของเราสวยงามและแปลกกว่าของโรงเรียนอื่นๆ เช่นปีหนึ่งเราใช้ดัมเบล ปีหนึ่งเราใช้เชือกกระโดด 3 สี ขาว น้ำเงิน แดง กระโดดเข้าจังหวะดนตรี และแปรรูปเป็นดอกไม้บาน เป็นต้น ปีนั้นเราใช้ “ฉาบ” การตีฉาบพร้อมกันเข้าจังหวะกับท่าบริหารนั้น เรียกเรื่องคนดูมาก แต่บังเอิญนักแสดงของเราคนหนึ่งตีผิดจังหวะครึ่งหนึ่ง แทนที่จะหยุดนิ่ง กลับ

ดี “ฉ่าง” ดังลั่น เป็นอันว่าหมดหวัง เราโอรธนักเรียนคนนั้นมาก เพราะเขาเพิ่งมาเข้าใหม่ ๆ มาจากโรงเรียนเสาวภา เราหาว่าเขา แก่ลั้ง แต่ความจริงคงเป็นเพราะความประหม่อมามากกว่า เราได้ที่ 2 คราวนี้ไม่มีใครร้องไห้ แต่พอถึงตอนรับรางวัล ไม่มีใครยอมขึ้น รับ ฉินต้องถูกบังคับให้ไปรับรางวัลโดยปริยาย

เรื่องสุดท้ายไม่เกี่ยวกับการแสดงและประกวด แต่เป็นเรื่อง จำขันดี คือเมื่อเราว่างไม่ต้องแสดงอะไร ก็จะชวนกันไปชมโรงเรียน อื่นที่เขาแสดงกัน วันนั้นไปยืนคอยดูริมสนาม ไม่รู้ว่าเขาจะแสดง อะไรกัน ก็พอดีเห็นคน 2-3 คน ช่วยกันอุ้มคนเป็นลมหมดสติ แหวกฝูงชนวิ่งเอาคนไข้ไปวางในที่โล่ง มณี รัตนพฤษย์ ที่กำลัง ยืนอยู่กับเรา มีเลือดออกาชาดเต็มตัว กระโดดวิ่งออกไปช่วยเขา ทันที โดยมีฟังเสียงคนที่ร้องห้าม เรื่องกลายเป็นว่าโรงเรียนหนึ่ง กำลังแสดงวิธีปฐมพยาบาลเพื่อการประกวด สงสัยว่าโรงเรียนนั้น คงจะได้ที่ 1

งานกาชาดมีอยู่ 3 วันติดต่อกัน ในต้นเดือนเมษายน พวกเรา มีเสื้อแบบอนุฯ เพียงคนละชุด พอกลับจากงานจะต้องรีบมาซัก เสื้อผ้าชิ้นตาก รุ่งขึ้นก็รีดแล้วใส่ไปแสดงอีก เมื่องานกาชาดจบแล้ว พวกเราก็ตลาจากกัน เพราะโรงเรียนปิดเทอมหน้าร้อนถึง 6 สัปดาห์

การรับเงินบริจาคในสภากาชาดจากเจ้านายฝ่ายใน

คงจะเป็นเพราะโรงเรียนราชินีและโรงเรียนเบญจมราชาลัย มีอาจารย์ใหญ่เป็นหม่อมเจ้า ทางกรจึงจัดให้เราไปรับเงินบริจาค จากเจ้านายตามวังต่าง ๆ เขาแบ่งเขตวังให้เราด้วย

เมื่อโรงเรียนปิดภาคปลายแล้ว ก่อนวันงานกาชาด เราไปกัน 4-5 คน ดิฉันได้รับเลือกให้ไปด้วย คนอื่นที่จำได้มี ตลับ ทองกร และศรีสุข ท่านอาจารย์ให้นายพื่อนขับรถพาเราไป จัดปิ่นโตให้ไปกินกลางวันด้วย เราเลือกไปกินในเขาดิน ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวังต่างๆ และถือโอกาสสนุกไปด้วย

การไปเก็บเงินนี้ว่าไปแล้ว ก็คล้ายๆ กับพวกขอทาน แต่เป็นขอทานบรรดาศักดิ์ท่านนั่นเอง คือมีการร้องเพลงให้ฟังด้วย ฉะนั้นจึงต้องเลือกคนที่พอจะร้องเพลงใช้ได้ เรามีจดหมายของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ฯ องค์สภานายกสภากาชาด ถึงเจ้านายต่างๆ ไปด้วย และมีแบบฟอร์มกรอกจำนวนเงิน และหมายเหตุรายงาน ว่า ที่ไหนต้อนรับเราดี-ไม่ดีอย่างไร เจ้านายทั้งหลายได้รับทราบล่วงหน้าแล้ว ว่าเราจะไปวันนั้นๆ

เนื้อเพลงของสภากาชาดมีดังนี้

“เชิญทำบุญอุทิศหนุนแก่สภา
กาชาดประกอบกรุณาหลายสถาน
บรรเทาทุกข์บำรุงสุขทุกประการ
เป็นสาธารณประโยชน์รุ่งโรจน์จริง”

.....

(ร้องทำนองแขกสาหร่าย)

เจ้านายส่วนมากไม่ต้องการฟังเพลง รับให้เงิน คงจะอยากให้เราไปเสียพันๆ เราแต่ละคนมีสมุดเก็บเงิน และมีเข็มกาชาด เมื่อได้รับเงินก็เขียนใบเสร็จให้ และให้เข็มกาชาดด้วย เราแบ่งกันเองว่าเราคนไหนจะรับเงินจากเจ้านายองค์ไหน

ในวังหลวงตำแหน่งต่าง ๆ สร้างเหมือน ๆ กันหมด เราต้องคอยระวังไม่ให้หลงทาง ไม่ค่อยจะสนุกนัก

เจ้านายบางพระองค์ทรงเป็นกันเอง ทรงคุยกับเรา และถามโน่นถามนี่ ซึ่งแน่ละ เราทุกคนคล่องราชาศัพท์ และไม่ลำบากใจเลยที่จะได้ตอบ บางพระองค์เช่น เสด็จพระองค์ขาว (พระองค์เจ้าอัปษานทรีปรา) และเสด็จพระองค์หญิงแดง (พระองค์เจ้าทิพยาลังการ) ผู้ซึ่งโปรดคนตรึมมาก ได้ขอให้เราร้องเพลงให้ฟัง บางวังมีสุนัขท่าทางดุ ซึ่งพวกเรากลัวมาก เราก็เขียนรายงานไปตามความจริงทุกอย่าง

ตอนไปเฝ้าเจ้าฟ้าเพชรรัตนฯ กับพระนางเจ้าสุวัทนาฯ ก่อนที่จะเสด็จลง เราก็ถือโอกาสเดินชมเสียทั่วตำหนัก เจ้าฟ้าหญิงโปรดให้เราร้องเพลงด้วย ที่ไหนที่ต้องร้องเพลงเราก็ต้องเสียเวลามากกว่าที่อื่นๆ

เมื่อเข้าไปในพระราชวังดุสิต เพื่อเข้าเฝ้าสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ นั้น พระองค์ยังไม่เสร็จกลับจากงานอะไรจำไม่ได้ พวกเราก็นั่งคอยไม่เบื่อเลย เราตกลงกันว่า ถ้าพระราชทานเงินมาเท่าไร เราจะเอาจำนวนพวกเรา (5 คน) หาร แล้วแบ่งรับคนละเท่า ๆ กัน เพราะทุกคนต้องการให้มีชื่อของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ รับเงินของตน ฉะนั้น เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ รับสั่งว่า “เข็มไม่ต้องให้ฉันคนเดียวก็พอ” เราก็กราบทูลไปตามที่เราตกลงกันไว้ ใบเสร็จ 5 ใบ เข็ม 5 อัน สมเด็จพระนางเจ้าฯ แยมพระสรวล คงจะทรงนึกขำในความคิดของเด็ก ๆ เช่นเรา

สถานที่สนุกที่สุดของเราก็วังเพชรบูรณ์ ที่ประตุน้ำพุทุกวัน

(ที่ตั้ง World Trade ปัจจุบัน-2543) ซึ่งมีบึงใหญ่มาก เราขอประทานอนุญาตจากท่านหญิงบุญจิราฯ (เจ้าของวัง) เล่นเรือกันเป็นที่สนุกสนาน ท่านหญิงโปรดให้ทำมะม่วงน้ำปลาหวานมาเลี้ยงด้วย เราเขียนรายงานว่าวังนี้ต้อนรับดีเป็นพิเศษ

เราเก็บเงินอยู่ 2 วันก็เสร็จ แล้วจึงไปเฝ้ารายงานต่อสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ฯ ที่วังบางขุนพรหม (ที่ตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย ปัจจุบัน) ขณะที่คอยอยู่ ยังไม่เสด็จลง เราเที่ยวเดินพลาญดูโน่นดูนี่ในห้องโถงนั้น พวกมหาดเล็กบอกให้เรานั่ง โดยเกรงว่าเราจะถูกกริ้วว่าต้อนรับเราไม่ดี แต่เราก็ไม่ฟัง จนกระทั่งเสด็จมา เราจึงรีบพากันไปหมอบกราบ

สมเด็จพระเจ้าฯ รับสั่งกับเราอย่างนุ่มนวล ไม่เห็นเหมือนกับที่เราได้ยินกิตติศัพท์มาว่าพระองค์ดุและเหี้ยมเขี้ยวมาก เราไม่มีความรู้สึกกลัวเลย ได้ถวายรายงานให้ทอดพระเนตรจำนวนเงินที่ได้มา และช่วยกันกราบทูลเสริมรายงานเรื่องการต้อนรับของวังต่างๆ ตามที่เราประสบมา ซึ่งได้เขียนไว้ในหมายเหตุในรายงานแล้ว สมเด็จพระเจ้าฯ ทรงขอบใจเรา และเราก็รู้สึกภูมิใจมากที่ได้ทำงานให้สภากาชาดอย่างได้ผลดี

เรื่องของ ราตี (อัสวชนท์) รัตนไชย*

ดิฉันรู้จักราตีครั้งแรกเมื่อเข้าเป็นนักเรียนประจำราชินี ในวันที่ 17 พฤษภาคม 2471 เขาเกิดวันที่ 5 ธันวาคม 2457 (ปีขาล) แก่กว่าดิฉัน 2 ปี แต่เรียนต่ำกว่าดิฉันหนึ่งชั้น ตอนนั้นดิฉันอายุ 11 ปี 6 เดือน เป็นเด็กมาจากบ้านนอก ไม่รู้อะไร ๆ ที่ควรรู้

หลายอย่าง ดูเหมือนปัญญาจะอ่อนกว่าอายุจริง ส่วนราศีนันอายุ 13 ปี แต่ดูเป็นผู้ใหญ่เกินอายุ รู้สึกว่าเขาสามารถจริง ๆ คุณจะรู้ อะไร ๆ และทำอะไร ๆ ได้ไปเสียทุกอย่างทุกอย่าง ฉันทันชนะเขา อย่างเดียวคือการร้องเพลง เพราะเขาร้องเพลงไม่เป็นเลย

ราศีกงจะส่งสารฉันทัน จึงช่วยดูแลสั่งสอนแนะนำฉันทัน และช่วยฉันทันในทุก ๆ เรื่อง โดยมีต้องขอร้อง เขาตัดผมให้ฉันทันตลอด เวลาที่ฉันทันอยู่ประจำกับเขา สมัยนั้นยังไม่มี การตัดผมอย่างสมัยนี้ อยากจะตัดผมม้าหรือแบบไหน เขาก็ทำให้ได้ทั้งนั้น ต่อมามีเพื่อน ๆ คนอื่นขอให้เขาตัดให้บ้าง สมาชิกตัดผมเพิ่มขึ้นทุกที ราศีกงจึงลงทุน ไปซื้อกระเป๋าย่อม ๆ มาใบหนึ่ง ใส่เครื่องมือตัดผมพร้อม เหมือนช่างตัดผมอาชีพเลยทีเดียว มีกรรไกร มีดโกน หวี แปรง แป้งผง ทาตัว และแม้แต่ผ้าคลุมผืนใหญ่ ซึ่งเขาตัด-เย็บเอง เขามีความภูมิใจ ที่ได้ทำอะไรให้เพื่อน ๆ

ราศีกงมีฝีมือในการตัด-เย็บเสื้อด้วย ตอนที่ฉันทันเรียนจบจาก โรงเรียนราชินี ไปเข้ามหาวิทยาลัยจุฬาฯ นิสิตหญิงยังไม่มี เครื่องแบบ จะแต่งตัวอย่างไรก็ได้ พวกเรานัดกันใส่เสื้อขาว ราศีกงตัดเสื้อให้ฉันทันใส่ตลอดเวลาที่ฉันทันเรียนที่จุฬาฯ เขาคิดแบบเอาเอง แขนยาวบ้าง สั้นบ้าง คอปกแบบต่าง ๆ คิดลูกไม้ โบ ฯลฯ กระทั่งเมื่อฉันทันไปเรียนต่างประเทศ เขาก็เย็บเสื้อนอน (night dress) เป็น ของขวัญให้ถึง 7 ตัว สีอ่อน ๆ ตามวัน และแบบไม่ซ้ำกัน เมื่อไป อยู่หอพักหญิง เพื่อนแหม่มทั้งหลายอะอะกันใหญ่ที่เห็นเสื้อนอน

---

* คัดลอกจากหนังสือบทความประกอบชีวประวัติ

ถึง 7 ตัว เขาว่าเขามีกันคนละ 2-3 ตัวเท่านั้น

ไม่นับเรื่องการเรียน ราสีจะเป็นที่ปรึกษาของดิฉันในทุก ๆ เรื่อง เขาเฉลียวฉลาด ว่องไว มีปฏิภาณดี แก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าได้เก่งที่สุด เขาดูแลเก็บเงินให้ดิฉันด้วย เพราะเกรงว่าดิฉันจะทำหาย สมัยนั้นดิฉันได้เงินติดกระเป๋าเพียงทอมละ 5 บาท ในวันเสาร์-อาทิตย์บางครั้งนาน ๆ ที คุณครูเวรอนุญาตให้เข้าขนมถ้วยเตี๋ย และลูกชิ้นเนื้อวุ้นเข้ามาขายในโรงเรียน ดิฉันกินอะไร ราสีเป็นคนจ่ายให้ แต่ดิฉันก็ไม่ค่อยกินพิเศษแบบนี้บ่อยนัก พอปิดเทอมจะกลับบ้าน เขาก็เอาเงินมาคืนให้ทั้ง 5 บาท บอกว่าจำไม่ได้แล้วว่าจ่ายอะไรไปบ้าง สมัยนั้นถ้วยเตี๋ยขามละ 4-5 สตางค์เท่านั้น ดิฉันบอกว่าพอจำได้ เขาก็ไม่ฟัง ยัดเยียดคืนเงินกลับมาเต็มจำนวนทุกที ดิฉันเล่าเรื่องนี้ให้คุณพ่อฟัง คุณพ่อบอกว่าทำอย่างนี้ไม่ดีเลย และให้ดิฉันซื้อของกินของใช้มาให้ราสีบ้าง

นักเรียนประจำกลุ่มชุมชนของเรายกย่องแต่งตั้งให้ราสีเป็นหัวหน้าโดยอัตโนมัติโดยพฤตินัย กลุ่มของราสีคือมณี (รัตนพลภักษ์) ระงับภัย แต่มณีไม่เคยเป็นคนต้นคิดอะไร ได้แต่ตามไปเฉยๆ นอกนั้นก็มิวสี-อัชฌา ซาเวียร์ สองพี่น้อง เพียงแข (ณ ป้อมเพชร) สุนทรวิจารณ์ และตัวดิฉันเอง ซึ่งอายุน้อยกว่าทุกคน ก็เลยเป็นลูกกะโล่ ถูกเขาใช้สารพัด แต่ตอนหลังมีศรีประไพ บัณฑิตกุล ซึ่งเด็กกว่ามาร่วมพวกด้วย ดิฉันก็เลยรอดตัวไป นักเรียนประจำอื่นๆ นอกนั้นมีนวลจันทร์-อุษา ณ ป้อมเพชร (น้องเพียงแข) บุญอาบ-บุญเอื้อ วงศ์สวัสดิ์ จิตรา-รจิต กังสานนท์ พริ้ง โปษยานนท์ ม.ร.ว. เปรมปรีดีมาน เกษมศรี รุ่งโตहनอย มี ม.ล. นกน้อย มาลากุล

ม.ร.ว. พรรณเรือง เกษมสันต์ พี่สอาด อัสวานนท์ พี่ยิ้ม รุ่งเล็กลง
ไปมีบุหงา-ยาใจ เลขาวิช ม.จ. กฤษณาพัศตรพิมล-ม.จ. พริยดิศ
ดิศกุล จอน-เจริญ เปเรร่า (ปโชติการ) และอื่น ๆ อีก รวมแล้ว
ไม่เกิน 30 คน จึงสนิทสนมกันมาก แต่ในที่นี้จะขอเอ่ยถึงแต่เฉพาะ
กลุ่มชุกชน ซึ่งมีดิฉันร่วมอยู่ด้วยเท่านั้น

ถ่ายพยาธิ

วันหนึ่งกรมอนามัยส่งตลับเล็กๆ มาแจกนักเรียนทั้งโรงเรียน
ให้ใส่อุจจาระ เพื่อเก็บไปตรวจเรื่องพยาธิ กลุ่มดิฉันซึ่งมีราศีเป็น
ตัวการ โละตลับทั้งหมดมาให้ดิฉันใส่ให้ ดิฉันจำเป็นต้องทำทั้งๆ
ที่ไม่เต็มใจเลย ผลปรากฏว่าดิฉันมีพยาธิ และทุกคนในกลุ่มก็เลย
มีพยาธิหมด

ครั้นถึงวันถ่ายพยาธิ นักเรียนที่มีพยาธิเข้าแถวไปยืนคอย
แต่ละชั้น คุณครูและนางพยาบาลนั่งคุมที่โต๊ะกลางห้อง ให้นักเรียน
เข้ามากินยาต่อหน้าทีละคนๆ บนโต๊ะมีแก้วเล็กๆ 2 ใบ เท่าๆ กัน
ใบหนึ่งใส่ยาถ่าย ซึ่งสีขาวใสเหมือนน้ำ และใบหนึ่งใส่น้ำไว้ให้
ล้างคอ คุณพยาบาลมีหน้าที่เติมแก้วทั้ง 2 ใบ แก้วที่ใช้แล้วรวบรวม
ส่งไปล้างและนำกลับมาใหม่

นักเรียนชั้นเล็กเข้าไปก่อน แล้วเรียงขึ้นมาถึงชั้นใหญ่ ดิฉัน
คอยจ้องดูทุกคนในกลุ่มนักเรียนประจำของดิฉัน เห็นวสี อังณา
เพียงแะ มณี เดินหน้าเจียมเจียมเข้าไปกินยาทีละคนทั้งๆ ที่ตัวเขา
อาจไม่ได้เป็นพยาธิเลย ดิฉันสงสารเขา แต่ครั้นถึงราศี เขาเดิน
เข้าไปอย่างรวดเร็ว ยกแก้วใบหนึ่งขึ้นดื่มพรวดหมด แล้วจับอีก

ใบหนึ่งคว่ำเทน้ำลงในกระโถนข้างๆ โต๊ะและพูดดังๆ ว่า “น้ำไม่ต้องดื่ม” เขาทำทุกอย่างเร็วอย่างสายฟ้าแลบ ครูไม่ทันสังเกตแต่ดิฉันซึ่งคอยสังเกตดูเขาตลอดเวลา นั้น สงสัยเหลือเกินว่าเขาดื่มอะไรแน่ ดิฉันออกมาถามราศี เขาหัวเราะใหญ่ บอกว่า “ก็กินน้ำนะซี เรื่องอะไรจะกินยา ฉันไม่ได้เป็นพยาธินี้!

พวกที่กินยาถ่ายแล้ว ได้รับอนุญาตให้นอนพัก ไม่ต้องเรียนเพื่อจะได้ไปห้องน้ำง่าย ๆ ราศีก็มานอนกับพวกเราด้วย วันนั้นท่านพิมพ์ (ม.จ. พิมพ์พัศตร์ภาณี) เดินทางมาตรวจและรับสั่งอย่างพระทัยดีว่า “โอ นาสงสารจริง ๆ นะ” พลาญอุบผมนดิฉันด้วย แต่ที่ไหนได้ พอท่านพิมพ์กลับตาไปแล้ว กลุ่มดิฉันก็จัดข้าวตังขึ้นมากินน้ำพริกเผา กินกันอย่างเอร็ดอร่อย ข้าวตังดิบ ๆ ก็ซื้อของโรงเรียนนั้นแหละ แต่ใครเอาน้ำพริกเผามาจำไม่ได้

วีรกรรมของนักเรียนประจำ

งานชนประจำปีอีกอย่างหนึ่งคือ ราวๆ เดือนมีนาคม เมื่อลูกมะม่วงเริ่มโตเข้ายวนตาและใจมาก พวกเราก็ใช้หินชนวนแผ่นบางๆ ร่อนขึ้นไปตัดข้าวลูกมะม่วงลงมา อันที่จริงจะสอยเอาหรือเอาก่อนหินปาขึ้นไปถูกลูก มันก็จะต้องหล่นลงมาเอง แต่นั่นมันง่ายเกินไป ไม่สนุก และที่สนุกที่สุด คือไปร่อนเอามะม่วงที่ติดกับเรือนแม่บ้าน ซึ่งเป็นการทำพายุครุอย่างมาก มณีเป็นแชมป์ในเรื่องนี้ มะม่วงต้นอื่นๆ มีรสชาติอย่างเดียวกัน แต่ดูเหมือนว่าต้นนี้จะอร่อยที่สุด เมื่อไรเกิดมีเรื่องขึ้น ครูจับได้ ราศีก็จะมีข้อแก้ตัวพลิกแพลงต่างๆ จนรอดการถูกลงโทษไปได้บ่อยๆ พวกเรามี

ความรู้สึกว่าบรรดาครูทั้งหลายออกจะลำเอียง แม้แต่ยายแหว
คนเฝ้าประตูก็รักราศี แอบช่วยซื้อถั่วมัน ๆ จากแขกหน้าประตู
โรงเรียนให้ พอพวกเราทำบ้าง แกก็ฟ้องครู ให้เราถูกลงโทษ

นักเรียนประจำนั้นไม่ได้คอยทำอะไร กินอาหารวันละ
4 มื้อ คือ เช้า กลางวัน เย็น 17.00 น. และของว่างเวลา 2 หุ่
ก่อนนอน แต่ทำไมทุกคนชอบแอบกินอะไรต่ออะไรกันตลอด
เวลา เท่าที่จะทำได้ ชมพู่ออกลูกไม่ทันโตก็เก็บกินกันหมด แม้แต่
ใบชมพู่อ่อน ๆ ก็ไม่เหลือหลอ เพียงแต่จิ้มเกลือก็ดูเริ่ดอร่อยจริง ๆ
เรื่องการป็นปายขึ้นไปเก็บที่ยอดสูง ๆ เป็นหน้าที่ของดิฉัน ซึ่งเป็น
เด็กบ้านนอก เก่งกว่าเด็กในกรุงมากในเรื่องนี้

โรงเรียนราชินีอยู่ติดแม่น้ำเจ้าพระยา ทางด้านหน้าติดกำแพง
โรงเรียน มีทางเดินไม้กระดาน 2 แผ่น เดินข้ามน้ำมาเข้าประตู
โรงเรียนได้ ตามปกติจะมีแม่ค้าขนม 2-3 เจ้า มาร้องขายเป็นประจำ
เจ้าหนึ่งร้องขาย “ขนมฝรั่ง บ้าบิ่น กุฎีจีน” อีกเจ้าหนึ่งขายของกิน
สารพัดอย่าง แม่ค้าร้องเสียงหวานสาธยายชื่อสินค้ายาวเหยียด
“ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง เม็ดขนุน วุ้นหวาน ลูกตาลเชื่อม
มันเชื่อม เผือกกวน...สาธุใส่หมู เมี่ยงลาว... ฯลฯ พวกเราจำชื่อ
สินค้าเหล่านี้ขึ้นใจกันทุกคน และร้องตามแม่ค้าเป็นที่สนุกสนาน

ในวันอาทิตย์ซึ่งไม่ใช่อาทิตย์กลับบ้านได้ พอเจ้าขนมนี้มา
ดิฉันมีหน้าที่ป็นเร็วไปโผล่หน้าสั่งซื้อให้เพื่อน ๆ ซึ่งป็นไม่ถนัด
วันหนึ่งมีคนต้องการซื้อมาก เสียงสั่งเบื่องล่างและเบื่องหลังของ
ดิฉันนั้นแซด ฟังไม่เป็นศัพท์ “ฉันเอาทองหยอด ฉันเอาเผือก
กวน...ของฉันสาธุใส่หมูนะ...” ดิฉันสั่งแม่ค้า รับสินค้า หันมาส่ง

ให้เพื่อน ๆ และให้สตาจ์แม่ค้า แต่ละรายเสียงจ๊อกแจ๊กพอดู แต่สักครู่เสียงนั้นเงียบไปผิดสังเกต ดิฉันหันมาดู เห็นครูเวรยืนอยู่หน้าเพื่อน ๆ ซึ่งเงียบกริบ และหลายคนมีห่อขนมอยู่ในมือ ดิฉันตีหน้าเหย คุณครูบอกว่า “ลงมาเดี๋ยวนี้” ดิฉันค่อย ๆ ไต่ลงมา ครูเทศนาว่า “อดอยากกันนักหรือไง? ชุภชนทำผิดกฎต้องถูกทำโทษ” แล้วครูก็ลงโทษเราทุกคน แต่การลงโทษนั้นไม่หนักหนาอะไร พวกเรากลับเห็นเป็นเรื่องขบขันเสียด้วยซ้ำ

ตามปกติเรากลับบ้านได้ในวันเสาร์-อาทิตย์สิ้นเดือน แต่ราสีมักจะมีข้ออ้างแปลก ๆ ขออนุญาตกลับบ้านพิเศษได้เสมอ และเมื่อกลับมาโรงเรียนก็มักจะมีของกินของใช้แปลก ๆ มาอวด

จีน “โป่ง”

วันอาทิตย์ใดที่เขาไม่กลับบ้าน พอกินอาหารกลางวันเสร็จแล้วยังมีเวลาอีกนานกว่าจะถึงตอนอาบน้ำกินข้าวเย็นเวลา 17 น. เราจะพากันแอบขึ้นไปบน “โป่ง”

โป่งนี้รูปร่างคล้ายโดมของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่จะต้องขึ้นบันไดเวียนเหล็ก แคบ ๆ ไป แล้วโผล่เข้าไปในช่องเพดาน ซึ่งมีดื้อ และมีค้ำควาบินพับพับไปมานานักแล้ว เราต้องค่อย ๆ ย่องไปบนไม้คร่าว ต้องมีคนหนึ่งถือไฟฉายคอยส่องให้ มิฉะนั้นอาจจะพลาดตกจากไม้คร่าว ร่วงทะลุเพดานซึ่งทำด้วยกระเบื้องกระดาชที่มีลวดลายสวยงามด้านล่าง ถ้าร่วงลงไปจริง ๆ อาจถึงตายได้ แต่พวกเราก็ไม่ยังมีใครนึกกลัวกันเลย

การขึ้นไปบนโป่งนั้น ทุกคนต้องมีหน้าที่ถืออาหารไปด้วย

อาหารประจำก็คือข้าวตังกับน้ำพริกเผา ซึ่งกินกันไม่รู้จักเบื่อ ใคร
มีอาหารพิเศษอะไรก็เอาติดไปด้วย แต่เรามักจะชอบทำส้มตำ คน
ที่ถือกะละมังส้มตำไปใหญ่จะต้องเป็นคนแข็งแรง บนโปงมีที่นั่ง
รอบๆ นั่งได้ 5-6 คนพอดี หน้าต่างและฝารอบๆ เป็นกระจกสี
ต่างๆ สวยงาม มองเห็นไปได้ไกลๆ สวยมาก และเย็นสบายดีมาก
ด้วย ราตีพกบุหรี่ปั้วทำท่าสูบกะไ้ แต่แท้จริงแล้วสูบไม่เป็นเลย
เขามีญาติผู้ชายเยอะเยอะ เลยมียของจำพวกนี้มาก การขึ้นโปงนี้
รอดหุรอดตาครุมมาได้ตลอด ไม่เคยถูกจับได้เลย เพราะพวกเพื่อนๆ
ที่ไม่ได้ขึ้นไปด้วย ก็เป็นเพื่อนที่ดี ไม่กระโดดกระดากให้ครูทราบ
ตามปกติเราจะอยู่บนโปงจนกระทั่งใกล้เวลาอาบน้ำ-กินอาหารเย็น
จึงจะลงมา รู้สึกว่ามีความสุขเหลือเกิน

ครั้งหนึ่งราตีเอาตำราเต้นรำมาจากบ้าน เพลงแรกคือเพลง
waltz ในหนังสือมีรูปเท้าโยงไป-มา และบอกจังหวะชัดเจน หัด
ไม่ยากเลย พวกเราคิดโง่ๆ ว่า เต้นรำจะต้องใส่รองเท้าส้นสูง จึง
พากันไปเก็บรองเท้าของมิสกวินน์ (ครูเหม่ม) ที่ทิ้งไว้ในตะกร้า
ใบใหญ่มาแจกกันใส่ รองเท้าเหม่มใหญ่กว่าเท้าของเราตั้งนิ้ว แต่
เรายินดีที่จะใส่ลากไป (ยกไม่ได้ จะหลุด) ตกกลางคืนพอครูเวร
กลับไปแล้ว บรรดานักเต้นรำก็ออกมาอย่างเอื่อง ลากรองเท้าเสียง
ครืด-กราด โกร๊ก-กร๊าก หน้ากระจกเงาบานใหญ่เบือเร่อ ที่มีไว้ให้
แต่งตัว ราตีเป็นคนนำตามตำรา ส่วนมณิชอบนอนหัวค่ำ ไม่พอใจ
เสียงหนวกหูนี้เลย เขายอมทนอยู่หลายคืน แล้ววันหนึ่งด้วยความ
โมโหจัด เขาจับรองเท้าของเราแต่ละข้างเหวี่ยงออกไปนอกหน้าต่าง
รองเท้าตกลงไปกระจัดกระจายอยู่บนหลังคาเรือนชั้นเดียวของ

แขกยาม พวกนักเดินรำไม่รู้ว่ารองเท้าหายไปไหนคนละข้าง เดินรำไม่ได้! รุ่งขึ้นจึงเห็นฝีมือแม่มณี ต่างอดขันไม่ได้ แต่ก็ไม่กล้าไปต่อว่า ทั้งสองฝ่ายทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้

หนังสืออ่านเล่น

ตามธรรมดา หนังสืออ่านเล่นไม่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาในโรงเรียน เราได้อ่านแต่วารสารของโรงเรียนชื่อ *ราชินีบำรุง* จึงอ่านเสียทุกตัว กลับไปกลับมาจนจำได้ดี ถ้าเรื่องไหนเขียนเป็นคำกลอนก็ยิ่งสนุก ไม่ว่าจะยาวสักเท่าไรก็ท่องได้ แล้วราศีจะเล่นเกมต่อกลอน เราแต่ละคนจะต่อเรียงกันไปคนละหนึ่งคำกลอน (4 บรรทัด) จนจบ ใครคิดก็แพ้ถูกคัดออก ส่วนมากจะไม่ค่อยติด สมัยนั้นหนังสือพิมพ์ชอบมีรูปการ์ตูน พร้อมด้วยคำกลอนตลกๆ ราศีแอบเอามาจากบ้าน แล้วเราก็อ่านกัน ยังจำได้บทหนึ่งเกี่ยวกับการเลือกคู่ ว่าดังนี้:-

เที่ยวคั่นคั่นคว่ำหาคู่	มู่ทุ่หมุดอนหล่อนอ้วน
กระหย่อมผอมโกร่งโครงรวน	หุดห้วนเตี้ยดำตะแมะแคะ
สูงโย่งแก้งก้างกะกะ	ดำมะเกลือเนื้อเหลือแตะ
ง่วงเหงาเจ้าจุกทุกซ์แยะ	ปากเบะมูทะลุดุดัน
ทีกทิมซิมเซาเก่าสมัย	เกินใหม่หุหรากำกั้น
หาจบไม่พบครบครัน	จำอ้วนใจคงเคย

ทุกวรรคมีรูปผู้หญิงอ้วน ผอม เตี้ย สูง ตามคำกลอนนั้นๆ บางทีหนังสืออ่านเล่นหลุดเข้ามาเล่มหนึ่ง ก็ลัดกันอ่านจดจำ

ได้แทบทุกตัวอักษร แล้วราศีจะทำตัวเป็นครู ถามว่า “ต่อไปนี้เป็นคำพูดของใคร? พูดกับใคร? พูดที่ไหน? เมื่อไร? และเพราะอะไรจึงพูดเช่นนี้?” บางทีเขาก็ให้เราเปลี่ยนกันเป็นครูบ้าง

นอกจากนี้ยังมีการหาซื้อต่างๆ ในแผนที่ เริ่มด้วยประเทศไทย ก่อน แล้วต่อไปถึงประเทศใกล้เคียง จนไปถึงทวีปยุโรป อเมริกา ฯลฯ การเล่นเช่นนี้ทำให้เราจำชื่อเมืองสำคัญๆ แม่น้ำและภูเขาได้ทั่วโลก แล้วยังมีการท่องชื่อประเทศกับเมืองหลวงคล้องจองกันด้วย เช่น:-

อังกฤษ-ลอนดอน ลิซบอน-โปรตุเกส ฝรั่งเศส-ปารีส
กรีซ-เอเธนส์ สวีเดน-สต็อกโฮล์ม กรุงโรม-อิตาลี เยอรมนี-เบอร์ลิน ฯลฯ

เด็ก ๆ สมัยนี้ดูไม่ค่อยจะรู้จักแผนที่ดีเท่าสมัยก่อนเลย

แสดงละครพูด

กลุ่มของเราเชื่อว่าละครพูดแต่อย่างเดียว ยังมีความคิดสร้างสรรค์ ทำกิจกรรมให้โรงเรียนหลายอย่าง เช่นเมื่อคราวมีงานประชุม นักเรียนเก่าปีหนึ่ง ชั้นต่างๆ จะต้องจัดการแสดงบนเวทีในรูปแบบต่างๆ กัน กลุ่มนักเรียนประจำของเรามีความคิดพิเศษจะ surprise ผู้คน ได้แอบจัดการแสดงละครพูดขึ้น ปิดเป็นความลับไม่ให้ใครรู้ แอบไปซ้อมกันบนเวทีจริงทุก ๆ เย็น ราศีเป็นโต้โผใหญ่ ไปหาบทละครมาได้ แล้วก็มาประชุมกันว่าใครจะแสดงเป็นตัวไหน ราศีหน้าตาดีแต่ตัวผอมชะลูด เลยยกให้เป็นพระเอก เพียงแขหน้าตาคมขำ กิริยาวาจ่าแฉ่มข่อย ให้รับบทนางเอกไป นอกนั้นตัวเบ็ดเตล็ดก็ให้

เลือกกันเอาเองตามบทที่ตนจะพอใจ ดิฉันรับบทป่าของพระเอก ตัวละครในเรื่องนี้มีชื่อเป็นกล้วยต่างๆ ชนิด เช่นพระเอกชื่อนายร้อย หวี นางเอกชื่อนางสาวหอมจันทร์ แล้วก็ยังมีป่าไผ่ หรืออะไรทำนองนี้

ราศีไป copy บทละครมาแจกคนแสดงทุกคนให้เอาไปอ่าน ให้จับเสียก่อน แล้วจึงศึกษาและท่องจำบทของตนให้ขึ้นใจ โดยไม่ต้องการให้ฟังพากย์บอกบทมากนัก (สมัยนั้นละครจะต้องมีผู้บอกบท) ในวันแรกที่ซ้อม ทุกคนก็อ่านจากบทของตนโต้ตอบกัน ที่นี้พอมาถึงบทของมณี ซึ่งคงจะไม่ได้อ่านบทมาเลย มีหน้าซำยังนั่งเหม่อ ราศีร้องเตือนดังๆ ว่า “เฮ้ มณี! ถึงตาแกพูดแล้ว” (ราศีกับมณีสนิทกันมาก ใช้สรรพนามฉัน-แก ไม่เหมือนคนอื่นฯ) ฝ่ายมณีตกใจก็มลงดูบทของตน ซึ่งให้ร้องออกมาดังๆ ว่า “แหม!” มณีแทนที่จะร้องว่า “แม่” เขากลับออกเสียงว่า “เฮ้แม่” ยังผลให้ทุกคนฮาครืน แล้วยังหัวเราะท้องคัดท้องแข็งกันต่อไปอีกนาน กว่าที่จะซ้อมต่อไปได้

เพื่อนเก่าเพื่อนเก่า

เรื่องสนุกของนักเรียนประจําฉันนั้นมีมากมายก่ายกอง เล่าไม่หวาดไหว และดิฉันรู้สึกว่ ชีวิตตอนนั้นมีความสุขที่สุด ไม่ต้องรับผิดชอบอะไรหนักหนา กิน เล่น สนุกไปวัน ๆ ไม่มีเรื่องทุกข์ร้อนหรือกังวลใจ และดิฉันมารู้สึกภายหลังว่า การทำอะไรต่ออะไรในโรงเรียน นอกเหนือไปจากการเรียนตามธรรมดา นั้น ทำให้จิตใจของดิฉันผูกพันกับโรงเรียน-ครู-และเพื่อน ๆ มากขึ้น ตัวดิฉันเองนั้นได้คบหากับเพื่อนนักเรียนราชินีมาตลอดจนกระทั่งเดี๋ยวนี้

(2543) ในเมื่อมีอายุถึง 84 ปีแล้ว

เมื่อออกจากโรงเรียน ต่างคนต่างไปมีครอบครัว มีภาระทางบ้านมาก แต่เรายังคบหาติดต่อกันอยู่ประปราย ครั้นเมื่ออายุเลย 50-55 ปี เมื่อลูกเฒ่าเติบโตแยกครอบครัวออกไป พวกเราก็กลับมาพบปะกันอย่างสม่ำเสมออีกครั้งหนึ่ง

ทุก ๆ สัปดาห์ คณะเราประมาณ 12 คน ซึ่งมีราศีเป็นหัวใจคนหนึ่ง จะพากันไปเที่ยวตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ ส่วนมากจะได้คณะอัยการนำเที่ยว เพราะว่าลักษณะ วงศาโรจน์ เลขานุการกรมอัยการ หัวหน้าคนหนึ่งในคณะของเรา เป็นผู้กำหนดและนัดหมายให้ บางโอกาสเราก็ไปต่างประเทศด้วย เป็นคณะย่อย แม้กระทั่งทุกวันนี้ เมื่อสมาชิกร้อยหรือลง โดยถึงแก่กรรมบ้าง เจ็บป่วยออกจากบ้านไม่ไหวบ้าง พวกเราที่เหลือเพียง 5-6 คนก็ยังคงพบปะกันอยู่ เราไปถึงที่ไหน ผู้คนมักจะประหลาดใจว่าเรารวบรวมคนอายุร่นราวคราวเดียวกันมาทั้งหมดได้อย่างไร ยิ่งเมื่อเขารู้ว่าเราคบกันมาตั้งแต่เป็นนักเรียนนานถึง 50-60 ปีแล้ว เขายังปลื้มใจไปกับเราด้วย ดิฉันภูมิใจที่มีเพื่อนที่ดี ถ้าขาดเพื่อนเสียแล้ว ดิฉันคงหาความสุขได้ยาก

ตอนที่ 5 (2474-2476)

14 ½ ปี-16 ½ ปี เรียน ม. 7-8 ที่โรงเรียนราชินีบน

โรงเรียนราชินีบน ม. 7-8

โรงเรียนราชินีบน (บางกระบือ) ได้เปิดทำการสอน ม. 4-ม. 8 เมื่อ พ.ศ. 2472 แต่ยังไม่ค่อยมีคนรู้จัก นักเรียนจึงน้อยมาก ฉะนั้น ทางโรงเรียนจึงมีนโยบายให้ยุบชั้น ม. 7-8 ที่โรงเรียนราชินีล่างเสีย ใครต้องการเรียนต่อก็ต้องไปต่อที่โรงเรียนบน ตอนนั้น โรงเรียนผู้หญิงที่มีสอนแผนกวิทยาศาสตร์ไม่มีที่อื่น คนที่ต้องการเรียนทาง วิทยาศาสตร์จากโรงเรียนอื่น จึงมาเข้าเรียน ม. 7 ที่โรงเรียนราชินีบน หลายคน

วันที่ 17 พฤษภาคม 2475 ดิฉันไปที่โรงเรียนราชินีล่าง ได้พบ เพื่อนที่เพิ่งจบ ม. 6 พร้อมกันเกือบทุกคน แต่มีหลายคนที่สอบได้ อย่างสามัญ ไม่ได้รับอนุญาตให้เรียนต่อ ม. 7 จึงจำเป็นต้องออกไป เรียนต่อที่โรงเรียนอื่น พวกเราจึงให้ร้องห่มกันพุ่มพ่ายที่จะต้อง จากกัน คนที่จะเรียนต่อ ม. 7 ต้องไปโรงเรียนราชินีบน ใครจะไป อย่างไรดิฉันจำไม่ได้ แต่ดิฉันเป็นนักเรียนประจำ ท่านอาจารย์ใหญ่ ได้พาจิ้งรถของท่านไปส่งให้ด้วยพระองค์เอง

นักเรียน ม. 7 ปีนั้นมีดังนี้

แผนกวิทยาศาสตร์

1. ม.จ. ศศิธรพัฒน์วดี รัชนี้ มาจากโรงเรียนวัฒนาฯ
2. ประณิธิ วิมุกตนนท์ ขึ้นจาก ม. 6 ราชินีบนเอง
3. จรูญ พุ่มขจร (กมลასน์ฯ) มาจากโรงเรียนเซนต์แมรี

4. สกุด นิวนันนทน์ (โพธิประสาท) มาจากโรงเรียนสายปัญญา
  5. อุบล ศุขะทัต (สุรทินท์) ขึ้นจาก ม. 6 ราชินีบนเอง
  6. สุปาณี สหัสสานนท์ ขึ้นจาก ม. 6 ราชินีบนเอง
  7. ดาวเรือง กระสันนทน์ ขึ้นจาก ม. 6 ราชินีบนเอง
  8. เจริญ (ใจ) รัชตะนาวัน (กิตติคุณ) มาจากโรงเรียนเซนต์แมรี
- แผนกภาษา**

1. อัมพิกา กลัมพากร (มีกั๊ววัน) มาจากโรงเรียนราชินีล่าง
2. มาลี อติแพทย์ มาจากโรงเรียนราชินีล่าง
3. สงวน เศรษฐบุตร (ช่วยจุลจิตร) มาจากโรงเรียนราชินีล่าง
4. ศรีสุข อาติกุล (เจริญสุข) มาจากโรงเรียนราชินีล่าง
5. ทองกร สุวรรณภารต มาจากโรงเรียนราชินีล่าง
6. ฉลบทลัษย์ มหานิรานนท์ (พलगูร) มาจากโรงเรียนราชินีล่าง
7. นิมนวล นรพัลลภ (สุทศน์) มาจากโรงเรียนราชินีล่าง
8. กัณหา วรรณะภัก (บุรมศิลป์-เกียงศิริ) ขึ้นจาก ม. 6 ราชินีบนเอง
9. เบญจา ตุงคะศิริ (แสงมะลิ) ขึ้นจาก ม. 6 ราชินีบนเอง
10. สิริ วรรณานิน ขึ้นจาก ม. 6 ราชินีบนเอง
11. ลมุล (นิลุบล) กุลแพทย์ ขึ้นจาก ม. 6 ราชินีบนเอง
12. สมหมาย เบลี (ศรีแหลมสิงห์) ขึ้นจาก ม. 6 ราชินีบนเอง
13. สุพัตตา สหัสสานนท์ (ศรีเพ็ญ) ขึ้นจาก ม. 6 ราชินีบนเอง
14. สุธีรา ปันยารชุน (เกษมศรีฯ) มาจากโรงเรียนเซนต์แมรี
15. นวลศรี วัลยะวณิก มาจากโรงเรียนสายปัญญา

16. ลักษณะ วงศาโรจน์ เดิมอยู่ราชินีล่างชั้นสูงกว่าเรา 1 ชั้น แต่หยุดเรียนไป 1 ปี จึงกลับมาเรียนกับเรา

ท่านหญิงหนู (ม.จ. ศศิธรพัฒน์วดี) ได้รวบรวมชื่อพวกเรา แต่งเป็นกลอนไว้ เพื่อเราจะได้จำกันได้ เมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้ว ซึ่งก็เป็นความจริง และเป็นประโยชน์มาก ดิฉันจำกลอนได้ตลอด ก็เลยรวบรวมเพื่อนได้ครบตามนั้น หลังจากที่ได้จากกันมาแล้ว 30 ปี

สิ่งที่แปลกก็คือว่า ดิฉันไม่เคยสังเกตเลยว่า เพื่อนคนไหน อุปนิสัยใจคอเป็นอย่างไร เพิ่งได้มาเห็นตอนแก่ตัวนี้เองว่า ท่านหนู แต่งได้ตามความเป็นจริงดังนี้

1. กันหา เอวกี่ว
2. สูงลิ่ว อัมพิกา
3. เป็นบ้า ศศิธร
4. แสนงอน ประหยัด (ประณิธิ)
5. อืดอืด เบญจา
6. สุธีรา คนเก้
7. ขาเป้ สิริ
8. ช่างติ จรูญ
9. ลมุล (นิลุล) คนหึง
10. จุ่มจุ่ม สกุล
11. จี๊ญ^๗ ลักษณะ
12. เอะอะ นลป

13. อ้วนครบ สมหมาย
  14. จ๊อ้าย แม่แดง (สุพัตตา)
  15. กุ้งแห้ง มาลี
  16. จู๊จี้ สวงวน
  17. อ้วนเตี้ย เจริญ
  18. คูเพลิน นิ่มนวล
  19. ยิมยวน ศรีสุข
  20. ช่างสนุก นวลศรี
  21. สุดดี ทองกร
  22. สุดอน อุบล
  23. เก่งลั่น แม่เล็ก (สุปาณี)
  24. เสียงเจ็ก ดาวเรือง
- หมดเรื่องพวกเรา

นักเรียนโรงเรียนราชินีบนมี 100 กว่าคนเท่านั้น เพราะมีเพียง 5 ชั้น คือ ม. 4-ม. 8 ฉะนั้น นักเรียนจึงรู้จักกันแทบทั้งหมด ครูผู้สอน ม. 7-8 ล้วนแต่เป็นผู้เชี่ยวชาญทั้งสิ้น เช่น

1. Miss Sharpe (คนอังกฤษ) เป็นครูประจำชั้น ม. 8 และสอนเฉพาะภาษาอังกฤษ โดยมีคุณครูสำนวน อมาตยกุล ครูประจำชั้น ม. 7 เป็นผู้ช่วย แหม่มอังกฤษนี้ ทางโรงเรียนจะจ้างตรงมาจากประเทศอังกฤษ มาสอนประมาณ 2-3 ปี ก็เปลี่ยนคนใหม่

2. M. Ruggi (คนฝรั่งเศส) และ 3. พระเรียนวิรัชชพากย์ สอนภาษาฝรั่งเศสโดยมีครูดารา ไกรฤกษ์ และครูเจริญ บุรณะฤกษ์

เป็นผู้ช่วย

4. ขุนอาจวิทยาวุฒิ สอนคำนวณทั้งหมด เลข พีชคณิต
เรขาคณิต

5. หลวงกิริติวิทย์พาร สอนฟิสิกส์

6. หลวงขุนหกลีการ สอนพฤกษศาสตร์

7. หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ สอนเคมี

ทุนเล่าเรียน ม. 8

ตอนสอบปลายปี ม. 7 นั้น คุณครูหลายคนได้มารบเร้าดิฉันให้พยายามสอบให้ได้ที่ 1 เพราะไม่เพียงแต่จะได้ทุนเรียน ม. 8 ฟรีเท่านั้น ยังจะได้ช่วยรักษาหน้าโรงเรียนไว้ ไม่อยากให้นักเรียนใหม่จากโรงเรียนอื่นมาชิงไป แต่ตามที่ได้เล่าแล้วว่า ภาษาอังกฤษของดิฉันอ่อนมาก เพราะพื้นไม่ดีมาแต่เดิม ส่วนภาษาฝรั่งเศสนั้นตั้งต้นเรียนพร้อมกัน ดิฉันไม่เคยแพ้ใคร อย่างไรก็ตาม สุธีรา ได้ที่ 1 แผนกภาษา สกุลที่ 1 แผนกวิทยาศาสตร์ ได้ทุนไป (เป็นนักเรียนใหม่มาจากโรงเรียนอื่นทั้งคู่) ส่วนดิฉันก็ครั้งที่ 2 อย่างหน้าชั้นตาบานไม่เคยคิดเสียใจเลย

เปลี่ยนหลักสูตร ม. 7-8

แผนกภาษาถูกกำหนดให้เรียนวิชาวิทยาศาสตร์แขนงหนึ่งด้วยทางโรงเรียนราชินีเลือกเรียนฟิสิกส์ คุณครูกี (หลวงกิริติฯ) สอนเก่งมาก แต่เราพวกภาษาทุกคนไม่มีหัวทางนี้ โดยเฉพาะตัวดิฉันเองปกติข้อสอบจะออกเป็นแบบตัวเลขให้คิดครึ่งหนึ่ง ซึ่งดิฉันได้ 0

เสมอ ส่วนอีกครึ่งหนึ่งเป็นแบบบรรยาย เช่น วิธีทำเทอร์โมมิเตอร์ นั้น ดิฉันมักได้คะแนนเต็ม เราปรึกษากันว่าอยากเรียนพฤกษศาสตร์ มากกว่า เพราะเป็นเรื่องบรรยายทั้งนั้น ไม่มีตัวเลข

ในที่สุดเราเอาจริง พร้อมใจกันไปทูลท่านอาจารย์ใหญ่ (ม.จ. วงศ์ทิพย์สุตา เทวกุล) ท่านบอกว่าเป็นเรื่องใหญ่มาก ต้องทำเรื่องขออนุญาตกระทรวงศึกษาฯ เปลี่ยนหลักสูตรไปเลย นอกจากนี้แล้ว จะต้องถามคุณหลวงชุนห้ๆ ว่าท่านจะรับสอนเราได้หรือไม่

เราไปถามคุณหลวงชุนห้ๆ (ตอนนั้นขึ้น ม. 8 แล้ว) ท่านเอะอะใหญ่ว่า หลักสูตรต้องเรียน 2 ปี นี่ปีหนึ่งผ่านแล้ว เวลาเหลืออีกปีเดียว คงเรียนไม่ทัน เราอ้อนวอนท่านบอกว่าเราจะพยายามให้ถึงที่สุด ท่านบอกให้เราขอลอก note ของ ม. 7 จากพวกวิทยาศาสตร์ ให้เวลา 1 เดือน แล้วท่านจะสอบพร้อมๆ กัน ถ้าเราสอบได้เป็นที่พอใจ ท่านจึงจะรับสอน

พวกเราไม่ยอมให้เสียเวลาเลย พวกวิทยาศาสตร์ก็ใจดี ให้เราขโมย note ทุกคน เราลอกเสร็จอย่างรวดเร็ว แล้วเอามาอ่านด้วยกัน แทบทุกบททุกตอนมีภาพประกอบ จึงเข้าใจง่าย แต่บางคนยังอ่านไม่เข้าใจ ดิฉันก็ได้รับอาสาอธิบาย เพราะอยากให้ทุกคนสอบได้ดี เพื่อจะได้รับอนุญาตให้เปลี่ยนวิชาเสียที ดิฉันชอบเขียนรูปอยู่แล้ว การอธิบายโดยใช้รูปประกอบได้ผลเป็นที่พอใจ

เมื่อถึงตอนสอบ พวกเราสอบได้ดีเกินคาด พวกวิทยาศาสตร์เสียอีก ที่คงจะคิดว่าเก่งกว่าเรา บางคนเลยได้คะแนนน้อยกว่าเรา คุณหลวงชุนห้ๆ พอใจมาก รับจะสอนให้เราและไปทูลท่านอาจารย์ ซึ่งได้ทำเรื่องขออนุญาตกระทรวงศึกษาฯ ทันที แล้วก็ได้รับอนุญาต

ให้เปลี่ยนหลักสูตรได้ โดยไม่มีข้อแม้แต่อย่างใด เป็นอันว่า โรงเรียนราชินี แผนกภาษา เลือกเรียนพฤษศาสตร์ตั้งแต่นั้นมา

เมื่อตอนเรียนฟิสิกส์

จะขอเล่าเรื่องจำจวนสักเล็กน้อย ก็ตอนต้นปี ม. 7 ในเดือนพฤษภาคมนั้น มะม่วงหลายต้นที่หลังตึกเรียนยังมีผลอยู่ พวกเราเข้าไปในห้องวิทยาศาสตร์ เอาอ่างแก้วใบใหญ่ในตู้ออกมาใส่น้ำ และเอาเกลือในห้องนั้นเอง ใสลงไปเยอะๆ แล้วแอบเก็บมะม่วงมาใส่ลงไปจนเต็มอ่าง โดยคิดว่าจะได้กินมะม่วงดอง แต่ปรากฏว่าเดี๋ยวคนนี้เข้าไปหยิบมากินลูกหนึ่ง คนนั้นอีกลูกหนึ่ง ไปๆ มาๆ ไม่ถึง 2 วัน มะม่วงก็หมดอ่าง เราไม่ได้สนใจที่จะล้างอ่างเก็บปล่อยมันไว้ในตู้อย่างนั้นเอง

ผ่านไปปีกว่า พอขึ้น ม. 8 วันที่จะต้องเรียนฟิสิกส์วันแรก คุณหลวงกิริติฯ เปิดตู้จะหาเครื่องมือทดลองอะไรก็ไม่ทราบ ท่านร้องว่า “โอโฮ! อะไรนี่ สวยจัง ของใครนะ?” ท่านยกอ่างแก้วนั้นออกมาให้เราดู ตรงกลางนั้น มีผลึกเกาะกันเป็นรูปเหมือนปราสาทเล็กๆ สีขาวใสสวยจริงๆ ด้วย พวกเรามองตากันเลิกลัก นึกตั้งนานกว่าจะคิดออกว่าเราได้เคยทำอะไรกับอ่างแก้วใบนั้น คุณหลวงกิริติฯ บอกว่าจะขอเอาไปใส่ตู้ที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ เราอนุญาตให้ท่านเอาไปอย่างเต็มใจ

อีกครั้งหนึ่ง คุณหลวงกิริติฯ เอาโจทย์เลขข้อหนึ่งมาให้เราทำ ท่านบอกว่า ใครทำถูกจะให้รางวัล ตอนนั้นเราเรียนร่วมกับพวกวิทยาศาสตร์ ยังไม่ได้เปลี่ยนไปเรียนพฤษศาสตร์ เพื่อนๆ แทบ

ทุกคนบ่นว่ายาก ทำไม่ได้ ตัวดิฉันเองนั้นไม่รู้เรื่องเอาเลย ไม่รู้ด้วยซ้ำว่ามันยากหรือง่าย ในที่สุด คุณหลวงบอกว่า ให้เอาแต่คำตอบเท่านั้น ไม่ต้องแสดงวิธีทำ ดิฉันนั่งแกล้งสุดท้าย คุณหลวงไม่ชอบใจเลย ท่านบอกว่า “ปีศาจมันชอบคนนั่งหลังๆ รู้ไหม?”

ดิฉันถามเพื่อนที่นั่งใกล้ๆ 3 คน ขอคำตอบของเขา ซึ่งไม่เหมือนกันเลย เอาคำตอบทั้ง 3 มาบวกกัน แล้วหารด้วย 3 เป็นจำนวนเฉลี่ย พอถึงเวลาส่งคำตอบ ใครจะเชื่อบ้าง? คำตอบของดิฉันถูกอยู่คนเดียว คุณหลวงทำหน้าตาชอบกล ท่านไม่เชื่อหน้าว่าดิฉันจะทำได้ ท่านถามว่า “บอกวิธีหน่อยได้ไหม ว่าทำอะไร?” ดิฉันบอกว่า คุณครูสัญญาแล้วยังไงว่าไม่ต้องบอกวิธี ท่านจึงยอมแพ้ และให้รางวัลแก่ดิฉันเป็นดินสอยักษ์ แท่งใหญ่และยาวตั้งสองสีเขียว สวยเสียด้วย เพื่อน 3 คนที่รู้เรื่องต่างพากันอมยิ้ม พอออกนอกห้องทุกคนรู้เรื่องก็หัวเราะกันยกใหญ่

การเรียนรู้คณิตศาสตร์

ดิฉันอยากจะเล่าเรื่องนี้ เพื่อเป็นบทเรียนและข้อเตือนใจแก่เด็ก ๆ รุ่นต่อไป ไม่ให้เอาเยี่ยงอย่าง คือตอนอยู่ ม. 6 นั้น คุณครูผู้สอนเลขชื่อคุณครูระเมียร ธีระบุตร คุณครูแต่งตัวสวยทุกวัน พวกเราสังเกตกันว่าคุณครูไม่เคยใส่เสื้อผ้าซ้ำเลย เพื่อน ๆ รวมทั้งตัวดิฉันด้วยเกิดความคิดขึ้นมาว่า น่าจะเขียนรูปเสื้อผ้าของคุณครูไว้เพื่อดูว่าเมื่อไรคุณครูจะใส่ซ้ำสักที ดิฉันถนัดในทางวาดรูปอยู่แล้ว จึงเริ่มเขียนเสื้อผ้าคุณครูทุกวันในช่วงโม่งที่คุณครูสอนเลขนั่นเอง พอจบช่วงโม่งก็ระบายสีเสร็จพอดี เป็นอันว่าไม่เคยเรียนเลขเลย

ตลอดปี ทั้งคุณครูก็แสนจะใจดี ไม่เคยดว่าดิฉันเลย บางครั้งคุณครูยังได้เดินมาชมขณะที่ดิฉันกำลังบรรจงระบายสีดอกดวงของเสื้อผ้าให้เหมือนมากที่สุด ยิ่งคุณครูเห็นว่าดิฉันวาดรูปเสื้อผ้าเช่นนั้น คุณครูก็เลยยังไม่ยอมแต่งตัวซ้ำเลยตลอดปี อย่างดีก็เอาเสื้อตัวนี้ไปใส่เข้ากับผ้าชิ้นสีอื่น ทำให้เกิดเป็นชุดใหม่ขึ้นมา พวกเราชอบเอารูปเสื้อผ้าเหล่านี้มาเรียงดูกันบ่อย ๆ เพราะดอกดวงและสีสันส่วนมากสวยสดงดงามจริง ๆ ตอนปลายปีพวกเราเอาเสื้อผ้าเหล่านี้มาติดกระดาษแข็ง เป็นเหมือนขาหยั่งให้ตั้งได้ แล้วเอาไปแจกเด็กอนุบาล ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบกันอย่างยิ่ง

ความจริงสำหรับวิชาเลขนั้น ตอนที่ดิฉันมาจากหัวเมืองก็ไม่เคยอ่อนเลย แต่จู่ ๆ ทำไมเกิดขาดความสนใจขึ้นมาก็ไม่ทราบ ยิ่งนานวันเข้า ก็รู้สึกเกลียดตัวเลขมากขึ้นทุกที ส่วนเรขาคณิตซึ่งต้องใช้การเขียนอธิบาย มีเหตุผล ดิฉันชอบมาก และได้คะแนนดีเสมอ มาถึงพีชคณิตที่ตัว X Y เต็มไปหมดคล้ายตัวเลข ก็พลอยไม่ชอบไปด้วย ดูเหมือนไม่เคยมีสมุด 2 วิชานี้เลย

เรื่องจำเกี่ยวกับพีชคณิตมีว่า ในการสอบครั้งหนึ่ง เพื่อนคนหนึ่งที่เก่งในวิชานี้ร้องไห้ บอกว่าข้อสอบยากเหลือเกิน จนเขาทำเกือบไม่ได้เลย ตัวดิฉันเองนั้นสบายใจ เพราะไม่รู้ด้วยซ้ำว่าข้อสอบนั้นยากหรือง่าย เป็นอันว่าในการสอบครั้งนั้น ทั้งคนเก่งและคนไม่เก่ง ก็ได้คะแนนไม่ต่างกันเท่าใดนัก

นี่ก็เป็นบทเรียนแก่ดิฉันตอนที่เป็นครูแล้วว่า ในการสอบวิชาใดก็ตาม ถ้าเราตั้งข้อสอบยากหรือง่ายเกินไป เราจะไม่มีความรู้เลยว่าเด็กคนนั้น ๆ เก่งหรือไม่เก่ง

อนึ่ง การที่ดิฉันไม่สนใจในวิชาคณิตศาสตร์นั้น ก็เพราะเห็นว่าแผนกภาษา (เริ่ม ม. 7) เขากำหนดคะแนนของวิชา 3 แขนง คือ เลข วิชาคณิต และพีชคณิต รวมกันเพียง 80 คะแนน ส่วนวิชาประวัติศาสตร์นั้น อย่างเดียวก็ดูเหมือน 100 คะแนนแล้ว ฉะนั้นเรื่องอะไรจะโง่ไปทุ่มเทเวลามากมายให้กับวิชาคำนวณ เอาเวลาไปอ่าน-ท่องประวัติศาสตร์และอื่นๆ ดีกว่า แต่ปรากฏว่าความคิดอันผิดถนัด กลายเป็นผลร้ายต่อการเรียนของดิฉันในเวลาต่อไป ซึ่งจะได้เล่าในภายหลัง

ดิฉันจำได้ว่าครั้งหนึ่งในการสอบเลข เรื่องสายน้ำ นาฬิกา และรถไฟ ดิฉันไม่เคยเรียน ไม่รู้ว่าเขากำหนดอย่างไร หมกตัวเข้าก็เลยเอาเศษกระดาษมาลองวาดรูปดูว่า รถแล่นไปทางนั้น สวนมาทางนี้ และเล่นตามกัน ควรจะบวกหรือลบ แล้วก็ทำไปตามที่คิดเอาเอง ดิฉันทำเสร็จก่อนเวลา เอากระดาษสอบไปวางที่โต๊ะครู แล้วเดินออกจากห้อง คุณครูที่สอนเลขและเป็นกรรมการสอบเข้าใจว่าดิฉันคงส่งกระดาษเปล่าแน่ๆ ก็อุตส่าห์ถามด้วยความปรานีว่า “ทำไมไม่ได้เอาเลยเจียวหรือเธอ?” แต่ตอนหลังเมื่อท่านตรวจกระดาษสอบแล้วท่านเรียกดิฉันไป บอกว่าคำตอบของดิฉันถูก แต่วิธีทำของดิฉันไม่เหมือนมนุษย์อื่นๆ เขา ท่านเปรียบให้ฟังว่า เช่นเราจะเดินทางไปที่แห่งหนึ่ง ซึ่งควรจะขึ้นรถไฟหรือรถยนต์ แต่ดิฉันคลานไป ส่วนบางแห่งซึ่งควรจะเดินไปได้ฉัน ดิฉันกลับใช้วิธีเหาะ

แสดงละครอังกฤษ

ในปีนั้น หนังสือภาษาอังกฤษที่เราต้องเรียน คือ เรื่อง

As You Like It ของ Shakespeare เราเรียนหนังสือฉบับจริง ไม่ใช่ฉบับ simplified อย่างที่สมัยหลังๆ เรียน Miss Sharpe แหม่มชาวอังกฤษ ครูประจำชั้นของเรา อยากให้เราเข้าใจในเรื่องนี้อย่างลึกซึ้ง จึงจัดให้เราแสดงละครเรื่องนี้ขึ้น จำได้ว่า สกุต เป็นพระเอก สุธีรานางเอก ทองกร พระรอง นิ่มนวล นางรอง ส่วนดิฉันเป็นแค่เพียงตัวประกอบ Jaques

แหม่มซื้อผ้าตัวนสีต่างๆ มาให้เราตัดเย็บเสื้อผ้าเอาเองตามคำบอกของท่าน โดยใช้จักรเย็บผ้าของโรงเรียน เราทำกันได้เลย ร้อย ละครได้ผลสำเร็จดี นางเอกเป็นตัวชูโรงจริงๆ เพราะเธอคูหนังฝรั่งเดือนละหลายครั้ง และภาษาอังกฤษของเธอก็ดีมากอยู่แล้ว เธอพูดได้ปรือพร้อมกับแสดงท่าทางคล่องแคล่วว่องไว ไม่เคอะเขิน ราวกับนักแสดงจริงๆ พวกเราคนอื่นๆ ก็เพียงทำตามที่แหม่มสอนเท่านั้น

สำหรับตัวดิฉันนั้น มีบทน้อย ท่องจำไม่ยาก และก็ทำท่าทางประกอบคำพูดได้ตามที่แหม่มทำให้ดู แต่หาใครรู้ว่า มีอยู่ประโยคหนึ่ง ซึ่งดิฉันพูดว่า I can tarry no longer นั้น ดิฉันพูดไปทั้งที่ไม่รู้ว่ามันแปลว่าอะไร แล้วก็แปลกมากที่ไม่ชวนขวยที่จะถามใครเสียด้วย ตัวแหม่มผู้สอนก็ไม่สงสัยเลย เพราะท่าทางที่ทำไม่ทำมือนั้นมันเข้ากับคำพูดประโยคนั้นแล้ว หลังจากนั้นอีกตั้งนานกว่าที่จะรู้ความหมายของคำ tarry !

แล้วก็ ท่านจะเชื่อไหม? ข้อสอบปลายปีใน English literature เขาให้เขียน character ของ Jaques โชคดีตามเคย !

แสดงสุนทรพจน์

ทางโรงเรียนได้จัดตั้งชุมนุมสุนทรพจน์ขึ้น เพื่อให้นักเรียนชั้น ม. 8 ได้หัดพูดในที่สาธารณะ นักเรียนจะต้องจับฉลากกว่าใครจะต้องพูดในคราวต่อไป และหัวข้อที่จะพูดครูจะเป็นผู้คิด 2-3 ข้อ ผู้พูดก็จับฉลากเอาเอง จะได้ข้อยาก-ง่าย ก็ตามโชคชะตาของตน

เมื่อถึงคราวที่ดิฉันจะต้องพูด ดิฉันจับฉลากได้หัวข้อ “กีฬา” ดิฉันเป็นโรคเกาต์รันทันประจำตัว เห็นมีหนทางง่าย ๆ จึงไม่กระตือรือร้น ไม่ได้เตรียมค้นคว้าเพื่อเขียนเรื่องที่จะต้องพูดเลย พอใกล้ถึงวันนั้น ก็ไปขอร้องเพื่อนร่วมชั้น ซึ่งนั่งโต๊ะติด ๆ กันในห้องเรียน คือกัณหา วรรณะภัก (ก. สุรางคนางค์) ให้ช่วยเขียนเรื่องนี้ กัณหาเป็นคนเรียนหนังสือขึ้นดี และข้อสำคัญก็คือใจดีมาก เธอเป็นนักเขียนด้วย จึงรับเขียนให้ดิฉันอย่างเต็มที่ ลายมือของเธอสวยและอ่านง่าย ดิฉันก็เลยผ่านงานชิ้นแรกนี้ไปอย่างสบาย

เรื่องท่องจำนั้น ดิฉันชำนาญอยู่แล้ว อ่านเดี่ยวเดียวก็จำได้ พอถึงเวลา ก็ออกไปปรากฏตัวในห้องประชุม ต่อหน้าครูและนักเรียนทั้งโรงเรียน ดิฉันพูดเรื่อง “กีฬา” โดยไม่ต้องมี note อย่างมั่นใจ และแคล่วคล่อง ราวกับว่าตัวคิดและเขียนเรื่องนี้เอาจริง ๆ เสียงของดิฉันตามปกติก็ดังมากอยู่แล้ว ใคร ๆ ว่าพูดเป็น “น้ำไหลไฟดับ” เลย ทุกคนพอใจ โดยหารู้ไม่ว่ามีกัณหาและเพื่อนอีก 2-3 คน ซึ่งรู้ความลับ แอบนั่งยิ้มอยู่ตลอดเวลา

โชคดีไม่ได้หยุดแต่เพียงนี้ ตอนปลายปีข้อสอบ Composition ให้เขียนเรื่อง Sports ดิฉันยังจำเรื่อง “กีฬา” ได้ทั้งหมด ตั้งแต่คำนำ ตัวเรื่อง และคำสรุป ไม่ต้องเสียเวลานั่งคิดเรียบเรียงเลย

เพียงแค่แปลงให้เป็นภาษาอังกฤษเท่าที่จะสามารถทำได้เท่านั้น ระหว่างพักสอบตอนกลางวัน ออกมาถามกันหา เขาบอกว่าเขาจำเรื่อง “กีฬา” ไม่ได้เลย ต้องคิดเอาเองใหม่ทั้งหมด เป็นอันว่าเรื่อง Sports ของเขากับของดิฉันไม่เหมือนกันเลย ก็ดีแล้ว กรรมการจะได้ไม่ต้องสงสัย จริงไหมคะ ?

กีฬา - ทีมโรงเรียน

เมื่ออยู่ชั้น ม. 1-ม. 3 ที่หัวเมือง ดิฉันเริ่มเล่นปิงปองและแบดมินตัน มาอยู่โรงเรียนราชินีล่าง ม. 4-ม. 6 ก็เล่นต่อ ส่วนการเล่นประเภทวิ่งต่าง ๆ นั้น ดิฉันสู้ใครเขาไม่ได้แต่ไหนแต่ไรมาแล้ว เพราะดิฉันวิ่งช้า ครั้งหนึ่งเคยเข้าแข่งวิ่งทน จนคนที่ 1 ถึงหลักชัยแล้ว ดิฉันยังอยู่อีกตั้งเกือบรอบ คนที่ 5-6 เขาเลิกวิ่งแล้ว แต่ดิฉันยังกำลังดี ไม่เหนื่อยเลย เพียงแต่วิ่งช้าเท่านั้น จึงวิ่งต่อไปจนถึงที่สุด เพื่อน ๆ ล้อกันว่า “ทนวิ่ง”

ขึ้น ม. 7 โรงเรียนราชินีบน เล่นเน็ตบอล เพราะเหตุที่วิ่งช้า จะเล่นตำแหน่งกลางสนามไม่ได้ และอาศัยที่ตาและมือค่อนข้างแม่นยำกว่าคนอื่น ๆ จึงได้รับมอบหมายให้เล่นตำแหน่ง shooter เราถูกบังคับให้ซ้อมทุกเย็น เล่น ๆ ไปเลยกลายเป็นทีมของโรงเรียนจริงๆ แต่ก็ไม่เคยเล่นชนะใครเลย

ครั้งหนึ่งไปเล่นกับโรงเรียนวัฒนาฯ ลูกไม่ค่อยมาหาเลย ดิฉันต้องวิ่งออกไปตั้งเกือบครึ่งสนาม ได้ลูกแล้วหันหาพรรคพวกใกล้ ๆ ไม่พบ สนามตรงนั้นว่าง ตัดสินใจ shoot ส่งเดชไปทั้งที่ไกล ๆ อย่างนั้นแหละ แต่ก็ฟลุคอย่างประหลาด ลูกวิ่งลอยลี้วไปเข้า

net ได้ ผู้คนเฮกันใหญ่ แต่ก็ได้ลูกนั้นเพียงลูกเดียว และแพ้เขา 2-1

มีเรื่องขันอีกแล้วเกี่ยวกับการเล่นกีฬาของดิฉัน คือ เมื่ออยู่ชั้น ม. 8 มีการแข่งแบดมินตันประเภทต่างๆ ในโรงเรียนเราเอง เขาให้จับฉลากว่าใครจะเล่นคู่กับใคร และแข่งกับใคร ดิฉันเล่นประเภท double จับฉลากได้คู่กับสงวน สุจริตกุล ตอนนั้นสงวนกำลังเป็น แชมป์เทนนิสสตรีของประเทศไทย เขาเล่นแบดมินตันเก่งด้วย เขากลัวดิฉันจะทำให้เขาเสียชื่อ จึงหอบเร็กเกตมาให้หัดซ้อมมือตั้ง 7-8 อัน สุดแล้วแต่จะถนัดมืออันไหน

ถึงตอนแข่ง เขาบอกดิฉันว่าถ้าไม่แน่ใจว่าจะตีตบลูกได้ ก็ให้ พยายามหลบๆ เขาจะวิ่งตีคนเดียวเกือบทั่วสนามและเกือบตลอดเวลา ผลคือเราชนะ สงวนไม่เสียชื่อ ดิฉันพลอยได้หน้าไปด้วย แต่ เพื่อนๆ ทั้งหลายพากันขัน

ทีมเนตบอลของโรงเรียนที่เป็นเพื่อนร่วมชั้นกันก็มี ท่านหญิงหนู นวลศรี ทองกร เบญจา และใครอีกจำไม่ได้แล้ว และมี นักเรียนชั้นอื่นมาร่วมทีมคือ สุธิ โปตระนันท์ อำไพ ณ ป้อมเพชร ฯลฯ

กิจวัตรของนักเรียน ม. 7-8 ไป-มา ประจำ

ตอนเรียน ม. 7-8 นี้ มีสิทธิพิเศษกว่าตอนอยู่ ม. 6 ก็คือ เวลา 10.00 น. จะมีการพักเรียน 15 นาที ซึ่งนักเรียนถือว่ามีความสุขที่สุด เพราะทุกคนจะวิ่งกรูกันไปที่ร้าน “ตาเป๊ะ” ไปรุ่มกันซื้อน้ำแข็งไสฝอยๆ ไร้ย้วยน้ำหวานสีเขียว-แดง และราดนมข้น

หรือนมระเหย ทับบนยอดอีกที มันช่างอร่อยอะไรปานนั้น กินซ้ำๆ ซากๆ ทุกวัน ไม่เห็นมีใครเบื่อ อย่างดีก็น้ำล้นจืดต้องใส่น้ำแข็งอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งถูกปากและชื่นใจเป็นที่สุด เดี่ยวนี้ 60-70 ปี ผ่านมาแล้ว เมื่อเราได้พบกันเมื่อไร และคุยกันถึงเรื่องนี้ ทุกคนก็ยังจำรสชาติของมันได้ดี

“ตาแป๊ะ” เป็นคนจีนแก่มากแล้ว ตัวผอม ผิขาว และใจดีมาก ได้รับอนุญาตให้ตั้งร้านเล็ก (นิตเคียว) ในมุมหนึ่งด้านหลังโรงเรียน นอกจากเรื่องน้ำแข็งแล้ว จะมีอะไรขายอีกบ้างจำไม่ได้ สงสารที่แกต้องงกๆ เงินๆ ทำน้ำแข็งฝอยให้นักเรียนไม่ค่อยจะทัน ตอน 10.00 น. เพราะทุกคนต้องรีบทำเวลา เสียแต่ “เร็วๆ” ไม่ขาดสายเลย นักเรียนราชนิพนทุกคนไม่มีใครลืมตาแป๊ะ แกรู้จักชื่อนักเรียนมากพอใช้ แต่เรียกชื่อผิดกันไม่เป็น แกบอกว่าขอเรียกว่า “คุณหยก” ก็แล้วกัน

หลังจากกินอาหารกลางวันแล้ว ยังมีเวลาเหลืออีกมาก คนที่ขยันก็เข้าไปนั่งทำงานในห้องเรียน บางคนชอบเล่นปิงปอง ซึ่งมีโต๊ะอยู่ไม่ไกลห้องเรียนนัก แต่หลายคนชอบนั่งบนม้านั่งที่ระเบียงหน้าห้องเรียน ฟังสุธีราเล่าเรื่องหนังฝรั่งที่เขาดูมาทุกๆ สัปดาห์ เจ้าคุณปริชาณุศาสน์ คุณพ่อของเธอเป็นผู้บังคับการของคณะหนึ่งในโรงเรียนวชิราวุธ มีการจัดฉายหนังให้นักเรียนดูทุกอาทิตย์ สุธีราก็เลยพลอยได้ดูไปด้วย ประกอบด้วยตัวเธอมีหัวทางภาษาอยู่แล้ว และกิริยาท่าทางก็แคล่วคล่องว่องไว จึงเล่าเรื่องได้สนุกมากจริงๆ เธอทำท่าทางของพระเอก นางเอก ผู้ร้าย พ่อ-แม่ อะไรได้ทั้งนั้น เดี่ยวลูกไปนั่งตรงโน้นเป็นตัวโน้น เดี่ยวลูกมาเป็นตัวนี้ พูดภาษา

อังกฤษตามหนังสือด้วย ช่างเก่งแท้ๆ วันไหนเล่าละเอียดมาก เวลาไม่พอ ยังไม่จบเรื่อง ก็มาต่ออีกวันหนึ่ง วันไหนหมดเรื่องหนังสือแล้วเธอก็คุยเล่าเรื่องต่างๆ ความรู้รอบตัวก็มากด้วย

ตอนบ้ายโรงเรียนเลิกแล้ว จะไปร้านตาแป๊ะอีกก็ได้ มีบางคนทำทีว่าจะไป แต่ที่แท้แอบไปปริมรั้ว ซื้อลูกชิ้นเนื้ออ้ว สิ่งนี้โรงเรียนไม่ได้อนุญาต นับว่าผิด ที่จริงคนที่ทำนั้นไม่ได้หิวโหยอะไร เพียงแต่เล่นสนุก และคิดจะอวดเพื่อนว่าตัวเก่ง ครูจับไม่ได้ รู้สึกโก้ดีเท่านั้น ดิฉันเป็นคนกลัวผิด ไม่เคยแอบซื้อเลย จะกินก็ตอนที่ครูอนุญาตให้หอบเข้ามาในโรงเรียนเท่านั้น

ตอนเย็นนี้ตามปกติเราซ้อมกีฬากัน ซ้อมแบดมินตันบ้าง เน็ตบอลบ้าง ยิ่งตอนหลังเพิ่งได้เป็นทีมเน็ตบอลของโรงเรียนแล้ว ถูกบังคับให้ซ้อมทุกวันไม่ขาดเลย ซ้อมไปจนถึงเวลาอาบน้ำกินข้าว ส่วนพวกนักเรียนไป-มา จะซ้อมต่อไปจนมีคนมารับกลับบ้านเสมอ

ทางด้านนักเรียนประจํา นั้น ไม่มีเรื่องซุกซนมากเท่ากับตอนอยู่โรงเรียนล่าง แต่ก็หาเรื่องซนจนได้ ตอนกลางคืนที่เดือนหงายเมื่อครูเวรตรวจนักเรียนให้เข้านอนเรียบร้อย และกลับไปแล้วพวกเราก็หอบเสื้อ หมอน ปีนหน้าต่างห้องนอนลงไปที่กันสาด และเดินไปที่หลังคาของห้องประชุม เพราะอากาศนี้ชื้นเดียว หลังคาเตี้ยและลาดดี เอาเสื้อปูนอนเล่นบนหลังคา คุยกันบ้าง ร้องเพลงค่อยๆ บ้าง กินหนึ่งแซกยามเห็นเข้า ไม่ไปฟ้องครู คงสงสัยว่าเราจะถูกทำโทษ แต่มาเตือนเราว่า ถ้ามีคนเห็น คิดว่าเราเป็นขโมย ใช้ปืนยิงเรา จะว่าอย่างไร ? เราก็ไม่ยกว่าอย่างไร ปีนต่อไปตามเคย ทำไม่รู้ไม่ชี้

วันอาทิตย์มีเวลาว่างมาก แต่ไม่ค่อยมีเรื่องจะชน เพราะบริเวณโรงเรียนไม่กว้างนัก และไม่มีตึกหลายหลังกำบังกันมากเท่าที่โรงเรียนล่าง ทำอะไรก็จะมีคนเห็น แต่เราก็แอบป็นต้นมะม่วง ต้นสาเกข้างบ้านเหม่ม ครึ่งหนึ่งกิ่งสาเกกิ่งใหญ่หักลงมา ตรงที่หักเห็นเป็นสีขาวเว่อ ใครเดินผ่านไป-มา จะสังเกตเห็นได้ เราจึงไปควักดินมาขยำนํ้าให้เป็นโคลนทาปิดรอยขาวนั้นเสีย ให้ดูเป็นสีดำๆ เหมือนเปลือกกิ่งไม้ตัวเอง

อีกครั้งหนึ่งเราแอบไปหาตุ๊ก (cook) ของเหม่ม ขอให้เขาช่วยซื้อไก่มาอบให้เรากิน ตุ๊กคนนี้เป็นคนจีน แทนที่จะไปซื้อไก่ที่เขาทำเสร็จแล้วที่ขายในตลาดธรรมดามา กลับไปซื้อไก่เป็นๆ มีหน้าซำหิ้วมาให้เราดูก่อนเสียอีก ทำทางเขาภูมิใจในไก่ตัวนั้นมาก ดิฉันเห็นไก่ดิ้น ตีปีกพับๆ แล้วयर้องให้ พอตุ๊กเอาไก่อบมาให้ กลิ่นหอมสืเหลืองน่ากิน เพื่อนๆ พอใจ กินกันเป็นที่เอร็ดอร่อย แต่ดิฉันบอกว่าขอสละส่วนของดิฉัน เพราะกินไม่ลงจริงๆ มองเห็นแต่ภาพไก่ตีปีกพับๆ อยู่รำไป โดยเฉพาะตอนนั้นนาย (คุณแม่ของดิฉัน) ท้องแก่ ดิฉันกลัวว่าบาปกรรมจะไปกระทบกระเทือนนาย ให้ได้รับอันตราย ใครจะเข้ารีบเร้าอย่างไร ดิฉันก็ไม่ยอมกินอยู่นั่นเอง

ตอนที่ 6 (2476-2478)
16 ½ ปี-18 ½ ปี เรียนอักษรศาสตร์ ปี 1-2
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชีวิตในมหาวิทยาลัย

เมื่อเรียนจบ ม. 8 ในปลายปี 2475 แล้ว ดิฉันก็ตามเพื่อนๆ ไปสมัครเข้าเรียนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยไม่ได้ปรึกษาหรือขออนุญาตคุณพ่อและนายเลย ในใบสมัครได้ขอให้คุณพ่อของเพื่อน ดาวเรือง กระวีสนั่นนท์ เป็นผู้ปกครองและผู้รับรองให้ สกุล ดาวเรือง และเจริญ เข้าเรียนแผนกวิทยาศาสตร์ ส่วนมาลีและดิฉัน เข้าเรียนแผนกอักษรศาสตร์ การสอบเข้า (Entrance) ในสมัยนั้นไม่เห็นต้องเรียนกวดวิชาพิเศษเช่นสมัยนี้เลย

ตอนประกาศผลสอบดิฉันไม่กล้าไปดูเอง เพราะกลัวจะสอบไม่ติด ได้วานให้คนอื่นไปดู พอทราบว่าสอบติดแล้ว จึงไปดูให้แน่ด้วยตนเอง

สมัยนั้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีตึกเรียนเพียง 2-3 ตึกเท่านั้น ตึกแรกคือตึกอักษรศาสตร์ ซึ่งใหญ่โตและสวยงามมาก ตั้งอยู่ใกล้ทางเข้าด้านถนนสนามม้า (อังรีดูนังต์) ตึกนี้เป็นที่เรียนของแผนกอักษรศาสตร์และรัฐศาสตร์ในชั้นบน ส่วนชั้นล่างเป็นของคณะวิศวกรรมศาสตร์ ตึกวิทยาศาสตร์สีขาว ขนาดเล็กกว่าอักษรศาสตร์มาก ตั้งอยู่ใกล้ทางเข้าด้านถนนพญาไท ตึกสโมสรเพิ่งสร้างขึ้นทีหลัง และยังไม่มีสระน้ำใหญ่อย่างเดี๋ยวนี้ ตอนนั้น ม.จ. รัชฎาภิเศก โสณกุล ทรงเป็นอธิการบดี

คณาจารย์ของแผนกอักษรศาสตร์เท่าที่ทำได้มีดังนี้

1. ภาษาไทย: พระวรเวทย์พิศิฐ พระยาอุปทิศศิลปสาร พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร (กรมหมื่นนราธิปฯ)

2. ภาษาอังกฤษ: Mr. Braine-Hartnell, Mr. & Mrs. McGahan, Mr. Davies, Mr. Norwood หลวงศรีปรีชาธรรมปาฐก

3. ภาษาฝรั่งเศส: M. Nicholas, Miss Wood, ม.ล. มานิจ ชุมสาย

4. ประวัติศาสตร์: หลวงวิจิตรวาทการ พระราชธรรมนิเทศ หลวงประโมทย์จรรยาวิภาช

แผนกอักษรศาสตร์ ยังแบ่งเป็น 2 สาย คือ สายภาษาและสายคำนวณ เราเรียนภาษาไทยและภาษาอังกฤษร่วมกัน แต่แยกกันตอนเรียนฝรั่งเศส-คำนวณ ส่วนประวัติศาสตร์นั้นเราเรียนร่วมกับคณะรัฐศาสตร์ด้วย

ปี 2476 นั้น คณะรัฐศาสตร์มีนักเรียนปี 1 และ ปี 2 ซึ่งรวมแล้วกว่า 100 คน มากกว่านักเรียนอักษรศาสตร์ ส่วนอักษรฯ ปี 1 และปี 2 จำนวนเรียนชั้นละเกือบเท่าๆ กัน เดิมอักษรฯ มีเพียงอนุปริญา แต่ตอนหลังเปิดชั้นปริญาขึ้น จึงมีนักเรียนที่จบไปแล้วกลับมาเรียนปี 3 ต่อ ส่วนข้างรัฐศาสตร์นั้น ปี 2477 เขาจะไปรวมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พวกอักษรศาสตร์ก็เลยครองชั้นบนตึกใหญ่นี้ตามลำพัง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นคณะใหม่ และดูเหมือนจะอยู่ในอาณัติของคณะวิศวกรรมฯ นั้น ได้เปิดรับนิสิตหญิงในปี 2476 นี่เป็นรุ่นแรก

นักเรียนอักษรศาสตร์หญิงปี 2476 มีดังนี้

1. ม.ล. บุญเหลือ กุญชร (เทพยสุวรรณ)
2. โฉมฉาย เสมรบุนย์ (สวัสดิวัฒน์)
3. เสวต จิ่งเจริญ
4. ยิ่งพันธุ์ สาครบุต (มุนิกานนท์)
5. ละเมียด ลิ้มอักษร
6. กระจ่างศรี หงสเวส (รักตะกนิษฐ)
7. ประวิง (กาญจน์ย์) สุวรรณทัต (วินิจัยกุล)
8. เมี้ยน (เสาวนีย์) โชติกะมะนีย์ (แจ่มมณี)
9. มณฑนา สวัสดิชูโต (นวรรตน์ฯ)
10. อารี ทองพิพัฒน์ (มีสุวรรณ)
11. มาลี อติแพทย์
12. ฉลบทลัษย์ มหานีรานนท์ (พलगกูร)

เพื่อนร่วมชั้นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(ฉลบทลัษย์ยืนแถวหลัง ตรงกลาง)

หลายสิบปีหลังเรียนจบ ม.ล. ปิ่น มาลากุล (คนกลางแถวหน้า)
พาคณะศิษย์เก่าไปทัศนจารชะอำ (ฉลบชลัยย์ไพล่หน้าหลัง ม.ล. ปิ่น)

นักเรียนชายหลายคนตกลมาจกชั้นปี 2475 จำชื่อไมไคร่ได้
แต่รวมแล้วเท่าที่จำได้คือ

1. ม.ล. จิตรสาร ชุมสาย
2. ประดิษฐ์ พานิชการ
3. กมล เกาพิจิตร
4. ปถม ชาลยสรรรค์
5. ประยูร วทานยกุล
6. เจ็บ พฤกษพิทักษ์
7. ม.จ. บุญโศลกเกษม เกษมศรี
8. แนม บุญยสิทธิ

9. โชคชัย (พราก) ส่งเจริญ
10. ไพบุลย์ รัตนมังคละ
11. ไพโรจน์ อุนหาชาติ
12. อนุสวัสดี สุมน
13. ประสงค์ ไชยพรรค
14. ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร
15. ลิป เทวะประทีป
16. สุวรรณ ดิษยมณฑล

ม.ล. บุญเหลือ และคุณปถม (เดิมใช้ชื่อ ทอม จอห์นสัน) เรียนภาษาอังกฤษสูงมากมาก่อนแล้ว ครูเห็นว่าไม่น่าเสียเวลานั่งเรียนกับพวกเรา ก็เลยเอาตัวออกไปสอนพิเศษให้ ครูสมัยก่อนมักจะเป็นเช่นนี้ สอนพิเศษให้โดยไม่คิดค่าสอนเลย

เราเรียนภาษาไทยกับพระองค์วรรณฯ ได้ไม่นานเท่าไร วันหนึ่งมีรถถังและรถทหารเข้ามาในเขตมหาวิทยาลัย เราตกใจคิดว่าเขาจะมาจับใคร ที่แท้เขามาเชิญพระองค์วรรณฯ ไปร่วมรัฐบาล (ตอนนั้นเพิ่งเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่) ม.ล. ปิ่น มาลากุล ได้มาสอนแทนพระองค์วรรณฯ ระยะเวลาหนึ่ง

เพื่อนนักเรียนชายในแผนกอักษรศาสตร์

นักเรียนชายส่วนมากเรียนด้านคำนวณ ทางด้านภาษามีไม่กี่คน ผู้ที่สนิทสนมกับเรามี ม.ล. จิตรสาร ชุมสาย และประดิษฐ์พานิชกร ซึ่งมาจากโรงเรียนสวนกุหลาบทั้งคู่ คุณจิตรสารชอบมาสืบสาวราวเรื่องของพวกผู้หญิง และดูเหมือนจะคอยแข่งขัน

ในเรื่องการเรียน มาลิกับดิฉันเกรงว่าเราจะไม่ได้คะแนนดี จะทำให้เสียชื่อโรงเรียนราชินี จึงบอกเขาว่าคนที่สอบได้ที่ 1-7 เขาไม่มาเรียนต่อ เพราะสมัยนั้นไม่นิยมให้ลูกสาวเรียนปนกับผู้ชาย ส่วนมาลิกับดิฉันได้ที่รองลงไป

ครั้นแล้ววันหนึ่ง คุณจิตรสารเอาหนังสือ ราชินีบำรุง ฉบับปลายปี 2475 มาให้ดิฉันดู เขาบอกให้อ่านแผ่นหลังๆ ในนั้นมีบอกผลการสอบของ ม. 8 รุ่น 2475 (รุ่นดิฉัน) และมีบอกว่าดิฉันสอบได้ที่ 1 ดิฉันดูแล้วก็ตีหน้าตาเฉย ทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ในการที่เขาจับโกหกของเราได้

ส่วนคุณประคิษฐ์นั้นไม่เอาเรื่องกับใคร เรียนบ้างเล่นบ้างไปวันๆ มีเรื่องจำขึ้นคือ วันหนึ่งเพื่อนคนหนึ่งชื่อ จินดา พรหมกลีกร ซึ่งอยู่ชั้นสูงกว่าเรา และเป็นบรรณาธิการ น.ส.พ. จุฬาฯ ถึงแก่กรรม พออาจารย์ M. Nicholas เข้ามาในห้อง เพื่อสอนภาษาฝรั่งเศส ประคิษฐ์ออกไปบอกท่านถึงข่าวร้ายนี้ เขาทำท่าเซื่องซึม อาจารย์บอกว่าถ้าเช่นนั้นจะดสอนชั่วโมงนั้น เพื่อระลึกถึงคุณจินดา และเพื่อเราจะได้มีเวลาติดต่อสอบถามเรื่องงานศพด้วย พูดแล้วท่านก็เก็บข้าวของเดินออกจากห้องไป ฝ่ายคุณประคิษฐ์ซึ่งเป็นผู้รักภาษาฝรั่งเศสแท้ๆ กลับดีใจ กระโดดขึ้นไปยืนบนโต๊ะเรียน ชูมือชูไม้ร้องไชโยฯ ไม่ต้องเรียน ทีนี้อาจารย์ Nicholas เกิดลืมนอะไรไม่ทราบ กลับเข้ามาในห้อง พอเห็นเช่นนั้น ท่านโกรธมาก หน้าแดงบอกว่า “นี่นะหรือเพื่อนตาย?” แล้วเดินออกจากห้องไปอย่างรวดเร็ว

การเรียนรู้อักษรศาสตร์

1. ภาษาไทย แขนงหลักภาษาเราเรียนร่วมกับคณะรัฐศาสตร์ ด้วย ในปี 2476 นั้น คณะรัฐศาสตร์ ปี 1 มีที่จำได้มีคุณชำนาญ ยุวบูรณ์ คุณศักดิ์ ไทยวัฒน์ คุณสนิท วิไลจิตต์ คุณอรรถ วิสูตร-โยธาภิบาล ฯลฯ ส่วน ม.จ. ทองคำเปลว ทองใหญ่ คุณพ่วง สุวรรณรัฐ คุณจรูญพันธุ์ อิศรางกูรฯ คุณสุนัย ราชภัณฑารักษ์ คุณนิพนธ์ วิไลรัตน์ ฯลฯ อยู่ปี 2

เราเรียนกับพวกปี 1 แต่ก็สนิทสนมกับพวกปี 2 เท่าๆ กัน พอขึ้นปี 2477 ทางกรรณการยุบคณะรัฐศาสตร์ไปรวมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หมดทั้งปี 1-2 เราก็เลยเรียนตามลำพัง ยังจำได้ตอนที่พระองค์วรรณฯ เรียกชื่อนักเรียนแต่ละคนจากบัญชีรายชื่อนั้น วันหนึ่งท่านเรียก “ล่อ สิริสว” ปรากฏว่าเจ้าของชื่อขาดไปไม่มาเรียน ท่านรับสั่งว่า “ไม่รู้ว่าจะไปสำรวจอยู่ที่ไหน”

ทางด้านวรรณคดีนั้น เราเรียนกับคุณพระวรเวทย์ฯ เป็นส่วนมาก และกับเจ้าคุณอุปทิศฯ เป็นส่วนน้อย ทั้งๆ ที่รักภาษาไทย แต่ดิฉันก็ขี้เกียจจนได้ ไม่ค่อยตั้งใจเรียน ไม่ได้จด note เลย แต่ไม่ทราบเป็นอย่างไร ต่อให้คนขยันเรียน ขยันจด note ก็ไม่ปรากฏว่าคะแนนในการสอบจะได้ดีไปกว่า C เลย สำหรับดิฉันนั้น แม้จะไม่เคยได้คะแนน A B เหมือนคนอื่น ๆ เขา ไม่ว่าในวิชาอะไร แต่ต้องขอบอกว่าการเรียนสม่ำเสมอมาก คือได้ C เท่ากันหมดทุกวิชา

การได้ C ในภาษานั้นเรียกว่า ใช้ได้แล้ว เพราะดิฉันมีเคล็ดลับในการเดาข้อสอบ คือก่อนวันสอบจริงสัก 2 วัน รอให้แน่ใจว่าอาจารย์ออกข้อสอบเสร็จแล้ว ดิฉันจะชวนเพื่อน 1-2 คน

ถือหนังสือภาษาไทยต่างๆ เข้าไปหาคุณพระวรเวทย์ฯ ในห้องทำงานของท่าน ทำที่เป็นสงสัยข้อความในหนังสือนั้นๆ บางตอนขอให้ท่านอธิบาย สังเกตว่าข้อไหนที่ท่านอธิบายไปเร็วๆ ไม่ย่ำ เราก็จะจดข้อนั้นทิ้ง ในทางตรงกันข้าม บางข้อที่เราไม่ได้ถามด้วยซ้ำ ท่านกลับมาถามเรา และอธิบายให้เราฟังอย่างละเอียด เรารีบ note ไว้ทันที กวณเวลาท่านประมาณ 2 ชั่วโมง เราก็ได้ทั้งหมดที่ต้องการแล้ว พอออกมานอกห้อง ดิฉันรีบเอา note เหล่านั้นมาเรียบเรียง เพราะเกรงว่าจะลืมหรือขาดไป ดิฉันเขียนคำถาม 12 ข้อ และเขียนคำตอบไว้อย่างละเอียดหลายหน้ากระดาษฟูลสเก๊ป และพวกเราก็เอามาท่องจำกัน บางทีพวกผู้ชายฝ่ายคำนวณยังแอบมาลอก note ของเราไปเลย ผลปรากฏว่าทายข้อสอบถูกถึง 8-9 ข้อ แต่กระนั้นคะแนนก็คงเป็น C ตามเคย

2. ภาษาฝรั่งเศส M. Nicholas สอนแบบทั่วไป ส่วน Miss Wood มาช่วยสอนด้านวรรณคดี มีอยู่ตอนหนึ่งที่ ม.ล. มานิจ ชุมสาย กลับจากต่างประเทศหยกๆ ก็มาช่วยสอนด้วย ที่แรกท่านสอนขั้นสูงมาก พวกเราไม่เข้าใจเลย จึงเรียนท่านว่า พวกเราเพิ่งเรียนภาษาฝรั่งเศสได้ไม่กี่ปี ไม่เหมือนภาษาอังกฤษซึ่งเรียนตั้งแต่มัธยมต้น ขอให้ท่านสอนเราแบบง่ายๆ ที่นี้ท่านเลยเอาเสียตั้งแต่ต้นทีเดียว เพียงแต่ไม่เริ่มด้วย A B C เท่านั้น เวลาสอนท่านก็ถามเพียงว่า สิ่งนี้ อันนั้น ภาษาฝรั่งเศสว่าอะไร แบบที่เราสอบตอนอยู่ ม. 7 เราก็สบายไปเลย

ม.ล. มานิจ เอง ท่านยังไม่ค่อยคุ้นกับศัพท์ไทยบางประเภท ศัพท์ฝรั่งเศสบางคำท่านแปลเป็นไทย แล้วยังกลัวว่านักเรียนจะ

ไม่เข้าใจ ก็เขียนรูปประกอบด้วย ครั้งหนึ่งท่านพูดว่า “ผู้หญิงคนนี้ไว้ผมมวย” แล้วท่านก็เขียนรูป ซึ่งที่แท้คือ “ผมเปีย”

เรื่องเรียนภาษาฝรั่งเศสนี่ ดิฉันก็ไม่มี note ตามเคย ได้แต่ขอลอกจาก ม.ล. บุญเหลือ ครั้งหนึ่งใกล้จะถึงวันสอบแล้ว ดิฉันรีบเอา note ของพี่เหลือไปท่อง แต่มีศัพท์อยู่คำหนึ่ง ซึ่งดิฉันไม่รู้ว่าเป็นตัว s หรือ r ก็ไม่ชัด เลยตั้งใจจะเอาไปถาม แต่ลืมไป พอเข้าห้องสอบนึกขึ้นได้ และข้อสอบก็ออกตรงนั้นเสียด้วย ดิฉันเขียนไปตามที่ท่องมา พอถึงตัวนั้นก็เกล้งเขียนขยุกขยิกแบบพี่เหลือ หวังว่ากรรมการเขาจะอ่านเอาเองได้ ออกมานอกห้อง เล่าให้พี่เหลือฟัง พี่เหลือบอกว่า “ร้ายจริงเด็กคนนี้ คอยดูตอนคะแนนออกมาซิ จะเป็นอย่างไร” ตอนนั้นเป็นการสอบประจำเทอม คะแนนออกมาเร็ว ดิฉันได้คะแนนดีจริงๆ ด้วย พี่เหลือหัวเราะใหญ่เลย แล้วบอกว่า “พี่จะกลุ้มใจตาย!”

3. ประวัติศาสตร์ คุณพระราชธรรมนิเทศ สอนประวัติศาสตร์ไทย สอนแบบเรียบๆ ไม่มีอะไรน่าตื่นเต้นน่าทึ่ง แต่ก็ไม่น่าเบื่อ

คุณหลวงประโมทย์ฯ สอนประวัติศาสตร์ ต้องอธิบายโดยใช้เขียนรูปประกอบตลอดเวลา ดิฉันชอบวาดรูป เขียนแผนที่อยู่แล้ว จึงชอบมาก ได้ย่อ scale ของแผนที่ทุกทวีป และเกือบทุกประเทศในยุโรป และเอเชียไว้ให้พอดีกับหน้ากระดาษฟูลสเก๊ป แล้วหัดเขียนจนชำนาญ รวดเร็ว เวลาตอบก็ใช้แผนที่ประกอบโดยใช้ดินสอสีต่างๆ ช่วยด้วย เพื่อกรรมการจะได้อ่าน-ดูเข้าใจง่าย โดยไม่ต้องเขียนอธิบายให้มากนัก ดิฉันได้คะแนนดีเสมอในวิชานี้

คุณหลวงวิจิตรวาทการ สอนประวัติศาสตร์สากล แต่ท่านไม่ค่อยจะมาสอนเลย เฉพาะตอนก่อนสอบ 2-3 สัปดาห์เท่านั้น ที่ท่านมารีบๆ สอน และอธิบายตอนสำคัญๆ ของหนังสือ ดิฉันรีบ note ทุกอย่างโดยเร็วและครบถ้วน แล้วก็ทำแบบภาษาไทยคือเขียนคำถาม-คำตอบ เอาไว้ท่องจำกับทุกคนในกลุ่มพวกเรา และก็ไม่มีผิดหวังตามเคย อาจารย์ท่านกล่าวว่าศิษย์ของท่านจะสอบตกเพราะท่านไม่ค่อยได้มาสอน ก็เลยมา “พ่นๆ” เป็นการเยี่ยมข้อสอบให้เราคลายๆ นั่นเอง

4. ภาษาอังกฤษ เป็นวิชาที่ถือว่าสำคัญที่สุดของแผนกอักษรศาสตร์ ดูเหมือนคะแนนรวมจะมากกว่าวิชาอื่นตั้ง 2 เท่า และอาจารย์ผู้สอนก็ล้วนแต่เป็นชาวอังกฤษทั้งชาย-หญิงหลายคนทีเดียว จำได้ว่ามีแต่ครูสอนแปลเท่านั้นที่เป็นคนไทย และสอนปี 3 ได้แก่ คุณหลวงศรีปรีชาธรรมปาฐก และพระยาศรีบัญชาฯ

ดิฉันก็เช่นเคย ทั้งๆ ที่รู้ตัวว่าอ่อนภาษาอังกฤษอยู่แล้ว แต่ก็ยังไม่เจียมตัว ไม่ค่อยตั้งใจเรียน ฉะนั้น เวลาครูถามจึงตอบไม่ใคร่ได้ หรือตอบอย่างไม่มีมั่นใจ ใครๆ ก็รู้ว่าดิฉันเสียงดังมาก แต่พอเวลาตอบภาษาอังกฤษ เสียงไม่ค่อยออกจากปากเลย เพื่อนๆ คงจะจำได้ ครั้งหนึ่ง Mr. Braine-Hartnell เอียงหูเข้ามาใกล้หน้าของดิฉัน แล้วเอาสอกวัดให้ดูว่าห่างกันแค่สองนิ้วยังไม่ได้ยินเลย

มีวิชาหนึ่งคือ Phonetics เป็นวิชาใหม่ที่เราไม่เคยเรียนมาจาก ม. 8 ครูให้เขียนข้อความที่กำหนดให้แต่ละคนไม่ซ้ำกัน เป็นตัว Phonetics เป็นการบ้าน ดิฉันเขียนไม่ค่อยได้และขี้เกียจด้วย วานเพื่อนคนโน้นคนนี้เขียนให้ทุกวัน เพราะครูจำลายมือไม่ได้

เนื่องจากรูปตัว Phonetics ไม่เหมือนรูปอักษรธรรมดา หากินอยู่
เช่นนั้นตลอดปี

ครั้นพอถึงตอนสอบปลายปี เขาแจกกระดาษที่พิมพ์เป็นตัว
Phonetics ให้คนละแผ่น ใจความไม่เหมือนกันเลย เขาให้เวลา
เตรียมตัวอ่านจริงตั้งเกือบครึ่งชั่วโมง ดิฉันใจหายวาบไปหมด คิด
ว่าแย่แน่ๆ ละคราวนี้ แต่ตั้งใจจ้องดู 3-4 คำแรก ซึ่งพอจะเดาๆ
ได้ เป็นคำแรกๆ ของโคลง Daffodils ของ Wordsworth ซึ่งดิฉัน
เคยท่องได้แม่นยำตอนอยู่ ม. 8 ราชินี ลองดูๆ ต่ไปอีกจนจบก็
แน่ใจ ดิฉันงงไปหมด ทั้งดีใจและประหลาดใจ ไม่คิดว่าเหตุการณ์
เช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ ดิฉันรอดตายแท้ๆ

ดิฉันลองขอแผ่นของเพื่อน ๆ มาดู ก็ปรากฏว่าเป็นโคลงที่
ดิฉันท่องได้แทบทั้งนั้น To Daffodils ของ Robert Herrick,
Sweet & Low ของ Tennyson ส่วนของ Shakespeare ก็มี Under
the Greenwood Tree, Blow, Blow Thou Winter Wind ฯลฯ
พอครูให้ลุกขึ้นอ่านสอบจริงๆ ดิฉันทำเป็นจ้องเขม็ง และอ่านซ้ำๆ
แต่ก็อ่านได้โดยไม่ผิดเลย เขาไม่ได้ให้อ่านจนจบหรอก ครึ่งเดียวก็
พอแล้ว ใครจะคิดบ้างว่าต่อให้หลับตา ดิฉันก็อ่านได้จนจบ

ตอนนั้นดิฉันคิดถึงคุณครูสำนวน อมาตยกุล ครูประจำชั้น
ม. 7 โรงเรียนราชินี ผู้สอนให้ท่องโคลงเหล่านี้มาก เดียวนี้ดิฉันก็ยัง
จำได้ดีแทบทุกโคลง เมื่อดิฉันสอน ม. 6 ได้ให้นักเรียนของดิฉัน
ท่องโคลงเหล่านี้ทั้งหมดด้วย เพื่อจะมีประโยชน์แก่เขาบ้างใน
ภายหน้า

หนังสืออ่านนอกเวลา

ดิฉันไม่ค่อยอยากเล่าเรื่องนี้สัก เกรงว่าจะเป็นตัวอย่างไม่ดีแก่เด็ก ๆ ที่จะได้อ่าน แต่ในเมื่อได้เล่าถึงความไม่เอาไหนของดิฉันมามากแล้ว ก็จะไม่เสียใจให้หมดไปเลย ขออย่าให้ใครได้เอาเยี่ยงเอาอย่างก็แล้วกัน

ตอนนั้นนักเรียนอักษรศาสตร์ ปี 1-2 จะต้องอ่านหนังสือนอกเวลา (อ่านเอง ไม่ได้สอนในชั้น) ซึ่งเขากำหนดให้เทอมละ 3 เล่ม ปีหนึ่งมี 3 เทอม ก็เป็น 9 เล่ม แต่ดิฉันไม่เคยอ่านเองเลย ไม่ได้ซื้อหนังสือเลยด้วยซ้ำ ดิฉันขอให้เพื่อนคนหนึ่งเล่าเรื่องหนังสือเล่มหนึ่งให้ฟัง เสร็จแล้วขอให้เพื่อนอีกคนหนึ่งเล่าซ้ำ ถ้ามีอะไรขาดไปหรือเกินมา ดิฉันจะซักไซ้ทั้งสองคนว่ามันเป็นอย่างนั้นแน่ หลังจากนั้น ดิฉันก็ขอเล่าให้เขาฟังบ้าง ขอให้เขาช่วยทักท้วงถ้าผิดพลาดหรือขาดตกไป ทำอย่างนี้ทั้ง 3 เล่ม

เมื่อข้อสอบออกมา ดิฉันตอบได้สบายทุกข้อ คะแนนจะลดลงไปที่ตอนที่ภาษาและศัพท์แสงที่เขียนเอาเองนั้น ไม่ใช่ว่าในหนังสืออย่างไรก็ตาม ท่านจะเชื่อไหมว่า ในการสอบครั้งหนึ่ง ดิฉันได้คะแนนดีกว่าคนที่เล่าเรื่องให้ดิฉันฟังด้วยซ้ำ แต่เพื่อนคนนั้นใจกว้าง เขาไม่ว่าอะไรเลย กลับหัวเราะเสียอีก มีแต่พี่เหลือ (ม.ล. บุญเหลือ) เท่านั้น ที่พูดว่า “เด็กคนนี้ร้ายจริงๆ!”

วันหนึ่งดูเหมือนจะเป็นเทอมปลายแล้ว ดิฉันเกิดครีမ်ใจขึ้นมา ขอยืมหนังสือเพื่อนสักหนึ่งเล่ม เขาส่ง *Three men in a boat* ให้ แล้วบอกว่าเล่มนั้นง่ายดี ดิฉันพลิกดูไปเร็วๆ จนหมดเล่ม กินเวลานานพอใช้ แต่ไม่เห็นรู้เรื่องอะไร รุ่งขึ้นขอเอามาค่อยๆ อ่านอีกที

อ่านไปช้าๆ ชักรูเรื่องบ้าง เลยมีกำลังใจ ขอยืมเขาเอาไปอ่านที่บ้าน คราวนี้อ่านไปหัวเราะไปอยู่คนเดียว

เสร็จแล้วนั่งสังเกตตนเอง และเสียใจว่าไม่นำเอาเปรียบเพื่อน อย่างที่แล้วมาเลย ถ้าพยายามสักหน่อยก็คงจะอ่านรู้เรื่องเองได้ นี่ไม่เคยคิดที่จะใช้ความพยายามแม้แต่น้อย เมื่อมาคิดได้มันก็สาย ไปมาก เพราะถึงตอนสอบหนังสือนอกเวลาของภาคปลายพอดี ก็เป็นอันว่าดิฉันไม่ต้องกวนเพื่อนเรื่อง *Three men in a boat* เพียงเรื่องเดียว อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีความภูมิใจอยู่บ้าง Better late than never จริงไหม?

ประมาณ พ.ศ. 2484 เมื่อเราตั้งโรงเรียนสอนพิเศษ ม. 7-8 ตอนเย็นขึ้น มีนิสิตอักษรศาสตร์ จุฬาฯ 3 คน มาขอให้ดิฉันสอนหนังสือนอกเวลา ดิฉันจะไม่รับสอน แต่สามีของดิฉันพูดว่า “อย่าโง่ไปหน่อยเลย ได้อ่านหนังสือหลายเล่มโดยไม่ต้องเสียเงินซื้อแล้วยังจะได้ค่าสอนอีก!” ก็เลยตกลง ดิฉันนึกถึงตัวเองครึ่งกระโถน แต่ไม่กล้าเล่าให้ใครฟัง

ประวัติวรรณคดีอังกฤษ

หนังสือ *History of English Literature* นั้นหนาเบ้อเรอ เล่มใหญ่เหลือกำลังจริงๆ เพียงแต่เห็นก็ท้อใจแล้ว และดิฉันก็ไม่ได้ซื้อตามเคย เวลาอาจารย์สอนในชั้นก็ไม่ใคร่จะตั้งใจฟังเสียอีก อาจารย์ (ฝรั่ง) คงจะสังเกตว่าดิฉันไม่ค่อยได้ note ตามที่ท่านสอน และคงจะหมั่นไล่และเกลียดหน้าดิฉันเต็มที จึงบอกว่า การสอบวิชานี้ในเทอมนั้น จะให้คะแนนสมุด note ด้วย แล้วกำหนดวัน-เวลา

ส่งสมุด note ก่อนวันสอบจริง

ดิฉันตกใจมาก เพราะตอนนั้นจวนตัวจริงๆ จะขอยืมหนังสือหรือสมุด note ของใครก็ไม่กล้า เกรงใจ เพราะทุกคนจะต้องเก็บไว้ดูของตัวเอง จึงเพียงแต่ขอจดว่าเขาเรียนเรื่องนักประพันธ์คนไหนไปบ้างแล้ว เริ่มต้นแต่ Chaucer เลย Milton, Shakespeare เรื่อยไปจนถึง Shelley, Keats เป็นต้น

แล้วก็โดยไม่รอให้เสียเวลา ดิฉันรีบเข้าไปในห้องสมุด คว่ำ Encyclopaedia ออกมาลอก-ย่อประวัติของคนนั้นๆ ลอก-ซักรวบรวมเป็นตอนๆ ของผลงานที่มีชื่อที่สุดของเขาด้วย เพราะเคยได้ยืมมาบ้างแล้ว พยายามเขียนอย่างดีและเรียบร้อย ทำอยู่ 2-3 วันก็เสร็จทันเวลาส่งพร้อมของคนอื่นๆ ไม่ทราบเหมือนกันว่าอาจารย์ดูแล้วคิดอย่างไร อย่างน้อยท่านก็คงเดือดดาลมากที่เอาผิดกับดิฉันไม่ได้ เพราะ note ของดิฉันครบถ้วน ไม่ขาดตกบกพร่อง ถึงแม้ว่าจะไม่เหมือนของเพื่อนๆ (ตามที่ท่านสอน) นัก อย่างไรก็ตามก็ดี หลังจากนั้นดิฉันรู้ตัวและเริ่มหันมาตั้งใจเรียนวิชานี้มากกว่าแต่ก่อน

อันที่จริงถึงแม้ว่าดิฉันจะอ่อนภาษาอังกฤษ แต่ดิฉันเป็นคนชอบโคลง-กลอน เมื่อเข้าใจและชอบโคลงบทใดแล้ว ก็จะท่องจำได้ในเวลาไม่นานนัก

กิจวัตรประจำวัน

เครื่องแต่งกาย สมัยนั้นนิสิตหญิงยังไม่มีเครื่องแบบ พวกเราปรึกษากันเองว่าควรจะต้องทำให้เรียบร้อย เพราะเรียนปะปนกับนักเรียนชาย ตกลงกันให้นุ่งผ้าซิ่นไหมไทยสีดำ ซึ่งมีเชิงสีต่างๆ

ตามวัน (วันจันทร์สี่เหลียง วันอังคารสี่ชมพู ฯลฯ) การที่คิดนุ่งผ้า ก็เพราะเกรงว่าถ้าเกิดบังเอิญมีรอบเดือนขึ้นโดยไม่รู้ตัว คนอื่นจะได้ มองไม่เห็น ให้ใส่เสื้อสีขาวแบบใดก็ได้ แต่ต้องมีแขน จะเป็นแขน ยาวหรือแขนสั้นก็ได้ แต่ไม่ใช่แขนกุด และต้องใส่ถุงเท้ายาวด้วย คิฉันเป็นคนตื่นสาย แต่งตัวไม่ใคร่จะทันเลย เวลารถมารับมักจะยัง ไม่ได้สวมถุงเท้าให้เรียบร้อย ต้องเอามาใส่ต่อในรถเป็นประจำ

การเดินทางไปเรียน นั้น เรารวมกันเช่ารถแท็กซี่รับส่ง ค่ารถ คนหนึ่งเดือนละ 6 บาท มาลี เสวต ละเมียด และคิฉัน ไปรดคัน เดียวกัน เวลาเลิกเรียน รถมารับเราตรงเวลา ฉะนั้น เราเลยไม่มีเวลา ได้พูดคุยสังสรรค์กับนักเรียนชั้นอื่น และไม่เคยได้ช่วยกิจกรรมพิเศษ ของมหาวิทยาลัยสักอย่างเดียว เป็นต้นว่า ในวันจุฬาลงกรณ์ (วัน ปิยมหาราช) ทางจุฬาฯ จะจัดดนตรีไปบรรเลงทางวิทยุกระจายเสียง (สมัยนั้นยังไม่มีโทรทัศน์) เขาจัดนิสิตหญิงไปร้องส่งด้วย แต่เรา ไม่เคยร่วมงานกับเขาเลย แม้แต่ในการแข่งกีฬา ก็ไม่เคยอยู่ช่วยเชียร์ สำหรับเรื่องนี้ คิฉันรู้สึกคิดวนอยู่ในใจเสมอมา และรู้สึกดีใจที่ได้ มีโอกาสชดใช้-ทดแทนให้มหาวิทยาลัยอีกหลายสิบปีหลังจากนี้

ซึ่งจะได้เล่าให้ฟังในชีวประวัติภาคมัธยมวัย

การกินอาหารกลางวัน ตามปกติเรากินอาหารกลางวันแบบ ธรรมดาๆ ในโรงอาหารเล็ก (หรือจะเรียกว่าศาลาก็ได้) ที่อยู่หลังตึก อักษรศาสตร์ ด้านถนนสนามม้า (อังรีดูนังต์) ทางตึกวิทยาศาสตร์ มีโรงอาหารใหญ่กว่า และมีอาหารให้เลือกมากกว่า สมัยนั้น อาหาร ธรรมดา เช่นข้าวแกง ราคาจานละ 5 สตางค์ แต่ถ้าเป็นแบบก๊วยช้อป จานละ 8-10 สตางค์ เราไม่เคยไปกินอาหารทางตึกวิทยาศาสตร์

ได้เคยเดินไปกินที่ร้านแถวสามย่าน ซึ่งมีอาหารให้เลือกกินได้มากมายก็จริง แต่เราก็คิดว่าไม่คุ้มกับเวลาที่เสียไป จึงไปเพียง 2-3 ครั้งเท่านั้น ตลอดเวลา 2 ปี ที่เรียนที่ศึกษาศาสตร์

การสังสรรค์กับเพื่อนในชั้นเรียนและคณะอื่น

หลังจากการกินอาหารกลางวันแล้ว ยังมีเวลาเหลือก่อนเริ่มเข้าเรียนภาคบ่ายนั้น บางคนที่ยันและรีบร้อนไม่ค่อยข่างพุดคุย ก็มักจะนั่งเตรียมการเรียนอยู่ในห้องเรียน แต่ดิฉันและเพื่อน 2-3 คน ชอบออกไปนอกห้อง จึงได้พบกับนักเรียนชั้นอื่น หรือนักเรียนรัฐศาสตร์ และแม้แต่แก่นักเรียนวิศวกรรม เช่น คุณวิชา เศรษฐบุตร และ ม.ร.ว. ปรานนวศรี นวรัตน์ เป็นต้น

บางทีดิฉันยังได้เดินทางไปหาเพื่อนรุ่นราชนิที่เรียนอยู่ศึกษาศาสตร์ ซึ่งพี่ชายดิฉันก็เรียนอยู่ด้วย แล้วเลยได้รู้จัก หรืออย่างน้อยก็ได้เห็นหน้าต่านักเรียนอื่นๆ ทั้งหญิงและชาย ซึ่งตอนนั้นมีจำนวนไม่มากนัก เมื่อไปพบกันที่อื่น (นอกจุฬาฯ) ก็มักจะดีใจว่าเราเป็นพวกเดียวกัน ความรู้สึกนี้ได้เกิดขึ้นกับตัวดิฉันเองอย่างแน่ชัด เมื่อตอนไปเรียนในต่างประเทศ และได้พบชาวจุฬาฯ ทั้งหลายที่นั่น

ตอนที่ 7 (2478-2479) 18 ½ ปี-19 ½ ปี เรียนฝึกหัดครู หอวัง

ย้ายไปเรียนแผนกฝึกหัดครู

เมื่อเรียนจบอักษรศาสตร์ ปี 2 แล้ว ดิฉันไม่สนใจเลยว่า ได้คะแนนเท่าไร เพราะไม่คิดจะเรียนต่อปี 3 พวกที่จะเรียนปี 3 จะต้องได้คะแนนตามที่เขากำหนดไว้ ดิฉันรีบไปสมัครเรียนแผนกฝึกหัดครู เพื่อเอาอนุปริญา ป.ม. ซึ่งต้องการเวลาเรียนเพียงปีเดียว อยากจะรีบออกมาทำงานหาเงินเดือนเร็วๆ

แผนกฝึกหัดครู (ซึ่งตอนหลังขยายขึ้นเป็นคณะครุศาสตร์) เดิมอยู่ที่หอวัง ซึ่งเป็นวังของเจ้านายพระองค์หนึ่ง เป็นตึกใหญ่มาก แบบโบราณ ข้างหน้ายกพื้นเป็นลานซิเมนต์ใหญ่ มีสนามหญ้าและบริเวณกว้างขวาง เดิมนี่เป็นสนามกีฬาแห่งชาติ “ศุภชลาศัย”

โรงเรียนมัธยมหอวัง ตั้งขึ้นเพื่อให้ผลิตแผนกฝึกหัดครู ใช้เป็นที่ฝึกสอน จะว่าเป็นโรงเรียนสาธิตโรงเรียนแรกก็ได้ เดิมมีอยู่ไม่กี่ชั้น แต่ได้ขยายเพิ่มขึ้นปีละชั้น ใน พ.ศ. 2475 ที่ดิฉันได้ไปฝึกสอนนั้น มีถึงมัธยม 7 ม.ล. ปิ่น มาลากุล เป็นผู้อำนวยการแผนกฝึกหัดครู และดูเหมือนจะเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนหอวังด้วย อันนี้ไม่แน่ใจนัก

นักเรียนอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เมื่อจบปี 2 แล้ว ไม่เรียนต่อปี 3 ก็มาเรียนแผนกฝึกหัดครูรวมกันที่หอวังนี้ พวกนี้สนิทหญิงอักษรศาสตร์ที่เรียนอยู่เท่าที่จำได้มีโฉมฉาย มณฑนา กระจำศรี มาลี และดิฉัน นักเรียนชายไม่ค่อยมี จำไม่ใคร่ได้ แต่จำ

นักเรียนชายจากแผนกวิทยาศาสตร์ได้ว่ามี ชั่น มีสุข จริญญา วงศ์-
สายัณห์ บุญชู (ชูศักดิ์) วิเชียรโชติ วิรุฬ เกียรติวรรณกิต และ
เลากฤษณ์ เลากพันธ์ เป็นต้น

วิชาที่เรียนและอาจารย์ที่สอนมีดังนี้

1. ภาษาอังกฤษ อาจารย์ Churchill และอาจารย์ Davies
2. ประวัติศาสตร์ และวิธีสอน อาจารย์รอง ศยามานนท์
3. วิชาครู ม.ล. ปิ่น ตอนหลัง ม.ล. ต้อย ชุมสาย มาช่วยสอน

ต่อมาเมื่ออาจารย์โนมุโกะ (ท่านผู้หญิงนพคุณ ทองใหญ่ฯ) มา
เป็นอาจารย์ผู้ปกครองหรืออะไรทำนองนี้ และได้ช่วยสอนภาษา
อังกฤษและจิตวิทยาด้วย วิชาอื่นมีอะไรอีกจำไม่ได้

เทอมแรก เราเรียนแต่ภาคทฤษฎีล้วน พอกลางเทอม 2 เรียน
ปฏิบัติ ไปฝึกสอนตามโรงเรียนต่างๆ แล้วเทอม 3 ก็กลับมาเรียนต่อ
ที่หอวังใหม่ การส่งคนไหนไปสอนที่ไหนนั้น ส่วนมากจะเลือก
ตามความเหมาะสมคือ บ้านที่อยู่ วิชาที่ตนต้องการสอน กับที่ทาง
โรงเรียนต้องการรับ และเหนือสิ่งอื่นใดคือความสมัครใจ เช่น การ
ส่งครูไปสอนโรงเรียนวัฒนาฯ จะต้องไปอยู่ประจำกินนอนที่นั่น
ไม่มีใครอยากไป ฉะนั้นจึงต้องรับไปให้

มีเรื่องจำขึ้นอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการสอน “วิธีสอน” ตอนนั้น
อาจารย์รอง ศยามานนท์ เพิ่งกลับจากต่างประเทศใหม่ๆ ท่านขี้อาย
มาก ยิ่งมาสอนชั้นที่มีผู้หญิงมากๆ ท่านก็ยิ่งอายมาก ไม่มองหน้า
พวกเราเลย หันเข้าหากระดานดำอยู่ร่ำไป กระจ่างศรี จอมชน
ของเรา ผู้ซึ่งหัวไวกว่าเพื่อน แอบส่งกระดาษแผ่นเล็กๆ ให้ดิฉัน
เขียนว่า “วิธีสอนแบบนี้เธอให้คะแนนเท่าไร? ฉันให้ 0” ดิฉันก็เขียน

ต่อไปว่า “ฉันก็เหมือนกัน” แล้วก็ส่งต่อๆ ไปในหมู่พวกผู้หญิง เราแอบหัวเราะกัน พวกผู้ชายไม่รู้เรื่อง เราส่งสารอาจารย์มากแต่ก็อดขันไม่ได้จริงๆ เรื่องนี้ไม่เคยเล่าให้ใครฟังมาก่อน ดิฉันขอกราบขอโทษอาจารย์แทนเพื่อนๆ ทุกคนในที่นี้ด้วย

ภายหลังดิฉันสนิทสนมกับท่าน ท่านหายจ้อแล้ว ท่านเป็นคนหนึ่งที่ทำให้คำปรึกษาและให้กำลังใจดิฉันที่จะเลือกไปประเทศอังกฤษ ท่านพูดว่า “ถ้าเธอกลับมาและเป็นครู ฉันจะส่งลูกของฉันไปเรียนกับเธอ แต่ต้องสัญญาว่าจะไม่ตีลูกของฉันนะ” ตอนนั้นท่านยังไม่ได้แต่งงานเลย! และท่านรู้ได้อย่างไรว่าดิฉันจะกลับมาเป็นครู?

ประสบการณ์ของนักเรียนฝึกหัดครูใหม่

ดังได้เคยเล่ามาแล้วว่า ไม่ว่าดิฉันจะไปเรียนที่ไหน ก็มักจะอายุน้อยที่สุดชั้น เมื่อตอนไปฝึกสอนที่โรงเรียนวัฒนาฯ เขาให้สอนคำนวณ ม. 1 และสอนภาษาไทย ม. 4 กับ ม. 6 ที่นี้ปรากฏว่าเด็ก ม. 6 ราวๆ 3-4 คน อายุมากกว่าดิฉัน 1 ปีบ้าง 2 ปีบ้าง เมื่อรู้เช่นนั้นแล้ว ดิฉันก็พยายามปิดทุกวิถีทาง ไม่ให้ใครล่วงรู้ถึงอายุจริงของดิฉัน พวกเพื่อนร่วมชั้นและตัวดิฉันเองด้วยเคยได้ยินจากพวกรุ่นพี่บางคนว่า เวลาไปฝึกสอนใหม่ๆ จะมีนักเรียนลองคืออยู่ประปราย ครั้งแรกดิฉันกลัวว่าเด็กพวกอายุมากๆ เหล่านี้จะเป็นพวก “ลองดี” แต่กลับตรงข้าม เขาพวกนั้นเป็นมิตรที่ดี และเป็นศิษย์ที่ดีมาก นอบน้อมนับถือดิฉัน (อาจเพราะไม่รู้อายุจริงของดิฉันก็ได้)

แต่ทั้งนี้เชื่อว่าดิฉันจะรอดพ้นจากการถูก “ลองดี” ไปได้ มีเด็กกลุ่มหนึ่ง 2-3 คน หรือบางทีก็คนที่เก่งกล้าเพียงคนเดียว ชอบหาเรื่องแปลกๆ มาถาม ทำทีทำท่าทายว่าครูจะตอบได้หรือไม่ หรือ “อยากรู้ันกว่าจะเก่งสักแค่ไหน” อะไรทำนองนี้

ดิฉันไม่เคยถือสา โกรธ หรือไม่พอใจเด็กพวกนี้เลย ได้พยายามพูดดีทำดีตอบ อะไรที่ตอบได้ก็อธิบายให้เขาฟังอย่างละเอียดที่ตอบไม่ได้ ก็บอกไปตรงๆ และรับว่าจะพยายามค้นหามาตอบให้ภายหลัง ทำใจดีสู้เสืออยู่เช่นนี้ตลอดเวลา ไม่นานนักความแข็งแกร่งของเขาก็ค่อยๆ อ่อนลง กลับมาชอบดิฉันมากขึ้นๆ คนที่เคยตั้งใจจะแกล้งดิฉันมากที่สุดกลับชอบดิฉันมากที่สุด ถึงกับร้องไห้ร้องห่มเมื่อดิฉันหมดเวลาฝึกสอน และต้องกลับมาเรียนต่อที่หวังแล้ว ดิฉันรู้สึกภูมิใจในตัวเองมากที่ทำให้ฝ่ายตรงข้ามกลับเป็นมิตรที่ดีได้ถึงปานนั้น

การสอบวิธีสอน

เพื่อที่จะให้จบได้ ป.ม. นั้น เราจะต้องผ่านการสอบวิธีสอนทุกคน เมื่อเวลามาถึง มีกรรมการมา 4 คน ดิฉันตื่นเต้นและกลัวมาก แต่พยายามข่มใจข่มสติไว้ ดิฉันเลือกสอบ “การสอนไวยากรณ์ไทย” ตอนอักษรนำ และอักษรควบ (กล้ำ) เมื่ออธิบายไปถึงคำไทย 4 คำ คือ อยู่ อย่าง อย่าง อยาก นั้นใช้ อ นำ และทำให้คำนั้นเป็นเสียงอักษรกลาง (แทนที่จะใช้ ห นำ) มีนักเรียนคนหนึ่งชูมือและถามว่า ทำไมไม่อ่านคำว่า “อยู่ธยา” เป็น “หยุดทะยา” บ้างเล่า ดิฉันใจหายวูบ ไม่คาดว่าจะมีคำถามเช่นนี้ (เพราะดิฉันไม่เคยซ่อม

การสอบกับนักเรียนเลย) ใจสั้น แต่ควบคุมสติไว้ได้ และก็เหมือนพระมาโปรด นึกคำตอบได้ อธิบายไปว่า อุธยา ไม่ใช่คำไทย เป็นคำบาลี-สันสกฤต อ กับ อุธยา เป็นคนละคำกัน (อ ไม่ได้นำตามหลักไวยากรณ์ไทย) แต่อักษร อ นี้ เมื่อเอาไปใส่หน้าคำอะไร มักจะทำให้ใจความตรงข้าม หรือแปลว่า ไม่ นั่นเอง เช่น อโศก อธรรม

เมื่อตอบเสร็จแล้ว ดิฉันมีความรู้สึกเหมือนกับว่ารอดตาย ดีใจ สอนต่อไปอย่างเชื่อมั่น แต่ที่ไหนได้ ยังสอนไม่ทันจบตัวเรื่องที่กำหนดไว้ เวลาที่ยังอยู่อีกหลายนาที กรรมการลุกขึ้นหมด และออกจากห้องไป เป็นอันว่าเขาไม่ได้รอฟังการสอบขั้นสรุปของดิฉันเลย ดิฉันตกใจมากอีกครั้งหนึ่ง หัวหมุนไปหมด ความคิดร้อยแปดเข้ามาอยู่ในหัวสมอง “เราสอนผิดไปหรืออย่างไร” “เขาไม่พอใจเราตรงไหน” ฯลฯ ในที่สุด สอนต่อไปไม่ได้ไหว ขอออกก่อนจบชั่วโมง แล้ววิ่งขึ้นห้องนอน ร้องไห้เสียจนเพี้ยนกลับไป เพราะบายนั่นดิฉันไม่มีชั่วโมงสอนอีกแล้ว

ตอนเย็นก่อนเวลาอาหาร แม่หม่มผู้ด้ออาจารย์ใหญ่เรียกตัวไปพบเอาอีกแล้ว! ใจคอไม่ดี ไม่รู้ว่าจะมีเรื่องอะไร เรื่องกลับตรงข้าม แม่หม่มแสดงความยินดี บอกว่าคณะกรรมการสอบบอกว่า การสอบของดิฉันนั้น very satisfactory! โอ้โฮ! ดิฉันทำอะไรไม่ถูกเลย กล่าวขอบคุณแม่หม่ม และครูๆ หลายคนที่มาแสดงความยินดีด้วย รู้สึกรักทุกคนในที่นั้น รักนักเรียนด้วย และอยากพบเพื่อนๆ เป็นกำลังใจ อยากรู้ด้วยว่าจะได้คะแนนสักเท่าใดหนอ การสอบตกนั้นไม่ต้องนึกถึงอีกแล้ว ต่อมาเมื่อผลสอบปลายปีประกาศ ดิฉันได้

Top A+

ดิฉันเพิ่งมาทราบทีหลังว่า อาจารย์ Davies กรรมการคนหนึ่ง
ในคณะ 4 คน ที่มาฟังการสอนของดิฉัน และเป็นผู้ที่ไม่ชอบหน้า
ดิฉันเลยในการเรียนภาษาอังกฤษนั้น ได้ยอมรับว่าเพิ่งเข้าใจเรื่อง
อักษรนำ อักษรควบแท้-ไม่แท้ จากการสอนของดิฉันวันนั้นเอง

การฝึกสอนที่โรงเรียนหอวัง

โรงเรียนวัฒนาฯ มีวันหยุดไม่ตรงกับโรงเรียนอื่น ฉะนั้น เมื่อ
โรงเรียนวัฒนาฯ ปิดภาค ดิฉันก็ต้องไปสอนที่โรงเรียนหอวังแทน
เพื่อให้ชั่วโมงการสอนสมบูรณ์ จำได้ว่าเขาให้สอนเรขาคณิต
ม. 4 และภาษาอังกฤษ ม. 6 ม. 7 สมัยนั้นหอวังมีชั้น ม. 7 เป็นชั้นสูงสุด
ดิฉันไม่ชอบสอนนักเรียนชาย ไม่ใคร่เรียบริยชื่อ บางทีนักเรียน ม. 4
แอบตีกันต๊อบต๊อบในห้องเรียน แต่ดิฉันแสร้งทำเป็นไม่เห็น ไม่ได้ยิน
เพราะไม่อยากให้เกิดเป็นเรื่องขึ้นมาโดยไม่จำเป็น ดิฉันดีใจมาก
เมื่ออาจารย์ปิ่น มาดูการสอนเรขาคณิต ม. 4 แล้วบอกว่าใช้ได้ เลิก
สอนได้ เลยไปเพิ่มชั่วโมงสอนที่ ม. 6 ม. 7

ในการที่ได้มาสอนที่หอวังนี้ ทำให้ดิฉันสนิทสนมกับบรรดา
ครูของโรงเรียนนี้หลายคน อาทิ คุณงามพิศ จารุทัต (เสีอวรรณศรี)
คุณระรวย พานิชภักดิ์ และอื่นๆ อีก ดิฉันเป็นเพียงครูฝึกสอนที่
หอวัง แต่จะเป็นด้วยเหตุผลใดก็ไม่ทราบ ทางหอวังคิดเหมือน
กับว่าดิฉันเป็นครูประจำคนหนึ่งของเขา ได้เคยเชิญดิฉันไปนั่งบน
เวทีพร้อมกับครูอื่นๆ แล้วให้นักเรียนถามมารดน้ำ

มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับนักเรียนหอวังนี้คือ วันหนึ่งหลายสิบปีมา
แล้ว ดิฉันไปธุระที่อำเภอพญาไท จะเกี่ยวกับเรื่องบัตรประชาชน

หรือสำเนาทะเบียนบ้านก็จำไม่ได้แล้ว ตอนนั้นนายอำเภอไม่อยู่ ปลัดอำเภอทำหน้าที่แทน ดิฉันตรงเข้าไปไหว้ปลัดอำเภอ ขอความกรุณาทำเรื่องให้ดิฉันเร็วๆ หน่อย เพราะดิฉันต้องสอนเด็กตลอดวัน 6 ชั่วโมง ขออย่าให้ต้องขาดสอนนานนัก ปลัดอำเภอเงยหน้าขึ้นมองดิฉัน ยกมือขึ้นไหว้ แล้วถามว่า “คุณครูจำผมไม่ได้หรือครับ? ผม สมบัติ คงจำเนียร นักเรียนหอวังไงล่ะครับ” ดิฉันดีใจมากที่ได้พบเขา และที่เขาจำดิฉันได้ บางทีอาจเป็นเพราะเขาเห็นชื่อดิฉัน ซึ่งแปลกกว่าใครๆ ก็ได้ อย่างไรก็ตาม เขาริบจัดทำเรื่องของดิฉันให้เสร็จในเวลาอันรวดเร็ว

อีกครั้งหนึ่ง ดิฉันไปพบ พล.อ. เหวง ยังสิริ ที่งานบ้าน ดร. บรรเจิด พลังกูร พอได้รับการแนะนำ ดิฉันก็รีบไหว้ก่อน แต่คุณเหวงเอะใจ บอกว่าเขาเป็นลูกศิษย์ดิฉันที่โรงเรียนหอวัง แล้วยังเล่าต่อไปว่า เขายังจำได้ดี วันหนึ่งเขาและเพื่อนๆ กำลังเล่นฟุตบอลกันที่สนามหน้าโรงเรียนตอนพักกลางวัน มีนักเรียนหญิงคนหนึ่งไปยืนดูที่มุมสนาม เขาสงสัยว่าเป็นนักเรียนโรงเรียนอะไร เพราะโรงเรียนหญิงแถวนั้นไม่มี แต่ครั้งเขาเรียนภาคบ่ายนั่นเอง นักเรียนหญิงคนนั้นเดินเข้ามาในห้องเรียน และสอนภาษาอังกฤษ เขาพูดต่อไปว่า ดิฉันหน้าตาเหมือนเด็กนักเรียน เพราะผมก็หิวเรียบไม่ได้ คัด (สมัยนั้นยังไม่มีการค้าผมแพร่หลาย และร้านตัดผมก็เพิ่งเปิด 2-3 ร้านเท่านั้น) หลังจากที่พบกันครั้งนั้นแล้ว ก็เลยได้พบกันนานๆ ทีในงานต่างๆ ซึ่งส่วนมากจะเป็นงานศพ พบกันทีไรคุณเหวงจะแนะนำดิฉันกับเพื่อนๆ ของเธอ โดยไม่ลืมบอกเขาเหล่านั้นว่า ดิฉันเป็นครูเก่าแก่ของเธอทุกครั้งไป

ตัดผม

พูดถึงเรื่องตัดผม ก็เลยอยากจะเล่าถึงการตัดผมครั้งแรกของดิฉัน ก็ตอนอยู่หอวังนั้นแหละ คงหลังจากที่เลิกฝึกสอน และกลับไปเรียนต่อแล้ว เพื่อนๆ ชวนกันไปลองตัดผมที่ร้านเกษกานดา ซึ่งเป็นร้านของเพื่อนของเขาเอง ที่บอกว่า “ลอง” ก็เพราะจะเป็นการตัดครั้งแรกของทุกคน ดิฉันก็ไปกับเขาด้วย พอตัดออกมาแล้ว ผมหยิกฟู หัวกระเซิง ไม่กล้าออกจากห้องพักที่หอวัง จะออกมาที่ไร ต้องนั่งเอน้ำลูบผมก่อนตั้งนานเสมอ เป็นอยู่เช่นนั้นตั้งหลายวันกว่าจะทำใจได้ และคิดว่าใครจะว่าอย่างไรก็ช่าง ทำยังไงได้ละ ก็ตัดไปแล้วนี่ แก่ใจไม่ได้ (ตอนนั้นยังไม่รู้จักวิธียัดผม) หลังจากนั้นอีกนานทีเดียว กว่าดิฉันจะรวบรวมกำลังใจเสี่ยงตัดผมเป็นครั้งที่ 2

ตอนที่ 8 (2479)
19 ½ ปีกลับไปเรียนอักษรศาสตร์ ปี 3
แต่แล้วได้ทุน King's Scholarship
ไปเรียนที่ประเทศอังกฤษ

กลับไปเรียนต่ออักษรศาสตร์ ปี 3

เมื่อสอบจบ ป.ม. แล้วโรงเรียนปิดภาคปลาย ดิฉันกลับไปบ้านที่จังหวัดสมุทรสงคราม ระหว่างนั้นเป็นห่วงว่าทางกรุงเทพฯ เขาจะเปิดรับสมัครครูกันเมื่อไร จึงเขียนจดหมายมาถามอาจารย์ปิ่น ท่านกรุณาตอบไปเมื่อ 28 เมษายน 2479 ว่า ทางโรงเรียนหวังกำลังเปิดรับอยู่แล้ว ดิฉันเข้ามาขึ้นใบสมัคร อาจารย์ปิ่นบอกว่าท่านเป็นผู้รับสมัคร ฉะนั้นจะเป็นผู้รับรองให้ดิฉันด้วยไม่ได้ แนะนำให้ไปหาคุณหลวงประโมทย์ฯ ดิฉันก็ทำตาม เอาใบรับรองไปขอให้ท่านลงนามให้ คุณหลวงประโมทย์ฯ โยนใบสมัครของดิฉันทิ้ง และบอกว่า ดิฉันได้คะแนนดีพอที่จะเรียนต่อปี 3 ได้สบายๆ ทำไมจึงจะละโอกาสนี้ จะรีบร้อนออกไปทำงานเรื่องอะไร ท่านไม่เห็นด้วยเลย กลับไปเรียนต่อดีกว่า

ดิฉันไปเล่าเรื่องนี้ให้อาจารย์ปิ่นฟัง ท่านบอกว่าท่านก็คิดเช่นเดียวกับคุณหลวงประโมทย์ฯ แต่เห็นดิฉันกระตือรือร้นอยากเป็นครูเหลือเกิน จึงจะช่วยรับให้ ท่านว่า “ดีแล้ว ดีมาก กลับไปเรียนต่อเถอะนะ”

เป็นอันว่าดิฉันต้องกลับไปเรียนต่ออักษรศาสตร์ ปี 3 แต่กว่ามหาวิทยาลัยจะเปิดก็ต้นเดือนมิถุนายน

สมัครสอบชิงทุน

เข้าใจว่าการเปิดรับสมัครสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวง หรือ King's Scholarship จะมีขึ้นในต้นเดือนพฤษภาคมนั่นเอง ดิฉันคงจะได้ลงชื่อสมัครไว้ แล้วกลับไปสมุทรสงครามอีก เพราะอาจารย์ปิ่นได้เขียนจดหมายไปถึงดิฉัน เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2479 เกี่ยวกับเรื่องการสอบนี้ และการสอบก็คงจะสอบในเดือนพฤษภาคมนั่นเอง เพราะว่าเมื่อดิฉันกลับไปเรียนต่อที่จุฬาฯ ในต้นเดือนมิถุนายนนั้น จำได้ว่าการสอบเสร็จเรียบร้อยแล้ว

ทำไมดิฉันจึงคิดสอบชิงทุน*

เมื่อดิฉันเป็นเด็กเล็กเรียนหนังสืออยู่บ้านนอกนั้น แน่แน่นอนไม่เคยได้ยินเรื่องการสอบชิงทุนไปเมืองนอก และตอนเข้ากรุงเทพฯ มาเรียน ม. 4 ที่โรงเรียนราชินี ก็เป็นนักเรียนประจำ ไม่เคยได้ออกจากโรงเรียนไปไหนมาไหน ถนนหนทางในกรุงเทพฯ ไม่เคยรู้จัก และไม่เคยได้ยินเรื่องสอบชิงทุน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2473 นางสาวสายหยุด เก่งระดมยิง ซึ่งอยู่โรงเรียนราชินีเหมือนกัน แต่เรียนสูงกว่าดิฉันสองชั้น สอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงได้ที่ 1 เป็นผู้หญิงคนแรกของประเทศไทย ผู้คนตื่นตื่นกันมาก โดยเฉพาะที่โรงเรียนราชินี ดิฉันจึงพลอยตื่นตื่นไปด้วย แต่ก็ยังไม่เคยคิดมาถึงตนเองเลย เพราะดิฉันไม่เคยสอบได้ที่ 1 ตอนเข้า ม. 4 นั้น สอบซ่อมกลางปีได้ราวๆ ที่ 14 จากนักเรียน 24 คน พอสอบปลาย

---

* ดัดตอนและดัดแปลงมาจากเรื่องที่ดิฉันเขียนไว้ในจุลสารของนักเรียนอังกฤษ รุ่นก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2

ปีได้ที่ 6 แต่ก็เรียนดีขึ้นทุกปี ม. 5 ได้ที่ 5 ม. 6 ได้ที่ 3 ม. 7 ได้ที่ 2 มาได้ที่ 1 เอาที่ตอบจบ ม. 8 นั้นเอง

จบแล้วก็แล้วกัน ไม่ได้คิดอะไรอีก ไปเรียนต่อที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในแผนกอักษรศาสตร์ พอจบปี 2 ก็อยากทำงานได้เงินเร็วๆ จึงไม่เรียนต่อปี 3 ทั้งๆ ที่ได้คะแนนสูงพอที่จะมีสิทธิ์เรียนต่อไปอย่างสบาย เปลี่ยนไปเรียนฝึกหัดครู และจบ ป.ม. เมื่อปลายปีการศึกษา พ.ศ. 2478 ตอนนั้นดิฉันวาดภาพชีวิตไว้ว่า จะใช้เงินเดือน ป.ม. 80 บาทให้คุ้มค่าที่สุด จะเช่าบ้านไม้ 2 ชั้นเล็กๆ ซึ่งตอนนั้นค่าเช่าเพียงเดือนละ 6 บาทเท่านั้น จะเอาน้องๆ จากบ้านนอกเข้ามาเรียนต่อในกรุงเทพฯ ทีละคนๆ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของคุณพ่อคุณแม่ (ดิฉันมีน้อง 10 คน) ไม่เคยคิดที่จะแต่งงาน คิดว่าคงจะมีชีวิตเรียบๆ และสงบสุขตามควรแก่อัตภาพไปจนตาย ฯลฯ

ขณะที่เรียนอยู่ปี 2 อักษรศาสตร์นั้น นางสาวมณี บุณนาท สอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงได้ที่ 1 เป็นผู้หญิงคนที่ 2 ของประเทศไทย ดิฉันเพียงสนใจในตัวคุณมณีเท่านั้น ยังไม่คิดถึงตัวเองอยู่นั้นแหละ

พอขึ้นเรียน ป.ม. เพื่อนๆ ร่วมรุ่นของดิฉันที่โรงเรียนราชินีซึ่งทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ หลายคนมาขอให้ดิฉันลองไปสอบชิงทุนดูบ้าง ดิฉันจึงลองสอบถามดู ก็ปรากฏว่า ดิฉันไม่มีคุณสมบัติพอที่จะเข้าสอบชิงทุนเพราะตอนสอบ ม. 8 นั้น แม้จะได้ที่ 1 ก็จริง แต่คะแนนไม่ถึงที่กำหนดไว้ ซึ่งดูเหมือนจะเป็น 85% เขาจะยื่นคะแนนให้ดิฉันไปสอบ ม. 8 ซ้ำใหม่ ดิฉันก็ไม่สนใจนัก แต่แล้ววันหนึ่งขณะที่กำลังเรียนอยู่ในชั้น เพื่อนนักเรียนชายคนหนึ่งที่นั่งอยู่ข้างหลังคุ้ยเสียงดังพอที่ดิฉันจะได้ยินอย่างชัดเจน เขาพูดว่า “กูดีใจ

โวย ที่ปีนี้ไม่ต้องไปสอบอีก เตี้ยบังคับให้ไปสอบทุกปี เมื่อจะตาย ปีนี้อายุครบ 20 แล้ว” ดิฉันหันไปถามเขาว่าสอบอะไร เขาบอกว่า สอบชิงทุนเล่าเรียนหลวง ดิฉันถามเขาว่า ดิฉันเพิ่งอายุ 19 ปี ก็ แปลว่า มีสิทธิ์สอบได้ซิ เขาว่าได้แน่นอน น่าจะลองไปสอบดู แต่ ดิฉันนึกขึ้นได้ว่าคะแนนไม่ถึงขีดกำหนด ก็เลยไม่คิดต่อไป

สมัยนั้นครูสอนภาษาอังกฤษชั้น ป.ม. มีหลายคน แต่จะเป็น อาจารย์ Davies หรืออาจารย์ Churchill ก็จำไม่ได้ เพราะทั้งสองคน นี้มีวิธีสอนแบบเดียวกันคือ สอนซ้ำๆ เช่น วันหนึ่งสอนอะไรไว้ วันต่อไปจะสอนซ้ำหมดทุกครั้งไป เหมือนสอนนักเรียนประถม พวกเราหลายคนไม่ชอบเรียนชั่วโมงที่ซ้ำนี้ เลยคิดอ่านหนีเรียนกัน แต่สมัยนั้นไม่รู้ว่าจะหนีไปไหน เพื่อนคนหนึ่งออกความคิดว่าไป กระทรวงศึกษาธิการดีกว่า เขามีเพื่อนทำงานอยู่ที่นั่น ไปคุยกับเขา เขาก็เลยไปกับ 3-4 คน ไปถึงที่นั่นเห็นเพื่อนคนนี้นำกำลังทำหน้าที่ รับสมัครสอบ ม. 8 อยู่ เขาว่าวันนี้เป็นวันสุดท้ายแล้ว เพื่อนๆ ให้ ดิฉันลงชื่อสมัครสอบบ้าง ต้องเสียค่าสมัครสอบถึง 30 หรือ 40 บาท จำไม่ได้แน่ แต่ก็นับว่าเป็นเงินจำนวนมากในสมัยนั้น แต่บังเอิญดิฉันเอาเงินติดตัวไปมากพอ ไม่ทันคิดให้รอบคอบ ก็ทำตาม เพื่อนๆ พอกลับมาเรียนต่อที่หอวังตอนบ่าย ชักรู้สึกเสียดายเงิน เป็นกำลัง เพื่อนๆ ก็พลอยเสียดายแทนด้วย แต่เขาว่าไหนๆ เสียเงินไปตั้งมากอย่างนั้นแล้ว ต้องไปสอบให้ได้ แต่การสอบ ม. 8 กับการสอบ ป.ม. นั้นอยู่ในระยะใกล้เคียงกัน ยิ่งไงๆ เขาก็ต้องสนใจ เรื่องสอบ ป.ม. มากกว่า

เมื่อสอบ ป.ม. เสร็จและประกาศผลแล้ว ปรากฏว่า ดิฉันได้

คะแนนสูงสุด และเขากำหนดวันรับอนุปริญญายู่ระหว่างสอบ ม. 8 พอดี (ทำไมสมัยนั้น จึงรู้ผลสำเร็จเร็วอย่างนั้นก็ไม่ทราบ) แต่เวลาที่พวก ป.ม. จะต้องรับนั้น บังเอิญตรงกับตอนพักกลางวัน คุณหญิงกระจางศรี (หงสเวส) รักตะกนิษฐ ซึ่งเป็นคนยุให้ดิฉันไปสอบ รู้สึกรับผิดชอบที่ทำให้ดิฉันเสียเงิน จึงเอารถแท็กซี่มาคอยอยู่หน้าโรงเรียนเบญจมราชาลัย สถานที่ที่ดิฉันกำลังสอบ ม. 8 อยู่ รถไม่คิดเหมือนสมัยนี้ และคนที่จะรับอนุปริญญา ป.ม. ก็มีไม่กี่คน ฉะนั้น พอรับอนุปริญญาและถ่ายรูปเสร็จแล้ว ก็กลับมาสอบ ม. 8 ภาควายได้ทัน (ไม่เห็นต้องมีการซ่อมรับเลย)

วันนั้นพวกสมัครสอบทั้งหลายมองดูดิฉันกันใหญ่ เพราะแต่งตัวพิเศษกว่าธรรมดา คือใส่เสื้อแขนยาว สวมถุงน่อง รองเท้า ส้นสูง เสื้อผ้าชุดนี้คุณหญิงกระจางศรีเป็นคนไปจัดการตัดให้เสร็จ เพราะดิฉันต้องอยู่อยู่กับการสอบ ไม่มีเวลาเลย

การสอบ ม. 8 และสอบชิงทุน

จะขอเล่าแทรกเรื่องการสอบ ม. 8 สักเล็กน้อย อาจารย์ที่คุมสอบคนหนึ่งเป็นเพื่อนของดิฉันเองชื่อ เจริญศรี ศรีหิรัญ (ซึ่งตอนหลังไปเรียนที่ Cambridge และเสียชีวิตที่นั่น) เขาคอยจะอ่านกระดาษคำตอบของดิฉัน แต่ดิฉันส่งเอาเมื่อระฆังหมดเวลาทุกที เขามาถามว่า “แกยังไม่ส่งใช่ไหม กลัวฉันจะอ่านหรือ ?” ความจริงแล้ว ดิฉันไม่ได้แก้งเลย ยังแปลกใจมากที่คนอื่นส่งคำตอบกันเร็วมาก ทั้งๆ ที่ยังเหลือเวลาอีกเยอะแยะ ดิฉันก็นับว่าเขียนอย่างรวดเร็วพอใช้แล้ว แต่ยังไม่เสร็จสักที บางครั้งยังไม่ทันจะอ่านทวนก็หมด

เวลา และกรรมการมาเรียกเก็บเสียแล้ว ลองมากรุ่นคิดดูเพราะสงสัยว่า ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น พอจะนึกออกว่าตัวดิฉันนั้นเคยฝึกสอนเด็ก ม. 7 มาแล้ว และพวกที่มาสมัครสอบ ม. 8 นี้ ก็คงจะไม่ต่างกันเท่าไร คงขาดลูกศิษย์ของดิฉันแน่ๆ ฉะนั้น ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่ดิฉันจะต้องรู้มากกว่าเขา ตอบละเอียดกว่าเขา จึงทำให้เข้ามาาก แต่การตอบละเอียดนี้ใช่ว่าจะดีเสมอไป บางทีกรรมการอาจจึ่เกียจอ่านก็ได้

อย่างไรก็ตาม ในการสอบครั้งนั้นดิฉันได้คะแนน 80% อยู่ในเกณฑ์เข้าสอบชิงทุนได้สบาย แต่ครั้งแล้ว ทางการประกาศว่าปีนั้นมีคนได้คะแนนเข้าเกณฑ์สอบแผนกภาษาได้เพียง 3-4 คนทั่วประเทศ ฉะนั้น จึงขอยกเลิกกฎเกณฑ์เรื่องคะแนนกำหนดนี้เสียโดยสิ้นเชิง เป็นอันว่าใครได้คะแนนเท่าไรก็มีสิทธิ์สอบชิงทุนได้ ดิฉันจะเป็นลมตายเสียให้ได้ อดส่ำห้เสียเงิน เสียเวลา เสียกำลังกาย และใจไปมากมาย โดยไม่มีความจำเป็นเลย

ตอนสอบชิงทุนนั้นสอบที่ ก.พ. เพื่อนๆ ของดิฉันที่ทำงาน ก.พ. เป็นคนแนะนำและจัดให้ความสะดวกทุกอย่าง ดิฉันไม่ต้องลำบากลำบากอะไรเลย แม้แต่เรื่องการกินอาหารกลางวัน เพียงแต่ต้องสนใจและพยายามทำสอบให้ได้ดีที่สุดเท่านั้น ทั้งเพื่อตัวเองและเพื่อพรรคพวกทั้งหลายที่คอยสนับสนุนให้กำลังใจอยู่

ในการสอบภาษาไทย เขาให้เขียนความเรียงเรื่อง “ทำไมข้าพเจ้ามาสอบชิงทุน?” ท่านผู้อ่านคงไม่คิดว่า ดิฉันจะเล่าเรื่องความบังเอิญทั้งหลายแหล่อย่างที่เราเล่าแล้วนี้ใช่ไหมคะ ? เพราะถ้าขึ้นเล่าอย่างนั้น ดิฉันก็คงไม่ได้มานั่งเขียนเรื่องให้ท่านอ่านอยู่นี้แน่ๆ ดิฉัน

ไม่ได้เขียนเรื่องเท็จ มันเป็นเรื่องจริงเหมือนกัน แต่เป็นเรื่องจริงในอีกแง่หนึ่ง ดิฉันเขียนว่า เพราะการสอบชิงทุนนั้นไม่มีทางเสีย มีแต่ทางได้อย่างเดียว อย่างน้อยตอนแรกก็ทำให้เราได้ทบทวนความรู้ และชวนขวนขวายหาความรู้เพิ่มเติมให้กว้างขวางยิ่งขึ้นในการเตรียมตัว
 หนึ่ง ดิฉันคิดว่าเราทุกคนควรจะมีส่วนในการสนับสนุนส่งคนที่ดีที่สุดไปเรียนต่อต่างประเทศ เราจึงเข้าสอบด้วย ถ้าเราสอบไม่ได้ เราก็พอใจที่ว่าประเทศของเรายังมีคนเก่งและสามารถมากกว่าเราอีก รัฐบาลได้คนที่ถูกต้องแล้ว หรือถ้าเราสอบได้เราก็จะยิ่งพอใจที่ว่าเรากระทำถูก เพราะถ้าเราไม่เข้าสอบ รัฐบาลก็จะไม่ได้คนที่ดีที่สุดจริงๆ จะได้เพียงแต่คนที่รองจากเราไป จะเป็นที่น่าเสียดาย

เพราะเหตุที่ดิฉันได้ทุนไปเรียนที่ประเทศอังกฤษ ชีวิตของดิฉันจึงเปลี่ยนแปลงไปจากของเดิมที่วาดภาพไว้โดยสิ้นเชิง จากชีวิตที่คิดว่าจะเรียบและสงบสบาย กลายเป็นชีวิตที่ลุ่มๆ ดอนๆ เต็มไปด้วยการดิ้นรนต่อสู้ ทุกข์มากสุขมากสลับกันไป และที่แน่นอนที่สุดก็คือ ต้องทำงานหนักอยู่จนทุกวันนี้ (2543) โดยที่ไม่รู้ว่าจะได้หยุดเมื่อใด

อย่างไรก็ตาม ถ้าจะให้ย้อนกลับไปและเลือกใหม่ได้ ดิฉันก็คงจะเลือกชีวิตอย่างปัจจุบันนี้อยู่ดี

การสอบชิงทุน King's Scholarship ปีการศึกษา 2479

ก่อนที่จะถึงการสอบชิงทุนครั้งนี้ ได้เกิดเรื่องข้อสอบรั่วขึ้นในการสอบอย่างหนึ่ง ซึ่งจำไม่ได้ว่าเป็นการสอบอะไร จำได้แต่ว่าเป็นเรื่องใหญ่มาก หนังสือพิมพ์ลงเรื่องติดต่อกันอยู่หลายวัน และ

ข้าราชการ ก.พ. ที่เกี่ยวกับการสอบครั้งนั้น ต้องพักราชการตลอด การสอบสวน ฉะนั้น ในการสอบของเราจึงเพิ่มการกวดขันเข้มงวดเป็นพิเศษ เรียกว่าโชคของเราไม่มีใครจะคืนัก

ในการสอบทุกวิชา เมื่อสอบข้อเขียนแล้ว จะต้องมีการสอบปากเปล่าด้วย และกรรมการมักจะจัดเป็นคณะ ซึ่งจะรุมกันซักไซ้ไล่เลียง ผู้สอบสดๆ โกงไม่ได้ อนึ่ง ในการเขียนตอบนั้นนาที่หนึ่งเราจะเขียนไม่ได้เท่าไร แต่ในการตอบปากเปล่า นั้น นาที่หนึ่งๆ จะถาม-ตอบ อะไรต่ออะไรได้มากมาย จะขอเล่ารายละเอียดเรื่องการสอบ มีดังนี้

1. ภาษาอังกฤษ กรรมการ 3-4 คน นั่งคนละโต๊ะ ห่างกันมาก ไม่ได้ยินกัน ผู้เข้าสอบจะต้องวนไปแต่ละโต๊ะให้ครบ แต่ปรากฏว่ามีคนหนึ่งไปไม่ครบ ขาดไป 1 โต๊ะ เขาคิดว่าเท่านั้นก็น่าจะพอแล้ว

กรรมการจำได้ 2 คน คือ ม.ล. ปิ่น มาลากุล กับ ม.จ. วิวรรณไชย ไชยันต์ การสอบก็คล้ายๆ กันคือ กล่าวถึงกิจวัตรประจำวัน หนังสือที่ชอบอ่าน งานอดิเรก ฯลฯ แต่ท่านวรรณฯ ได้ให้เล่าเรื่องหนังสือไทยให้ฟังเรื่องหนึ่งด้วย

2. ภาษาฝรั่งเศส จำได้ว่า มีกรรมการ 2 คน คนหนึ่งคือ คุณพระอำพนวิทยาสิทธิ ท่านถามประวัติส่วนตัวเล็กน้อย กิจวัตรประจำวันตามปกติ แล้วคอนท่ายถามศัพท์ต่างๆ ที่เราควรรู้ในการเดินทาง สั่งอาหาร ชื่อของ ฯลฯ ดิฉันจะไม่มีวันลืมเลย ตอนที่ท่านถามว่า ice ภาษาฝรั่งเศสว่าอะไร ดิฉันตกใจ ตื่นเต้น พึมพำออกมาว่า L'eau glacé ซึ่งท่านก็ได้ยิน แต่ท่านจะเค้นเอาเฉพาะคำว่า ice

ดิฉันก็โง่พอที่จะไม่เฉลียวถึง glacé - glace พอออกมาแล้วจึงได้นึกได้

อย่างไรก็ตาม ดิฉันเคยได้ยินว่าท่านเป็นคนดู เข้มงวด ก็เลยพูดให้ท่านสงสัยว่า ดิฉันทั้งภาษาฝรั่งเศสมา 1 ปีเต็มๆ แล้ว จึงชักจะลืมนิสัยที่แตกต่างๆ หมด ท่านบอกว่า “ก็ยังดีนี่”

ส่วนกรรมการอีกคนหนึ่ง จำชื่อไม่ได้ พอดิฉันบอกว่าดิฉันจบอนุปริญาแล้ว ท่านทำท่าสนใจมาก (เพราะพวกที่เข้าสอบนั้น 99% เป็นพวกที่เพิ่งจบ ม. 8) ดิฉันเลยไม่ต่ออีกนิดหน่อย และท่านจึงไม่ถามอะไรมาก บอกว่า “พอแล้ว ไปได้”

ส่วนการสอบข้อเขียนนั้น ทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส เขาสอบโดยการให้เขียน Composition อย่างเดียว และเขาตั้งหัวข้อให้เพียงข้อเดียว ไม่มีการเลือก

English Composition ให้เขียนเรื่องจากสุภาษิต Nothing ventured, nothing won.

ดิฉันคิดว่าหัวข้อความเรียงนี้ ดิฉันจะขยายความได้ดีกว่าเด็ก ม. 8 ทั่วไปเป็นส่วนมาก เพราะความรู้รอบตัวของเรามากกว่า ดิฉันเอ่ยถึงคนที่มิชื่อเสียงมากมาย ที่ทำให้เกิดสิ่งสำคัญๆ ขึ้นในโลก เน้นไปที่นักเดินทางที่ต้องเสี่ยงภัยใหญ่หลวงในการสืบเสาะค้นหาทวีปใหม่ๆ เช่น Columbus และ Sir Francis Drake เป็นต้น

สำหรับภาษาฝรั่งเศสนั้นให้เขียนเรื่อง Sampeng (สำเพ็ง) ตัวดิฉันเองนั้นไม่เคยไปสำเพ็งเลย เพราะเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ ก็อยู่โรงเรียนประจำ ออกมาอยู่บ้านตัวเองก็เหมาแท็กซี่ไปมหาวิทยาลัย และกลับเท่านั้น ไม่รู้จักถนนหนทางของกรุงเทพฯ เลย ครั้งแรก

ใจไม่ดีเหมือนกัน แต่มานึกว่าภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาที่เราเลือกกรองลงมาจากอังกฤษ เขาคงไม่คาดหวังให้เขียนลึกซึ้งอะไรนัก เพียงแต่ผูกประโยคให้ถูกแบบง่ายๆ และแสดงว่ารู้ศัพท์ต่างๆ ก็คงจะพอแล้ว

เมื่อคิดได้เช่นนี้แล้วก็สบายใจ เล่าเรื่องสำเพ็งตามภาพที่เคยฟังจากเพื่อนๆ นักเรียนไป-มา ว่าสำเพ็งเป็นสถานที่ที่คนทุกชั้นทุกวัยชอบ เด็กๆ จะชอบไปซื้อของเล่นซึ่งมีมากมายหลายชนิด เพราะราคาของที่นี้จะถูกกว่าตามร้านธรรมดามาก เครื่องใช้ในการเรียนทุกชนิด เช่น ดินสอ ปากกา สมุด ฯลฯ ก็มีให้เลือกแบบต่างๆ เด็กผู้หญิงสาวไปซื้อเสื้อผ้าและผ้าตัดเสื้อสวยๆ พวกผู้ชายไปซื้อเครื่องใช้ไม้สอยประจำบ้าน เครื่องมือช่างไม้ก็มี ผู้หญิงรวยๆ ไปนั่งร้านทองและเครื่องเพชรนานๆ ผู้หญิงแก่เลือกซื้อดอกไม้และของถวายพระตามใจชอบ เพียงแต่ใส่ชื่อสิ่งของและชื่อร้านขายของต่างๆ ก็ครบตามจำนวนค่าที่เขากำหนดให้แล้ว และศัพท์เหล่านี้เราเรียนรู้หมดแล้วจากหนังสือเรียนภาษาฝรั่งเศสเล่มแรกๆ

มีผู้เข้าสอบคนหนึ่งฉลาดดี เขาบอกว่า เขามาจากหัวเมืองไม่รู้จักสำเพ็ง ฉะนั้นเขาขอเขียนเรื่องสำเพ็งตามจินตนาการของเขาเอง ดินฉันว่ากรรมการคงจะเห็นใจ เพราะอันที่จริงแล้ว เขาต้องการรู้ว่าเราอ่าน-เขียนภาษาฝรั่งเศสได้แค่ไหนเท่านั้น

3. ประวัติศาสตร์ จำได้ดีตอนสอบกับคุณหลวงวิจิตรวาทการ ดินฉันไม่ตื่นตื่นเลย เพราะเคยเรียนกับท่านที่จุฬาฯ แล้ว หลังจากที่ถูกใช้ไล่เลียงประวัติศาสตร์สากลตอนสำคัญต่างๆ พอหอมปากหอมคอแล้ว ท่านพูดถึงเมืองไทย แล้วถามดิฉันว่า ถนนกรุงเทพฯ-ลพบุรี ยาวกี่กิโลเมตร

สมัยนั้น ผู้คนในเมืองไทยยังไม่มีใครรู้เรื่องถนนมากนัก เพราะถนนเพิ่งสร้างใหม่ๆ ไม่ก็สาย แต่เดิมเราเคยเดินทางกันแต่ทางรถไฟ ดิฉันตกใจมาก นึกคิดว่าท่านແສ່ງ จึงตอบว่า “ใครจะไปจำได้ละกะ ไม่เห็นสำคัญอะไรเลย ถ้ามอย่างนี้ จะให้ดิฉันตอบไม่ได้ใช่ไหม ?” ท่านหัวเราะใหญ่บอกว่า “เอาจี้ก็ແສ່ງกัน จากกรุงเทพฯ ไปลพบุรี กับจากกรุงเทพฯ ไปเชียงใหม่ อันไหนไกลกว่ากัน?” ตอนนั้ดิฉันเองต้องหัวเราะออกมาบ้าง และบอกว่า เด็กชั้นประถมที่เรียนแผนที่ประเทศไทยแล้ว ก็ต้องตอบได้ทุกคนว่า เชียงใหม่ไกลกว่า

4. ภาษาไทย กรรมการ 3-4 คน นั่งอยู่ด้วยกัน โดยมีหนังสือวรรณคดีไทยหลายเล่มกองอยู่ข้างหน้า แต่ละคนผลัดกันถามดิฉันคนละที ดิฉันตกใจเหมือนกัน เพราะหนังสือบางเล่มนั้นดิฉันเรียนแล้วก็จริง แต่ไม่ได้อ่านมาหลายปีแล้ว ดิฉันตอบคำถามส่วนมากได้ดี แต่มีคนหนึ่งให้ดิฉันเล่าเรื่องพระลอตอนหนึ่งอย่างละเอียด ให้บอกชื่อคน ชื่อเมือง ชื่อแม่น้ำที่เกี่ยวกับตอนนั้ด้วย

ดิฉันเกือบจะจมนม เพราะมีบางข้อที่ดิฉันจำไม่ได้ ดิฉันทำเป็นหยิบหนังสือพระลอขึ้นมา พลิกๆ เล่นแบบคนแก้เงิน ปากก็ค่อยๆ เล่าเรื่องไปช้าๆ แต่ตานั้นสอดส่ายหาข้อนั้นๆ โดยที่กรรมการไม่สังเกต อันที่จริงแล้ว ถ้าคนไม่เคยอ่านไม่เคยเรียน ก็จะไม่รู้ว่าจะเปิดหนังสือดูตอนไหน แต่ดิฉันเคยเรียนมาแล้ว จึงเปิดดูได้ทุกตอนเดียวเดี๋ยวกั้มองเห็นข้อที่ดิฉันต้องการ เมื่อพบแล้วก็ทำเป็นແສ່ງ พลิกๆ ต่อไปอีก จนกระทั่งเล่าจบเท่าที่กรรมการคนนั้นต้องการ

5. การสอบเขาวนั้ เป็นการสอบความจำ ไหวพริบ และ

ความคิดความอ่านเล็กๆ น้อยๆ ของเราเท่านั้น กรรมการสอบคือ คุณหลวงวิเชียรแพทยาคม กับคุณหมอผู้ช่วยของท่าน ตอนนั้น คุณหลวงวิเชียรฯ เป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลสมเด็จพระยา หรือที่นิยมเรียกกันทั่วไปว่า โรงพยาบาล “หลังคาแดง” หรือโรงพยาบาลบ้า คือโรงพยาบาลนี้รักษาผู้ป่วยประสาทตั้งแต่ขั้นต้นๆ ไปจนถึงขั้นวิกลจริต คุณหลวงท่านอยู่กับคนวิกลจริตตลอดเวลา เลยพานจะเห็นใครต่อใคร “วิกล” ไปเสียหมด คนทั่วไปมักจะล้อเลียนเพื่อนฝูงที่มีความคิดแปลกๆ ทำอะไรแปลกๆ ว่าต้องไปหาคุณหลวงวิเชียรฯ แล้ว หรือต้องไปหลังคาแดงแล้ว เป็นต้น

สิ่งแรกที่ดิฉันถูกสอบคือ ให้นับเลขถอยหลังตามที่คุณหมอผู้ช่วยพูด เช่น 4 7 6 8 เราต้องพูดว่า 8 6 7 4 เขาจะเพิ่มตัวเลขขึ้นจาก 4 เป็น 5-6-7 ตัว คล้ายจะทดสอบความจำ ไข่เสียงตอบกลับเสียงมากกว่า คือพอหมอบอกจบ เราก็ต้องตอบเร็วปรืดกลับไป โดยลำดับเสียงของตัวเลขกลับไปเหมือนจำเสียงดนตรี บางทีอาจผิดไปบ้างก็ได้ แต่พูดเสียเร็วจนหมอจับไม่ทัน พอเพิ่มเลขมากๆ เข้า คุณหลวงวิเชียรฯ ซึ่งนั่งคุม-ฟังอยู่ บอกว่าจำได้มากๆ ไม่ใช่จะดิ้นะ อาจจะผิดปกติไปแล้วก็ได้

เขาให้ดิฉันคิดเลขข้อหนึ่ง ไข่ตัวเลขง่ายๆ ว่า มีถังน้ำใบหนึ่งใส่น้ำไว้รวมซังได้ 5 กิโลกรัม ถ้าเอาปลาตัวหนึ่งหนักอีก 5 กิโลกรัม ใส่ออกไปแล้วลองซังใหม่ ควรจะได้กี่กิโลกรัม?

ดิฉันเกลียดเลขอยู่แล้ว ใจไม่ดี ไม่รู้ว่าปลาเปล่าๆ กับปลาที่อยู่ในน้ำนั้นมันจะหนักเท่ากันไหม คิดไม่ออก เลยแกล้งถามคุณหมอผู้ตั้งคำถามว่า น้ำที่ใส่ออกไปแล้วนั้นบอกได้ไหมว่าครึ่งถัง หรือ

ค่อนข้าง และเมื่อเอาปลาใส่ไปแล้ว น้ำจะล้นออกนอกถังหรือเปล่า ถ้ายันจะล้นเท่าไร คุณหลวงวิเชียรฯ หัวเราะชอบใจ พูดว่า “ช่างซักช่างถามจริงๆ วุ่นวาย ไม่ต้องตอบแล้วข้อนี้” ดิฉันนึกในใจว่า ท่านคงรู้เหมือนกันว่าดิฉันตอบไม่ได้ แต่ท่านคงสงสาร

แล้วทีนี้คุณหลวงถามเองว่า อายุเท่าไร พอบอกว่า 19 กว่าๆ แล้ว ท่านถามต่อไปว่า มีคู่รักแล้วหรือยัง พอตอบว่า ยัง ท่านก็บอกว่า “ผิดปกติแล้วรู้ไหม อายุปานนี้ยังไม่มีคู่รักอีก” ดิฉันตอบท่านว่า ถ้าคิดจะมีก็มีได้เป็นหลายคนแล้ว แต่ดิฉันมาคิดว่า เรียนจบจะจบอยู่แล้ว มีคู่รักจะทำให้พะว้าพะวังเสียเวลามาก การเรียนจะไม่ได้ผลดี สู้รอไปอีกหน่อย เรียนจบแล้วจึงค่อยมีจะดีกว่า ท่านพูดว่า “เออ คิดได้เช่นนั้นก็ดีนะ ขออวยพรให้เธอสมความปรารถนา”

ดิฉันกราบท่าน และรู้ตัวเลยว่าผ่านการสอบของท่านอย่างแน่นอน

เมื่อสอบเสร็จทั้งข้อเขียนและปากเปล่าทุกวิชาแล้ว เขาก็ตรวจสอบคะแนน ใช้เวลา 2-3 วัน ผลปรากฏว่า แผนกภาษาใต้คะแนนไล่เลี่ยกัน 4 คนคือ คุณบุญวาทย์ เวสตัน คุณจก ฌ ระนอง คุณสุเทพ (จำนามสกุลไม่ได้) และดิฉัน เขาจะต้องสอบสัมภาษณ์ครั้งสุดท้าย โดยดูทั่วทั้งวิชา ภาริยามารยาท และบุคลิกลักษณะด้วย

กรรมการสอบสัมภาษณ์ มี 4 คน โดย ม.จ. รัชฎาภิเศก โสณกุล เป็นประธาน คราวนี้กรรมการ “รู้ม” กันตามจริงๆ เลยคนตอบตอบแทบไม่ทัน เขาถามอะไรต่ออะไรจิปาตะ จำไม่ได้แล้ว จำได้แต่เพียงที่กรรมการคนหนึ่งถามว่า เรียนกลับมาแล้ว คิดจะมาทำราชการหรือเปล่า (ทุน King's Scholarship นี่เป็นทุนพิเศษ ไม่มี

สัญญาบังคับให้รับราชการ สุดแต่ความสมัครใจ) ดิฉันตอบว่ายังตอบขณะนี้ไม่ได้ เพราะเหตุการณ์ภายหน้ายังไม่ทราบว่าจะถึงตอนนั้น ทางราชการจะต้องการตัวดิฉันหรือไม่ หรือดิฉันเองอาจมีเหตุสุดวิสัยที่จะรับราชการไม่ได้ก็เป็นได้ แต่ถ้าไม่มีอะไรผิดปกติ ดิฉันก็คงกลับมารับราชการ (เอาใจเขาไว้หน่อย เดี่ยวเขาจะหมั่นไส้ไม่ให้ทุน)

กรรมการผู้นั้นถามต่อไปอีกว่า สมมติว่ากลับมารับราชการ คิดว่าจะได้เลื่อนขั้นเป็นถึงอธิบดีอย่างท่านรักษาฯ หรือไม่ (ทุกคนยิ้ม) ดิฉันงง แต่ตอบไปตามตรงว่า ดิฉันยังไม่เคยได้ศึกษาตัวบทกฎหมายในข้อนี้ เพราะเป็นกฎหมายเฉพาะเรื่อง ไม่ใช่กฎหมายทั่วไปที่ทุกคนจะต้องรู้ ไม่ทราบว่ารัฐธรรมนูญจะบ่งไว้หรือเปล่าว่าผู้หญิงเป็นอธิบดีไม่ได้ ถ้าไม่มีข้อบังคับไว้ ดิฉันก็มีหวังว่าจะได้เป็นแน่นอน (ตอนนี้ได้หัวเราะพร้อมกันรวมทั้งท่านรักษาฯ เองด้วย)

เปลี่ยนที่อยู่

เมื่อสอบชิงทุนเสร็จแล้ว ดิฉันกลับไปสมุทรสงครามอีกครั้ง คราวนี้นายมาบอกว่าพี่พเล้าให้ฟังว่าดิฉันไปสอบชิงทุนเล่าเรียนไปต่างประเทศ (ดิฉันไม่ได้บอกคุณพ่อหรือนายเรื่องการสอบนี้ เพราะไม่คิดว่าจะสอบได้) พี่พพูดว่า “น่ากลัวจะได้เสียด้วยซิ” (ตอนนั้นสอบสัมภาษณ์ไปแล้ว) นายว่า ทำไมเขาใช้คำว่า “น่ากลัว” ก็ไม่รู้ ดิฉันบอกว่าเขาคงจะพูดเรื่อย ๆ ไปอย่างนั้นเอง ดิฉันไม่ได้หวังอะไรมากนัก

ตลอดเวลา 3 ปีที่เรียนจบ ป.ม. นี้ คิฉันอยู่พักอาศัยในตึกแถวของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ถนนอัมฤงค์ ตรงข้ามฝั่งคลองกับวังสราญรมย์ และด้านหลังวัดวราชนพิธ ดังได้เคยเล่าแล้วว่า คุณพ่อไม่อยากจะอนุญาตพี่น้อง จึงให้คิฉันไปอยู่ประจำที่โรงเรียนราชินี พอจบออกมาแล้ว ก็มาหาห้องเช่าให้อยู่ในที่ไป-มาโรงเรียนได้สะดวก และปลอดภัย และที่สำคัญที่สุดคือ ได้อยู่ใกล้สำนักงานทนายความของคุณน้ำบุญมาก พลจันทร์ ญาติฝ่ายนาย จะรู้สึกอบอุ่น ไม่ว่าเหว่ เพื่อเจ็บไข้จะได้มีผู้ใหญ่ให้คำปรึกษาหารือ และช่วยเหลือดูแลด้วย

พี่นพออกจากบ้านคุณย่ามาอยู่รวมกัน และน้องชายชื่อ บุญชนัยชล กับลูกคุณน้ำพระมนูกิจวิมลอรรด ชื่ออสนี พลจันทร์ ซึ่งอยู่โรงเรียนสวนกุหลาบทั้งคู่ก็ได้มาอยู่ด้วย วางเตียง 4 เตียงเต็มห้องชั้นบนพอดี ชั้นล่างใช้เป็นที่รับแขก กินข้าว และทำงาน มีห้องครัวและห้องคนงานอยู่ด้วย เราได้ผู้หญิงอายุราวๆ 50 ปี มาเป็นแม่บ้าน ช่วยดูแลบ้านให้เรียบร้อยและทำอาหารเย็นให้เราด้วย คุณพ่อสั่งให้ต้มน้ำให้เราคนหนึ่งเท่านั้นในตอนเช้า ห้ามหุงข้าว กินขนมปังแทนและใครอยากดื่มอะไร นม โกโก้ หรือโอวัลติน ก็ให้ชงเอาเอง เสื้อผ้าซัก-รีดเอง เช้าวันอาทิตย์อาจจะช่วยเราลวกไข่ หรือทอดไข่ดาวบ้างก็ได้ตามสะดวก

ทุกคนกินอาหารกลางวันที่สถานที่ที่ตนเรียน คิฉันเช่าแท็กซี่รับส่งเป็นประจำ เดือนละ 6 บาท ค่าเช่าห้องเท่าไรจำไม่ได้ แต่คงไม่ถึง 6 บาทแน่ เพราะบ้านเล็กๆ 2 ชั้นที่คิฉันฝันว่าจะเช่าอยู่หน้ามหาวิทยาลัยนั้นยังเดือนละ 6 บาทเท่านั้น น้องชายสองคนเดินไป

โรงเรียน เพราะไม่ไถ่ลูก พี่ณพีจักรยานบ้าง ไปรถบัสบ้าง ตลอดเวลาที่เรียนเตรียมแพทย์ที่จุฬาฯ พอขึ้นปี 3 ก็ต้องไปอยู่ประจำเรียนแพทย์ที่โรงพยาบาลศิริราช ดิฉันเป็นคนดูแลเรื่องค่าใช้จ่ายทั้งหมด ค่าเช่าบ้าน ค่ากับข้าว ค่าเครื่องเรียนเบ็ดเตล็ด เงินเดือนแม่บ้าน เงินติดกระเป๋าของพี่น้อง ฯลฯ

ณ บ้านตึกแถวนี้ ดิฉันได้มีโอกาสทำงานรับใช้จุฬาฯ อย่างหนึ่ง คือ ในปี 2476 มีงานฉลองรัฐธรรมนูญขึ้นที่วังสราญรมย์ เป็นเวลา 3 วัน 10-11-12 ธันวาคม ทางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถูกเกณฑ์ให้ไปออกร้านอาหารด้วย มีการคัดเลือกให้นิสิตหญิง-ชายไปจัดร้านและรับแขก โดยเฉพาะผู้ชายให้เสิร์ฟอาหารด้วย นิสิตนี้เลือกมาจากทุกคณะและมีเวรผลัดเปลี่ยนกัน เมื่องานเลิกแล้วตอนดึก จะต้องเก็บข้าวของกลับ และตอนบ่ายมากๆ ของวันรุ่งขึ้นก็ขนมาจัดอีก

คุณพ่วง สุวรรณรัฐ ซึ่งเป็นนายกสโมสรในขณะนั้น มีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องนี้ เห็นว่าบ้านดิฉันอยู่ใกล้สะพานกิติฯ เลขชนของทั้งหมดมาฝากไว้ทุกคืน ประหยัดเงินค่ารถ และค่าแรงขนด้วย ดิฉันก็มีหน้าที่ช่วยดูของทุกชิ้นให้เรียบร้อย ปลอดภัย

ครั้งเมื่อดิฉันกลับไปเรียนอักษรศาสตร์ ปี 3 พี่ณพีไปอยู่หอที่ศิริราชแล้ว อัสนีย้ายไปไหนจำไม่ได้ แม่บ้านก็ต้องมีธุระยุ่งทางครอบครัวลูกหลาน อยู่กับเราไม่ได้ตลอด ต้องไปๆ มาๆ คุณพ่อเลยให้เลิกเช่าห้องนั้น และย้ายไปอยู่กับคุณลุงพระประกาศราชกิจ ซึ่งนามสกุลพลจันทร์ ญาติของนาย

คุณลุงเช่าตึกแถวของทรัพย์สินฯ อยู่เหมือนกัน แต่ตึกมี 3 ชั้น

ใหญ่โตอยู่ตรงหัวมุมใกล้แม่น้ำเจ้าพระยา ห่างจากสะพานพุทธฯ ไม่มากนัก น้องชายที่อยู่โรงเรียนสวนกุหลาบไปอยู่ด้วย เขาเดินไปโรงเรียนใกล้ขึ้นอีกมาก คุณลุงคุณป้าอยู่กับลูกชายชื่อ พลตรี ประลอง พลจันทร์ (นามปัจจุบัน) และกับพี่สาว ซึ่งมีลูกสาวคนหนึ่งชื่อ เฉลิม เกษไชย กับลูกชายคนหนึ่งเป็นทหารชื่อ อำนวย เกษไชย ห้องบ้านคุณลุงยังว่างอีกหลายห้อง ฉะนั้น ดิฉันและน้องชายจึงไปอยู่ได้อย่างสบาย ตอนที่สอบชิงทุนนั้น ดิฉันก็อยู่บ้านนี้แล้ว สงบเงียบดีเหมาะแก่การดูหนังสือ ดิฉันอยู่ที่นั่นจนกระทั่งวันเดินทางออกจากประเทศไทยไปประเทศอังกฤษ

ได้ข่าวดีทางวิทยุกระจายเสียง

เมื่อสอบชิงทุนเสร็จ ดิฉันกลับไปสมุทรสงครามดังที่ได้กล่าวมาแล้ว พอมหาวิทยาลัยเปิดเดือนมิถุนายน ก็ไปเรียนตามปกติ ไม่ได้คิดถึงเรื่องสอบเลย เกือบจะลืมไปเสียแล้วด้วยซ้ำ แต่คืนวันหนึ่ง ดิฉันนั่งคุยกับคุณลุงคุณป้าหน้าวิทยุ ซึ่งเปิดไว้แต่ไม่ค่อยได้ฟัง เพราะมัวคุยกันเสียมากกว่า เวลา 20.00 น. มีข่าวราชการที่ยังไม่สนใจ สักประเดี๋ยวได้ยินชื่อดิฉัน ทุกคนร้อง “เฮ้! อะไรวะ” เพราะได้ยินไม่ชัดกันทั้งนั้น แต่แล้วก็หยุดคุย หันไปฟังวิทยุต่อไป เขาประกาศซ้ำๆ เป็นครั้งที่ 2 ว่า ดิฉันสอบชิงทุนได้ที่ 1 แผนกภาษา ที่ 2 ได้แก่ คุณจก ฌ ระนอง

คุณลุงดีใจใหญ่ จะชวนไปเลี้ยงที่ราชวงศ์ สมัยนั้น ตอนค้าราชวงศ์เป็นสถานที่ที่คนชอบไปกินอาหารหลังกลับจากดูหนังดูละคร มีร้านอาหารชนิดต่างๆ ตั้งอยู่เรียงราย แต่ละร้านมีอาหาร

พิเศษขึ้นชื่อของตน ไฟฟ้าสว่างไสว ผู้คนก็กักอยู่จนดึกดื่น เราไม่มีรถส่วนตัวของเราเอง ไม่สะดวก และทุกคนก็เพิ่งกินข้าวเสร็จใหม่ๆ เลยตกลงไม่ไป สักประเดี๋ยวน้องชายซึ่งไปกินอาหารอยู่ที่เชิงสะพานพุทธฯ ผังธนฯ ได้ยินวิทยุก็วิ่งข้ามสะพานกลับบ้าน ค็นั่นเราคุยกันอยู่จนดึกกว่าจะเข้านอน

ดิฉันนอนไม่หลับเลย คิดไม่ตกว่าเราจะต้องทิ้งพ่อแม่พี่น้องไปจริงๆ หรือ สมัยนั้นการเดินทางมีแต่ไปทางเรืออย่างเดียว ไปแล้วกว่าจะได้กลับอย่างน้อยก็ 5-6 ปีขึ้นไป น้องๆ จะเติบโตขึ้น กำลังอยู่ในวัยเรียนกันทั้งนั้น คุณพ่อจะต้องแบกภาระหนักขึ้นๆ จะไหวหรือ ? เท่าที่คุณพ่อส่งพี่ผม ดิฉัน และน้องชายอีกคนหนึ่งเข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ ก็เป็นรายจ่ายที่หนักมากอยู่แล้ว ถึงดิฉันจะไปเสียคนหนึ่ง แต่น้องคนต่อไปอีก 2-3 คน ก็ถึงกำหนดที่จะต้องเข้ามาอีกในปีหน้า ทั้งๆ ที่พี่ผมก็ยังเรียนแพทย์ไม่จบ กว่าจบก็อีกอย่างน้อย 3-4 ปี ถ้าดิฉันสละไม่รับทุน อีก 2 ปี ก็คงเรียนจบมาช่วยแบ่งเบาภาระของคุณพ่อได้ คิดเช่นนั้นก็กลับไปกลับมา ตัดสินใจไม่ถูกเลย

ดำเนินเรื่องต่อไปตามขั้นตอน

รุ่งขึ้นดิฉันต้องไปรายงานตัวที่ ก.พ. ตามคำสั่งทางวิทยุเมื่อคืนนี้ พอไป พบนักเรียนชาย 3 คนที่นั่น คือ คุณจก ที่ได้ที่ 2 แผนกภาษา คุณสมาน บุราวาศ และคุณบุญเหลือ (สุนทร) ชูพันธุ์ ที่ 1 และที่ 2 แผนกวิทยาศาสตร์ ตามลำดับ จึงได้รู้ว่าทุกคนได้ติดตามเรื่องการสอบมาตลอด และได้ทราบผลล่วงหน้าตั้งหลายวัน ก่อนที่

วิทยุจะประกาศเป็นทางการ ตกลงเป็นอันว่าดิฉันคนเดียวเท่านั้น
ที่ไ้กว่าเขา และเพ็งมารู้ข่าวจากทางวิทยุนี้เอง

เรา 4 คน จะต้องไปตรวจสุขภาพของร่างกายเป็นด้านสุดท้าย
ซึ่งทุกคนรู้ว่าจะไม่มีปัญหาแน่ แต่ปัญหาได้เกิดขึ้นกับดิฉัน ดังจะได้
เล่าต่อไป

วันนั้นออกจาก ก.พ. ดิฉันรีบไปมหาวิทยาลัย เพื่อจะขอลา
หยุดสัก 2-3 วัน ในการไปตรวจร่างกาย และทำอย่างอื่นๆ อีก ไป
พบพี่เหลือ (ม.ล. บุญเหลือ) พอดี เธอเล่าว่าเธอได้บอก Mr. Davies
เรื่องที่ดิฉันชิงทุนได้ อาจารย์ Davies ไม่อยากเชื่อเลย ท่านถามว่า
แล้วคนอื่นๆ ละ ไปไหนเสีย คนอื่นๆ ในที่นี้ท่านหมายถึงลูกศิษย์
ของท่านที่เก่งภาษาอังกฤษกว่าดิฉัน พี่เหลือบอกว่าเธอชักจูงขึ้นมา
บ้าง เลยตอบว่า ในเมื่อฉลบได้แล้ว คนอื่นก็ไม่ได้ล่ะซิ มันธรรมดา
เหลือเกิน

ดิฉันต้องเขียนใบลาเป็นภาษาอังกฤษส่งตรงถึง Mr. Davies
เพราะท่านเป็นหัวหน้าแผนกภาษาอังกฤษ ดิฉันเขียนว่า “ด่วน”
แล้วให้เจ้าหน้าที่เอาจดหมายไปยื่น บอกว่าดิฉันจะมาขอรับคำ
อนุญาตตอนเย็น เสร็จแล้วก็ออกไปทำธุระอย่างอื่นจนบ่ยามากแล้ว
กลับไปทิมมหาวิทยาลัยอีก อาจารย์ Davies ส่งจดหมายกลับมา โดย
ลงนามอนุญาตตอนท้าย พร้อมกับขีด-แกกจดหมายของดิฉันด้วย
หมึกแดงจนเประอะไปหมด เหมือนกับจะถามว่า เขียนจดหมาย
อย่างนี้หรือสอบชิงทุนได้

ตรวจสอบสุขภาพ-มีปัญหา

เราถูกส่งตัวไปตรวจร่างกายที่โรงพยาบาลศิริราช ไปตรวจตาเป็นด่านแรก ซึ่งดิฉันก็สอบตกเสียแล้ว คณะกรรมการที่ประกอบด้วยจักษุแพทย์ 2-3 คน ลงความเห็น ว่า ตาของดิฉันเป็นโรคต้อดวงจะเดินทางไปต่างประเทศไม่ได้ เพราะสมัยนั้น ทุกๆ ประเทศห้ามคนที่โรคต้อดวงตาเข้าประเทศ เพราะถือว่าเป็นโรคติดต่อที่ร้ายแรง เขาเสนอรายงานต่อคุณหมอแดง กาญจนารักษ์ ซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการ คุณหมอแดงนี่เป็นที่รู้กันว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญทางตาเพียงคนเดียวของประเทศไทยในขณะนั้น

ดิฉันโชคดีมากที่คุณหมอแดงขอตรวจด้วยตัวท่านเอง ท่านตรวจอย่างละเอียดแล้วบอกว่า ไม่ใช่โรคต้อดวง แต่เป็นในตาของดิฉันนั้น เข้าใจว่าเป็นแผลเก่าซึ่งเป็นมานานแล้ว ท่านชักใช้ประวัติของดิฉัน ดิฉันจึงเล่าให้ท่านฟังเรื่องที่ตาบอดไป 3 เดือน ตอนอายุ 6-7 ขวบ ท่านคงรู้สึกภูมิใจในตัวท่านเองที่บอกโรคได้ถูกต้องๆ ที่ไม่เคยรู้มาก่อน และดิฉันก็ทึ่งและประทับใจมากในความเชี่ยวชาญและความสามารถในการวินิจฉัยของท่าน ถ้าไม่ได้ท่าน ดิฉันคงจะหมดโอกาสไปต่างประเทศแน่

พวกนักเรียนชาย 3 คน ซึ่งตอนแรกเสียใจกับดิฉัน ก็กลับดีใจด้วยอย่างมาก ที่ดิฉันผ่านด่านแรกนี้ไปได้ ดิฉันกราบขอบคุณคุณหมอแดงอย่างซาบซึ้ง แล้วเราก็กลาท่านเพื่อไปด่านอื่นต่อ

ดิฉันขอเว้นไม่เล่าถึงการตรวจร่างกายส่วนอื่นๆ ที่เป็นไปโดยเรียบร้อย ไม่มีปัญหา แต่จำเป็นจะต้องเล่าด่านสุดท้าย การตรวจปอด ตับ หัวใจ ฯลฯ ซึ่งมีปัญหาอีกจนได้

ตอนที่เรไปถึงห้องตรวจ คณะกรรมการตรวจยังไม่มา ขณะที่คอยอยู่ตั่งนานนั้น ดิฉันจึงถือโอกาสไปเดินเล่นดูสถานที่รอบๆ พอเขาตะโกนบอกว่า หมอมาแล้ว ก็รีบวิ่งมาทันที

พวกนักเรียนชาย 3 คน ปลอดภัยตามเคย แต่ดิฉันติดขัดตรงหัวใจ หมอทุกคนตรวจแล้วลงความเห็น ว่า หัวใจไม่ปกติ ถ้าไปต่างประเทศอาจไปเป็นอันตรายได้ แต่โชคดียิ่งนั้นแหละ คุณหมอฉลอง ไกรจิตติ (เนตรศิริ) ซึ่งเป็นนักเรียนเก่าโรงเรียนราชินี โรงเรียนเดียวกับดิฉัน คงจะเสียใจมาก และท่านอยากให้ดิฉันได้ไปเพื่อชื่อเสียงของโรงเรียนด้วย ท่านออกความเห็น ว่าตามรายงานตรวจสุขภาพอื่นๆ ก็เรียบร้อยตลอดมา มีความสมบูรณ์ทุกส่วน ทำไมจึงจะมาผิดปกติที่หัวใจอย่างนี้ สงสัยจะมีความไม่ถูกต้องอะไรสักอย่าง อยากจะขอให้ตรวจใหม่จะได้หรือไม่ คณะหมอเห็นด้วย คนอื่นๆ กลับไปได้ แต่ให้ดิฉันอยู่นิ่งๆ ราวๆ 1 ชั่วโมง แล้วตรวจใหม่

ในการตรวจครั้งหลังนี้ปรากฏว่า หัวใจของดิฉันปกติดีทุกอย่าง สันนิษฐานว่า ในการตรวจครั้งแรกนั้นคงเป็นเพราะดิฉันวิ่งมาอย่างรวดเร็ว เหนื่อยมาก หัวใจจึงแสดงความไม่ปกติเช่นนั้น

ดิฉันขอบพระคุณคุณหมอฉลองเป็นอย่างสูง เพราะว่าถ้าไม่มีท่าน ดิฉันก็คงไม่ได้รับอนุญาตให้เดินทางไปต่างประเทศได้ ดิฉันเรียนท่านว่า ดิฉันเป็นหนี้บุญคุณท่านอย่างไม่มีวันจะลืมได้

ลาออกจากมหาวิทยาลัย อบรมที่กระทรวงศึกษาฯ

เมื่อแน่ใจ 100% ว่าจะได้ไปต่างประเทศแล้ว ดิฉันก็ไปลาออก

จากมหาวิทยาลัย วันนั้นเผชิญทางจุฬาฯ มีการแข่งขันกีฬา ตัวดิฉันนั้นไม่เคยอยู่ดูหรือช่วยเขาเชียร์มาก่อนเลย เพราะดังที่ได้เล่าแล้วว่า รมมารับกลับบ้านตรงเวลาเลิกเรียนทุกวัน ฉะนั้น จึงตกลงใจว่าน่าจะอยู่ดูเขาสักครั้งพอให้ขึ้นชื่อว่าเคยร่วมกับเขามาแล้วก็ยังดี เพื่อนๆ ได้พาไปนั่งดูในสนามฟุตบอลสนาม

นักข่าวหนังสือพิมพ์คนหนึ่ง ซึ่งมาทำข่าวเรื่องการแข่งขันกีฬานี้ จำหน้าดิฉันได้ คงจะเคยเห็นในรูปซึ่งตอนนั้นปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์เสมอ ตะโกนเรียกช่างภาพให้มาถ่ายรูปดิฉัน เขาบอกว่า “คนนี่แหละที่สอบชิงทุนได้ที่ 1” แล้วช่างภาพก็มารุมถ่ายรูปดิฉันกันใหญ่ ดิฉันจะเลี่ยงหนีเขาก็ใช่ที่ เลยทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ปล่อยให้ถ่ายไปตามสบาย

หมูนั่นหนังสือพิมพ์ลงรูปพวกเรา 4 คน แทบทุกฉบับ โดยเฉพาะดิฉัน ซึ่งเป็นผู้หญิงคนที่ 3 ของประเทศไทยที่ได้รับทุนเล่าเรียนหลวงนี้ หนังสือพิมพ์ *The Siam Chronicle* ได้ขยายรูปใหญ่เต็มปกหน้าเลย

เมื่อ พ.ศ. 2479 คุณบชลัย
มหรณนที่ ได้ขึ้นหน้า 1
หนังสือพิมพ์ *The Siam Chronicle*
หลังจากสอบได้ทุนเล่าเรียนหลวง
(King's Scholarship)
ไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ
ขณะมีอายุเพียง 19 ปี 6 เดือน

ที่กระทรวงศึกษาธิการ

ดิฉันถูกส่งตัวไปที่กระทรวงศึกษาธิการ นัยว่าให้ไปอบรม ภายใต้การดูแลของพระยาประมวญฯ สัก 1-2 เดือน แต่อันที่จริงแล้ว ดิฉันไม่เห็นได้รับการอบรมอะไรเลย พอไปถึงเจ้าคุณประมวญฯ ก็ส่งรายงานการศึกษาประจำปีให้ปีกหนึ่ง ดูเหมือนจะเป็นของ 2-3 ปีที่แล้วมา ท่านให้แปลเป็นภาษาอังกฤษ บอกว่าเสร็จแล้ว จะได้รวบรวมพิมพ์เสียที เพราะค้างมานานแล้ว ดิฉันไม่ชอบงานนี้เลย เพราะไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญภาษาอังกฤษ กลัวว่าจะแปลผิดๆ พลาดๆ แต่ก็ตั้งใจพยายามทำให้ดีที่สุดในเรื่องที่ได้รับมอบหมายมา

ข้อจั้นในเรื่องนี้มีอยู่ว่า เมื่อสามิของดิฉัน (จำกัด พลังกูร) กลับจากประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. 2481 นั้น เขาไปรายงานตัวที่ กระทรวงศึกษาฯ และได้รับมอบหมายให้เริ่มทำงานเลย โดยการให้แปลรายงานการศึกษาเป็นภาษาอังกฤษ เขาเขียนไปเล่าว่าเมื่อเขาอ่านและแก้ไขส่วนหนึ่งที่มีคนแปลไว้แล้วนั้น เขารู้สึกว่าลายมือ นั้นคุ้นๆ ชอบกล ยิ่งอ่านไปมากๆ เขาก็เลยจำได้ว่าเป็นลายมือของ ดิฉันเอง เมื่อมีของใหม่แล้วของเก่าก็ไม่ได้ใช้ เขาจึงหอบลายมือ ของดิฉันทั้งหมดมาเก็บไว้

และเมื่อดิฉันกลับมาปี พ.ศ. 2482 นั้น ดิฉันลองอ่านดู ยังนึกสงสัยว่าตนทำได้อย่างไร บางวลีเช่น within the precinct of... ไม่น่าจะเขียนเป็นในตอนที่นั้น ซึ่งดิฉันไม่มีใครเป็นที่ปรึกษาเลย

ระหว่างการ “อบรม” ที่กระทรวงศึกษาฯ นั้น ดิฉันต้องลงานบ่อยๆ เพื่อการเตรียมตัวในทุกๆ ด้าน

เตรียมตัวเพื่อการเดินทาง

ทาง ก.พ. ได้จ่ายเงินให้จำนวนหนึ่งเพื่อไปตัดเสื้อผ้าและซื้อเครื่องแต่งกายอื่นๆ เช่น ถุงเท้า รองเท้า เครื่องชั้นในขนสัตว์ ฯลฯ รวมทั้งค่าเครื่องใช้ต่างๆ ที่จำเป็นด้วย เช่น กระเป๋า เสื้อผ้า และหีบใหญ่ (trunk) เราจะเดินทางโดยเรือ ฉะนั้น หีบใหญ่เอาไปได้สะดวก จะได้บรรจุของได้มากๆ ด้วย

เรื่องหนังสือเดินทางนั้น แน่นอน เราไม่ต้องเคียดร้อน ทาง ก.พ. จัดทำให้เสร็จ เวลาไปทำ Visa เข้าประเทศต่างๆ ที่เราจะต้องผ่านไป เช่น อิตาลี และฝรั่งเศส เจ้าหน้าที่ทาง ก.พ. ก็เป็นคนพาเราไปตามสถานทูตนั้นๆ

คุณอนันต์ นาวานุเคราะห์ แห่ง ก.พ. นอกจากจะพาเราไปแลกเงินต่างประเทศด้วยตัวท่านเอง โดยจัดเสร็จว่าควรเป็นธนบัตรใบใหญ่ ใบเล็ก และเหรียญอะไรบ้าง เพื่อเราจะได้สะดวกในการจับจ่ายใช้สอยตลอดการเดินทางแล้ว (ตอนนั้นใช้เงินปอนด์อังกฤษเป็นหลัก) ท่านยังได้กรุณาจัดเลี้ยงน้ำชาแก่พวกเราที่บ้านของท่าน เป็นการเลี้ยงส่งเรา และเป็นการฝึกมารยาทในการกินน้ำชาไปในตัวในเวลาเดียวกันด้วย

การช่วยเหลือจากโรงเรียนราชินี

ม.จ. พิจิตรจิราภา เทวกุล ท่านอาจารย์ใหญ่โรงเรียนราชินี ได้ทรงขอร้องให้คุณสายสวาท ธรรมสโรช (เทพหัสดินฯ) นักเรียนเก่าราชินี ซึ่งเคยได้ไปศึกษาในประเทศอังกฤษมาแล้ว พาฉันไปตัดเสื้อและซื้อข้าวของที่จำเป็น สมัยนั้นห้าง Whiteaway ดูเหมือน

แทบจะเป็นร้านเดียวที่เราซื้อของเหล่านี้ได้ ร้านตัดเสื้อผู้หญิง (โดยเฉพาะเสื้อผ้าไปต่างประเทศ) คือร้าน Femina ก็อยู่ในตึกของ Whiteaway นี้

พี่สาวทแนให้ตัดเสื้ออย่างละชุดเดียว เพื่อจะได้ไม่ไปล่าสมัย ทางโน้น เช่น Overcoat suit ผ้าขนสัตว์ เสื้อ Frock ผ้าลินินสั้น ครึ่งน่องสำหรับไปงานเลี้ยงตอนกลางวันหรือเลี้ยงน้ำชา เสื้อ Dress ผ้าไหมดอกยาวคลุมน่องสำหรับไป Cocktail หรือ Garden party (เสื้อตัวนี้ที่แรกดิฉันคิดว่าจะไม่มีโอกาสใช้ แต่กลายเป็นมีประโยชน์ ดังจะเล่าในเรื่องข้างหน้า) และท้ายที่สุดก็คือ เสื้อราตรี มี Skirt ขนสัตว์พิเศษตัวหนึ่งด้วย สำหรับใส่ประจำวัน กับ Jumper ขนสัตว์ 2 สิ่งหลังนี้ พี่สาวทบอกให้ไปหาซื้อเอาอีกเมื่อไปถึงอังกฤษแล้ว เพราะหาซื้อได้ง่าย ดีกว่า และราคาถูกกว่าทางเมืองเรามาก แ่นละเครื่องในขนสัตว์ รวมทั้ง Vest ขนสัตว์ยาวทั้งตัวก็ต้องเตรียมไปพร้อม เพราะเราจะเดินทางไปถึงที่นั่นตอนฤดูหนาวของเขาวพอดี ถ้าไม่มีของเหล่านี้ไปด้วย กว่าจะคุ้นเคยกับสถานที่พอจะไปซื้อเองได้ ก็น่ากลัวจะหนาวมากจนถึงเกิดป่วยไข้ไปก็ได้

ท่านอาจารย์ได้ทรงจัดให้มีงานเลี้ยงส่งเป็นการใหญ่ และได้ทรงแนะนำบรรดาครูและนักเรียนว่า ของขวัญที่จะให้ดิฉันนั้น ถ้าเป็นข้าวของดิฉันคงเอาไปด้วยไม่ได้ เพราะจะเกะกะรุงรัง ควรให้เป็นเงินคนละเล็กคนละน้อยจะดีกว่า เพื่อดิฉันจะได้มีใช้ สะดวกใจในการเดินทาง และตอนไปถึงทางโน้นใหม่ๆ ไม่ต้องคอยกระเบียดกระเสียนจากเงินที่ทางรัฐบาลให้ไว้ติดตัว ดิฉันได้รับเงินจำนวนนั้นไปใช้เป็นประโยชน์อย่างที่ท่านทรงคิดไว้จริงๆ และได้ระลึกถึงพระคุณ

ของท่าน และของครูๆ กับน้องๆ ราชินีอยู่เสมอ โดยจะไม่มีวันลืมเลย

เรากำหนดจะออกเดินทางจากเมืองไทยวันที่ 30 กันยายน 2479

เพื่อนพิเศษคนหนึ่ง

ก่อนที่จะจบเรื่องทางเมืองไทย ดิฉันขอสอดแทรกเรื่องของเพื่อนคนหนึ่ง ซึ่งมีส่วนเกี่ยวกับตอนหนึ่งของชีวิตของดิฉัน ดิฉันคิดว่าชีวประวัติของดิฉันจะไม่สมบูรณ์แท้จริง ถ้าไม่กล่าวถึงเขาเสียเลย

ตอนที่ดิฉันเข้าจุฬาฯ นั้น ดิฉันอายุ 16 ปี 6 เดือน อายุน้อยที่สุดในชั้น ยังอยู่ในเขตวัยรุ่น แต่ไม่ยกเลยมีความรู้สึกที่ว่าดิฉันใจดีเหมือนพวกวัยรุ่นสมัยนี้เลย ดิฉันเห็นเพื่อนนิสิตหญิงของดิฉัน ซึ่งเป็นสาวเต็มตัว มีนิสิตชายมาติดกันกรอ ก็ได้แต่มองดูเขาเฉยๆ ไม่รู้สึกอะไรเลย ความรู้สึกเป็นสาวเกิดขึ้นช้ามาก ไม่เคยคิดว่าจะมีคนมาสนใจ เพราะตนเองก็ไม่สนใจใคร ครั้งหนึ่งมีเรื่องอะไรก็จำไม่ได้แล้ว และดิฉันคงจะแสดงความไม่เอาไหนออกมา นิสิตชายรุ่นพี่คนหนึ่ง ซึ่งอายุแก่กว่าดิฉันหลายปีทีเดียว ได้ขยี้หัวดิฉันปลางหัวเราะ แล้วก็พูดว่า “เด็กเอ๊ย !” ในสายตาของเขา ดิฉันคงยังเป็นเด็กมาก

แต่ครั้งเมื่อเรียนมาได้เกือบปี สังเกตว่ามีเพื่อนชายคนหนึ่งในรุ่นเดียวกัน มาเอาใจใส่กับดิฉันเป็นพิเศษ โดยช่วยอธิบายภาษาอังกฤษให้บ่อยๆ วันหนึ่งเขาบอกว่าเขาจะสอนภาษาอังกฤษให้ใน

วันนั้น เวลานั้น และในห้องนั้น ซึ่งอยู่ติดกับห้องเรียนห้องหนึ่ง
ดิฉันตั้งใจ ไม่เลี้ยวใจอะไรเลย รีบไปบอกเพื่อนๆ ที่อ่านภาษาอังกฤษ
เหมือนกัน ให้ไปฟังเขาสอนพิเศษ พอเราเข้าไปในห้อง เขาพูดว่า
“อ้อ มากันหลายคนหรือ เอาละดีแล้ว” แล้วเขาก็อธิบายศัพท์-วลี
ต่างๆ ให้เราฟัง

ต่อมาเขาทำ note ด้วยสมุดปกแข็ง เขียนด้วยลายมือเรียบร้อย
สวยงาม อธิบายศัพท์-วลีต่างๆ มาให้ ดิฉันยังไม่ทันได้อ่านเลย เพียง
แต่ชำเลื่องดูเว็บ แล้วก็เอาไปให้เพื่อนคนหนึ่งซึ่งขยันกว่าดิฉันอ่าน
ดูก่อน บอกเขาให้ลอกไว้ก็แล้วกัน เพื่อนคนนั้นเอาไป รุ่งขึ้นกลับ
มาบอกว่า ชักอะใจเสียแล้ว เพราะในประโยคตัวอย่างต่างๆ นั้น
เขาใส่ชื่อดิฉันลงไปหมด ดิฉันยังไม่คิดอยากดูอยู่ดี เพราะไม่เคย
สนใจในตัวเขาในทางอื่น นอกเหนือจากการเป็นเพื่อนธรรมดา
เท่านั้น เลยบอกให้เพื่อนเก็บสมุดนั้นไว้ก่อน

หลังจากนั้นอีกนาน เขาให้เพื่อนผู้ชายคนหนึ่งถือจดหมาย
มาหาดิฉันที่บ้าน เพื่อนคนนี้บอกว่าเขาจะขอยืม note ภาษาไทย
ของดิฉัน ให้ฝากเพื่อนคนนี้ไปได้ ดิฉันเปิดจดหมายอ่านต่อหน้า
คนนั้น อ่านๆ ไปกลายเป็นจดหมายรัก และเพื่อนคนนี้จะรู้กัน
จึงรีบบอกเสียก่อนว่าจะขอยืม note มิฉะนั้น ดิฉันอาจไม่อ่าน
จดหมายนั้น ในจดหมายนั้นบอกว่าเขาคอยดิฉันที่ปั๊ว ก็ได้ อะไร
ทำนองนี้ ดิฉันใจเต้น รู้สึกว่าตัวจะสั่นไปหมด แต่สงบสติอารมณ์
เริ่มแสดงละคร ทำหน้าเฉยเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น อ่านจดหมาย
พलगูร คุยกับเขาพलगูร เพราะดิฉันเชื่อแน่ว่าเขาคงจะส่งเพื่อนคนนี้
ให้สังเกตอาการปฏิกิริยาและปฏิกิริยาของดิฉัน ดิฉันอ่านจดหมายจบ

แสร้งทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ หยิบ note ภาษาไทยให้เขาไป และบอกว่าไม่ต้องรีบส่งคืน เพราะดิฉันยังไม่ใช้ตอนนั้น

พอเพื่อนคนนั้นกลับไปแล้ว ดิฉันวิ่งขึ้นห้องนอน และร้องไห้เสียใหญ่ ไม่รู้เหมือนกว่าร้องทำไม ใจยังเต้นไม่เป็นปกติเลย แต่นึกชมตัวเองในใจว่าเราดีหน้าสนิทดี นายคนนั้นคงไม่รู้ว่าจะรายงานเขาอย่างไรแน่ๆ จิตใจรู้สึกระโหยอ่อนเพลียเลยหลับไป ตื่นขึ้นมาคิดในใจว่า บ้าจังเลย เขาไม่ควรเขียนจดหมายนั้นมา ต่อไปนี้เราจะมองหน้ากันได้อย่างไร? มิตรภาพอันดีของเราต่อกันจะต้องขาดลงเพราะเรื่องนี้หรือ?

ถ้าเป็นใครคนอื่นเขียนจดหมายแบบนี้มา ดิฉันจะไม่สนใจเลย ไม่ยี่หระเลยว่าจะต้องโกรธกัน โกรธกันไปเลยนั่นและดี (ภายหลังเมื่อดิฉันเล่าเรื่องนี้ให้เพื่อนผู้หญิงคนหนึ่งฟัง และบอกว่าดิฉันคิดอย่างนี้ เขาหัวเราะแล้วบอกว่า โกรธทำไม ถึงจะเป็นคนอื่นก็เถอะ เขาไม่ได้เขียนมาดำนี่) แต่สำหรับเพื่อนคนนี้แล้วดิฉันเสียตาย เพราะเขาเป็นเพื่อนที่ดีมาก เขาดีต่อทุกคน ใจกว้าง รักเพื่อนฝูงและหมู่คณะ พร้อมที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวม และเพื่อนทุกคนก็รักเขา ดิฉันครุ่นคิดหนักว่าจะคลี่คลายปัญหานี้อย่างไร เพื่อจะได้บัวไม่จ้ำน้ำไม่จุ่ม

ดิฉันโง่มาก คิดมากไป หรือยังงี้ก็ไม่ทราบ เพราะว่าเมื่อเราได้มาเผชิญหน้ากันอีกครั้ง ปัญหาไม่มีเลย ดิฉันดีหน้าธรรมดาซึ่งมาจากใจจริง (ไม่ใช่เล่นละคร) ว่ามิตรภาพของเราไม่ได้เปลี่ยนไป และตัวเขาก็เช่นกัน ความผิดหวังคงจะมีบ้าง แต่เขาคงจะเข้าใจและจิตใจอันงามของเขากียังเป็นดังเดิม เขาช่วยเหลือดิฉันและ

ทำดีต่อดิฉันตลอดมา ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ดิฉันดีใจอย่างบอก
ไม่ถูกเลย ตอนพบกันครั้งหลังนี้ เขากระซิบว่า “ไม่ต้องตกใจนะ
ไม่มีอะไร”

เพื่อนๆ ผู้หญิงไม่ค่อยมีใครรู้เรื่อง ยกเว้นคนที่ดิฉันเล่าให้ฟัง
แต่พวกผู้ชายดูเหมือนจะรู้จักกันหลายคน อีต่าบ้านนั้นคงจะเอาข่าวไป
แจก ได้ยินเสียงเขาล้อเลียนกันเสมอ แต่ดิฉันแสร้งทำเป็นไม่ได้ยิน
เพื่อนหญิงของดิฉันถามว่า “ทำไมเธอไม่ชอบเขาล่ะ? รูปร่างเขาก็
สูงใหญ่ เป็น man เต็มที่ จิตใจเป็นอันรู้กันแล้ว ไม่ต้องพูดถึง และ
ยิ่งกว่านั้น เขารวยมากทีเดียว”

ดิฉันตอบไม่ถูก รู้อย่างเดียวคือ ดิฉันไม่ได้ชอบเขาแบบผู้ชาย
ชอบแบบเพื่อนและพี่ชายเท่านั้น เพราะรู้แน่ว่าเขาเป็นมิตรแท้ จะ
เรียกว่าชอบเป็นพิเศษมากกว่าเพื่อนชายคนอื่นก็ได้ แต่ก็ไม่ใช่แบบ
ผู้ชายอยู่ดี ดิฉันมานั่งคิดถึงตัวเองว่า ความรู้สึกเป็นสาวยังไม่เกิด
ขึ้นหรือ ทั้งๆ ที่อ่านจดหมายรักแล้วก็ไม่ใช่หวดิง ได้แต่ตกใจ เอ๊ะ!
ทำไมเขารู้ว่าดิฉันตกใจล่ะ? ตัวเขาเองก็คงจะเหมือนคนอื่นๆ อีก
หลายคนที่เห็นว่าดิฉันยังมีความรู้สึกแบบเด็กอยู่

หลังจากนี้เขาไม่ตอบดิฉันในเรื่องนี้อีกเลย แต่วันหนึ่งดิฉัน
ได้รับจดหมายจากญาติผู้หญิงพี่น้องของเขาเล่าว่า เธอเห็นพี่ชาย
ของเธอเขียนคำว่า ฉลบทลัษย์ บนกระดานแผ่นใหญ่บนโต๊ะทำงาน
เขียนเต็มไปหมด เป็นร้อยเป็นพันคำ เธอไม่รู้ว่าคำนี้คืออะไร จึงได้
ไปถามเพื่อนผู้ชายของพี่ แล้วจึงเขียนมาบอกดิฉัน เธออ้อนวอนจะ
ให้ดิฉันใจอ่อน บอกว่าพี่ของเธอไม่เป็นอันกินอันนอน เขาล้างโคล
ดิฉันมาก เอ...ดิฉันไม่เคยไปอดอ้อนออเขาเขา หรือให้ทำ ทำ

ยิวนกวนสวาทเขาเลยนี่ พบกันก็พูดกันดีๆ

ตอนดิฉันย้ายมาอยู่หอวัง เขาก็ตามมาหา มาคุยด้วยบ่อยๆ ก็ไม่เห็นมีอะไร แต่เพื่อนผู้ชายของเขา 2-3 คนผลักดันมาหาดิฉัน มาพูดแบบต่างๆ โอ้อโฮมปฏิโลมจะให้ดิฉันรับรักเขา และหลังที่สุด เขาหายหน้าไปนาน เพื่อนคนหนึ่งมาส่งข่าวว่าเขาเป็นโรคประสาท และเข้าโรงพยาบาลไปแล้ว ดิฉันรู้ว่าเขาไม่ได้โกหก แต่ดิฉันไม่ได้เป็นต้นเหตุนี้ จะโทษดิฉันได้อย่างไร ดิฉันสงสารเขา แต่ไม่ได้ไปเยี่ยม เพราะไม่รู้ว่าจะดีหรือไม่

ตอนดิฉันจะไปต่างประเทศ เขาให้เข็มกลัดทองดิฉันอันหนึ่ง มีรูปหัวใจตรงกลาง และสองข้างเป็นลายกนกกลางยาสวยงาม เขาขอรูปดิฉันก็ให้ และเซ็นให้เหมือนกับที่ให้คนอื่นๆ เราไม่ได้ติดต่อกันเลย แต่วันหนึ่งเพื่อนชายของเขาคนหนึ่งไปพบดิฉันที่อังกฤษ และบอกดิฉันว่า เพื่อนคนนั้นยังคอยดิฉันอยู่ เขาพูดต่างๆ ที่เขารู้ดีว่า ดิฉันไม่ได้ให้ความหวังแก่เพื่อนคนนั้นเลย เขาบอกว่า รับปากมาว่าจะบอก จึงจำเป็นต้องบอก

เมื่อดิฉันแต่งงานกับจำกัดแล้ว เขาคงจะเสียใจ แต่เขาใจกว้างพอ (ดิฉันเล่าเรื่องทั้งหมดให้จำกัดฟังแล้ว) พบกันที่ไหน เขาก็ทักทายเราอย่างดี เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง เขารู้ว่าจำกัดตาย ตอนนั้นเขายังไม่ได้แต่งงาน เขามาเยี่ยมดิฉันและเทิดทูนจำกัด เขารู้ว่าดิฉันไม่มีวันจะแต่งงานกับเขาแน่แล้ว แต่เขาก็อยากช่วยดิฉัน เขาบอกว่าจะยกที่ดินให้ดิฉันทำโรงเรียน (สาขา) จะเอาที่ไหนก็ได้ เพราะเขามีมากมาย ดิฉันขอบคุณเขา แต่ไม่สามารถรับความกรุณาของเขาได้ เพราะถ้าฟังโรงเรียนเดียวดิฉันก็ดูแลเกือบไม่ทั่วถึง

อยู่แล้ว

วันที่ดิฉันได้รับการแต่งตั้งงานของเขา ดิฉันดีใจมากที่สุดในโลก และบอกเขาเช่นนั้นด้วยใจจริง ดิฉันอยากให้เขามีความสุขจริงๆ เสียที ภริยาของเขาเป็นคนน่ารัก ใจดี ใจกว้าง คงจะเข้ากันได้ดี เขาทราบเรื่องดิฉันหรือเปล่าก็ไม่ทราบ แต่เราสนิทสนมกันมากจริงๆ ลูกๆ ของเขาทั้งหญิงชาย ก็น่ารักทั้งนั้น และทำตัวสนิทสนมกับดิฉันเหมือนญาติสนิท ดิฉันคิดถึงครอบครัวนี้ที่ไร่นึกถึงความอบอุ่นอันยากที่ครอบครัวอื่นจะเทียบได้ แล้วดิฉันก็พลอยปลื้มปิติและสุขไปกับเขาด้วย เขายังคงเป็นมิตรที่ดีที่สุดต่อดิฉันจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิตของเขา

เพื่อนรัก คุณเป็นคนดีที่ทุกคนยอมรับ สมควรแล้วที่คุณจะได้รับความสุขอันแท้จริงในชีวิต ถึงคุณจะจากไปแล้ว ฉันก็ไม่เคยลืมมิตรภาพอันดีของเรา ไม่เคยลืมบุญคุณทั้งหลายที่คุณทำให้ฉันไม่มีคุณแล้วก็จริง แต่ภริยาและลูกๆ ที่น่ารักของคุณยังเป็นมิตรสนิทสนมกับฉันไม่เสื่อมคลาย และเราคงเป็นเช่นนี้ต่อกันจนชีวิตจะหาไม่

ดิฉันภูมิใจที่ได้กล่าวถึงเขาในชีวิตประวัติของดิฉัน ดังได้บอกไว้แล้วว่า ชีวิตประวัติของดิฉันจะไม่สมบูรณ์ ถ้าขาดเรื่องนี้ไป

ออกจากประเทศไทย

วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2479 เราไปขึ้นรถไฟที่สถานีหัวลำโพง เพื่อจะไปลงเรือที่ปิ้ง คุณพ่อและนายแพทย์สุวรรณ มหัทธนะกาญจนะ ส.ส. คนแรกของจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งขณะนั้นก็ยังเป็น ส.ส.

อยู่ และเป็นผู้ที่ทำให้ตลอดให้นายตอนดิฉันเกิด ได้ติดตามไปส่งด้วย จนถึงปีนั้น

ที่สถานีหัวลำโพง ท่านอาจารย์พิจิตรฯ และครูหลายคน พร้อมทั้งเพื่อนๆ เป็นอันมากได้มาส่งด้วย ดิฉันร้องไห้ตลอดเวลา เพราะไม่รู้ว่าเหตุการณ์ข้างหน้าจะดีร้ายอย่างไร และคิดเป็นห่วง คุณพ่อ นาย และพี่น้อง พยายามจะสลัดความคิดนี้ออกไปอย่างไรๆ ก็ไม่สำเร็จ ท่านอาจารย์คล้องพวงมาลัยให้ดิฉัน ทรงปลอบและจูบ ดิฉันด้วย ดิฉันกราบทูลลาท่านด้วยหัวใจที่เปี่ยมไปด้วยความรัก และบูชาอย่างล้นพ้น

เมื่อรถไฟไปถึงนครปฐม พวกเราทุกคนปลดพวงมาลัยออก ผากให้พรรคพวกที่นั่นนำไปกราบที่พระปฐมเจดีย์ด้วย

ก่อนที่จะถึงราชบุรี ดิฉันขอย้อนไปกล่าวถึงทางจังหวัดสมุทรสงครามสักหน่อย นายเล่าว่า ในวันที่วิทยุประกาศชื่อดิฉันนั้น บังเอิญน้องชายคนสุดท้อง ชื่อวิสุทธิ์ ซึ่งขณะนั้นอายุเพียง 2 ขวบ ได้ปีนขึ้นไปเปิดวิทยุ ตรงกับเวลาข่าวซึ่งประกาศชื่อดิฉันพอดี คุณพ่อ นาย และน้องๆ อีกหลายคนที่อยู่ที่นั่นพากันดีใจ แต่ยังไม่ทันที่จะพูดอะไรกัน พวกเพื่อนบ้านก็แห่เข้ามาแสดงความยินดีกัน เต็มบ้าน คนอยู่ใกล้ก็มาก่อน คนอยู่ไกลก็ตามมาทีหลัง ทอยยกันมาเรื่อยๆ จนคึกคัก แล้ววันรุ่งขึ้น และวันต่อๆ มาก็ยังมามีอีก

ทีนี้พอจะถึงวันที่ดิฉันเดินทาง ทุกคนรู้ว่ารถไฟจะไม่ผ่านสมุทรสงคราม นาย James Kerr ผู้จัดการเรือแดงจึงประกาศว่าจะรับส่งฟรีสำหรับผู้ที่ต้องการไปส่งดิฉันที่สถานีราชบุรี ท่านจัดเรือแดงลำใหญ่ และผู้โดยสารก็มีเต็มลำ นายและน้องๆ ดิฉันก็มาด้วย

พอรถไฟถึงราชบุรี คุณพ่อ คุณหมอสุวรรณ และดิฉันต้องลงไปที่ชานชาลา เพื่อต้อนรับและขอบคุณทุกๆ คน หลายคนให้ของขวัญ และอาหาร ผลไม้ ซึ่งบางอย่างได้เป็นประโยชน์แก่ดิฉันมาก ซึ่งจะได้เล่าในตอนต่อไป จำได้ว่า เทียบ บุรณะสิงห์ เพื่อนร่วมรุ่นของดิฉันสมัยอยู่ ม.1-2-3 ซึ่งขณะนั้นเป็นนายทหารอยู่ที่ราชบุรีก็ได้มาส่งด้วย

เมื่อรถไฟผ่านสถานีไหนที่ยังไม่ค่ำหรือดึกนัก จะมีผู้คนมาคอยคุณนักเรียนทุน เพราะสมัยนั้นไม่มีทุนมากมายอย่างในตอนนี้ และพวกเพื่อนๆ ของดิฉัน ซึ่งอยู่ทางใต้หลายคนได้ทราบข่าวการเดินทาง ก็ได้มาคอยรับและส่งอยู่ตามสถานีต่างๆ ด้วย ทุกสถานีที่รถจอด เราจะโผล่หน้าต่างออกไปดู เพื่อจะมีใครที่ต้องการพบเรา จำได้แน่ว่า กาญจนา กาญจนโชติ เพื่อนนักเรียนประจำที่ราชินีได้มารอรับอยู่ที่สถานีแห่งหนึ่งก่อนถึงปีนัง

ที่ปีนัง คุณพ่อพาไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี (พระยาสุทธยานุกูล) ได้รับราชการเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรีถึง 18 ปี ในสมัยที่พระองค์ท่านเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย และเมื่อคุณปู่เกษียณอายุราชการแล้ว ก็ยังติดตามไปรับสนองพระเดชพระคุณท่านที่หอสมุดแห่งชาติ จนกระทั่งถึงแก่กรรม ยิ่งกว่านั้น เมื่อคุณพ่อรับราชการอยู่ที่จังหวัดชุมพร และนายต้องไปคลอดพี่คนที่ราชบุรี พระองค์ท่านได้ทรงช่วยให้คุณพ่อได้ย้ายไปอยู่จังหวัดสมุทรสงคราม ใกล้กับนายด้วย

คุณพีสวัสดิ์ สารสาส คุณแม่ของหม่อมงามจิตต์ ได้พาลูกสาว

คนเล็ก คุณแดง (เสลา) มารับถึงรถไฟ และได้ช่วยเหลือให้ความสะดวกหลายอย่างที่ปีนัง ดิฉันสนิทกับคุณพี เพราะคุณพีเป็นลูกผู้พี่ของราสี เพื่อนรักที่สุดของดิฉัน ราสีเป็นญาติสนิทที่คุณพีรักมาก

เดินทางโดยเรือเดินสมุทรญี่ปุ่น *Hakusan Maru*

คุณหลวงพิสิษฐวิทยาการแห่ง ก.พ. ได้จัดయాแก่มาคลื่นให้ดิฉัน บอกให้กินครึ่งชั่วโมงก่อนเรือออก ท่านบอกว่า “คอยดูซิเวลาพวกเด็กผู้ชายเมาเรือ คุณจะนั่งยืมสบายอยู่คนเดียว” ที่ไหนได้ ดิฉันกินยาก่อนลงเรือ เพราะกะเวลาว่าอีกครั้งชั่วโมงเรือจะออก แต่เรือยังไม่ทันได้ออกเลย ดิฉันอาเจียนเสียเป็นวรรคเป็นเวร แล้วดิฉันทนกลืนเรือไม่ได้ ต้องดมน้ำหอมตลอดเวลา ดิฉันกราบลาคุณพ่อและคุณหมอสวรรณตรงนี้

เจ้าหน้าที่ทางรัฐบาลไทยได้ฝากฝังพวกเราไปกับกัปตันเรือ ซึ่งเป็นคนญี่ปุ่นที่ใจดีมาก เขาจัดให้เรากินอาหารโต๊ะติดกับเขา เพื่อจะได้ดูแลว่าเราจะขาดเหลืออะไรบ้าง เราต้องสื่อสารกับเขาโดยทางภาษากลาง-ภาษาอังกฤษ แต่เราไม่เคยทวนอะไรเขามากนัก เขารู้ใจเรา 3-4 วันที่จัดอาหารไทยให้เรากิน ซึ่งถึงแม้จะไม่อร่อยนัก แต่เราก็พอใจ และขอบคุณเขามาก

ชีวิตในเรือ

ไม่ว่าเรือจะใหญ่โตเพียงไรก็ตาม แต่การอยู่ในเรือนานๆ เป็นสิ่งที่ไม่สนุกนัก ไม่เหมือนอยู่บ้านของเราเอง หรืออยู่ในเมืองที่จะ

ออกไปเที่ยวที่ไหนได้ ทางกรรเรื่อค้ำนึ่งในข้อนี้ จึงพยายมหาลึ่งที่
จะท้ำให้ผู็โดยสาร์หอยเบือ ให้รู้สึกสนุก ตื่นตื้นอยู่เสมอ ให้มำก
ที่สุดเท่ำที่จ้ะท้ำได้ เช่น

เขำจะตรวจควันเกิดของผู็โดยสาร์ ถ้ำมีกรเกิดในวันที่อยู่บน
เรื่อ เขำก็จ้ะจัดงำนเลี้ยงวันเกิดให้ ผู็โดยสาร์อื่นเป็นแขกรับเชิญ
อหำรเป็นเบบพิเศษ ไม่จำเจอย่ำงวันธรรมดำ

ในเรื่อญี่ปุ่นนี้ จะมีการเลี้ยงสุกียากี้ (Sukiyaki Party) ที่ยวละ
ครั้งเป็นอย่ำงน้อย

นอกจกนี้ ถ้ำมีผู็โดยสาร์กลุ่มใหญ่ เช่น คณะทัวร์ต้ำงๆ ขึ้น
จกเรื่อ หรือเมื่อเรื่อจะถึงจุดหำยปลำยท้ำงแล้ว เขำจะมีงำนเลี้ยง
อ่ำล่ำ (Farewell party) ให้เสมอ ตอนท้ำยของทูกๆ งำนเลี้ยง
จะมีการเดินรำ ซึ่งจะอยู่ไปจนดึก

ทูกคั้นจะมีหนังสือ (ถ้ำไม่มีงำนพิเศษ) ในห้องลือบปีจะมีคน
เล่นเปียโน และมีคนร้องเพลง มีสระว่ำยนำ้ให้คนลงไปเล่นได้ตลอด
วัน มีโต๊ะปิงปอง ป่ำป่ำ (darts) และการเล่นในร่มทูกชนิด มีเครื่อง
ออกก้ำลึ่งก้ำยพอสมควร

พวกเรำทูกคนทำตัวให้สนุก และ Enjoy ทูกอย่ำงที่เขำจัดให้
ทั้งนี้เพื่อให้หำยคิดถึงบ้านด้วย ตัวดิฉันเองวันไหนที่ไม่เมำเรื่อ ก็
สนุกไปกับเขำเสมอ

อหำรในเรื่อ

ตอนเช้ำ กินอหำรเบบฝรั่ง ไข่-เบคอน-แฮม เรำกินได้ทูกคน
10.00 น. มีชุปใส่กับขนมปังกรอบ ไม่เสิร์ฟในห้องอหำร

แต่จะมีบริการเงินไปทั่วเรือ กินที่ตรงไหนก็ได้

กลางวัน ในห้องอาหาร ส่วนมากเป็นอาหารฝรั่ง
บ่าย น้ำชาในห้องอาหารก็ได้ เสิร์ฟที่อื่นก็ได้

เย็น ในห้องอาหาร มักจะมีอาหารพิเศษตามชาติของผู้โดยสาร
เช่น ไทย จีน แวก เพื่อเอาใจผู้โดยสารนั้นๆ นานๆ ที่
แต่ตามปกติก็เป็นอาหารฝรั่ง และมีอาหารญี่ปุ่นเสมอ

ในเรือใหญ่หลายๆ ค่าโดยสารแพง ตอนเช้าตรู่อาจเสิร์ฟชา
หรือกาแฟในเตียงเลย และในตอนกลางคืนอาจมีอาหารว่างอีก
มือหนึ่งด้วย

จะเห็นได้ว่า ผู้โดยสาร ไม่มีเวลาจะรู้สึกหิวโหยเลย พวกเรา
ทุกคนก็เป็นเช่นนี้

การสั่งอาหาร

ทั้งๆ ที่พวกเราเคยได้รับคำแนะนำและการอธิบายเรื่องการ
สั่งอาหารมาบ้างแล้ว และเราก็รู้ศัพท์ภาษาอังกฤษ (หรือฝรั่งเศส)
พอที่จะดูเมนูออกมา อาหารจานนั้นเป็น กุ้ง ปลา หอย หรือ
เนื้อวัว หมู แกะ เป็ด ไก่ นก แต่เราก็เดาไม่ออกมา มันจะออกมา
เป็นรูปใด ฉะนั้นหลายครั้งที่สั่งมาแล้วไม่ถูกใจ

ยิ่งกว่านั้นเรายังอด “เป็น” ไม่ได้ในวิธีสั่ง เช่น บางครั้งสั่ง
ซุปรแล้ว แทนที่จะสั่งอาหารจานใหญ่ต่อไป กลับสั่งมาเป็นซุปอีก
แบบหนึ่ง บางคนสั่งอาหารจานใหญ่แล้ว กลับไปกินซุปรหรือบางที
สั่งอาหารจานใหญ่ เช่น เนื้อวัว หมู 2 จานเลย บริการหิวหมุน
มองหน้าคนสั่ง แต่แล้วก็ต้องนำมาให้ตามที่เขาสั่ง กินเวลาหลาย

วันกว่าที่เราจะเรียนรู้วิธีดูเมนู ว่าเขาให้เลือกสั่งจากรายการที่ขีดเส้นคั่นเป็นพวกๆ ไป

เมาเรือเกือบตาย

เรือ *Hakusan Maru* แวะเมืองท่าหลายแห่ง โดยมากแห่งละ 1 วัน ดิฉันเมาเรือเป็นส่วนมาก แต่เวลาเรือจอดก็หายเมา ตอนที่ผ่านมหาสมุทรอินเดียนั้น คลื่นแรงมากเป็นพิเศษ มีผู้โดยสารเมาเรือกันมาก แต่เขาเมาสักวันสองวันก็หาย ผิดกับดิฉันซึ่งเมาตลอด 7 วัน ออกจากห้องนอนไม่ได้ กินอะไรไม่ได้เลย โชคดีที่พวกราชบุรีให้ส้มโอมา 1 เ่ง เอาส้มโอมาคูดๆ แล้วคายทิ้ง น้ำหนักลดไปหลายกิโลกรัม กับดันเรือกลัวว่าดิฉันจะตาย ได้ลงมาเยี่ยมถึงห้องบ่อยๆ แต่พอผ่านมหาสมุทรอินเดียไปแล้ว ก็หายสนิท เขาถ่ายรูปมาให้ดู เหมือนโครงกระดูกจริงๆ ตอนเรือจอดที่ต่างๆ นั้น กับดันเขาไม่ให้ไปเที่ยวไกลเรือกลัวว่าจะหลงทาง หรือได้รับอันตราย

ผ่านทะเลแดง เข้าคลองสุเอซ

เมื่อเรือผ่านทะเลแดงมาตลอดแล้ว หยุดที่เมืองสุเอซ ตอนนี้ผู้โดยสารหลายกลุ่มออกจากเรือเพื่อไปดูพีระมิดในอียิปต์ เขากะเวลาให้ทันไปลงเรือตอนที่เรือจะจอดที่ Port Said ดิฉันอยากไปดูพีระมิดมาก ขวนพวกเด็กผู้ชาย ไม่มีใครยอมไป เขากลัวเงินจะหมดหรือยังงี้ก็ไม่ทราบ เขาว่าเอาไว้ดูทีหลังก็ได้ แต่แล้วจนบัดนี้ดิฉันก็ยังไม่ได้เห็นพีระมิดเลย จวนจะตายอยู่แล้ว!

ตกลงเราก็ก๊ไปกับเรือ เล่นไปตลอดคลองสุเอซ แล้วไปจอดที่

Port Said รับผู้โดยสารที่กลับจากคูฟีระมิด แล้วก็เข้าทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ตรงไปถึงจุดหมายปลายทางของเราคือ เมืองเนเปิลส์-อิตาลี รวมเวลาอยู่ในเรือ 3 สัปดาห์ แล้วจึงขึ้นรถไฟตรงไปกรุงปารีส

วันแรกที่ดิฉันไปถึงประเทศอังกฤษ*

เมื่อดิฉันไปอังกฤษครั้งแรกนั้น เราเดินทางไปด้วยกัน 5 คน ดิฉันเป็นผู้หญิงคนเดียวและอายุมากกว่าเพื่อน เราไปโดยเรือญี่ปุ่นชื่อ *Hakusan Maru* ขึ้นรถไฟจากสถานีหัวลำโพง ไปลงเรือที่ป็นังอยู่ในเรือ 3 สัปดาห์ แล้วขึ้นจากเรือที่เนเปิลส์ อิตาลี ตอนนั้นกำลังมีสงครามกลางเมืองในสเปน ไม่ปลอดภัยที่จะไปกับเรือ ซึ่งเสี่ยงฝ่าทุ่นระเบิด โดยออกจากช่องแคบยิบรอลตา อ้อมคาบสมุทรสเปนผ่านอ่าว Biscay เพื่อตรงไปอังกฤษ

เราส่งหีบใหญ่ๆ ไปกับเรือ แต่เอากระเป๋าเสื้อผ้าติดตัวขึ้นรถไฟจากเนเปิลส์ ตรงไปปารีส พักที่ปารีส 2-3 วัน ณ กรุงปารีสนี้ คุณจก ณ ระนอง เพื่อนร่วมทางคนหนึ่งของเราต้องหยุดอยู่เรียน พวกเราจึงเดินทางออกจากปารีสเพียง 4 คน โดยขึ้นรถไฟจากสถานี Gare du Nord ตรงไปเมืองท่า Calais ลงเรือข้ามช่องแคบอังกฤษไปขึ้นบกที่ Dover แล้วขึ้นรถไฟต่อจากที่นั่น ตรงไปลอนดอนเลย ก่อนจะเดินทางออกจากปารีส ผู้ดูแลนักเรียนไทยในฝรั่งเศส และทางสถานทูตไทยในปารีสได้ช่วยจัดการส่งโทรเลขบอกไปยังผู้ดูแล

---

* คัดลอกจากจดสารของนักเรียนเกาอังกฤษ รุ่นก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2

นักเรียนไทยในลอนดอน เรียบร้อยแล้ว

รถไฟสิ้นสุดที่สถานีปลายทาง Victoria ในลอนดอน ณ สถานีนี้ คุณพิสุทธิ์ นิมนานเหมินทร์ ได้มาคอยรับน้องชายของเธอที่มากับเรา คือคุณอัน (สุข) นิมนานเหมินทร์ พวกเราจึงเหลืออยู่ด้วยกันเพียง 3 คน ตอนนั้นยังไม่ได้คิดอะไร เชื่อว่าคนที่จะมารับเรานั้นคงจะมาเข้าไปเล็กน้อย อีกไม่ช้าก็คงจะมาเอง คุณพิสุทธิ์ก็คิดเช่นเดียวกัน เราบอกเธอว่าไม่ต้องห่วง เพราะเราอยู่ด้วยกันถึง 3 คน คุณพิสุทธิ์จึงปล่อยเราไว้ แต่เราค่อยๆ ตั้งชั่วโมง (หรือ 2 ชั่วโมง) ก็ยังไม่ปรากฏวิแวคนมารับเลย

เราปรึกษากันและเห็นพ้องต้องกันว่า ควรนั่งแท็กซี่ไปที่สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทย ซึ่งอยู่ที่ 51 Barkston Gardens เลยจะดีกว่า พวกเราทุกคนได้รับ address นี้มาจากเมืองไทย เมื่อไปถึงที่นั่น พบว่าสำนักงานปิด เราพยายามกดกริ่งเรียกแต่ก็ไม่สำเร็จ จึงตกลงใจขึ้นแท็กซี่ต่อไปยังสถานทูตไทย 23 Ashburn Place ไปถึงปรากฏว่าสถานทูตปิดเงียบเชียบเช่นเดียวกัน เราจึงเพ็งนึกขึ้นได้ว่าวันนั้นเป็นวันอาทิตย์

มือค้ำที่มีดมน

ตอนนั้นดิฉันเริ่มใจเสียแล้ว และดูเหมือนจะวิตกกังวลมากกว่านักเรียนชายอีก 2 คนที่ไปด้วยกัน รู้สึกหัวหมุนไปหมดคิดไม่ออกจริงๆ ว่าควรจะทำอย่างไรดี ขณะนั้นเป็นปลายเดือนตุลาคม อากาศหนาวพอใช้ โดยเฉพาะสำหรับเราซึ่งไปจากเมืองไทยใหม่ๆ และเริ่มมีดเร็วด้วย ดิฉันรู้สึกอ้างว้างว่าหวัดคิดถึงบ้านขึ้นมา

อย่างจับใจ อย่างไรก็ตาม เมื่อเห็นว่าเย็นมากแล้ว และยังตัดสินใจไม่ถูกว่าควรจะไปไหนต่อไป จึงตกลงกันว่าไปหาอาหารเย็นกินเสียก่อน ให้หมดห่วงไปเรื่องหนึ่งดีกว่า และขณะกินอาหารจะได้มีเวลาปรึกษากันต่อ

เราบอกคนขับแท็กซี่ให้ช่วยพาเราไปร้านอาหารจีนแห่งใดก็ได้ที่อยู่ใกล้ที่สุดกับที่นั่น เขาพาเราไปยังภัตตาคารอังกฤษแห่งหนึ่งซึ่งมีอาหารจีนขายด้วย อยู่ตรงหัวมุมถนนสายหนึ่ง (จำไม่ได้ว่าซอยอะไร) ตรงริมด้านในของวงเวียน Piccadilly นั่นเอง ดูเหมือนจะใกล้ๆ มุมถนน Shaftsbury Avenue ภัตตาคารนี้ภายหลังได้เที่ยวถามบรรดานักเรียนไทยที่นั่น ปรากฏว่าไม่มีใครรู้จักเลย และตลอดเวลาที่ดิฉันอยู่ในประเทศอังกฤษ ก็ไม่เคยไปภัตตาคารนี้อีกเลย

ที่ภัตตาคารนี้ เราแต่ละคนซังกะตายสั่งอาหาร เพราะไม่มีกะจิตกะใจเสียแล้ว ดิฉันสั่งอาหารง่ายที่สุดคือไข่เจียว (Omelet) แต่ก็กินไม่ค่อยลง ไม่ใช่เพราะรสชาติอาหารไม่อร่อย แต่เพราะคอมันตีบตัน ดิฉันแอบร้องไห้โดยไม่ให้เพื่อนอีกสองคนเห็น แต่เข้าใจว่าความรู้สึกของเขาก็คงไม่แตกต่างไปเท่าใดนัก เราไม่รู้ชะตากรรมว่า คืบวันนั้นจะไปหาที่นอนได้ที่ไหน จะต้องไปนั่งพักที่ข้างถนนหรืออย่างไร แต่ในที่สุดก็ฮึดสู้ คิดว่าเป็นยังไงก็เป็นกัน เพราะไม่ได้อยู่คนเดียว ถ้าหมดปัญญาจริงๆ ไปขอความช่วยเหลือจากตำรวจก็คงจะได้

กว่าจะกินอาหารเสร็จและชำระเงินทองเรียบร้อยแล้ว ก็ค่ำมากแล้ว ความหนักใจของเรามีมาก เพราะมันเป็นตอนกลางคืน ยิ่งเข้าไปก็ยิ่งมืดลง และยิ่งจะหาที่ที่จะไปพักขึ้น ถ้าเป็นตอนกลางวัน

ก็คงจะไม่ลำบากใจมากเช่นนั้น

คืนแรกในอังกฤษ

แต่ครั้นแล้วก็เหมือนสวรรค์บันดาล คุณสมาน บุราวาส เกิดค้นพบ address ของพี่ชาย คือคุณสมักร บุราวาส ได้ ซึ่งตอนแรกคิดว่าไม่ได้เอาติดตัวไปด้วย คุณสมักรอยู่ที่ 5 Murray Road, Wimbledon

เราไม่รู้ว่ Wimbledon นั้น จะอยู่ห่างจาก Piccadilly สักเท่าใด มันจะอยู่นอกเมืองออกไปมากหรือเปล่า แต่เนื่องจากไม่มีทางเลือกอย่างอื่น เราก็เรียกแท็กซี่ให้ไป 5 Murray Road ทันทีระหว่างที่นั่งรถไป ทุกคนก็จ้องเขม็งดูจำนวนเงินค่าโดยสาร ซึ่งขึ้นปรี๊ดๆ บนมาตรข้างคนขับ ใจเต้นกันทุกคน คิดว่าวันนี้เงินคงหมดตัวเสียแน่แล้ว แต่ยังไงๆ ก็ยังดีกว่าจะต้องนอนข้างถนน

พอไปถึงที่หมาย กดกริ่งประต๋เดียวเดียว ก็มีคุณจำนง สุ่มสวัสดิ์ ออกมาเปิดประตูให้ (ตอนนั้นรูปร่างหน้าตาท่านหล่อเหลาเอามากๆ เรียกว่าเหมือนพระเอกหนังทีเดียวแหละ ผิดกับเมื่อตอนกลับมาเมืองไทยก่อนตายเมื่อประมาณ 8-9 ปีที่แล้วราวกับฟ้าและดิน เพราะเธอไว้หนวดเครารุงรัง ถ้าไม่บอกแล้วก็ดูไม่ออกเลยว่าเป็นคุณจำนงคนเดียวกัน) ที่บ้านนี้นอกจากคุณสมักร และคุณจำนงแล้ว ก็ยังมีคุณพร ศรีจามร อีกคนหนึ่ง เจ้าของบ้านต้อนรับเราดี เห็นใจเรามาก แต่กระนั้นก็ไม่สามารถจัดที่นอนเพิ่มให้คนอื่นถึง 3 คนได้ในทันที นักเรียนไทย 3 คนนั้นจึงยอมเสียสละห้องหนึ่งให้ดิฉันนอนอยู่คนเดียว ส่วนพวกเขาทั้ง 5 ก็เลยต้องนั่งคุยกััน

ตลอดคืน

สมัยนั้นข่าวคราวจากเมืองไทยไปถึงที่นั่นไม่ถนัดนัก กว่าจะได้อ่านหนังสือพิมพ์ก็เข้าไปตั้ง 10-15 วัน ฉะนั้น พอมีใครไปถึงใหม่ๆ พวกทางโน้นจะดีใจ พวกนี้มารุมซักไซ้ถามข่าวคราวเมืองไทยทุกแง่ทุกมุม ฉะนั้น ในคืนวันนั้นเขาก็คงมีเรื่องคุยกันคึก แต่ดิฉันยังจำความรู้สึกตอนนั้น และจำเหตุการณ์ทุกกระยะได้อย่างดี ไม่มีวันลืมเลย และเพิ่งได้ความรู้ว่าที่เมืองนอกนั้น จู่ๆ เราจะไปขอพักบ้านใครโดยไม่บอกล่วงหน้าไม่ได้เด็ดขาด โดยเฉพาะในตอนหน้าหนาว ไม่เหมือนกับที่เมืองไทย แยกไปใครมาสักกี่คนๆ ก็แหวกที่ยัดเยียดนอนกันไปได้ เรียกว่าง่าย ๆ แบบไทยแท้ นั่นแหละ

แสงสว่างยามเช้า

รุ่งเช้าเจ้าของบ้าน (มีหลานสาวด้วย) ดูแลเลี้ยงอาหารเรา อิ่มหน้าสำราญเป็นอย่างดี บ้านนี้เคยรับนักเรียนไทยอยู่ด้วยมานานแล้ว จึงคุ้นกับนิสัยใจคอของคนไทย และที่บ้านนี้เองที่คุณพรศรีจามร ได้กลายเป็นหลานเขยในตอนหลัง เราไม่ต้องห่วงเรื่องค่าอาหาร เพราะทราบว่าเขาจะส่งบิลไปเก็บจากผู้ปกครองของเราเอง

พอกินอาหารเสร็จก็ไม่รอช้า รีบพากันไปที่สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยทันที คุณสมัครงจะเป็นคนพาไป จำได้ว่ารู้สึกหมดห่วงโล่งอก และมีความสุขมาก เพราะอย่างน้อยเพื่อนนักเรียนไทยทั้ง 3 คนนั้นก็ได้แสดงความกรุณาปรานี และให้ความอบอุ่นใจแก่เราอย่างมากเป็นเบื้องต้นแล้ว

วันนั้นเป็นวันจันทร์ สำนักงานเปิดเรียบร้อย เราได้พบกับ Mr. Cardew ผู้ปกครองของเรา ซึ่งแสดงความประหลาดใจมาก เพราะท่านยังไม่ได้รับโทรเลขอะไรเลย ท่านเพียงแต่กะประมาณ เอาเองว่าเราคงจะมาถึงในวันสองวันนั้น แต่ก็ไม่รู้แน่นอนว่าวันไหน ปรากฏว่าตอนสายๆ ในวันนั้นเอง โทรเลขจากปารีสเพิ่งไปถึง ทาง ปารีสคงจะเผละไม่ทันคิดถึงว่าเป็นวันอาทิตย์ ทุกสำนักงานปิด ทางการไปรษณีย์จึงไม่สามารถส่งโทรเลขให้ได้ สำหรับตัวพวกเรา เองนั้น ก็เพิ่งได้ความรู้ใหม่แน่ชัดอีกอย่างหนึ่งในตอนนั้นเองว่า สำหรับเมืองนอกแล้ว ในวันอาทิตย์อย่าได้พยายามติดต่อทาง การอะไรเลย เป็นไม่สำเร็จแน่นอน ไม่เหมือนเมืองไทย ซึ่งเป็นถิ่น ของเรา เราพอจะรู้จักกันอยู่บ้าง บางทีอาจมีการยืดหยุ่นได้

เมื่อได้พบกับผู้ปกครองแล้ว ก็เป็นอันจบเรื่อง คุณสมานถูก จัดให้ไปอยู่บ้านเดียวกับคุณสมัครพิชัย ส่วนดิฉันกับคุณบุญเหลือ (สุนทร) ชุพันธ์ไปพักอยู่ด้วยกันที่บ้าน Mrs. Hatter, 19 Palliser Road คุณบุญเหลือพักอยู่ 2-3 วัน ก็เดินทางต่อไปยังสหรัฐอเมริกา คนเดียว

สำหรับดิฉันนั้นได้รับอนุญาตให้พักผ่อนอีกประมาณ 7-8 วัน แล้ว Mr. Cardew ก็พาตัวไปเรียนภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมัน ที่เมือง Oxford

สมัยนี้การคมนาคมสะดวกดีกว่าแต่ก่อนมาก การผิดพลาด แบบนี้คงจะน้อยลงแล้ว ตอนนั้นถ้าโทรศัพท์ทางไกลสะดวกอย่าง ในปัจจุบัน ทางสถานทูตไทยในปารีสคงจะโทรศัพท์ติดต่อทาง ลอนดอน และก็คงจะรู้เรื่องกันเสียแล้วว่าเป็นการไม่สะดวกที่จะ

ส่งตัวเราไปในวันนั้น ซึ่งเป็นวันอาทิตย์ การที่จะให้อยู่ปารีสต่ออีกหนึ่งวัน โดยรอให้ถึงวันจันทร์นั้น ไม่น่าจะต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไรอีกมากมายนัก การส่งโทรเลขไปโดยคิดเอาเองว่าอีกฝ่ายหนึ่งคงได้รับเรียบร้อยแล้วนั้น เป็นการผิดพลาดอย่างมาก ถ้าเขาโทรเลขตอบรับมานั่นสิ จึงจะถือว่าเรียบร้อยแล้ว

อนึ่ง ในการไปต่างประเทศนั้น เพียงแต่มี address ต่างๆ เท่านั้นยังไม่เพียงพอ ต้องมีเบอร์โทรศัพท์ให้ครบถ้วนด้วย วันนั้นถ้าเราโทรศัพท์จาก Victoria ไปสำนักงานผู้ดูแลหรือสถานทูต เราก็คงจะรู้ว่าไม่มีใครอยู่ที่นั่น ไม่ต้องเทียนั่งแท็กซี่อ้าวๆ ไปให้เสียเงินและเสียเวลา หรือถ้าเราโทรศัพท์ไปที่ Wimbledon ก่อนเราก็จะรู้ระยะทางที่จะไป ไม่ต้องนั่งใจเต็นวิตกว่าจะเสียค่าแท็กซี่หมดตัว

พบนักเรียนไทยในลอนดอนหลายคน

เมื่อคุณบุญเหลือแยกไปอเมริกาแล้ว ดิฉันก็อยู่ต่อไปคนเดียวที่บ้าน Mrs. Hatter ตอนนี้นักเรียนชายหลายคนผลัดกันมาเยี่ยม ดิฉันเป็นกลุ่มๆ เขาคงคิดว่าเป็นหน้าที่ของเจ้าบ้าน (สุภาพบุรุษอังกฤษ) ที่จะต้องต้อนรับแขกผู้มาเยือน โดยเฉพาะเมื่อแขกผู้นั้นเป็นผู้หญิง และอยู่คนเดียวเสียด้วย ไหนๆ เมื่อดิฉันมาถึงแล้ว ทำความรู้จักเสียก็คงจะดี หรืออีกอย่างหนึ่ง เขาอาจอยากมาถามข่าวสารการเมืองไทย บางทีอาจจะมีการของพวกฟ็องเฟื่อนฝูงและญาติพี่น้องของเขาบ้างก็ได้

ในบรรดานักเรียนชายทั้งหลายนั้น มีอยู่คนหนึ่งซึ่งดิฉันเคย

รู้จักแล้วที่จุฬาฯ คือกำแหง พลังกูร ซึ่งเรียนอยู่แผนกวิทยาศาสตร์ ตอนนั้นดิฉันค่อนข้างเกลียดหน้าเขา เพราะว่าตัวเขานั้นยังเด็กและเรียนเก่ง แต่ชอบตามคณะปฏุพาฯ (คือพวกที่สอบตกแล้วตกอีกและเปลี่ยนคณะ) ไปเกาะเกาะล้อเลียนพวกนิสิตหญิงอักษรศาสตร์ ตัวดิฉันเองยังเคยเดินไปกับเพื่อนๆ และถูกนักเรียนกลุ่มนี้มานั่งตักนั่งฉกอยู่ที่ริมถนน ทำให้เราต้องเดินขาวิด ทีนี้พอมาพบกันที่ลอนดอน ทั้งตัวเขาและดิฉันต่างลืมความหลัง คิดได้แต่เพียงว่าเป็นชาวจุฬาฯ ด้วยกัน แล้วเลยกลายเป็นเพื่อนดีต่อกัน

กำแหงคนนี้แหละที่พาให้ดิฉันไปสนิทสนมกับจำกั๊ดพี่ชายของเขา แล้วเลยทำให้ชีวิตของดิฉันเปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยคิดไว้แต่เดิม

วันหนึ่งพวกนักเรียนชายกลุ่มหนึ่งมาเยี่ยม ตอนเขาจะกลับไป คุณสมจิตร สิงหนตร บอกว่า เธอบอกยายแก่ (แม่บ้าน) แล้วว่าจะไม่กลับไปกินข้าวในเย็นวันนั้น ยังไงๆ ก็ต้องกินนอกบ้านเพื่อนๆ อื่นก็เลยว่าย่ายงั้นก็ดีแล้ว ให้พาดิฉันไปกินอาหารจีนซิ คุณสมจิตรตกลง ตัวดิฉันเองสะอึกนิดหน่อยในการที่จะออกไปกับผู้ชายแต่ลำพังเป็นครั้งแรก แต่เห็นทุกคนสนับสนุนก็คิดว่าควรจะไป ดังนั้น นักเรียนชายคนแรกในลอนดอนที่ดิฉันสนิทสนมด้วยก็คือคุณสมจิตร แต่เธอเป็นคนไม่ช่างพูดช่างคุย ก็เลยเฉื่อยๆ กันไป

หลังจากนี้จำไม่ได้ว่าออกไปไหนกับใครอีกหรือเปล่า แต่ยังมีคนมาเยี่ยมอยู่เสมอๆ ซึ่งนับว่าเป็นความกรุณาใหญ่ยิ่งของเขามที่มีต่อดิฉัน คุณวัฒนา อิศรภักดี มาหลายครั้ง และได้ให้คำแนะนำสั่งสอนแก่ดิฉันถึงวิธีการนั่ง ยืน เดิน ให้ตัวตรง สอนวิธีและคำพูด

ภาษาอังกฤษอย่างสุภาพ ซึ่งบุญคุณอันนี้ดิฉันไม่เคยลืมเลย คุณสุนทร สิงหะ มากลุ่มเดียวกับคุณวัฒนา เธอเป็นคนร่าเริง คุยสนุก ฉลาด ปฏิภาณดี ไปถึงที่ไหนก็สนุกที่นั่น จึงคุ้นเคยกับดิฉันเร็ว และภายหลังก็สนิทสนมกันมาก

ย้ายไปอยู่เมือง Oxford พบนักเรียนไทย

เดิมดิฉันเกรงว่าที่ Oxford จะไม่ได้พบเพื่อนที่ใจดีอย่างในลอนดอน แต่เมื่อพบเข้าจริงปรากฏว่าเขาดีเกินกว่าที่เราคาดไว้มาก ไปอยู่บ้าน Mrs. Hunter ถนน Banbury บ้านเดียวกับ มณี บุณนาค และสุดา จันทนศิริ แต่ตอนนอนแยกกันคนละบ้าน

ไปอยู่ Oxford ได้ไม่กี่วัน คุณประเสริฐ เรียงสกุล นักเรียนไทยที่นั่นคนหนึ่งได้กรุณาจัดงานเลี้ยงเล็กๆ ที่บ้านของเธอเอง เพื่อให้เพื่อนนักเรียนไทยที่นั่นทั้งหมดได้พบและต้อนรับดิฉัน ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

1. พิพรรณณ์ ไกรฤกษ์
2. เฉลิม ศรีวรรณะ
3. ม.จ.โกสิต กิตติยากร
4. จำกัด พलगูร
5. คุณประเสริฐ
6. มณี บุณนาค
7. สุดา จันทนศิริ

ตอนนั้น พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร เสด็จกลับไปเยี่ยมเมืองไทย จึงมิได้พบกัน แต่ภายหลังได้พบและสนิทสนมกันมาก

ตอนนั้นเป็นเวลาราวกลางๆ เดือนพฤศจิกายน แต่จะก่อนหรือหลัง 19 พฤศจิกายน ซึ่งเป็นวันเกิดของดิฉันก็จำไม่ได้แน่ ในวันเกิดปีนั้นดิฉันอายุ 20 ปีบริบูรณ์ ดิฉันดีใจที่ว่าตนได้บรรลุนิติภาวะแล้ว มีสิทธิ์และเสรีภาพที่จะทำอะไรๆ ได้หลายอย่างตามกฎหมาย แต่มีผู้บอกว่ากฎหมายที่นั่นเขาให้บรรลุนิติภาวะตอนอายุ 21 ปี เขาถือเป็นเรื่องใหญ่ ได้มีบัตรพิเศษอวยพรในวันนี้ขายอยู่ทั่วไป คล้ายๆ วันคริสต์มาสและปีใหม่

พบจำกัครั้งแรก

ในงานเลี้ยงที่บ้านคุณประเสริฐนี้ ดิฉันได้พบกับจำกั (สามีดิฉัน) เป็นครั้งแรก ไม่มี Love at first sight เลย อย่าเข้าใจผิด

ขณะนั้น จำกัเป็นบรรณาธิการหนังสือ *สามัคคีสาร* ซึ่งเป็นนิตยสารภาษาอังกฤษของสามัคคีสมาคมของนักเรียนไทยในประเทศไทย เขาตรงมาหาดิฉันเพื่อถามข่าวคราวเมืองไทยไปลงในหนังสือของเขา ยังจำได้ว่าเขาช่างซักมากทีเดียวเกี่ยวกับการบ้านการเมืองไทย ซึ่งดิฉันก็ไม่ค่อยจะมีความรู้เอาเสียเลย แต่พยายามตอบเท่าที่พอจะตอบได้ เขาคงจะไม่ใคร่จะพอใจนัก และคงนึกสังเวชว่าดิฉันนี้โง่เอาการ สมัยนั้นหนังสือพิมพ์เมืองไทยกว่าจะไปถึงอังกฤษกินเวลานานมาก พวกนักเรียนไทยเลยสนใจนักเมื่อมีคนมาจากเมืองไทยใหม่ๆ

สิ่งที่จำได้ดีเกี่ยวกับจำกัก็คือ เขาถามดิฉันเป็นภาษาอังกฤษตลอด และดิฉันก็ตอบเขาเป็นภาษาไทยตลอดเหมือนกัน ดิฉันไม่ได้ตำหนิหรือหมั่นไส้เขาในเรื่องนี้ เพราะรู้ว่าเขาไม่ได้พยายาม

เสแสร้ง

ในงานเลี้ยงที่บ้านคุณประเสริฐวันนั้น ทุกคนก็พูดภาษาอังกฤษกัน ยกเว้นสุดากับดิฉัน มณีเข้ามาหาวิทยาลัย Oxford แล้ว และพูดคุยเป็นภาษาอังกฤษอย่างหน้าตาเฉย ต่อมาดิฉันมีเรื่องที่จะต้องติดต่อกับจำกัด เมื่อติดต่อกหลายๆ ครั้งเข้า เขาก็ยอมแพ้ เปลี่ยนมาพูดภาษาไทยกับดิฉันบ้าง แต่เขาบอกว่าอยู่อังกฤษมาหลายปีแล้ว เพิ่งได้พูดภาษาไทยมากตอนนั้นเอง

ชีวประวัติภาคปลายปฐมวัยของดิฉัน ขอบจบลงตรงนี้ คือ ตอนที่ดิฉันบรรลุนิติภาวะแล้วนั่นเอง ในเล่ม 2 จะเริ่มด้วยภาคต้น มัชฌิมวัย ตอนที่ดิฉันเริ่มสนิทสนมกับจำกัด ตลอดจนเรื่องราวและเหตุที่ทำให้เราได้มาร่วมชีวิตกัน

ดิฉันเชื่อว่าญาติมิตรเพื่อนฝูงคงจะสนใจในชีวประวัติภาคมัชฌิมวัยของดิฉัน ซึ่งมีตั้งแต่ต้นจนปลาย เพราะชีวิตของดิฉันนั้น ไม่ใช่ชีวิตที่ราบเรียบธรรมดาๆ แต่โลดโผนพอใช้ เต็มไปด้วยเรื่องราวหลายแบบ และลุ่มๆ ดอนๆ มีทั้งทุกข์ สุข และดิ้นรนต่อสู้ตลอดมา

ฉะนั้น ดิฉันจึงตั้งใจแน่วแน่ๆ จะพยายามเรียบเรียงเรื่องตอนนี้ให้จบก่อนที่โรคหลงลืมจะเกิดขึ้น หรือก่อนที่ดิฉันจะจากโลกนี้ไป

ดัชนีค้นคำ

A

- A.U.A. (สมาคมนักเรียนเกา้อเมริกา) 32
As You Like It (บทละคร) 146

B

- Banbury, ถนน 222
 Barkston Gardens, ถนน 215
 Biscay, อำเภอ 214
 Braine-Hartnell, Mr. 154,162

C

- Calais, เมืองท่า 214
 Cambridge (มหาวิทยาลัย) 181
 Cardew, Mr. (ผู้ดูแลนักเรียนไทย) 219
 Chaucer (นักประพันธ์) 166
 Churchill, อาจารย์ 170,180
 Columbus (นักเดินทาง) 185

D

- Davies, Mr. /อาจารย์ Davies 154,170,
 174,180,195
 Dover, เมือง 214
 Drake, Sir Francis (นักเดินทาง) 185

F

- Femina, ร้าน 201

G

- Gare du Nord, สถานีรถไฟ 214

H

- Hakusan Maru* (เรือเดินสมุทรญี่ปุ่น) 210,
 213,214
 Hatter, Mrs. 219,220

- Hunter, Mrs. 222

K

- Keats (นักประพันธ์) 166
 Kerr, James (ผู้จัดการรถไฟ-เรือไฟ) 63,
 64,208

M

- McGahan, Mr. & Mrs. 154
 Milton (นักประพันธ์) 166
 Murray Road 217

N

- Nicholas, M. (อาจารย์) 154,158,160
 Norwood, Mr. (อาจารย์) 154

O

- O.S.S. (หน่วยสืบราชการลับอเมริกา) 32
 Oxford, มหาวิทยาลัย 224
 Oxford, เมือง 219,222

P

- Palliser Road 219
 Piccadilly, วงเวียน 216,217
 Port Said 213

R

- Ruggi, M. (อาจารย์) 139

S

- Shaftsbury Avenue, ถนน 216
 Shakespeare (นักประพันธ์) 146,163,166
 Shalley (นักประพันธ์) 166

Sharpe, Miss (อาจารย์) 139,146

Siam Chronicle, The (หนังสือพิมพ์) 198

T

Three men in a boat (วรรณกรรม) 164

V

Victoria (สถานีรถไฟ) 215,220

W

waltz, เพลง 131

Whiteaway, ห้าง 200,201

Wimbledon, เมือง 217,220

Wood, Miss (อาจารย์จุฬาฯ) 154,160

World Trade, ห้าง 124

ก

ก.พ. (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการ
พลเรือน) 182,194,195,200,210

กักอั้งยี่ 107

กฐิน/ทอดกฐิน/จุลกฐิน 76,77,78,108

กมล เกาฬิจิตร 156

กระจ่างศรี หงสเวส (รักตะกนิษฐ) 155,
169,170,181

กระโจมอก 91

กระดาดพลูสแก๊ป 160,161

กระดาดลายคราม 75

กรุงเทพฯ 7,25,26,32,43,47,54,
60,77,80,82,90,
177-179,185,187,194

กรุงเทพฯ-ลพบุรี, ถนน (พหลโยธิน) 186

กฤษฎาพัศตรพิมล คิสกุล, ม.จ./ท่านเพียร
89,127

กลาง, โรงพยาบาล 46

กะปูด, นก 72

กัณฑ์ วรรณะภัก (บูรณศิลป์-เคียงศิริ/
ก. สุรางคนางค์) 137,147

กัลยาณวัฒนา, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
เจ้าฟ้า 116

กาชาดอุปการณ, หนังสือ 82

กาญจนา กาญจนโชติ 209

การเข้าทรง/การเข้าผี 40

การตัดต่อ 40

การตัด-เย็บ 125

การต่างประเทศ, กระทรวง 32

การทำบัญชี 106

การประมง 70

การเล่นขายของ 27

การเลี้ยงไก่ 71

การสอบเข้า (Entrance)	153
การแสดง	6,28,31,33,41,43,58, 59,68,112,113,117, 118,120,133
การอาราธนาศีล	23
กำแหง พलगูร	221
กิริติวิทย์พาร, หลวง/ครูที่	140,142
เกษกานดา, ร้าน	176
แก้มากลิ่น, ยา	210
แก๊สไอ	90
แก้วหน้าม้า	42
โกธิต กิตติยากร, ม.จ.	222
ไก่เล็กฮอร์น	71
ไก่อบ	152

ข

ขจร รัตแพทย (ขันธขวานะ)	92,93
ขนมปลากริมไข่เต่า	80
ของทะเล	79
ข้อสอบรั้ว	183
ข้าวต้มผัด	79
ข้าวตังกับน้ำพริกเผา	128,131
ข้าวฟ่างกวนเมืองเพชร	108
จีน จีน จี (นางเอกหนังพม่า)	58
เจ็บ พฤษพิทักษ์	156
เขาคะเถรา, วัด	73
แขกยาม	132,151
แขกสาหร่าย (เพลงไทยเดิม)	122
โจนจังหวัดสมุทรสงคราม, คณะ	42

ค

คง, เต้าแก่ (จีนไหหลำ)	33

คณิตศาสตร์	143
คอกเลี้ยงหมู	35,36,39
คางทูม	40
ค่าเช่านา	78
ค่ายทหารเดิม	51
คาวิวัฒน์ สุวรรณทัต	11
คีรีเมฆ (ช้าง)	102
คุณนายญี่ปุ่น	18
คู่รัก	189
เครื่องเขียน	104
เครื่องแต่งกาย	166,200
คะนู	18

ง

งานกาชาด	100,118,119,121,122
งานฉลองรัฐธรรมนูญ	192
งานทิ้งกระจาด	35
งานบ้าน	54,55
งานประจำปีของโรงเรียนราชินีล่าง	115
งานประชุมนักเรียนเก่า	117,133
งานพระเมรุ/งานพระศพ/งานศพ	41,117
งานภูเขาทอง	98
งานวัดบ้านแหลม	80
งานวันประสูติท่านอาจารย์	115
งามจิตต์ สารสาส์ (บุรฉัตร), หม่อม	209
งามพิศ จารุทัต (เลี้ยววรรณศรี)	174
เงินบริจาค	121
เงินปอนด์อังกฤษ	200

จ

จก ณ ระนอง	189,193,194,214
จกกลนี้ เปล่งรัตน์	11,46

จดหมายรัก	203
จรรยาฯ, พระ	32
จรูญ พุ่มขจร (กมลาคัน)	136
จรูญ วงศ์สายันท์	170
จรูญพันธุ์ อิศรางกูรฯ	159
จอณ (เขมม) เปเรร่า (ปโชติการ)	89,127
จักรว วงศ์ฯ, หนังสือ	42
จันทโครพ	42
จันทร์แจ่ม อินทุโสภณ (บุณนาค)	109
จันทร์เพ็ญ พิศาลบุตร	92
จ่ายตลาด	105
จำกัฒ พลาญกูร	12,199,206,222,223
จำนง สุ่มสวัสดิ์	217
จำรัส สุชะวาทิ (เทพวัลย์)	92
จิตรสาร ชุมสาย, ม.ล.	156,157
จิตรรา กังสานนท์	126
จินดา พรหมกสิกร	158
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ	74,111
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	12,24,86,125, 153,178,179,192,198, 202,221
จุฬาฯ, หนังสือพิมพ์	158
เจริญ (ใจ) รัชตะนาวิน (กิตติคุณ)	137,153
เจริญ ทินกร, ม.ร.ว.	112,113
เจริญ บุรณะฤกษ์, ครู	139
เจริญ เปเรร่า (ปโชติการ)	89,127
เจริญศรี ศรีหิรัญ	181
เจ้าพระยา, แม่น้ำ	108,129,193
เจ้าฟ้าเพชรรัตนฯ	123
เจาะหู	49

ฉ

ฉลบทลัษย์ มหานิราณท์ (พลาญกูร)/ตุ้	
ตุ้ใหญ่	7,11,18,93,137, 155,205
ฉลอง ไกรจิตติ (เนตรศิริ)	197
ฉะเชิงเทรา, จังหวัด	73,75
ฉันแฆ ดารากร, ม.ล.	93
ฉางเกลือ, ตรอก	47
ฉลิม เกษไสว	193
ฉลิม ศรีวรรณะ	222
ฉลัม (สกุลเดิมพลจันทร์)/คุณแม่/ “นาย”	6,7,9,11,16-19,21,27, 30,31,35-38,42,45-50, 53-55,59,60,62-65,67, 71,79-82,85,100,152, 153,190,208,209
โฉมฉาย เสมอรบุณย์ (สวัสดิวัฒน์)	155,169
ฉไล เทพหัสดินฯ, ครู	103

ช

ช้อนปลา	38
ช้อย สาริมาณ	82
ชัน มีสุข	170
ช้างประสานงา (เพลงไทยเดิม)	119
ชำนาญ ยวนบุรณ	159
ชีปะขาว	73
ชัน, ครู	25,56,62
ชุนหกลสิกร, หลวง	140,141
ชุมพร,จังหวัด	209
เชวง ยังศิริ, พล.อ.	175
เชียงใหม่, จังหวัด	187
เขียนหมาก	53,54

โชคชัย (พราก) ส่งเจริญ 157

ช

เชนดแมรี, โรงเรียน 136

ค

ครูโทยาน, โรงเรียน 6,7,12

คอนหอยหลอด 71

คัคคม 175,176

คารา ไกรฤกษ์, ครู 139

ดาวเรือง กระสันนันทน์ 137,153

คำเนินสะดวก, อำเภอ 70

คำรจราชานุภาพ, สมเด็จพระ 209

คูสิต, พระราชวัง 123

แดง (เสลา) สารสาส 210

แดง กาญจนารักษ์, น.พ. 48,49,196

แดง, ทะเล 213

ค

ตกปลา 66

ตกปู/จับปู 65

ต้นผักเป็ดแดง 115

ต้นลำพู 34

ต้นสาเก 152

ตรวจสุขภาพ 196

ตราขาว/ตราดำ, วิสกี 67

ตลับ ศรีโรจน์ (รพีพัฒน์) 92,107,111,122

ตลาดนัด/ตลาดน้ำ/ตลาดน้ำดำเนินสะดวก

15,16

คัคคม 125

คัคเลียบ 18

คัคเลื้อ 201

ตาแดง, โรค 47

ตาแป๊ะ, ร้าน 149,151

ตำราเดินรำ 131

ตึกบ 65

ตึก/บ่อนไก่ 39

ตึกจับ 40

คัมพูดาทาง 49

ตุ้ย ชุมสาย, ม.ล. 170

เตรียมแพทย์, โรงเรียน 192

แต่โค 19

แตรวง 58

ค

ถนัด นาวานุเคราะห์ 200

ถวยพระพร, เพลง 115

ถาวรานุกุล, โรงเรียน 52

ท

ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, สำนักงาน

191,192

ทองกร สุวรรณภารต 92,119,122,137,

146,149

ทองคำเปลว ทองใหญ่, ม.จ. 159

ทองสุข, ครู/ขุนรัตนศรีศึกษากร 25

ทำเงิน, แม่น้ำ 43

ท่าเตียน, ตลาด 105

ท่าครัว 55

ทำสนุ่/สนุ่ลารอบโลก 27

ทิพย์ลังการ, พระองค์เจ้า (เสด็จพระองค์

หญิงแดง) 123

ทุนเล่าเรียนหลวง / King's Scholarship	178,179,198
เทนนิส	66,149
เทพรัตนราชสุดาฯ, สมเด็จพระ	76
เทพสิรินทร์, โรงเรียน	142
เทอร์โมมิเตอร์	141
เทียบ บุรณะสิงห์	60,209
โทรเลข	214,219
ไทยเดิม, เพลง	109

ธ

ธนากรแห่งประเทศไทย	124
ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย	130,154,159

น

นกน้อย มาลากุล, ม.ล.	126
นครปฐม	74, 208
นครสวรรค์, สมเด็จพระ เจ้าฟ้า กรมพระ	6,122,124
นพคุณ ทองใหญ่ฯ, ท่านผู้หญิง/อาจารย์	
โนนโก๊ะ	170
นริศรานูวัดติวงค์, สมเด็จพระ เจ้าฟ้า	
กรมพระยา	117
นวลจันทร์ ณ ป้อมเพชร	126
นวลศรี วัลยะวงมิท	137,149
นักเรียนทุน	209
นักเรียนไทย	216-218,220,222
นักเรียนประจำ	87,88,90,105,124, 126,128,129,133,134, 136,151,178,209
นักเรียนอักษรศาสตร์	155,164,169
นักกานุกรักษ์, พระยาและคุณหญิง	119

นางนาค (เพลงไทยเดิม)	116
นาเกลือ	68
นาข้าว	68
น้ำแข็งใส/น้ำแข็งฝอย	149,150
น้ำท่วม	60
น้ำปลาญี่ปุ่น	67
นิคย์ เศรษฐบุตร	92
นิพนธ์ วิไลรัตน์	159
นันทวล นรพัลลภ (สุทัศน์)	92,137,146
นิลตระกูล สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว.	88,92,93
นิลา คุณะดิลก, ครู	94
เน็ตบอล	148,151
เนเปิลส์, เมือง	214
แนบ มหานครานนท์/คุณอาแนบ	45,85
แนม บุญยสิทธิ์	156

บ

บรรเจิด พลาญกูร, ดร.	175
บัดกรี	81
บางกอกน้อย, คลอง	45
บางกอกน้อย, สถานีตำรวจ	45
บางขุนพรหม, วัด	124
บางคนที, อำเภอ	13,17
บ้านคูข่า	45,83,191
บ้านนาวัน	42
บ้านปรก, ตำบล	11,12,13,17,39,61
บ้านพักปลัดจังหวัด	11,13,17,33
บ้านแหลม, ตำบล	73
บ้านแหลม, วัด/วัดเพชรสมุทรวรวิหาร	51, 53,73,76,77
บ้านใหม่/บ้านสองชั้น	33,35
บิลเลียด	66

บุญจิตร มหานีรานนท์	8,11
บุญจิราธร จุฑาธุช, ม.จ. / ท่านหญิงบุญจิราฯ	124
บุญชนัยชล มหานีรานนท์	7,11,62,191
บุญชู (ชูศักดิ์) วิเชียรโชติ	170
บุญนำ เสนิงวงศ์	92,110,115
บุญมาก พลจันทร์	191
บุญย้ง โพธารามิก	60
บุญวาทย์ เวสตัน	189
บุญโสภณเกษม เกษมศรี, ม.จ.	156
บุญเหลือ (สุนทร) ชูพันธุ์	194,219
บุญเหลือ กุญชร (เทพยสุวรรณ), ม.ล.	155, 157,161,164,195
บุญอาบ วงศ์สวัสดิ์	126
บุญเอื้อ วงศ์สวัสดิ์	126
บุหงา เลขะวณิช	127
บุหรี	54,55,131
บุรพาภิรมย์, วัง	7,117
เบญจมาชาลัย, โรงเรียน	121,181
เบญจา ดุจกะศิริ (แสงมะลิ)	137,149
เบญจางค์ พลจันทร์/ตุ๊เล็ก	8,11,18
เบดมินตัน	52,66,148,151

ป

ปถม ชาญสรณ์ (ทอม จอห์นสัน)	156,157
ปทุมวัน, ประตูน้ำ	124
ประกาศราชกิจ, พระ	192
ประชาชื่น, ถนน	12
ประณีติ วิมุกตนนันท์	136
ประดิษฐ์ พานิชการ	156,157,158
ประไพวรรณ พิศาลบุตร	92,109
ประมวญวิหาพล, พระยา	199

ประมอญจรรยาวิภาฯ, หลวง	154,161,177
ประยูร วทานุกุล	156
ประยูร อรรถจินดา	32
ประลอง พลจันทร์, พล.ต.	193
ประวัติศาสตร์, วิชา	145,154,161,170,186
ประวิง (กาญจน์) สุวรรณทัต (วินิจัยกุล)	155
ประสงค์ ไชยพรรค	157
ประสิทธิ์ อุไรรัตน์	77
ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร	157
ประเสริฐ เรียงสกุล	222,223,224
ปรานวนศรี นวรัตน์, ม.ร.ว.	168
ปรางค์ เกียรติบุตร	93
ปรีชาสุสาน, พระยา	150
ปลาเก็ด	39
ปลาทอง (เพลงไทยเดิม)	120
ปลาทุ	63,79
ปลาบู่ทอง	42
ปอง สุขุม (นิติพน)	89
ปานดา มาลากุล (วสันตสิงห์), ม.ล.	92
ปาเป้า (darts)	211
ปารีส	214,219
ปิกนิก	63,64
ปิงปอง	52,66,148,211
ปิ่น มาลากุล, ม.ล./อาจารย์ปิ่น	157,169, 170,174,177,184
ปิ่นาง	207,209,210,214
ปิ่น	45,68,151
เปปเปอร์มินต์, เหล้า	67
เปรมบุรฉัตร, พระองค์เจ้า	222
เปรมปรีดิ์มาน เกษมศรี, ม.ร.ว.	88,90,126

แปลก สัตยานุกูล, คุณหญิง/คุณย่า	45,84,
	117
โป่ง (โคมหลังคาตึกโรงเรียนราชินี)	130
โป๊ะ	63

ผ

ผ้น/ผิน (ลูกเจ้าของคอกหมู)	39
ผีแม่ศรี/ผีสิงลม	40
ผีหลอก, คลอง	15
ผู้ดูแลนักเรียนไทย, สำนักงาน	215,218,220
ผู้ดูแลนักเรียนไทยในลอนดอน	214
ผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรี	209
เผาศพ	43,46
แผนที่	98,104,133,161
เผ่าภูวคต, หลวง/พระยศสุนทร	88

ฝ

ฝรังชั่นัก	53
ฝีกสอน	24,169-172,174,
	176,182
ฝีกหัดครู, แผนก	12,169,171,179

พ

พญาไท, ถนน	12,153
พญาไท, อำเภอ	174
พยธิ	127
พร ศรีจามร	217,218
พรรณเรือง เกษมสันต์, ม.ร.ว.	127
พระจันทร์, ท่า	47
พระบรมมหาราชวัง (วังหลวง)	85,123
พระบรมรูปทรงม้า	111
พระปฐมเจดีย์	208

พระลอ (วรรณคดี)	187
พรานนก, ถนน	47
พริ้ง โปษยานนท์	126
พฤษศยศาสตร์	140,141
พลอย (หญิงบ้า)	37
พลเมืองดี (หนังสือ)	38
พ่วง สุวรรณรัฐ	159,192
พาหุรัด	7,114
พิจิตรจิราภา เทวกุล, ม.จ./ท่านอาจารย์ใหญ่ (โรงเรียนราชินีล่าง)	86,91,110,112, 114,115,122,136,200, 201,208
พิพรรธน์ ไกรฤกษ์	222
พิมพ์พัศตร์ภาณี สวัสดิวัตน์, ม.จ./ท่านพิมพ์	100,108,128
พิริยดิศ ศิสกุล, ม.จ./ท่านนิค	89,127
พิเศษ มหานครนันท์, จ.ส.ด.	11
พิสิษฐวิทยาการ, หลวง	210
พิสุทธี นิมนานหมินทร์	215
พิระมิต	213,214
พุทธยอดฟ้าฯ, สะพาน	193
พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ	13,76
เพชรบุรี, จังหวัด	59,73,74
เพชรบูรณ์, วัง	123
เพาะช่าง, โรงเรียน	100
เพียงแข (ณ ป้อมเพชร) สุนทรวิจารณ์	126, 127,133
เพื่อนพิเศษ	202
เพื่อนร่วมชั้น (ม. 4 โรงเรียนราชินีล่าง)	91
แพ	73
แพทย์แผนโบราณ	80

แพร์จันทรศรี คารากร, ม.ล.	92,107,108
โพธิ์, คุณทวด (พ่อของปู่)	10
โพยม เสนิณรงค์ฤทธิ์, ท่านผู้หญิง	118
ไพบูลย์ รัตนมังคละ	157
ไพโรจน์ อุณหชาติ	157

ฟ

ฟื่อน (คนขับรถ)	114,122
ฟิสิกส์	140,142
ฟุตบอล	175

ภ

ภานุพันธุวงศ์วรเดช, สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรม พระยา/ สมเด็จพระวังบูรพาฯ	6,7,9,117,118
ภาโณทยาน, วัง	6,7
ภาษา, แผนก	137,140,142,145,182, 193,194
ภาษาไทย	26,57,58,101,102,109, 154,157,159,160,162, 171,182,187,204,224
ภาษาฝรั่งเศส	139,154,158,160, 184,185
ภาษาเยอรมัน	7
ภาษาอังกฤษ	7,57,93,95,96,102, 139,145,147,150,154, 157,160,162,166,170, 174,175,180,184,195, 199,202,203,210,212, 222-224
ภูเขาทอง	47
โกลิน พลกุล	60

ม

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ	10
มณฑนา สวัสดิธุโต (นวรรัตน์)	155,169
มณี (รัตนพุกภัย) กระจับถั	121,126,127, 128,131,134
มณี นูนาค (สิริวรสาร)	179,222,224
มนูกิจวิมลอรธ, พระ	191
มหาดเล็กหลวง, โรงเรียน	8,88
มหาเทพกษัตริย์สมุทร, พระ	62
มหานีรานนท์ (นามสกุล)	10
มหาโยธา, พระยา	42
มอญโยนดาบ (เพลงไทยเดิม)	31
มะม่วง	37,69,124,128,142, 152
มานิจ ชุมสาย, ม.ล.	154,160
มาลี อติแพทย์	93,137,153,155,158, 167,169
มัสกวินน์ /ครูหม่อม	131
มีสุข เอี่ยมสะอาด, พ.ท.หญิง	11
เมดิเตอร์เรเนียน, ทะเล	214
เมียน (สาวน้อย) โชติกะมะนิย์ (แหม่มมณี)	155
เมืองสมุทรสงคราม, อำเภอ	16
แม่กลอง, คลอง	15,51
แม่กลอง, ตำบล	12,51,76
แม่กลอง, แม่น้ำ	13,15,34,36,51,73
ย	
ยาใจ เลขะวนิช	127
ยาอุทัย	75
ยี่งนก	64

ยั้งพันธุ์ สาครบุตร (มุนิกานนท์)	155
ยิบรอลตา, ช่องแคบ	214
ยุง	57,90
เยี่ยมศรี, ม.ร.ว.	117
แย้ม (หมอดำแย)	17
ร	
รจิต กังสานนท์-ยศสุนทร (เปรุนาวิน)	85, 88,92,126
รดแจ็ก (รดลาก)	46,105
รดแท็กชี้	167,181,185,191, 215,216,217
รดบัส	192
รดไฟ	43,47,63,64,75,90,91, 145,187,207,208,210, 214
รดมัว	59
รอง ศยามานนท์, อาจารย์	170
ระพี สาคริก	62
ระเมียร ธีระบุตร, ครู	143
ระรวย พานิชักดิ์	174
รัชฎาภิเศก โสณกุล, ม.จ.	153,189
รัฐศาสตร์, คณะ	153,154,159
ราชกิจจานุเบกษา	77
ราชญาติรักษา, พระ (และคุณนายปิ่น)	68
ราชธรรมนิเทศ, พระ	154,161
ราชบพิท, วัด	191
ราชบุรี, จังหวัด	13,16,50,59,60,74, 208,209
ราชบุรี, มณฑล	51
ราชบุรี, สถานีรถไฟ	208
ราชพงษ์, โรงเรียน	12,21,24,33,52

ราชพงษาฯ, พระยา	21
ราชวงศ์ (ถนน)	193
ราชินีบน (บางกระบือ), โรงเรียน	12,23, 101,136,142,148
ราชินีบำรุง (หนังสือ)	132,158
ราชินีล่าง (ปากคลองตลาด), โรงเรียน	12, 23,82,84,85,91,99, 100,104,111,112,114, 118,121,125,129,136, 140,148,158,162,191, 197,200
ร้านหนังสือหน้าวัดเกาะ	42
รามเกียรติ์	41,42
ราสี (อัสวานนท์) รัตนไชย	124,128,129, 131,132,133,134,210
รำธง	119
รำไพพรรณี, สมเด็จพระนางเจ้า	123
ริดสีดวงตา (แพร์โคมา trachoma)	48,196
เรียนพิเศษ	57,93
เรียนวิรัชพากย์, พระ	139
เรือข้าว	43,47
เรือเครื่องคิดท้าย/เรือยนต์/เรือไอ/เรือไฟ/เรือแดง/เรือเขียว	15,50,63,75
เรือจ้าง	15,62
เรือพาย	15
เรือสำปั้น	63
โรงกวดเตี้ย	35,36
โรงจั่ว	34
โรงจันอับ	25
โรงสี	78
โรงหนัง	58

ด

ดมุล (นิลุล) กุลแพทย์	137
ลอนดอน	214,215,221,222
ลออ สิริสว	159
ละครชาตรี	48,75
ละครพูด	133
ละเมียด ลิมอักษร	155,167
ลักษณะ วงศาโรจน์	135,138
ถังไม้หน้า	67
ถัดจวน, คลอง	15
ลาดใหญ่, สถานีรถไฟ	64
ถ้ำมด (บทละคร)	117
ลิเก	42,80
ลิ้นจี่	69
ลิ้นจี่ดอง	150
ลิป เทวะประทีป	157
เลากยูนห์ เลหาพันธุ์	170
เลี้ยง (เจ้าของคอกหมู)	39,49

ว

วงดนตรีไทย	56,62
วงศ์, คุณหญิง/อินทรวีฑ	85
วงศ์ทิพย์สุดา เทวกุล, ม.จ./ท่านอาจารย์ใหญ่ (โรงเรียนราชินีบน)	141
วชิราวุธวิทยาลัย, โรงเรียน	112,150
วรรณไวทยากร, พระองค์เจ้า (กรมหมื่น นราธิป)	154,157
วราเวทย์พิสิฐ, พระ	154,160
วสี ชาเวียร์	126,127
วัฒนา อิศรภักดี	221
วัฒนาวิทยาลัย, โรงเรียน	148,170,171,174

วันปิยมหาราช (วันจุฬาลงกรณ์)	111,167
วาดเขียน	96,99,103
วิจิตรวาทการ, หลวง	154,162,186
วิชา เศรษฐบุตร	168
วิจิตรภักดี, พระยา	82
วิเชียรแพทยาคม, หลวง	188
วิทยาศาสตร์, แผนก	136,153,154,194
วิทยุกระจายเสียง	167,193,208
วิลลา บุรานนท์	118
วิรุฬ เจียสุวรรณกิต	170
วิวรรณไชย ไชยันต์, ม.จ.	184
วิศวกรรมศาสตร์, คณะ	153,168
วิเศษธานี,ขุน/แจ่ม พลจันทร์/คุณตา	23, 60,80
วิสุทธิ์ มหานิรันดร์	11,208
ไวยากรณ์ไทย	172

ศ

ศรัทธาสมุทร,โรงเรียน	12,51,52,53,54, 58,59
ศรีกรุง พลกุล	60
ศรีจำปา, วัด	73,74
ศรีศาสัย เทวกุล, ม.จ./ท่านปู้	107,113
ศรีบัญชาฯ, พระยา	162
ศรีประไพ บัณฑิตกุล	126
ศรีปริชาธรรมปาฐก, หลวง	154,162
ศรีวรวงศ์, พระยา (ม.ร.ว. จิตร นพวงศ์)	8
ศรีสุข อาลิกุล (เจริญสุข)	92,122,137
ศรีสุภา เกษมศรี, ม.ร.ว.	92,93
ศศิธรพัฒน์วดี รัชนี้, ม.จ./ท่านหญิงหนู	136, 138,149
ศักดิ์ ไทยวัฒน์	159

ศาลเจ้า	35
ศิริราช, ท่าน้ำ	47
ศิริราช, โรงพยาบาล	46,49,84,192,196
ศึกษาธิการ, กระทรวง	52,109,112,141, 180,197,199
ศุขลาสัย, สนาม (สนามกีฬาแห่งชาติ)	169
เสวต จิงเจริญ	155,167

ส

สกุล นิวาสนันท์ (โพธิประสาท)	137, 146,153
สงกรานต์	40,49,75
สงครามกลางเมืองในสเปน	214
สงครามโลกครั้งที่ 2	12,32,72,206
สงวน เศรษฐบุตร (ช่วยจุลจิตร์)	92,137
สงวน สุจริตกุล	149
สถานทูตไทย (ลอนดอน)	215
สถานทูตไทย (ปารีส)	214,219
สถานทูตอเมริกัน (กรุงเทพฯ)	32
สถาปัตยกรรมศาสตร์, คณะ	154
สนอม ศรีมัต	93
สนั่น (สุนทรพลิน) นรินทร์สรศักดิ์	59
สนามม้า, ถนน (อริคุณังค์)	153,167
สนิท วิไลจิตต์	159
สเปน	214
สเปน, คาบสมุทร	214
สมจิตร์ สิงหนตร	221
สมเด็จพระเจ้าพระยา, โรงพยาบาล/หลังคาแดง	188
ส้มดำ	131
สมบัติ จงจำเนียร	175
สมหมาย เบลี (ศรีแหลมสิงห์)	137

ส้มโอ	69,213
สมัคร บุราวาส	217,218,219
สมาน บุราวาส	194,217,219
สมานสมุทรกรรม, ขุน/บุญหนุน	มหานีรณท์/คุณพ่อ6-8,10,11,17-19, 27,30,33,35,36,42,43, 45-48,50-54,57-60, 62,64,66-68,75,79-81, 83,88,100,105,126, 153,179,190,191,194, 207-210
สมุทรสงคราม, จังหวัด	6,7,11,13,15,17, 43,58,62,68,71,74,78, 81,177,190,193,207, 208,209
สมุนไพร	40,81
สโมสร, ตึก	3
สโมสรข้าราชการ	66
สยามสตีมแบ็กเก็ต, บริษัท	15
สรรเสริญพระบารมี, เพลง	58
สระเกศฯ, วัด	47
สระปทุม, วัง	110,115
สระว่ายนํ้า	211
สราญรมย์, วัง	118,191,192
สรีรศาสตร์และสุขวิทยา, วิชา	103
สวนกุหลาบวิทยาลัย, โรงเรียน	84,157, 191,193
สวนครัว	37,79
สวนผลไม้	37
สวนมะพร้าว	68
สวัสดิ์ สารสาส	209
สวัสดิศาสตรพุทธิ, หลวง	140

สหรัฐอเมริกา	219
สอนพิเศษ	203
สอบชิงทุน	48,101,178,179,183, 190,193
สอาด อัสวานนท์	127
สะพานหัน	7
สังข์ทอง	42
สัตยานุกุล, พระยา (นุช มหानीรานนท์)/ คุณปู่	10,43,46,209
สามสิงห์ มหानीรานนท์	11
สามัคคีสาร (หนังสือ)	223
สายใจ ณ มหาไชย, ครู	99
สายปัญญา, โรงเรียน	137
สายสวาท กาญจนาคม (รัตนะทัศน์ย์)	93
สายสวาท ธรรมสโรช (เทพหัสดินฯ)	200, 201
สายหยุด เก่งระดมอิง	178
สำนวน อมาตยกุล, ครู	139,163
สำเนียง ภิรมย์ภักดี	118
ลำเพ็ญ	185
สินธุชล, พระ	42
สิริ วรรณวิน	137
สุกียากี้ (Sukiyaki Party)	211
สุขศาลา	80
สุดา จันทนศิริ (บุษปฤถะ)	222,224
สุทธสิริโสภา, พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	116
สุเทพ (จำนามสกุลไม่ได้)	189
สุธี โปตระนันท์	149
สุธีรา ปันยารชุน (เกษมศรีฯ)	137,140, 146,150
สุน วิเศษธานี/คุณยาย	21,50,60,78

สุนทร สิงหะ	222
สุนทรพจน์, ชุมชุม	147
สุนทรพจน์, สมคม	111
สุนัฆอน, คลอง	15
สุนัย ราชภัฏचारักย์	159
สุปาลี สหัสสานนท์	137
สุพัตตา สหัสสานนท์ (ศรีเพ็ญ)	137
สุพรรณบุรี, จังหวัด	74
สุริยุปราคา	27
สุวรรณ ดิษยมงคล	157
สุวรรณ มหัทธมาภรณ์, น.พ.17,207,210	
สุวัทนา, พระนางเจ้า	123
สุเชษ, คลอง	213
เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย	209
เสมอ สวัสดิวัฒน์, หม่อม	117
เสรีไทย	12,32
เสาวรส อาวุธ (เศรษฐบุตร)	85,92
โสธรฯ, วัด	75
ใส่บาตร	38

ห

หนัง (ภาพยนตร์)/หนังญี่ปุ่น/หนังพม่า	58
หนังฝรั่ง	150
หนังสือเดินทาง	200
หนังสืออ่านนอกเวลา	164
หม่อม หม่อม เอ (พระเอกหนังพม่า)	58
หม่อฝรั่ง	46
หมูหัน	38,39
หลวงพ่อบ้านแหลม	73
หลวงพ่อดำไร่จิง	73
หอยหลอด	71
หอวัง, โรงเรียน	12,169,174,206

หอสมุดแห่งชาติ	209
ห่อหมก	79
หัวลำโพง, สถานีรถไฟ	207,208,214
หัวหิน	108
หึ่งห้อย	34
หินชนวน	128
เหรียญกษาณัร้งมี	9
แหล่มวู้ด (อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัฒนาฯ)	173
แหวว (คนเฝ้าประตู)	129

อ

อุ่่น/อุ่่นคำเนินสะดวก	69,70
อดิษฐ์ โพธารามิก	60
อนามย์, กรม	127
อนุกาชาด, เพลง	119
อนุปริญา ป.ม.	169,185
อนุสาสน์ฯ, พระยา	100
อนุสากาชาด	82
อนุสมาชิกสภากาชาด	26,109,119
อนุส่วสดี สุมน	157
อมรินทร์ฯ, วัด	45
อเมริกัน, มหาวิทยาลัย	113
อรรณพ มหานิรานนท์, น.พ./พืณพ	6,7, 11,18,45,47,52,56,57, 62,84,190,191,192, 209
อรรด วิสูตร โยธาภิบาล	159
อรุณอมรินทร์, ถนน	45
อ่วม, ยาย (คนเลี้ยง)	42,104
อักษรควบ (กลั้)	172
อักษรนำ	172

อักษรศาสตร์, คณะ	12,169,177,192
อักษรศาสตร์, ตึก	153,167
อังกฤษ, ซ่องแคบ	214
อังกฤษ, ประเทศ	12,117,183,193,199, 206,214,217
อิจรราชวิ เทวกุล, ม.จ./ท่านอึ้ง	85,93, 94,95,99,101,102, 103,104,105
อัชมา ซาเวียร์	126,127
อัฐศรี สุวรรณพานิชย์	11
อัน (สุข) นิมนานเหมินทร์	215
อัพันตริปชา, พระองค์เจ้า (เสด็จพระองค์ ขาว)	123
อัมพวันฯ, วัด	76
อัมพวา, อำเภอ	13,16,42,76
อัมพิกา กลั้มพากร (มีกั้วาน)	93,137
อัสนี พลจันทร์	60,191
อัยฎาณัก, ถนน	191
อาจวิทยาวุฒิ, ขุน	140
อาทิตย์ อุไรรัตน์	77
อาบ (อุไร) สุคันธนาถ	92
อารี ทองพิพัฒน์ (มีสุวรรณ)	155
อาหารกลางวัน	167,191
อำนวย เกษไสว	193
อำพนวิทยาลัยตรี, พระ	184
อำไพ ณ ป้อมเพชร	149
อำภาศรี เทพหัสดินฯ (บุญยเกตุ)	92
อิตาลี	214
อินเดีย, มหาสมุทร	213
อิเหนา	42
อียิปต์	213
อุทธรณ์ พลกุล	60

อุบล ศุขะทัต (สุรทินท์)	137
อุปกิตศิลปสาร, พระยา	154,159
อุไร เศรษฐบุตร (แพ่งสภา)	92
อุษา ณ ป้อมเพชร	126
เอราวัณ, โรงแรม	42
เอี้ยวพญา (ตัวไฟทอง)	25
แอล ยี วิกินดี, ห้าง	50
โอเคอโคโลญ	67

ฮ

เฮนเนสซี, บรันดี	67